Tweede Kamer, Begrotingen EZK, BZK en JenV, voor zover het onderwerpen betreft die zien op digitalisering

VERSLAG VAN EEN WETGEVINGSOVERLEG
Concept

De vaste commissie voor Digitale Zaken heeft op 9 november 2026 overleg gevoerd met mevrouw Aerdts, staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit, de heer Van der Burg, staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid, en de heer Van Weel, minister van Justitie en Veiligheid, over:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (XIII) voor het jaar 2027 (37020-XIII);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2027 (37020-VII);**
- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (VI) voor het jaar 2027 (37020-VI);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 27 oktober 2026 inzake verslag houdende een lijst van vragen en antwoorden inzake vaststelling van de begrotingsstaten van onder andere het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (XIII) voor het jaar 2027 (Kamerstuk 37020-XIII) (2026Z23184);**
- **de brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 15 oktober 2026 inzake verslag houdende een lijst van vragen en antwoorden inzake vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2027 (Kamerstuk 37020 VII) (37020-VII, nr. 18);**
- **de brief van de minister van Justitie en Veiligheid d.d. 28 oktober 2026 inzake verslag houdende een lijst van vragen en antwoorden inzake vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Justitie en Veiligheid (VI) voor het jaar 2027 (Kamerstuk 37020-VI) (2026Z23309);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 8 juli 2026 inzake informeren Eerste en Tweede Kamer over voortzetting subsidierelatie Stichting ECP (26643, nr. 1545);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 8 oktober 2026 inzake nadere informatie over subsidie aan Stichting ECP (26643, nr. 1569);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 10 juli 2026 inzake moties en toezeggingen op het gebied van digitalisering (26643, nr. 1547);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 4 september 2026 inzake de rapportage Grote ICT-activiteiten 2025 (26643, nr. 1556);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 28 oktober 2026 inzake de rapportage Voorgenomen grote ICT-activiteiten 2027 (2026Z23287);**

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 21 september 2026 inzake strategische inzet digitalisering (26643, nr. 1562);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 31 augustus 2026 inzake planningsbrief Digitale Zaken (26643, nr. 1554);**
- **de brief van de staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid d.d. 1 september 2026 inzake planningsbrief digitalisering 2026-2027 (26643, nr. 1552);**
- **de brief van de minister van Justitie en Veiligheid d.d. 28 oktober 2026 inzake reactie op verzoek commissie over een planningsbrief commissie Digitale Zaken 2026/2027 (2026Z23227);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 29 oktober 2026 inzake verlenging eindgebruikerssubsidie vast internet Caribisch Nederland (2026Z23348);**
- **de brief van de staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit d.d. 26 oktober 2026 inzake Meerjarenplan 2027-2031 van de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur (RDI) (26643, nr. 1575).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Digitale Zaken,
Dekker

De griffier van de vaste commissie voor Digitale Zaken,
Boeve

Voorzitter: Emiel van Dijk
Griffier: Boeve

Aanwezig zijn tien leden der Kamer, te weten: Beckerman, Van den Berg, El Boujdaini, Ceder, Dassen, Emiel van Dijk, Kathmann, Rajkowski, Vermeer en Zwinkels,

en mevrouw Aerdts, staatssecretaris Digitale Economie en Soevereiniteit, de heer Van der Burg, staatssecretaris Koninkrijksrelaties en Slagvaardige Overheid, en de heer Van Weel, minister van Justitie en Veiligheid.

Aanvang 10.03 uur.

De **voorzitter**:
Goedemorgen allemaal. Ik open dit WGO. Goeiemorgen aan alle leden en aan de bewindslieden. Ik open deze vergadering van de vaste commissie voor Digitale Zaken. Aan de orde is het wetgevingsoverleg over de begrotingen BZK, EZK en JenV, voor zover het onderwerpen betreft die zien op digitale zaken. Welkom aan de bewindspersonen. Ook welkom aan de leden hier links van mij: mevrouw Kathmann, mevrouw Boujdaini, mevrouw Rajkowski, de heer Van den Berg, mevrouw Zwinkels, de heer Vermeer, de heer Ceder en, tot slot, mevrouw Beckerman.

We hebben vandaag acht uur de tijd voor dit wetgevingsoverleg. We willen er graag voor zorgen dat iedereen voldoende aan het woord komt, maar tegelijkertijd ook dat we dit overleg binnen onze tijd afronden. Ik wil het aantal interrupties per fractie dus graag beperken tot vijf. Dat betekent dat elke vraag een interruptie is. Ook een vervolgvraag

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kost dus een interruptie. Dat zal ertoe leiden dat iedereen kort en bondig bij de punten blijft. Als we dat zo kunnen doen, dan is er voldoende tijd om iedereen aan het woord te laten. Kunnen we dat zo afspreken?

De heer **Vermeer** (BBB):
Dit is natuurlijk wel een wetgevingsoverleg, dus in principe zou het onbeperkt moeten zijn.

De **voorzitter**:
In principe is het inderdaad onbeperkt. Het is ook aan de leden van de Kamer om dat te besluiten. Mijn voorstel zou zijn om toch te proberen het met zes interrupties te doen. Als die kort en bondig zijn, dan kunnen wij natuurlijk heel veel coulance tonen, maar als iedereen interrupties van een, twee, drie minuten en dergelijke heeft, dan komen we straks misschien met de tijd in de knel. Dat zou zonde zijn. Ik moet ook aangeven dat de minister van JenV ons vanaf 16.00 uur moet verlaten, dus als we iedereen aan bod willen laten komen, dan stel ik voor om het toch kort en bondig te houden.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik zal ook om 16.00 uur vertrekken in verband met het WGO over box 3.

De **voorzitter**:
Helder.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik wil toch wel aangeven dat ik er persoonlijk in ieder geval niet op heb geanticipeerd dat we het met een beperkt aantal interrupties zouden moeten doen, dus dat is wel een last-minuteverrassing. Dus ik zou willen voorstellen om het toch gewoon open te gooien, maar daarmee kijk ik ook naar mezelf. Ik hou ook van een debatje, maar laten we daar verantwoordelijk mee omgaan als Kamer. Als we uit de tijd beginnen te lopen, dan zou ik zeggen dat u alle vrijheid heeft om ons als Kamer daarop te wijzen. Daarmee houden we de scherpte in het debat en de controle erop.

De **voorzitter**:
Dat is wat mij betreft geen probleem. Akkoord, iedereen? Dan beginnen we met de eerste termijn van de Kamer. We houden de begrotingsvolgorde aan. Ik begin dus bij mevrouw Kathmann voor haar eerste termijn van de zijde van de Kamer. Aan u het woord.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Dank u wel, voorzitter. AI is te belangrijk om over te laten aan een handjevol techmiljardairs. De astronomische bedragen die erin omgaan en de onheilspellende uitspraken over AI met een zogenaamd "eigen leven" leiden af van de vragen die echt gesteld moeten worden: "Wie is de baas? Wie is er verantwoordelijk als het misgaat? Wie houdt toezicht? Wie profiteert?" En de belangrijkste vraag: wie zorgt ervoor dat wij AI gaan vormgeven in plaats van andersom?

In één dag verloor Google 500 miljoen dollar op de beurs. Maar niet getreurd: Meta heeft nog 95 miljard dollar op de plank liggen om in andere AI-bedrijven te pompen. Dat zijn gestoorde bedragen. De andere dag sla je de krant open en zie je dat een van de rijkste mannen ter wereld, uiteraard ook zo'n AI-baas, aankondigt dat zijn product de mensheid

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kan uitroeien. Dat hij vertikt daar zelf iets aan te doen, zegt hij er niet bij. Stel je eens voor dat een ander bedrijf met zulk nieuws komt, en zegt: "Hallo wereld, we hebben een nieuw speelgoedje gemaakt. Er is zo'n 50% kans dat het je doodmaakt. Maar dat risico zijn we bereid te nemen." We zouden moord en brand schreeuwen als zoiets in het nieuws zou komen. Maar zulke regels gelden niet voor AI-bedrijven. We laten ons meeslepen in hun spel. De economie wordt heen en weer gesleurd door bedrijven die machtiger zijn dan de meeste landen en in één dag meer geld kunnen verliezen op de beurs dan de hele rijksbegroting van Nederland.

PRO ziet veel van de uitspraken van deze AI-baronnen als grootspraak, zodat ze hun eigen AI-producten kunnen verkopen en vooral verantwoordelijkheden kunnen afschuiven. Het schetst heel goed de complete absurditeit van dit moment. Dit gaat om honderden miljarden, die met een ongekende stortvloed ongereguleerd op de AI-markt worden gegooid. Het is ook knetterpolitiek. Hier zijn de belangen van geopolitieke grootmachten en het internationale grootkapitaal maximaal met elkaar verenigd. In deze context voeren wij dit debat.

Technologie is niet neutraal. Dat is het nooit geweest. Met elke cent die we uitgeven aan ICT, kunnen we kiezen: spekken we de portemonnee van de grootste boeven ter wereld, of bouwen we aan een eigen industrie waar we wel afspraken mee kunnen maken? Die keuze ligt voor aan ons, met elke aanbesteding, met elke investering en met elk A4'tje aan nieuw beleid.

De Tweede Kamer heeft al een route uitgestippeld. Deze Kamer wil een ambitieuze agenda voor digitalisering. We willen zeggenschap over digitale infrastructuur. We willen investeren in een rijkscloud, nieuwe zeekabels en rekenkracht van Europese bodem. Dat is de enige manier om de macht terug te grijpen. Het is diepteleurstellend dat we voor de zoveelste keer tegen dezelfde muur aan rijden. Ondanks de mooie woorden van dit kabinet, het vorige kabinet en het kabinet daarvoor, blijft echte actie uit. Tegenover mij zitten nu drie bewindspersonen die er niet in slagen om één vuist te maken en Nederland staande te houden in al het cybergeweld. Helaas verliezen we daarmee kostbare tijd. Als Kamerlid word ik daar inmiddels best wel een beetje gek van. Als de Albert Heijn platligt door een IT-storing, komt de staatssecretaris van Visserij om antwoorden te geven. Als het halve internet op zwart gaat door een cruciale fout in een veelgebruikte programmeertaal, neemt niemand de telefoon op. Als de Kamer vragen heeft over de beursgang van AI-bedrijven, is de staatssecretaris te laat. De staatssecretaris die ICT van de Rijksoverheid inkoopt, heeft afgezegd voor het debat over digitale autonomie. Zeg het me maar, kabinet: hoe moeten we zakendoen met staatssecretarissen zonder geld en zonder mandaat? Wie mogen wij vandaag kronen tot de minister van digitale zaken? De meerwaarde van twee staatssecretarissen die over digitalisering gaan, heb ik helaas nog niet kunnen zien. Ik snap gewoon echt niet waarom daarvoor gekozen is, en dat zeg ik echt met alle respect voor de individuele mensen en het harde werken achter de schermen. Het beleid moet gewoon dwingender en strenger, maar niemand neemt die handschoen op.

Vorig jaar nam de Kamer een motie aan van onze oud-collega Jesse Six Dijkstra van NSC om het zogenaamde Coördinatiebesluit organisatie, bedrijfsvoering en informatiesystemen rijksdienst van het kabinet aan te passen voor meer digitale autonomie. Nu heb ik laatst gevraagd of het kabinet die motie nog gaat uitvoeren. Het antwoord was als volgt: "Om de departementale autonomie te behouden is hier niet voor

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gekozen." Ik heb daar grote moeite mee, want die departementale autonomie is precies wat we moeten doorbreken. We moeten de vrijblijvendheid voorbij. Dat zegt het kabinet ook zelf. Dat doe je door ICT meer centraal te coördineren. We weten dat versnippering tussen ministeries een reden is waarom we heel afhankelijk zijn geworden van een paar grote techbedrijven. De Kamer heeft deze motie al aangenomen, dus ik wil weten: erkent het kabinet dat de departementale autonomie onze digitale autonomie in de weg zit? Hoe gaat de coördinerend staatssecretaris zichzelf opstellen om de vrijblijvendheid voorbij te gaan? Zie het als een aanmoediging en neem de regie. Ik vraag concreet om de toezegging dat het niet-uitvoeren van de motie-Six Dijkstra heroverwogen wordt en betrokken wordt bij de verdere plannen voor digitale autonomie.

Dan terug naar de centen. Althans, het gebrek aan centen. Het kabinet …

De **voorzitter**:
Voordat u verdergaat, mevrouw Kathmann: u heeft een interruptie op dit punt van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Volgens mij streeft mevrouw Kathmann, terecht, naar meer digitale autonomie en naar dat we veel meer van dit soort bedrijven in Nederland en in Europa gaan hebben. Dat begrijp ik toch goed?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ja, daar gaat het om.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Dan vraag ik mij het volgende af. Als mevrouw Kathmann spreekt over de "boeven" vanuit onder andere de Verenigde Staten, gaat ons dat dan nou echt helpen om in de tussentijd, terwijl we nog afhankelijk zijn, te gaan werken naar de eigen digitale zelfstandigheid?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik denk dat het aan mij ligt, maar ik de begrijp de vraag van de heer Van den Berg niet.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Het was de eerste interruptie van de dag, voorzitter. Als we continu blijven spreken over de "boeven" in de Verenigde Staten, de grote techbedrijven die AI nu hebben ontwikkeld en volgens mevrouw Kathmann heel veel risico opleveren … Feit is dat we nog wel afhankelijk zijn van die bedrijven. Als wij nou onafhankelijk willen worden en onze eigen techsector willen opbouwen op dat vlak, heeft het dan zin om in de tussentijd je eigen glazen in te gooien, zoals mevrouw Kathmann nu doet met die uitspraken?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Nee, dat denk ik niet. Ik denk wel dat we echt moeten gaan snappen dat we de grip op technologie moeten terugkrijgen en dat dat ook kan. We moeten technologie maken. We moeten dus ook een rem zetten op alle uitwassen die we nu zien. Het probleem is als volgt. Ik noem de bedrijven hierom ook niet bij naam, maar noem het expres "techmiljardairs". Het is een handjevol mensen — het zijn volgens mij allemaal mannen — dat bizar profiteert en bizarre winsten maakt, en dat echt over de rug van alles wat voor ons van waarde is. Ze doen dat rücksichtslos.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Kijk naar Finland, waar een heel ecosysteem is verkwanseld omdat daar zonder vergunningen bossen zijn gekapt. Kijk naar wat er gebeurt qua land- en watergebruik en naar transparantieregels die niet worden nagevolgd. Eigenlijk alles wat wij met elkaar hebben afgesproken aan regels, wordt volstrekt niet nageleefd. Alles wat wij van waarde vinden, onze democratie en noem het allemaal maar op, staat onder druk. Ik denk dat het juist belangrijk is om te benoemen dat we daar mensen voor verantwoordelijk kunnen houden. Dat is één. Twee. Door zelf veel meer dingen te bouwen, door regels af te dwingen en door toezicht te houden, krijgen we ook weer veel meer grip op die wereld.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Over het laatste punt, dat we dat zelf ook moeten opbouwen, zijn we het eens. Daar verschillen we dus helemaal niet zo veel in. Ik wil alleen kort vragen: houdt mevrouw Kathmann zich dan ook aan haar eigen woorden? Ze zei namelijk net "ik noem die bedrijven niet bij naam", maar ik hoorde net ook de naam Meta, die 90 miljard euro in AI gaat investeren, en daar werd een heel frame overheen gegooid. Mevrouw Kathmann spreekt zichzelf tegen op dat vlak. Laten we het nou gewoon constructief aanpakken. Laten we ervoor zorgen dat we ook met die bedrijven kunnen werken aan iets wat zelfstandig is, voordat we alles kapot hebben gemaakt en geen samenwerking met hen hebben, en in de tussentijd ook nog geen eigen, zelfstandige sector hebben. Daar is Nederland namelijk niet bij gebaat.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik wil nu wel even de verantwoordelijkheid leggen bij waar die ligt. Op dit moment maakt dus een handjevol techmiljardairs een hele hoop kapot. Ik zal echt niet rusten voordat daartegen is gestreden. Ik zal daarvoor opkomen en zorgen dat er een hele hoop gerepareerd wordt.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Mevrouw Kathmann, u heeft nog een interruptie van de heer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
Mevrouw Kathmann zei in een tussenzinnetje: het zijn allemaal mannen. Wat bedoelt ze daarmee?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Excuses. Ik refereerde daar zelf aan. Ik wilde zeggen "mannen en vrouwen", dus daar zat ik mee in mijn hoofd, maar toen dacht ik "o nee, het zijn allemaal mannen!" Ik bedoelde dat niet zo. Ik heb zelf drie jongens thuis, en een hele leuke man. Zo bedoelde ik het niet. Ik wilde er een woord aan geven, en toen dacht ik: o ja, dat zijn allemaal mannen, dus dat kan ik wel zeggen.

De **voorzitter**:
Dan is dat opgeklaard. U kunt uw betoog vervolgen.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik was gebleven bij geld, althans het gebrek aan geld. Het kabinet snapt toch ook wel dat we met de begroting, waar geen rooie cent in staat voor digitaal, geen grote resultaten zullen bereiken? Ik heb het eigenlijk al honderd keer gehoord: wacht nog

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

maar even; we komen wel met geld. Maar het leidt eigenlijk nooit ergens toe. Het gebrek aan geld heeft gevolgen. Want hoe realiseer je een rijkscloud zonder geld? Hoe leg je nieuwe zeekabels zonder geld? Hoe ontwikkel je je eigen rekenkracht zonder geld? Hoe voer je de Nederlandse digitaliseringsagenda uit zonder geld? Hoe richt je een Nederlandse digitale dienst op zonder geld? Hoe koop je ethische en Europese AI- en clouddiensten zonder geld? Hoe help je de miljoenen Nederlanders die digitaal worden buitengesloten zonder geld?

Ik wil op al die vragen een helder antwoord, eigenlijk om erachter te komen hoe we het dan wél gaan doen. Zonder geld is het risico te groot dat al die mooie beloftes niet worden waargemaakt. Zonder geld tuigen we alleen nog maar praatclubs en overlegstructuren op en gaan we van succesvolle pilot naar succesvolle pilot, die vervolgens niet opgeschaald wordt omdat uit geldgebrek de stekker eruit wordt getrokken.

Vorige week kwam er wel iets in beweging, maar dat was na 44 interrupties tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen, door de heer Dassen van Volt.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik denk dat mevrouw Kathmann een terecht punt aansnijdt: dit gaat om heel veel geld, en geld is hier een cruciale factor. In het begin van haar betoog heeft ze het over die techmiljardairs. Dat is gewoon een soort populistische stempel, om die mensen in een bepaalde hoek te drukken. Maar daarmee erkent mevrouw Kathmann nu toch zelf dat deze ontwikkelingen alleen mogelijk zijn met heel veel geld?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Deze ontwikkelingen zijn alleen mogelijk met veel geld, maar we kunnen ook vragen om publieke investeringen zodat we er meer grip op houden. Ik heb expres in een bijzin gezegd: hoe gaan we het wel doen? Het is heel belangrijk om meer inzicht te krijgen in de rijksbegroting en in hoe we geld kunnen verschuiven, bundelen of, zoals hier vaak wordt gezegd, alloceren. Maar dan moeten we nu wel het volgende weten. Wat gaat het kosten en wat kunnen we nu helemaal niet doen? Als we budgetten kunnen bundelen, hoe en waar doen we dat dan en wie heeft daar de regie op? Alle financieringsinstrumenten die we nu hebben om bijvoorbeeld in infrastructuur te investeren moeten dan ook vrijkomen om in digitale infrastructuur te kunnen investeren. Het is zeker waar dat dat geld kost.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik ben het er zeer mee eens dat allerlei ambities en beleid zonder geld holle woorden zijn. Kan mevrouw Kathmann drie voorbeelden noemen waarin overheden succesvoller zijn in het investeren in nieuwe ontwikkelingen dan bedrijven?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
U slaat de spijker op z'n kop! Dat is in het digitale domein heel ingewikkeld geweest. Het gaat mij er niet om dat wij als overheid alles zelf moeten bouwen. Ik denk dat dat ook niet gaat, omdat we al te vaak hebben moeten constateren dat die kennis hier niet altijd is. Maar we moeten wel zorgen voor structuren waarin je als overheid zeggenschap hebt over modellen of systemen, met gouden aandelen of noem het maar op. Je moet veel meer kijken naar eigenaarschap, zonder dat je alles zelf hoeft te ontwikkelen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ik deel de zorgen van mevrouw Kathmann. Ik denk dat we inderdaad naar een continent van kwaliteit moeten. We moeten onze AI-systemen inrichten met de juiste waarborgen. Alleen, de heer Vermeer heeft wel een terecht punt. Er wordt volgens mij meer dan 2 biljoen geïnvesteerd in AI. Als wij dat op het Europees continent op een concurrerende manier willen doen, dan is daar wel een plan voor nodig. Ik heb naar de bewindspersonen en de begroting gekeken. De overheden gaan dat gewoon niet ophoesten en in Europees verband wordt het ook lastig. Ik ben dus benieuwd of u een beeld heeft van hoe we dat gaan doen. Kunt u erkennen dat, als we dat plan nog niet hebben, het heel lastig wordt om de infrastructuur op het Europees continent concurrerend vorm te geven?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
We hebben volgens mij net al geconstateerd dat het zeker niet gratis is en dat het duur is, dus dat is jammer. Maar ik zei aan het begin van mijn bijdrage al dat we ook moeten constateren dat we nu echt in een opgeklopte AI-economie leven. Er wordt op een dag 500 miljard verloren. Er is een grote angst dat de AI-bubbel gaat klappen. Eigenlijk niemand snapt waarom bedrijven bepaalde waarden hebben. We hebben vorige week een AI-ontbijt gehad. Daar stond de AI COPY SHOP. Dat is een initiatief om te laten zien hoe AI de grootste kunstroof aan het veroorzaken is die we wereldwijd hebben gezien. Kunstenaars hebben dit initiatief genomen. Zij maakten met hun winkeltje op die dag €40 winst. Dat is meer dan wat al die bedrijven tot nu toe hebben gedaan. Het is een bizarre opgeklopte wereld. Dat is niet de race die wij moeten spelen of moeten willen winnen. Dit kabinet zegt ook: in Nederland zijn we goed in toegepaste AI, in AI die impact maakt. Laten we daar dan ook op gaan focussen, laten we daar keuzes in maken, laten we die voorrang geven en laten we daar een plan voor maken, in plaats van een plan voor de opgekloptheid die we nu zien en waarin we het nooit gaan winnen. Volgens mij is dat helemaal niet de wedstrijd die we willen spelen.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Ceder.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Het is goed om hier een debat met elkaar te voeren om te horen wat PRO hiervan vindt. Bent u van mening dat we de bedrijven die proberen om AI te integreren, moeten verleiden om voor Europese toepassingen te kiezen? Of bent u meer voor het verbieden en afbakenen van welke toepassingen überhaupt mogelijk zijn op het Europees continent?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Allebei. De ontwikkelingen van AI vragen echt om heel veel vangrails en autogordels. Daar kunnen we nu eenmaal niet omheen. Maar we moeten het wel op zo'n manier doen dat we niet alle kansen te grabbel gooien. Ik ga er zo in mijn bijdrage ook nog even op in, maar volgens mij heb je daar als overheid nu juist een hele grote mogelijkheid liggen om te verleiden. Dat geldt niet alleen voor Nederland, maar voor alle lidstaten in de EU gezamenlijk. Als Nederlandse overheid zijn wij de grootste IT-inkoper van Nederland. Wij kunnen dus een heel groot gedeelte van die markt maken door in te kopen wat we wel willen hebben en niet in te kopen wat we eigenlijk niet willen hebben. Dat lijkt me een hele mooie manier om te kunnen sturen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Dank u wel. Voordat u verdergaat, heeft mevrouw Rajkowski nog een interruptie.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Ik maak me zeker zorgen over de macht, de invloed en het geld van de grote AI-bedrijven, dus daar kan ik PRO helemaal in vinden. Ik weet alleen niet of ik me zulke zorgen moet maken of Nederland meegaat in die AI-race. Als je kijkt naar onze digitale infrastructuur en naar het geld dat wij er in onze economie in steken, zie je volgens mij dat we echt wel een aantal goede dingen doen. We doen alleen bij lange na niet wat China en de VS doen. Eigenlijk doen wij zo weinig dat als wij op de Nederlandse manier, met onze normen en waarden, op het wereldtoneel van invloed willen zijn op toegepaste AI, we ook echt aan de slag zullen moeten gaan met zeekabels, datacenters et cetera. We zullen dus toch op enige manier mee moeten doen met de race, ook als we willen dat AI meer vorm gaat krijgen op de manier die wij belangrijk vinden. Welke van de twee kiest PRO dan eigenlijk?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
PRO kiest voor meer publieke investeringen in belangrijke infrastructuur zoals zeekabels en datacenters, zodat je gewoon meer autonomie hebt. Ik denk niet dat dat helemaal meespelen in die race is, al kan je er misschien niet helemaal omheen. Het is gewoon een wedstrijd die je niet kan winnen en ook niet wil spelen. Zoals het kabinet ook heel vaak zegt: we moeten scherpe keuzes maken. Laten we dat dan ook doen. Waarop willen we dan wel inzetten? Waarop niet? Wat kunnen we niet? Wat krijgt voorrang? Dat moeten ook strategische keuzes worden, en niet gewoon keuzes omdat het geld er niet is, want dat zijn geen strategische keuzes.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik was gebleven bij de heer Dassen en zijn 44 interrupties tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen. Ik ben hem daar dankbaar voor, want nu komt er wel structureel 10 miljoen voor digitalisering en AI. Het is duidelijk dat we onze digitale dijken moeten beschermen. Cyberaanvallen worden nog gevaarlijker in combinatie met nieuwe AI-modellen. De Cyberbeveiligingswet gaat helpen, maar dat is niet genoeg. We zijn zo afhankelijk van andere bedrijven dat we onze eigen computers niet meer kunnen repareren als er iets stuk is. In de meeste gevallen heeft de Rijksoverheid geen idee wat voor ICT we überhaupt gebruiken.

Ik vraag daarom het volgende. Ik las in dagblad Trouw dat de staatssecretaris, van wie ik dacht dat zij daarvoor was aangewezen, geen verantwoordelijkheid voelt voor alle computers van de overheid. Wie in dit kabinet voelt zich wel verantwoordelijk voor de computers van de overheid? Welke stappen zet dit kabinet om het inzicht in het eigen ICT-landschap te verbeteren? Is het kabinet nog steeds van plan om een interdepartementaal beleidsonderzoek uit te voeren, zoals ik heb verzocht in een aangenomen motie, om bij alle ministeries maatregelen op te halen om digitaal autonoom te worden?

Cyberveiligheid moet een breder begrip worden. De rijkscloud houdt ons veilig. Nieuwe zeekabels houden ons veilig. Het beschermen van persoonsgegevens houdt ons veilig.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Het verbieden van manipulatieve ontwerptrucjes op sociale media houdt ons veilig. Er moet één overkoepelende agenda komen die dit samenbrengt, met financiering, onder regie van één bewindspersoon. We weten inmiddels welke structurele maatregelen er nodig zijn, want die zijn allemaal al aangekondigd: de werkagenda waardegedreven digitalisering, de Nederlandse Digitaliseringsstrategie, de Cyberstrategie, het AI Deltaplan, de meerjarenvisie op digitale overheid, maar ook de kwantumstrategie, het cloudbeleid, de strategie voor online kinderrechten en nog veel meer. Pak daar alle aangenomen Kamermoties over ICT bij, schiet er een nietje doorheen en voer het uit.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Mevrouw Kathmann maakt er terecht een punt van dat de staatssecretaris zich niet verantwoordelijk voelt voor elke computer binnen de Rijksoverheid. Zij refereerde daarbij aan dat interview. Maar ik zie in dat interview ook nog iets anders staan. Ik citeer: "Techniek is natuurlijk niet neutraal, en mijn horrorbeeld is dat we straks AI-systemen hebben waarbij we vergeten zijn om vrouwen dan wel minderheden mee te nemen." Ik vroeg me af wat de visie van mevrouw Kathmann is op die uitspraak. Is dat net zo belangrijk voor haar?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Dat is een hele belangrijke uitspraak die de staatssecretaris hier heeft gedaan. We weten nu eenmaal dat heel veel AI-systemen gewoon discriminerende systemen zijn. Dat is heel zorgwekkend en kwalijk, zeker met het oog op de uitrol van AI door de overheid. De overheid discrimineert niet. In het verleden is dat vaak genoeg gebeurd, maar laten we dus ervoor zorgen dat dit nooit meer kan, mag en zal gebeuren. Ik hoop dat echt niemand in de Kamer ooit zal schromen om daarvoor op te komen.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Kan mevrouw Kathmann dan één voorbeeld geven van een AI-systeem dat discrimineert op vrouwen of minderheden en daar een concreet voorbeeld van geven hoe dat in het verleden is gebeurd?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Kijk bijvoorbeeld naar de generatieve AI. Daar zit gewoon superveel bias in die discriminatie in de hand werkt. Dat houdt dus eigenlijk stereotypen gewoon hoog. Het is echt bijzonder kwalijk als je die gaat gebruiken, want dan ga je daar beleid op maken. We moeten heel erg oppassen. AI-systemen in bijvoorbeeld de zorg zijn tot nu toe vooral gemaakt voor mannen van 35 tot 65. Andere groepen worden gewoon vergeten. Dat kan gewoon letterlijk schadelijk zijn. Als het gaat over AI en algoritmen, we kennen hier in dit huis het toeslagenschandaal van haver tot gort, dus ik denk dat ik daar niet veel verder over hoef te zeggen.

De **voorzitter**:
Tot slot.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Mevrouw Kathmann zegt: we hebben natuurlijk gezien dat er systemen zijn die discriminerend werken, zowel voor de minderheden als voor vrouwen. Nogmaals, kan mevrouw Kathmann één concreet voorbeeld geven van de systemen die er nu zijn, die aantoonbaar discriminerend hebben gewerkt op vrouwen dan wel minderheden?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
U bedoelt systemen die nu door de overheid worden toegepast? Ja. Ik heb net aangegeven: kijk naar ChatGPT en stel daar vragen over beroepen en kijk wat daaruit komt. Kijk ook naar AI-systemen die worden toegepast in sociale media en zie hoe mensen letterlijk kapot worden gemaakt online. Kijk ook — ik zei het net al — naar het toeslagenschandaal. Kijk naar wat er bij DUO is gebeurd. Kijk naar bepaalde systemen in de zorg waar AI in zit, wat letterlijk zorgt voor zorgonveiligheid, omdat die gebouwd zijn op een bepaald type lichaam, waardoor minderheden dus gewoon geen goede zorg krijgen. Er zijn dus heel veel systemen waarbij we er echt heel scherp op moeten zijn dat dit risico er is. Ik ben dus heel blij dat de staatssecretaris dit heeft gezegd en dit nogmaals heeft willen aanstippen in dat interview.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Ik wil mevrouw Kathmann hierin eigenlijk bijvallen. Natuurlijk heb ik alle vertrouwen in de overheid, die, misschien door wat grotere en kleinere schandalen, wel heeft gezien hoe AI slimmer en verantwoorder moet. Maar dat er heel veel bias in zit, kunnen we met elkaar toch echt niet ontkennen. Het is gewoon garbage in, garbage out, dus als we te weinig weten over vrouwengezondheid of we hebben in het verleden te weinig vrouwelijke leiders gezien, is dat de data waar LLM's mee worden gevoed en is dat het antwoord dat je krijgt. Ik zou tegen de mensen die meeluisteren, willen zeggen: open het LLM-model dat je gebruikt, en vraag even of je een plaatje van een Tweede Kamerlid mag. Laten we kijken wat voor foto daaruit komt.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog, mevrouw Kathmann, of u geeft uiteraard antwoord.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Nou, ik ben het helemaal met mevrouw Rajkowski eens! Zij vroeg of ik dat met haar eens ben en dan zeg ik natuurlijk ja.

Ik zei net "schiet er een nietje doorheen en voer het uit", maar de realiteit is natuurlijk weerbarstiger. Honderd procent veilig ben je namelijk nooit, hoe goed je systeem ook in elkaar zit. We moeten op alles voorbereid zijn, de risico's serieus nemen en tegelijkertijd de rust bewaren. In paniek raken is het ergste dat we kunnen doen, want dat is precies wat de landen en de boeven die ons aanvallen, willen bereiken. Bij grootschalige storingen buiten de overheid zijn we voor de crisiscommunicatie nu afhankelijk van bedrijven, organisaties of zelfs vrijwilligers. Denk daarbij aan de aanval op Odido of de IT-storing van Albert Heijn, en aan de PHP-kwetsbaarheid waardoor onlangs talloze websites offline gingen.

PRO vindt dat het kabinet op moet staan. Voor veel mensen bestaat de scheiding tussen private nationale infrastructuur en de overheid helemaal niet. Als de systemen van grote bedrijven op zwart gaan, raakt dat ons veiligheidsgevoel, en dat is precies het doel van zulke aanvallen: de boel ontregelen en onrust zaaien. Die bewuste strategie moet je ontmantelen. Het is terecht dat mensen voor antwoorden naar de politiek kijken. Je mag van je regering ook wel verwachten dat er iemand met bestuurlijke verantwoordelijkheid is om je vragen te beantwoorden. Ik roep het kabinet op tot het volgende. Neem verantwoordelijkheid als er een storing is die ons hele land raakt, ook als dit bij een bedrijf gebeurt. Doe dat niet voor de gebeurtenis zelf, maar juist voor het proces erna. Communiceer direct met Nederland over de situatie en vertel wat mensen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zelf kunnen doen. Wijs één bewindspersoon aan die deze taak op zich neemt.

Er zijn een paar hele duidelijke stappen die we kunnen zetten om ons land veiliger te maken. Die hebben alles te maken met infrastructuur. De politiek kijkt eindelijk om naar de bruggen en wegen die piepen en kraken. Daar moet wat aan gebeuren, maar in diezelfde adem moeten we ook de zeekabels noemen. Eerder dit jaar is er een meerderheid gekomen voor een amendement van PRO, Volt en JA21 om 18 miljoen euro te gebruikten voor zeekabelonderzoek. Vooralsnog blijft het daar ook bij, en dat is jammer. Deze Kamer pleit er namelijk juist voor dat we publiek gaan investeren in dit soort infrastructuur. Als Nederland vasthoudt aan het marktdenken, waardoor al jarenlang geen nieuwe kabel is aangelegd, raken we onze positie kwijt. Dat nekt onze economie en onze veiligheid.

Ik wil het volgende weten. De komende jaren moeten vier zeekabels worden uitgefaseerd. Wat is het plan van dit kabinet qua vervanging? Kan het kabinet garanderen dat er geen kabels worden uitgefaseerd zonder dat er iets nieuws voor terugkomt? Hoeveel geld is daarvoor beschikbaar? Zegt het kabinet toe dat er in de Voorjaarsnota extra geld komt voor digitale infrastructuur? Op welke manier hebben deze bewindspersonen contact met hun collega's van Infrastructuur en Defensie om samen de portemonnee te kunnen trekken?

De rijkscloud is ook zo'n voorbeeld. Een meerderheid van de Kamer steunde mijn motie voor een rijkscloud, maar ook hiervoor geldt dat niemand die uit de lucht gaat toveren. We zullen een opdracht moeten uitzetten om echt iets te bouwen. Het is heel terecht dat gemeenten, provincies en waterschappen een oproep hebben gedaan: kabinet, investeer 40 miljoen euro in een rijkscloud. Ik vraag daarom: hoe kijkt het kabinet naar die oproep van de gemeenten, provincies en waterschappen om eenmalig 40 miljoen euro in de rijkscloud te steken? Is de regering bereid om hiervoor in de Voorjaarsnota een voorstel uit te werken?

PRO vraagt er al jaren om dat de Rijksoverheid marktmeester wordt. Onze ministeries en uitvoeringsorganisaties zijn grootverbruiker van ICT. Als we de juiste spullen inkopen, kunnen we nieuwe markten creëren en het oneerlijke voordeel van grote techbedrijven beteugelen. We mogen van de overheid meer verwachten dan alleen het allergoedkoopste spul in huis halen. Laten we kiezen voor technologie die gebouwd is op onze waarden, die onze privacy beschermt en die ons onafhankelijk maakt van internationale grootmachten. Zoiets kan klein beginnen. Eerder stelde ik al voor om het ministerie van Algemene Zaken in ieder geval uit het ecosysteem van Amerikaanse bedrijven te rukken, maar misschien kunnen we het nog concreter maken. Daarvoor kijk ik naar de staatssecretaris van Digitale Soevereiniteit. Draait haar eigen afdeling eigenlijk al op soevereine software? Zo nee, waarom eigenlijk niet? Is zij in dat geval bereid om haar afdeling op autonome alternatieven over te zetten, om ervaringen op te doen die de rest van de overheid ook kunnen helpen?

Ik vraag dit terwijl de volgende fuik alweer op ons af dendert: het gebruik van AI. Naast de staatssecretaris van Digitale Soevereiniteit zit namelijk de staatssecretaris Slagvaardige Overheid. Dat klinkt natuurlijk als muziek in de oren, want wie wil er geen slagvaardige overheid? Wat we alleen te allen tijde moeten voorkomen, is dat AI hier als een paard van Troje naar binnen wordt gereden. AI als tovermiddel. Daar wordt dan tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen door coalitiepartijen bij geroepen dat we

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

vooral niet de tijd moeten nemen om een plan te maken. Je hebt geen glazen bol nodig om te voorspellen dat dat een mislukking wordt. Als dat je aanpak wordt, heb je daarna honderd plannen nodig om de schade te repareren.

Er wordt ondoordacht naar AI gegrepen. Daarom heb ik heel veel vragen. Wat voor AI kopen we dan precies? Waar hebben we het over als we het over AI hebben? Het is namelijk nogal een containerbegrip. Hoe duur is deze operatie? Welke kaders stellen we aan de uitgaven? Van wie zijn de AI-modellen? Ja, er liggen kansen. Hebben we die geïnventariseerd? Krijgt die AI voorrang? Denk aan AI waarmee je systemen kunt verbeteren of minder energie kunt verbruiken. Komt er een afwegingskader voor het gebruik van AI, zoals in andere EU-landen? Wanneer gebruiken we het wel en wanneer niet?

Eerder bleek uit een Rekenkamerrapport dat we totaal niet monitoren welke problemen we met AI oplossen, en dus al helemaal niet welke doelen we halen, en dat de risicoanalyses niet op orde zijn. Wanneer krijgen we van wie een dashboard waarmee we die doelen en risicoanalyses kunnen monitoren? Wie is er verantwoordelijk als de AI van de overheid een fout maakt? Hoe maakt het gebruiken van die AI onze overheid onafhankelijk van andere landen? Waar gaat de Rijksoverheid nou absoluut géén AI voor gebruiken? PRO voorspelt dat AI de volgende gigantische afhankelijkheid wordt, zoals de cloud dat nu is, en dat is kwalijk. Gelukkig is er nu nog de tijd om dat te voorkomen, maar ook hierbij snap ik niet wie ik moet aankijken: de staatssecretaris die de vangrails en de autogordels voor AI moet leveren, of de staatssecretaris die AI wil gebruiken voor efficiëntie? Ik hoor in de termijn van het kabinet wel wie er gaat antwoorden.

Als overheid moeten we gewoon een keer het goede voorbeeld geven, en dat is veel te vaak niet gebeurd. Digitalisering werkt doorgaans in het voordeel van de macht. Denk aan het algoritmisch profileren van mensen of het automatiseren van mensenwerk. Dat zijn dingen die op voorhand geld lijken te besparen, maar die de afstand tussen overheid en burgers dusdanig vergroten dat schandalen op de loer liggen. PRO is niet vergeten wat er in het toeslagenschandaal gebeurd is. Mensenlevens zijn kapotgemaakt. Denk ook aan de doorgeslagen profilering van DUO bij studenten met een migratieachtergrond of de tig andere voorbeelden waarin algoritmes discriminatie in de hand werken. Daarom pleit ik voor privacybescherming. Bedrijven en de overheid moeten niet alles van ons weten als dat niet nodig is, want dat zorgt voor een oneerlijke machtsverhouding en, met alle hacks en lekken, voor onveiligheid.

Privacy is de allerbeste onlineveiligheidsgarantie die je als burger kunt krijgen. Toch is er een trend gaande in voorgestelde wet- en regelgeving die dit principe zwaar ondermijnt, alsof privacy in de weg staat van veiligheid. Dat is eigenlijk de omgekeerde wereld. Ook met verdere uitrol van AI komen digitale grondrechten onder druk te staan. Ondertussen bouwen geopolitieke spanningen zich op en wordt er snel gekeken naar extra instrumenten waardoor de privacy weer verder onder druk komt te staan. Vaak breken we onbewust de rechtsstaat verder af vanuit het doel om die te beschermen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik wil graag even reageren op het betoog ten aanzien van het toepassen van AI binnen de overheid. Het CDA heeft ook wel wat zorgen daarbij. Wij vinden dat je de overheid niet moet runnen als een bedrijf, zeg ik tegen mevrouw Kathmann. Ik denk dat we elkaar

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

daar wel in kunnen vinden. Tegelijkertijd moeten we misschien niet nu al, aan de voorkant, roepen dat het ondoordacht zou zijn. Ik ben juist benieuwd naar alle plannen die gaan komen en de afwegingen die we daarin zelf al kunnen meegeven. Ik zou mevrouw Kathmann willen vragen om hier niet twintigduizend vragen af te vuren en dan te roepen dat het ondoordacht is, maar om juist met eigen voorstellen te komen en zich af te vragen hoe we dit met elkaar wel op een verantwoorde manier zouden kunnen doen binnen de overheid. Is mevrouw Kathmann dat met mij eens? Anders vind ik het stellen van zo veel vragen ook een beetje ondoordacht.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik weet eigenlijk niet wat nou de vraag was.

De **voorzitter**:
Of u wat minder vragen …

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Maar ik denk dat ik wel tot een soort antwoord kan komen. Ik refereer eraan dat het zonder plan is, omdat bij de Algemene Politieke Beschouwingen bij het indienen van een motie door een van de fractievoorzitters van een coalitiepartij expliciet is gezegd dat we dit vooral heel snel zonder plan moeten doen, omdat we geen tijd te verliezen hebben. Nou, ik vind het nogal ondoordacht als je op die manier aan de slag wilt gaan, omdat we echt nog wel op het niveau zitten dat er nog een heel vragen zijn. Dat hebben we ook met elkaar gewisseld bij een eerder debat over de digitaliserende overheid. Over welke AI hebben we het eigenlijk? Er is namelijk ongelofelijk veel AI te bedenken die ongelofelijk goed kan helpen bij het functioneren van de overheid, maar er is ook heel veel AI te bedenken, waarbij je misschien wel de bijsluiter moet leveren: gebruik dit gewoon niet!

Al die politieke vragen hebben we nog niet beantwoord, maar er wordt wel al gesproken over een soort grootscheepse uitrol. We weten helemaal niet hoe we alle ambtenaren kunnen opleiden en voldoende skills kunnen geven om hier goed mee om te gaan. Bij mij gingen dus alle alarmbellen af toen de oproep aan het kabinet was om dit vooral heel snel, ondoordacht, zonder plan te doen, omdat we geen tijd te verliezen hebben. Ja, dat wekt zorgen op bij mij. Ik vind het heel terecht en niet raar dat ik daar dan honderd vragen over heb. Ik heb zelfs dertig vragen geschrapt, gezien de tijd, en ik heb bovendien een aantal schriftelijke vragen gesteld om tijd te besparen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Natuurlijk moeten we dit aan de voorkant goed inregelen met elkaar. We moeten zorgen voor vangrails et cetera. Daar kan ik me samen met mevrouw Kathmann goed in vinden. Mijn punt is vooral dat we inderdaad een nuance gaan aanbrengen: hoe en waar binnen de overheid gaan we het waarvoor toepassen? Daar zou ik juist veel meer een gesprek over willen. Ik denk juist dat de eerder ingediende motie een heel grote kans biedt om dat met elkaar te gaan doen de komende tijd. Dat is mijn pleidooi. Ik zal daar in mijn eigen inbreng ook op ingaan. Ik hoop toch echt dat de Kamer daarin kan sturen. Ik denk dat we veel beter kunnen sturen op het komen met voorstellen die hier echt invulling aan geven, dan continu roepen dat er te weinig geld is. Op die manier weten we bijvoorbeeld ook waar we het beperkte geld dat we hebben, in gaan investeren. Ik denk dat er binnen de overheid heel veel budgetten beschikbaar zijn. Die moeten we gaan bundelen en samenbrengen. Het CDA zou het bijvoorbeeld ook heel mooi vinden als er een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

beschermde AI-omgeving komt, waarmee ambtenaren in de toekomst heel goed zouden kunnen gaan werken. Er zijn een aantal ambtenaren die al heel goed met AI werken en dat levert de overheid inderdaad al heel veel winst op.

De **voorzitter**:
Mevrouw Kathmann, wilt u een reactie daarop geven? Anders heeft u nog een interruptie van de heer Van den Berg.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Het gaat erom dat we dat gesprek juist heel goed moeten voeren. Daar ben ik het helemaal mee eens. Het is nu echter heel moeilijk om dat te doen, omdat het weer volledig versnipperd plaatsvindt. Het debat over de slagvaardige overheid is al geweest, maar dat was niet met de commissie Digitale Zaken. Dat was een rondetafelgesprek over de slagvaardige overheid, waarvoor de commissie Binnenlandse Zaken aan zet is. Dat snap ik allemaal, maar wanneer bespreek je nou wat? Welke AI-strategie hoort dan in het plan voor de slagvaardige overheid? Zoals ik al in het begin van mijn inbreng heb gezegd, is er bij mij hele grote behoefte aan coördinatie en regie. Zo wordt dit gesprek goed gevoerd en niet aan honderd verschillende tafels met honderd verschillende budgetten die niet bij elkaar komen, maar juist vanuit regie en coördinatie. Zo weet iedereen wat er wanneer en waar gebeurt, met tijdlijnen, investeringsagenda's en noem het allemaal maar op. Op die manier kunnen wij het zowel technisch als op kansen en uitdagingen veel beter controleren. Dat kan nu gewoon niet.

De **voorzitter**:
Tot slot op dit punt, mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dit is inderdaad mijn laatste interruptie op dit punt. Die oproep ten aanzien van coördinatie en regie deel ik van harte. Als ik vind dat die ontbreken, zal ik me ook altijd kritisch opstellen. Die versnippering zie ik ook. Tegelijkertijd ben ik wel benieuwd of we vandaag — we hebben vandaag een hele lange dag voor dit WGO — gaan gebruiken om continu te zeggen dat dat niet op orde is. Gaan we daar continu op ingrijpen en daardoor de inhoudelijke discussie niet voeren in de commissie Digitale Zaken? Dan zul je zien dat die inhoudelijke discussie wel gevoerd gaat worden in andere commissies, zoals de commissies voor Binnenlandse Zaken of Economische Zaken. Dat is juist waar ik van weg wil blijven. Ik wil ervoor zorgen dat we dit hier met elkaar bespreken, dus ja, coördinatie en regie zijn heel erg belangrijk. Wat ons betreft heeft het kabinet daarin een hele grote opdracht. We moeten daar kritische vragen over stellen, maar laten we ervoor zorgen dat de balans ook zo uitslaat dat de inhoudelijke afwegingen hier daadwerkelijk een plek krijgen. Ik daag mevrouw Kathmann uit om ook daar ruimte voor te laten in haar betoog.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik weet eigenlijk niet zo goed wat ik moet zeggen, want ik ben een beetje perplex. In mijn bijdrage ga ik hier nog op in, maar in principe gaat er geen dag voorbij zonder dat Progressief Nederland voorstellen doet op dit terrein, concrete voorstellen die de boel beter maken. Sterker nog, er zijn heel veel voorstellen met hele grote Kamermeerderheden aangenomen. Sterker nog, we krijgen elke maand wel weer een brief waarin staat dat die toch niet uitgevoerd gaan worden. Dat is nou precies mijn punt. Als iemand serieus Progressief Nederland op dit terrein de maat gaat nemen en zegt dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

we met wat meer voorstellen moeten komen, die vervolgens door dit kabinet niet worden uitgevoerd, terwijl ze wel met meerderheden worden aangenomen, dan weet ik het ook niet meer.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik ga mevrouw Zwinkels hier toch bijvallen, want ik hoor PRO inderdaad ook continu vragen stellen en moties indienen — mevrouw Kathmann heeft het over "voorstellen" — met allerlei wilde ideeën. Maar een motie is natuurlijk echt iets wezenlijk anders dan een voorstel. Dan is de vraag: waarom heeft PRO in het verleden bijvoorbeeld geen initiatiefwetsvoorstellen ingediend? Dat zijn concrete dingen die als er een meerderheid is, omgezet kunnen worden in wetgeving, zodat het ook echt gaat gebeuren. Waarom elke keer naar het kabinet wijzen als je zelf de regie kan pakken?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik denk dat JA21 dan echt beter z'n huiswerk moet doen. U kunt zelf gaan kijken in de archieven naar de initiatiefnota's, wetsvoorstellen en voorstellen die door PRO zijn ingediend. Ik noem bijvoorbeeld het voorstel voor een rijkscloud of een initiatiefnota op het gebied van de gehele digitale overheid, die we, volgens mij, met meer dan 80 zetels hebben ingediend. Ik noem mijn wetsvoorstel over sociale media en algoritmen. Maar ook ten aanzien hiervan vraag ik: maak nou een afwegingskader voor het gebruik van AI bij de overheid.

Mijn punt vandaag is juist dat er de afgelopen jaren met hele grote meerderheden heel veel concrete voorstellen zijn gedaan, niet alleen door PRO, maar ook door andere partijen, of door andere partijen in gezamenlijkheid, met elkaar. We hebben duidelijk gedacht: laten we de krachten bundelen, het heel concreet maken en niet het onmogelijke vragen, zodat we stappen kunnen zetten. Al die initiatieven zijn aangenomen, met hele brede meerderheden, soms unaniem, soms met maar één of twee partijen die tegenstemden, maar we krijgen nu eigenlijk alleen maar brieven waarin staat dat we het niet gaan doen. Dat is het grote probleem: we worden teruggeslingerd in de tijd en zitten vast, ook omdat er gewoon geen geld voor is uitgetrokken, niet voor de plannen die uit de Kamer komen en niet voor de plannen die het kabinet idealiter zelf ook zou willen uitvoeren. Er staat hierover een hele uitgebreide paragraaf in het coalitieakkoord. Daarin worden alle risico's beschreven, maar er wordt nul euro uitgetrokken om die risico's te tackelen.

De **voorzitter**:
Tot slot, op dit punt.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Soms geldt: hoe langer het antwoord, des te minder inhoud. Er zijn allerlei ideeën van PRO, maar die zijn gewoon niet met elkaar te rijmen. Enerzijds is PRO tegen datacenters; anderzijds lopen jullie continu te blèren — ik zeg het even zo, heel specifiek — om …

De **voorzitter**:
Via de voorzitter, alstublieft.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Oké. Anderzijds lopen ze te roepen om een soevereine cloud en meer autonomie. Als je

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

meer dingen hier in Nederland wilt doen, met Europese bedrijven, om van de techbro's in de Verenigde Staten af te komen, moet je ook investeren in datacenters. Neem bijvoorbeeld DigiD. Er zijn voorstellen om overname tegen te gaan, maar een aanpassing van de Aanbestedingswet aan de voorkant om het voor eeuwig en altijd te tackelen, zie ik niet. Wat is nou de visie van PRO om echt ergens te komen, waarbij de dingen met elkaar in balans zijn? Nu worden er alleen maar vragen gesteld en moties ingediend. Zo komen we nergens.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Er wordt hier een soort van ... Nou, ik weet het niet. De werkelijkheid wordt hier in ieder geval geen recht gedaan. Ik zou JA21 er nogmaals toe willen oproepen om de archieven in te duiken en te kijken hoeveel concrete voorstellen er liggen. PRO staat vooral voor meer grip, meer regie en het veel meer kunnen sturen op onze digitale infrastructuur. Dat vraagt om meer publieke investeringen. Dat vraagt niet om het ergens tegen zijn, maar het vraagt erom dat je ervoor bent dat niet alles wat wij van waarde vinden en wat we eigenlijk hier in democratische meerderheden hebben afgesproken met elkaar, wat we belangrijk vinden, ondermijnt wordt.

De **voorzitter**:
Dank u wel. U vervolgt uw betoog. O, er is nog een interruptie van de heer Van den Berg. Echt heel kort, want u heeft een hoop interrupties, meneer Van den Berg. Echt tot slot.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Sorry, voorzitter. Ik ga niet over de lengte van de antwoorden, maar heel kort. Als we nou gaan voor een soevereine cloud en Nederlandse bedrijven die afhankelijkheid moeten verminderen, gaat mevrouw Kathmann dan ook voor datacenters in Nederland, zodat we dat echt kunnen ondersteunen? Ja of nee?

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Als wij daar publiek grip op hebben en kunnen sturen op wat het is, waar het staat, of het ons goeddoet, of het ons recht doet, of het klopt in de vergunningverlening, of niet alles aan de laars wordt gelapt en of het helpt om Nederland digitaal sterker te maken, ja, dan natuurlijk wel. Maar Progressief Nederland is niet voor hyperscalers die ongebreideld via smerige trucjes kleine datacenters laten bouwen zodat het toch weer één grote wordt.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik had het over iets heel belangrijks, want in de wet- en regelgeving die nu wordt voorgesteld breken we vaak onbewust de rechtsstaat verder af, terwijl het doel eigenlijk is om die te beschermen. Ik kijk hiervoor ook vooral de minister van Justitie en Veiligheid aan, omdat ik het echt zaak vind dat wij daarover goed met elkaar in gesprek komen. Wie voelt zich nou eigenlijk verantwoordelijk om dat gesprek goed te voeren? Het gaat dan om aantasting van digitale grondrechten en het spannende vaarwater waar we soms in zitten, waardoor we het gevoel hebben dat we in heel veel wet- en regelgeving denken dat we de privacy van mensen moeten inperken. Vaak zien we niet goed dat we door een soort bodem aan het zaken zijn, terwijl we met elkaar wel hebben afgesproken

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dat we dat niet willen. Zelf zit ik te denken aan: moet er een soort — ik weet het niet — digitalegrondrechtentoets komen? Dat is het misschien ook niet, want je moet niet altijd meer willen optuigen, maar ik heb wel sterke behoefte aan het beter met elkaar aangaan van dat gesprek, zeker met het oog op alle wet- en regelgeving die op dit terrein op ons afkomt.

Tot slot wil ik me richten op een aantal herstelwerkzaamheden. Nederland boft met tal van organisaties en bedrijven die timmeren aan onze cyberveiligheid. Van deze initiatieven moeten we het namelijk hebben. Met een beperkte subsidie kunnen ze hun goede werk vaak voortzetten. Mijn teleurstelling was dan ook eigenlijk best wel gigantisch toen ik zag dat voor de zoveelste keer op rij Offlimits zou worden gekort op de begroting van Justitie en Veiligheid. Hoe vaak moeten we dit gesprek nog hebben? Hoe vaak moet de Kamer — dit keer is het D66 — nog een amendement indienen om dit te repareren? Ik wil van de minister horen waarom hij, na zijn eerdere toezegging om de korting niet meer in te boeken, alweer denkt dat een bezuiniging op Offlimits rechtvaardig is? Deze mensen begeleiden de slachtoffers van onlinekindermisbruik, ze voorkomen daders en slachtoffers en ze hebben cruciale kennis in huis. Daarom vraag ik met klem het volgende. Kan de minister toezeggen dat het echt de laatste keer is dat deze bezuiniging wordt voorgesteld? Is hij bereid om met een serieus en langjarig voorstel te komen waarin de subsidie meegroeit met het aantal meldingen, en dit bij de Voorjaarsnota recht te zetten?

Hetzelfde gevoel heb ik bij de makers van lespakketten voor kinderen, zoals een organisatie als HackShield — maar er zijn er meer — ondanks dat ze taken uitvoeren voor onze cyberveiligheid en een gigantisch bereik hebben. De Kamer nam eerder dit jaar mijn motie aan om dit soort organisaties, die direct bijdragen aan de onlineveiligheid van kinderen, te voorzien van publieke financiering. Zover ik weet, is dat nog steeds niet gebeurd, terwijl de tijd dringt. Volgens mij was dit expliciet in een debat met de minister van Justitie en Veiligheid, dus kan er worden toegezegd dat er nog voor het debat Sociale media en kinderrechten in december de zekerheid is dat deze organisaties op een vorm van publieke financiering kunnen rekenen? Hoe kijkt het kabinet naar een structurele vorm van financiering voor dit soort initiatieven? Welke financieringsvorm is er te vinden waarin verschillende ministeries vanuit hun verschillende verantwoordelijkheden een stukje kunnen meebetalen?

Dan is er nog internet.nl: een openbare tool waarmee elk bedrijf en elke burger kan controleren hoe veilig websites en mailadressen zijn. Het is een goede manier om ons scherp te houden. Scoor je slecht op internet.nl? Dan is er werk aan de winkel. In de brief van begin oktober, over de subsidies van ECP, zie ik dat deze website dreigt te sneuvelen. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Daarom heb ik een paar laatste vragen. Wat zijn de gevolgen van het stopzetten van deze subsidie? Is het kabinet bereid om de financiering van internet.nl voort te zetten, in welke vorm dan ook? Hoe groot is de bijdrage nu? En waarom kunnen we die niet behouden? Ik kijk uit naar de beantwoording.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Kathmann. Dan is nu het woord aan mevrouw El Boujdaini van D66 voor haar inbreng in de eerste termijn.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dank u wel, voorzitter. Toen deze commissie vijf jaar geleden begon, bestond ChatGPT nog niet. Nu gebruiken miljoenen mensen wel AI, op hun werk, op school en thuis. Het gaat allang niet meer over alleen computers, telefoons, kabels of modems. We zien dat het gaat over hoe we werken, hoe we communiceren en hoe we contact hebben met de overheid en met elkaar. Het gaat over de veiligheid van onze gegevens en de kansen van ondernemers en onze onderzoekers.

Het gaat over hoe onze kinderen leren en over hoe onze democratie functioneert. Het gaat dus over onze samenleving. Daarom moeten wij als politiek grip hebben op onze digitale toekomst. Misschien hebben we in de afgelopen weken meer dan ooit gezien waarom deze commissie daar ook voor nodig is. Techniek is namelijk niet neutraal. Wij kunnen nu keuzes maken die onze digitale toekomst iets maken om naar uit te kijken. Als ik op werkbezoek ben, hoor ik vaak van mensen dat we het in de Kamer veel over risico's hebben. Daarom wil ik het vandaag, naast de terechte zorgen van mensen, ook hebben over de kansen die er zijn en hoe we die kunnen benutten. Ik wil het vandaag hebben over hoe we kunnen opstaan tegen de grote AI-techgiganten, over digitale veiligheid, over de kwantumtechnologie die ons toekomstbestendig maakt, over sociale media en de digitale wereld van kinderen en over een Nederlandse digitale dienst.

Voorzitter. Ik wil beginnen met complimenten voor het kabinet, dat is gekomen met een AI-visie. Dat is een visie waarin wordt geschetst hoe Nederland vanuit een sterk Europa zijn eigen koers in het AI-tijdperk kiest, hoe we samen grip houden op AI en hoe AI onder de juiste voorwaarden onze Nederlandse samenleving ook kan versterken. Mijn fractie ziet de enorme kansen van AI, maar om die kansen te benutten, moeten we wel ook eerlijk zijn over de risico's en die onder ogen zien. Wij zijn nu te afhankelijk van een klein aantal grote techgiganten. Desinformatie zet onze democratie onder druk. Cyberaanvallen kunnen onze samenleving ontwrichten. Grondrechten zoals privacy mogen niet langzaam verdwijnen omdat technologie sneller ontwikkelt dan onze regels om te beschermen. Dat betekent dat we aan de slag moeten. We kunnen de ChatGPT's en Facebooks van deze wereld ons niet in de greep laten houden. Dat hoeft ook niet. We hebben al veel goede wetgeving: de AVG voor gegevensbescherming, het auteursrecht, de Cyberbeveiligingswet, en nu als kers op de taart ook de AI-verordening.

Toch heb ik de afgelopen tijd gesproken met dj's, producenten, makers en kunstenaars die aan de bel trekken. Hun werk wordt onrechtmatig gebruikt om grote AI-systemen te trainen zonder hun toestemming of compensatie. De muziek die zij zelf hebben gemaakt, wordt hun grootste concurrent als we niet oppassen. Ook vanuit NDP Nieuwsmedia kreeg ik een zorgelijk signaal: Meta heeft hun laten weten de voorwaarden voor zakelijke gebruikers te willen wijzigen. Nieuwsuitgevers zijn bang dat Meta daarmee meer ruimte pakt om hun websites te scrapen en te gebruiken om hun AI-modellen te trainen. Dat raakt niet alleen het auteursrecht, maar ook het verdienmodel van journalisten. Daarom wil mijn fractie dat er actie wordt ondernomen om kunstenaars, schrijvers en journalisten perspectief te bieden. Kan het kabinet op Europees niveau pleiten voor een collectief vergoedingsstelsel, zodat AI-aanbieders bijdragen aan een eerlijke vergoeding voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd werk?

Voorzitter. De AI-verordening biedt al veel perspectief en goede regelgeving om ons te beschermen. Daarom moeten we de techgiganten duidelijk maken dat onze regels geen vrijblijvende suggesties zijn. Mijn fractie wil daarom dat toezichthouders sterk staan. Daarom is het superbelangrijk dat het College voor de Rechten van de Mens

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

grondrechtelijke toetsen kan uitvoeren op AI en dat de Autoriteit Persoonsgegevens en de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur voldoende mensen, kennis en middelen hebben om erop toe te zien dat techbedrijven de AI-verordening goed naleven. Voor volgend jaar zien we hier wel middelen voor gereserveerd. We zien echter ook dat dit voor de jaren daarna nog onzeker is. Daarom wil ik de staatssecretaris en de minister vragen om dit te regelen. Kunnen zij zorgen voor de middelen die nodig zijn om goed toezicht te houden? Wat is de stand van zaken van de Nederlandse uitvoeringswet op de AI-verordening?

Voorzitter. Nederland is ook onderdeel van het EU-AI-verdrag. Het is aan Nederland om te beslissen of het Caribisch deel daar ook onderdeel van wordt. Mijn fractie vindt het belangrijk dat dit ook in het Caribisch deel goed geregeld is. We konden in de brief met moties en toezeggingen lezen dat er eerst onderzoek wordt gedaan naar de staat van AI in het Caribisch deel voordat Nederland deze beslissing überhaupt kan maken. Ik ben benieuwd wanneer we de resultaten van dit onderzoek kunnen verwachten. Wordt het Caribisch deel hier goed bij betrokken wanneer deze beslissing wordt gemaakt?

Voorzitter. Ik wil het graag hebben over kwantum. Niet lang geleden heeft dit kabinet de Quantumstrategie uitgebracht. Daar had ik eerder dit jaar om gevraagd. Ik ben heel blij dat die er nu is. Mijn fractie onderschrijft dat we de positie die we hebben op het gebied van kwantum echt moeten koesteren. We hebben in Delft zelfs het grootste kwantuminnovatiecluster van Europa. Als Nederland en Europa moeten we niet alleen consumenten zijn van technologie uit andere landen, zoals Amerika en China. We moeten die technologie zelf ook gaan maken. Onze premier verwoordde het eerder: Europa moet zelf ook een grote techreus worden.

Op het gebied van kwantum wordt internationaal echt gekeken naar Nederland. Het kwantumecosysteem hier is sterk en daar mogen we trots op zijn. Dat biedt ook heel veel kansen. In een tijd waarin we zien hoe digitaal afhankelijk we zijn geworden van slechts een handvol techgiganten staan we met de kwantumtechnologie aan de vooravond. Hoe mooi zou het zijn als we hierin voorop zouden kunnen blijven lopen, niet alleen om baanbrekende onderzoeken te kunnen doen en om de nieuwste innovaties de wereld in te kunnen helpen, maar ook om onze gegevensbescherming op orde te krijgen en om zelfs wederzijdse afhankelijkheden te creëren? Hoe meer wij te bieden hebben, hoe beter wij onze eigen boontjes kunnen doppen en hoe sterker ons dat maakt.

Daarom is het wat D66 betreft heel belangrijk dat er gekeken wordt naar hoe we deze sector in Nederland kunnen blijven ondersteunen. In andere landen, zoals Frankrijk en Duitsland, wordt er geïnvesteerd in kwantumcomputers. Frankrijk doet dat met het overheidsprogramma PROQCIMA. Daarmee zetten ze in op verschillende kwantumtechnieken om uiteindelijk een goed functionerende kwantumcomputer te kunnen ontwikkelen, waarmee ze over een aantal jaren echt iets kunnen. In Duitsland wordt de eerste kwantumcomputer gekocht van het Nederlandse QuiX Quantum. Zouden wij als Nederland een voorbeeld kunnen nemen aan Frankrijk en Duitsland? Is de staatssecretaris bereid om te verkennen of de overheid zelf launching customer zou kunnen zijn voor zo'n kwantumcomputer in Nederland? Heeft het kabinet zicht op hoe het de ondersteuning voor QDNL na 2028 voor zich ziet om ervoor te zorgen dat we in deze kwantumsector momentum blijven pakken?

Voorzitter. We moeten het ook hebben over onze digitale veiligheid. Onze samenleving

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wordt steeds digitaler. Cyberincidenten en -aanvallen zijn geen problemen die zich alleen achter een computerscherm afspelen. Mensen merken dit nu ook steeds vaker in hun dagelijks leven. We merken het als systemen uitvallen of als persoonsgegevens worden buitgemaakt en worden misbruikt voor identiteitsfraude. Denk aan de incidenten van de afgelopen tijd, zoals bij Albert Heijn. Dat cyberincident resulteerde in lege schappen. Afgelopen week zagen we bommeldingen door heel Europa, die niet bleken te kloppen waardoor vliegtuigen niet vlogen en vliegschema's werden ontregeld. In de gemeente Epe vond een cyberaanval plaats, waarbij de persoonsgegevens van bijna alle inwoners werden gestolen. Er was een wereldwijde Canvashack, waardoor de gegevens van 275 miljoen studenten, docenten en medewerkers werden buitgemaakt. Dit is nog maar een kleine greep uit de lange lijst van cyberincidenten. We moeten ons klaarstomen voor wat nog komen gaat, maar we moeten ons ook realiseren dat we het nooit voor honderd procent kunnen voorkomen, ook al doen we keihard ons best.

De NCTV signaleerde afgelopen week nog dat het oplopende tempo van cyberdreigingen zo snel gaat dat het voor bedrijven, organisaties en overheden moeilijker wordt om de beveiliging bij te benen. De NCTV en de veiligheidsdiensten waarschuwden er ook al voor dat AI het steeds makkelijker maakt om grote cyberaanvallen uit te voeren. De kwetsbaarheden in PHP, waar 70% van het internet op draait, zijn zo'n voorbeeld. Die kwetsbaarheden werden gevonden met AI. AI kan helpen om kwetsbaarheden in software te vinden. Dat is goed nieuws, als dit wordt gedaan door beveiligingsexperts. Maar als dit wordt gedaan door kwaadwillenden, dan hebben we echt een probleem.

Naast AI is kwantum de volgende technologie die de toekomst gaat mede bepalen, want kwantumtechnologie maakt iets mogelijk wat tot voor kort ondenkbaar was: versleutelde data, die nu veilig lijken, ontsleutelen. Datadieven kunnen je data, zoals persoonsgegevens, stelen en later ontsleutelen. Dat heet "steal now, decrypt later". Daarom is het belangrijk dat we nu werk maken van sterke kwantumcryptografie voor de gegevens die we hebben. Dit betekent simpelweg dat persoonsgegevens en systemen worden beveiligd met kwantumtechnologie. We moeten ervoor zorgen dat we dit op orde hebben, zodat gegevens die we vandaag als veilig beschouwen, niet over een paar jaar gestolen blijken te zijn en dan toch ontsleuteld worden. In de kwantumstrategie konden we lezen dat het waarschijnlijk acht jaar zal duren om onszelf kwantumproof te maken. Wordt er al gewerkt aan een concreet plan hiervoor, vraag ik het kabinet. Wanneer kunnen wij als Kamer dit plan verwachten? In Frankrijk hebben ze hun inkoopproces gekoppeld aan nationale veiligheidseisen, waardoor de overheid alleen nog kwantumveilige producten mag inkopen. Kan Nederland dit voorbeeld volgen? Kan er, naast het kwantumproof maken van gegevens bij de overheid, ook gekeken worden of de overheid alleen nog kwantumveilige producten in kan kopen? Juist om onze kwantumsector in Nederland te versterken en te steunen, zou het heel mooi zijn om als overheid als launching customer op te treden.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dit is een helder pleidooi ten aanzien van kwantum. Ik weet ook dat mevrouw El Boujdaini daarvoor pleit. Maar als we het hebben over "voorkomen" en over de vraag welke digitale producten we dan aanschaffen, is het toch ook belangrijk om iets dergelijks te voorkomen door niet alles te koppelen aan de cloud en het internet? Dat mis ik een beetje in dit betoog. We kunnen het niet altijd allemaal voorkomen, maar misschien kunnen we aan de voorkant wel degelijk dingen autonomer laten draaien en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dus niet verbinden. Hoe kijkt mevrouw El Boujdaini daarnaar? Anders zijn we namelijk continu in een soort technologierace bezig om alleen maar de beste beveiliging te regelen. Qua beveiliging en verdediging is dat ook nodig, maar misschien kunnen we dingen dus autonomer maken. Neem de vriezers bij de Albert Heijn; ik noem maar een voorbeeld. Waarom moeten die op het internet zijn aangesloten?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik vind het punt dat mevrouw Zwinkels maakt heel terecht. Een mooi voorbeeld is dat de Belastingdienst heeft besloten om de migratie naar de Microsoft 365-cloud niet uit te voeren en juist voor een eigen server te kiezen. Ik vind het dus een heel goed idee om juist meer te kijken hoe we meer lokaal en op onze eigen servers kunnen doen, zodat niet alles altijd zo makkelijk te hacken is. Er zijn dan natuurlijk nog steeds risico's dat hackers erbij kunnen, maar het zou inderdaad al helpen als niet alles is aangesloten op een bepaald netwerk of in één cloud.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dat is fijn om te horen. Ik denk dat we elkaar dan ook wel kunnen vinden. Er zijn voorbeelden van sectoren waar dit het geval is. Denk bijvoorbeeld aan netbeheerders die dit principe toepassen. Ik was vorige week bij Beeld & Geluid, die dit uiteraard ook toepassen. Kan mevrouw El Boujdaini voorbeelden geven van waar ze wat meer wil leunen op de kwantumbeveiligingsstrategie en — ik noemde net Albert Heijn al — ook voorbeelden waarvan ze zegt: daar kan de veiligheid ook wel op een andere manier worden geborgd?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Jazeker. Ik denk dat we inderdaad ook veel meer preventief zouden kunnen doen. Mevrouw Zwinkels vroeg al of we niet wat meer de verplaatsing van cloud naar lokaal zouden kunnen maken. Ik denk ook dat je best wel veel kunt ondervangen door meer in te zetten op digitale wallets, in plaats van dat mensen overal hun gegevens moeten invullen, bijvoorbeeld voor een sportabonnementje of een telefoonabonnement.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik was gebleven bij een vraag die ik nog wilde stellen aan de bewindspersonen: kan de staatssecretaris het launchingcustomerschap invullen door kwantumbeveiligingsmaatregelen waar mogelijk ook af te nemen van Nederlandse kwantumbedrijven?

Voorzitter. Dan wil ik het graag nog hebben over de Nederlandse Digitale Dienst. Digitalisering biedt enorme kansen, ook om onze overheid beter en toegankelijker te maken. Mijn fractie is daarom enthousiast over de Nederlandse Digitale Dienst. Laten we de beste digitale kennis bij de overheid hier ook voor inzetten. Momenteel is de Nederlandse Digitale Dienst bezig met drie projecten, waarvan een de soevereine overheidscloud is. Daarmee wordt deels al invulling gegeven aan de NDS. Dit biedt gewoon heel veel kansen. Ik denk dat we er mede voor moeten gaan zorgen dat de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Nederlandse Digitale Dienst ingezet gaat worden om meer als één overheid te gaan functioneren.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik zat nog even na te kauwen op dat interruptiedebatje waarin gezegd werd dat zaken meer lokaal moeten, maar als je dat gaat doen, brengt dat gigantisch hogere onderhoudskosten met zich mee. Betekent dit bijvoorbeeld ook dat we gaan stoppen met slimme meters en slimme laadpalen et cetera? Want dat is dan ook een consequentie van dat soort gedachtes.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Dat is een hele terechte vraag van de heer Vermeer. Wij zien het zo dat je bijvoorbeeld meer kunt diversifiëren. Daar komt bij kijken dat je strategische keuzes moet maken. Dus inderdaad, welke soort gegevens of data zou je misschien wat meer bij jezelf willen houden en zou je daarvoor een server die je zelf in beheer hebt willen gebruiken? En wat vind je dan misschien wel prima om in de cloud te zetten? Ik denk eerder dat je dat soort keuzes moet gaan maken. Ik heb het nu met name over de overheid zelf, die dit soort keuzes kan maken. Voor het bedrijfsleven is het natuurlijk ook iets om hierover na te denken, maar ook zij zouden deze strategische keuzes zelf moeten maken. Daarbij moeten ze hun data bijvoorbeeld categoriseren: wat is nou echt vertrouwelijk en wat is minder vertrouwelijk en is niet erg om in de cloud te hebben staan?

De heer **Vermeer** (BBB):
Dat snap ik voor een deel, maar dit gaat niet alleen over data. Dit gaat ook over veiligheid en weerbaarheid in de maatschappij. Je kunt prima geen data van personen uitwisselen en toch het hele land platleggen, waardoor mensen geen eten meer kunnen krijgen. Dus ja, ik zou toch ertoe willen oproepen om niet te makkelijk te zeggen dat alles lokaal moet, want dan gaan we terug naar de jaren zestig. Dat is ook een optie, maar dat zal ook gevolgen hebben voor het boodschappen doen et cetera.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Wij willen zeker niet terug naar de jaren zestig, zeg ik tegen de heer Vermeer. O, naar '66, hoor ik hier.

(Hilariteit)

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Sorry, er wordt hier even gelachen. Een mooi voorbeeld dat ook aantoont dat het diversifiëren hiervan ook belangrijk is wanneer je zo'n hele keten hebt, is bijvoorbeeld Albert Heijn. Daar ging het ook om een hele keten die last had van het cyberincident. Ik denk dus ook dat we het wat meer integraal moeten bekijken. Als alles helemaal in de cloud zit, heb je dus ook met z'n allen hetzelfde risico. Als je daarin verschillende keuzes maakt en de keten niet afhankelijk is van maar één soort cloud, aanbieder of opslag, maakt dat ook al uit voor de weerbaarheid ervan.

De **voorzitter**:
Tot slot, op dit punt, de heer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
In de jaren zestig was geluk nog heel gewoon. Aan het begin van de jaren zestig was

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

D66 er ook nog niet.

(Hilariteit)

De heer **Vermeer** (BBB):
Maar BBB was er ook nog niet, nee. Toen werd er hier nog gewoon meegedacht met boeren en gepraat met boeren, in plaats van over boeren. Maar alle gekheid op een stokje: ik denk dat dit wel een van de grootste problemen is die we hebben. Aan de ene kant willen we voor de veiligheid zaken lokaal doen. Aan de andere kant is dat bijna onuitvoerbaar in de maatschappij zoals we die op dit moment hebben en verliezen we gigantisch veel voordelen van het online snel kunnen schakelen op allerlei gebieden. Hoe denkt mevrouw El Boujdaini dat we hiermee verder moeten? We kunnen namelijk niet zeggen "er is daar een lek, er is iets gehackt, dus moet het maar lokaal" en vervolgens net doen alsof we dan onze maatschappij nog kunnen draaien.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik denk dat we de afgelopen tijd hebben gezien dat we last hebben van vendor lock-ins. Als we dus alleen maar de cloud van één aanbieder zouden gebruiken, heb je er ook last van als er echt iets gebeurt met die aanbieder. Dan voelen we dat met z'n allen. Daar zie ik ook heel veel risico in en daarom gebruik ik ook het woord "diversifiëren", dus verschillende keuzes maken en niet alleen maar voor één aanbieder of één soort oplossing kiezen. Dat is, denk ik, wel de oplossing voor de toekomst.

De **voorzitter**:
Tot slot een korte opmerking, de heer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
Sinds eind jaren negentig ben ik al actief in de onlinewereld, en het is altijd zo dat datgene wat zich goed ontwikkelt, heel groot wordt en daardoor extra kwetsbaar wordt. Daar heeft namelijk iedereen kennis van, ook hackers, en het is ook aantrekkelijker om daarop in te gaan. Een vendor lock-in voorkomen is feitelijk dus gewoon een utopie, want die zal altijd weer ontstaan. Mensen kiezen nou eenmaal voor het beste product.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik vind wel dat we de hoop hierop en de motivatie hiervoor niet moeten verliezen. We moeten niet denken: we zijn nu zo afhankelijk van alles, dus moeten we het maar zo laten. Dat zou mijn fractie ook niet willen. Wat we wel willen, is echt vooruitkijken naar wat we nodig hebben. De situatie is ook veranderd. We hebben nu zo ontzettend veel cyberaanvallen, veel meer dan tien, twintig jaar geleden. Ik denk ook dat dat erom vraagt dat we anders denken.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Dank u wel. Even denken.

De **voorzitter**:
Een momentje. U heeft nog één interruptie, van de heer Van den Berg.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik wil toch even de realiteit in deze discussie brengen. Ik hoor mevrouw El Boujdaini spreken over de vraag of we dan wellicht niet alles moeten aansluiten op het internet. Misschien bedoelt ze daarmee ook wel dat we meer on-prem moeten doen en niet alles in de cloud moeten doen. Dat kan natuurlijk, maar in de praktijk — daar heeft meneer Vermeer helemaal gelijk in — kost dat gewoon veel meer geld dan het kost om het helemaal in de cloud te doen. Als je naar specifieke aanbieders gaat, zoals bijvoorbeeld Linux, kost dat in beginsel meer dan als je het via Microsoft doet. Als mevrouw El Boujdaini daar dan voor staat, en ik hoor dat hier ter linkerzijde overigens ook, waar is dan het extra geld om dat soort dingen ook echt te gaan realiseren?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Zoals ik al eerder zei, hebben ze bij de Belastingdienst nu ook laten zien dat ze die stappen kunnen maken; dat doen ze nu voor de Douane en voor de toeslagen. Ik zou het heel mooi vinden om naar dat voorbeeld te kijken. Ik zeg ook niet dat we alles overal on-prem moeten doen, maar ik denk wel dat we daar meer in kunnen diversifiëren. Ook moeten we veel meer kijken naar wat op dit moment de dreigingen zijn en wat we daaraan moeten doen. Dat kan ook met geld dat nu al wordt uitgegeven. Dat heb ik al eerder gezegd. Het is dus ook een kwestie van andere keuzes maken. De overheid heeft nu het geld al dat ze jaarlijks uitgeeft aan de cloud. Dat zou je dus ook op een andere manier kunnen inzetten.

De **voorzitter**:
U vervolgt … Nee, nog één vraag.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Hoe kijkt mevrouw El Boujdaini dan naar dat punt over de Belastingdienst? Ze haalt dat wel aan. Daar zijn we nu op het laatste moment toch gestopt met de integratie van Office 365. Voor de mensen thuis: dat is Microsoft. Nu hebben we dus langer dubbele systemen en hebben we er langer personeel zitten dat al is overgegaan op Microsoft en nu toch weer terug moet, maar vervallen er ook gewoon kritieke archiveringsfuncties, die ze nu willen laten integreren. Maar dat is er nog niet, dus nu hebben we de komende jaren te maken met een slechtere vindbaarheid van rijksdocumenten. Is dit dus oprecht een goed voorbeeld voor mevrouw El Boujdaini? Het is toch juist een ramp?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Er wordt daar hartstikke hard gewerkt om de informatiehuishouding op orde te krijgen, maar als we ergens een keer iets anders doen en het iets lastiger blijkt, betekent dat toch niet dat we het niet moeten doen? Ik bedoel, de context waarin we nu leven, met alles wat we zien, vraagt ons ook om anders te denken en om soms andere keuzes te maken. Het enige wat ik zeg, is dat we daar serieus naar moeten kijken, omdat wat we nu hebben ook risicovol is. Ik denk dus dat we veel veiliger zouden zijn als we beide zouden doen.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Even kijken waar ik was gebleven. O ja, de Nederlandse Digitale Dienst. Momenteel wordt de Nederlandse Digitale Dienst gefinancierd met tijdelijke middelen. Juist voor de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

doorzettingskracht en het mandaat van de Nederlandse Digitale Dienst zou mijn fractie willen zien dat de dienst vanaf 2028 ook de benodigdheden krijgt om door te zetten. Ik ben benieuwd hoe de staatssecretaris hiernaar kijkt. Ik ben benieuwd hoe de staatssecretaris hiernaar kijkt.

Voorzitter. In de rapportage van grote ICT-projecten zien we dat er gemiddeld 45% verschil zitten tussen de oorspronkelijke en de actuele kosteninschatting. In het rapport staat dat hier nader onderzoek naar zal worden gedaan. Ik ben benieuwd wanneer we de resultaten van dit onderzoek kunnen verwachten. Als we weten waar dit aan ligt, kunnen we hier namelijk juist beter op gaan sturen.

Voorzitter. Dan wil ik het hebben over sociale media en de onlinewereld van kinderen. Het internet moet een plek zijn waar je vrij kunt zijn en jezelf kunt ontwikkelen, maar het internet heeft een andere betekenis voor mensen die online worden geïntimideerd, seksueel misbruikt en afgeperst. Daarom is het werk van Offlimits ook zo belangrijk. Offlimits is een trusted flagger en het expertisecentrum tegen onlinemisbruik. Offlimits zorgt ervoor dat deepfakes, kindermisbruikbeelden en naaktbeelden die zonder toestemming zijn verspreid, van het internet kunnen worden gehaald. Offlimits doet iets wat de overheid op dit moment niet zelf kan. Vanwege de groeiende aantallen meldingen van onlinemisbruikbeelden en deepfakes moeten we Offlimits in staat blijven stellen om dit aan te pakken. Mijn collega Mahjoub Mathlouti en ik hebben een amendement ingediend, zodat Offlimits volgend jaar dit werk kan blijven doorzetten. Dit is niet de eerste keer dat mijn fractie een amendement indient zodat zij hun werk kunnen blijven doen. Daarom vraag ik de minister of er ook gekeken kan worden naar mogelijkheden voor meerjarige financiering voor Offlimits.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Het is supermooi dat D66 een amendement indient om de bezuiniging op Offlimits terug te draaien. Als we gaan zoeken naar structurele financiering, is D66 het dan met mij eens dat we misschien ook wel moeten bekijken of we de subsidie kunnen koppelen aan het aantal meldingen dat er bij Offlimits binnenkomt, omdat het aantal meldingen echt superhard groeit? Dan komt zo'n korting ook extra hard aan en wordt ook de relevantie van Offlimits zo goed gemeten. Zou dat juist een goede financieringsstructuur zijn?

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Dat vind ik een interessante gedachtegang van mevrouw Kathmann. Eigenlijk denk ik dat er verschillende opties zijn. Daarom was mijn vraag aan de minister welke mogelijkheden die ziet voor meerjarige financiering. Ik zou aan de minister willen vragen om deze oplossing misschien ook mee te nemen, maar dit had u volgens mij net ook al in uw betoog benoemd, zeg ik via de voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is er nog een interruptie van de heer Ceder.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
In het verlengde daarvan heb ik er in de afgelopen jaren ook voor gepleit om kinderen te beschermen tegen extremistische content. Ik denk dan aan mensen die onthoofd worden en al dat soort websites tot aan extreem pornografische content. Je moet kinderen ervan weerhouden … Of in ieder geval moet je dat afschermen. Elke staatssecretaris heeft tot nu toe geweigerd om elke motie hierover van de Kamer, die

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gewoon met een meerderheid is aangenomen, uit te voeren. Ik vraag me af of D66 die vorm van regulering nog steeds wenst.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Misschien mag ik even een verduidelijkende vraag stellen aan de heer Ceder. Ik denk dat ik zijn vraag namelijk nog niet helemaal goed begrijp. Wil de heer Ceder zijn vraag even herhalen?

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Uiteraard wil ik die vraag herhalen. De afgelopen jaren hebben wij meerdere voorstellen gedaan, met brede steun van de Kamer, om kinderen onder de 18 te beschermen tegen onlinebeelden. Ik noem dit even extremistische content. Dat is een breed kader, maar het kan gaan van kindermisbruik tot aan extremistische gewelddadige beelden en pornografische content. Het gaat in principe om alles waarvan we al hebben gezegd dat kinderen onder de 18 daar niet aan blootgesteld mogen worden, maar dat gebeurt eigenlijk nog steeds met alle gevolgen van dien. De bewindspersonen van de afgelopen tijd hebben ondanks een meerderheid van de Kamer en meerdere ingediende moties geweigerd om de regels daarvoor aan te scherpen voor internetaanbieders in Nederland. Mijn vraag is — ik denk: nieuwe ronde, nieuwe kansen — of D66 erkent en het ermee eens is dat dit ook belangrijk is in het kader van onlinekinderrechten.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik ben nog wel benieuwd naar de regels waarover het dan precies gaat. Mijn fractie erkent helemaal dat we hier veel meer aan moeten doen, want het is verschrikkelijk wat er gebeurt. Dat is natuurlijk onder andere de reden dat we het amendement voor Offlimits hebben geregeld, juist zodat die vreselijke beelden nog steeds van het internet gehaald kunnen worden. Dat is alleen maar aan het groeien. Als de heer Ceder daar voorstellen voor heeft, zijn wij prima bereid daarnaar te kijken.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog, mevrouw El Boujdaini.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Tot slot, voorzitter. Sociale media kunnen kinderen verbinden en kunnen plekken zijn om anderen te ontmoeten, maar diezelfde platforms zijn ontworpen om aandacht zo lang mogelijk vast te houden. Algoritmes die deze bedrijven gebruiken, zijn bewust verslavend gemaakt. Juist kinderen zijn daar kwetsbaar voor. Daarom moeten we de verantwoordelijkheid niet bij die kinderen neerleggen. We kunnen niet van kinderen verwachten dat zij zich op jonge leeftijd tegen deze verslavende algoritmes kunnen wapenen. Zo doen we dat ook niet bij sigaretten. Daarom is het aan ons om duidelijke grenzen te stellen en socialemediaplatformen verantwoordelijk te houden. Kinderen mogen niet het verdienmodel van zulke bedrijven zijn. Daarom pleit D66 al langer voor een leeftijdsgrens voor sociale media.

Het is heel goed dat daar nu vanuit Europa actie op wordt ondernomen met de KIDS Act. In de KIDS Act wordt de grens op 15 jaar gezet, maar er wordt tegelijkertijd wel gesproken over een lightversie van sociale media voor kinderen tussen 13 en 15 jaar. Maar de socialemediaplatformen hebben wat mijn fractie betreft nog niet bewezen dat ze zo'n veilige lightversie kunnen ontwikkelen. Ze hebben nog niet kunnen laten zien dat ze verslavende elementen eruit halen, dus hebben wij daar nog echt veel vraagtekens

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

bij. Daarom vragen wij de staatssecretaris of zij zich op Europees niveau wil blijven inzetten voor een leeftijdsgrens van 15 jaar voor sociale media. Is de staatssecretaris hiertoe bereid?

Voorzitter. We zijn erg blij dat dit kabinet ook werk maakt van "thuis of in de kluis", waarmee docenten en kinderen zich eindelijk weer echt goed kunnen gaan focussen op leren in de klas, in plaats van de constante afleiding van mobiele telefoons. Daardoor worden de pauzes ook weer momenten van meer verbinding met elkaar, in plaats van scrollen op de telefoons. Ik wil graag van de staatssecretaris weten wanneer de aangepaste "thuis of in de kluis"-richtlijn er komt, zodat deze ook echt in kan gaan per 1 januari 2027.

Voorzitter. Ik sluit af. We horen vaak dat Europa te laat is, dat de grote techbedrijven toch wel winnen en dat we dat maar moeten accepteren. Maar daar geloof ik niks van. Europa heeft als eerste ter wereld een brede AI-wet. Nederland heeft het grootste kwantumcluster van Europa en we hebben een kabinet dat werk maakt van digitale soevereiniteit en economie. Nu moeten we zorgen dat die regels ook echt gaan gelden, met toezichthouders die de middelen hebben om ze te handhaven, zodat we veilig van AI kunnen profiteren, en met een kwantumsector die alleen maar sterker en strategisch relevant wordt. En we moeten zorgen dat de overheid zelf vooroploopt, met een Nederlandse digitale dienst die bouwt aan de toekomst. Mijn fractie gelooft in technologie die voor ons werkt, dus het is tijd om door te pakken.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw El Boujdaini. Dan zou ik nu collega Kathmann willen vragen of zij het voorzitterschap even van mij wil overnemen, zodat ik mijn inbreng kan doen namens de PVV.

Voorzitter: Kathmann

De **voorzitter**:
Jazeker. Ik geef graag het woord aan de heer Van Dijk van de PVV voor zijn inbreng.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Dank u wel, voorzitter. Een onderwerp waar ik namens de PVV graag mee wil beginnen, is het verbod op social media onder de 15 jaar. Of het nu 15, 12 of 10 jaar is, doet er eigenlijk niet zo veel toe. Wat de PVV betreft zijn het de keuzevrijheid en de verantwoordelijkheid van de ouders om het gebruik van social media al dan niet toe te staan. Wij zien dan ook helemaal niets in deze betutteling vanuit de overheid of de Europese Unie. Ja, social media kunnen verslavend zijn en ja, ik vind het zelf ook verschrikkelijk hoe mensen als dopaminezombies de hele dag alleen maar naar mobieltjes staren, maar ik geloof niet dat daarin een taak is weggelegd voor de overheid.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Vindt de PVV dan ook dat autorijden, drugs gebruiken, alcohol en andere verslavende dingen allemaal moeten mogen onder de 18 jaar, omdat dat de verantwoordelijkheid van de ouders is?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Om autorijden en drugs gebruiken hiermee op één lijn te zetten, vind ik een beetje vreemd, maar je zou erover kunnen spreken om autorijden toe te staan vanaf een lagere leeftijd, zoals in ons omringende landen. Daar ben ik niet de woordvoerder over, maar dat is denk ik een discussie die in andere landen speelt. Of dat dan 16 of 17 jaar is, maakt niet uit. Van drugsgebruik zijn wij sowieso geen voorstander. Wij vinden dat de verantwoordelijkheid voor het gebruik van mobieltjes — die zijn in de klas al verboden — en social media bij de ouders dient te liggen en dat we niet in de reflex moeten schieten dat de overheid overal maar een verbod op moet willen uitvaardigen in het privéleven van mensen.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Ik stel de vraag omdat het absoluut naïef is om te denken dat social media niet verslavend zouden zijn. Ik vind het zeer bijzonder dat er nog steeds mensen zijn die denken dat, wanneer je een verslavend product gebruikt, dat vrijwillig is. Dat is niet vrijwillig. Daarom stelde ik deze vraag. Blijkbaar vindt de PVV dat de leeftijd voor autorijden ook naar 16 of 17 kan, maar toch nog een keer de vraag, want die stelde ik niet voor niets: is de PVV in algemene zin dan van mening dat, wanneer producten of diensten aantoonbaar verslavend zijn, deze onder de 18 jaar vrij moeten zijn, omdat de ouders daarover gaan?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ik wil drugs en het gebruik van mobiele telefoons absoluut niet op één lijn zetten. Ik vind dat mevrouw Rajkowski van de VVD daarin enorm doorslaat. Ik vind ook dat we als overheid moeten oppassen met wat we achter de voordeur van mensen gaan bepalen als het gaat om het telefoongebruik.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Telefoongebruik is toch echt iets anders dan het gebruik van producten met verslavende algoritmen. Ik sprak laatst een neuroloog. Er worden al eerste onderzoeken gedaan naar de impact van het gebruik van sociale media met dit soort verkeerde algoritmen. Ze zien al in hersenscans dat kinderen tekenen vertonen die overeenkomen met die van alzheimer en dementie. Dat zijn ontwikkelingen die onomkeerbaar zijn. Dát is wat wij onze kinderen nu aandoen. Dit heeft niks met vrijwilligheid te maken. Ik merk dat ik geen antwoord krijg op het moment dat ik de vraag scherp stel. Ja, ik krijg het antwoord dat drugs en social media twee verschillende dingen zijn. Goh! Dat vind ik ook. Maar ik wil hiermee wel aantonen dat social media met de verwerpelijke algoritmen zoals die nu zijn, verslavend zijn. De impact op de hersenen van kinderen is onomkeerbaar. Als je daar als politieke partij niks aan wil doen, dan snap ik eigenlijk niet waar de PVV nog voor staat.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Mevrouw Rajkowski slaat totaal door op dit punt. Het is aan de ouders zelf om te bepalen of je al dan niet een telefoon aan je kind geeft. Dat hoef je niet te doen. Je hoeft dat niet toe te staan. Wij willen niet dat de overheid zich zo ver in het persoonlijke leven van mensen gaat mengen dat we zelfs gaan bepalen op welke manier ze mobiele telefoontjes gebruiken in hun eigen huis. Ik denk dat dat een heel helder standpunt is.

De **voorzitter**:
Ik kijk even wie er eerder was, mevrouw Beckerman of de heer Ceder. Eerst mevrouw

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Beckerman.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik snap nog wel dat je zegt dat je de gebruikers niet wil aanpakken, maar dan zul je iets moeten doen aan de veroorzakers. De heer Emiel van Dijk zei in zijn inleiding dat hij het vreselijk vindt om te zien hoe mensen dopamineverslaafd op hun scherm zitten, maar dat komt omdat er makers zijn die ons verslaafd maken. Wil de PVV dan degenen die dit veroorzaken aanpakken?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Dat hangt ervan af. Natuurlijk kun je randvoorwaarden stellen aan producten, net zo goed als je dat met voedingswaren en dergelijke zou moeten of kunnen doen, om te bepalen wat wel of niet gezond is. Maar dat betekent niet dat je daar als overheid direct in moet doorslaan door meteen op te roepen tot verbieden en hevige controle. Wij vinden dat daar toch nog een verantwoordelijkheid voor de ouders zelf is weggelegd. Wij willen daar niet zo hard in doorslaan, zoals ik net wel bij mevrouw Rajkowski bespeurde.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Mijn vraag zat op die verslavende algoritmes. Ik neem aan dat de PVV weet dat die bestaan, aangezien die zelf zegt: ze zitten als dopamineverslaafden op hun mobieltjes. Ik kan best wel ver meegaan in het idee dat je niet de gebruikers moet aanpakken, maar de veroorzakers. Daar zit mijn vraag op. PRO is recentelijk met wetgeving gekomen om die verslavende algoritmes aan te pakken zodat die niet meer aangeboden kunnen worden. Dan zou je kunnen zeggen dat kinderen dan op een minder verslavende manier alsnog op hun telefoon of op het internet zouden kunnen. Dat zou een mogelijkheid kunnen zijn, maar dan moet je dat wel willen. De vraag is: wil de PVV dat? Wil de PVV ingrijpen zodat die verslavende elementen, die nu in algoritmes zitten en echt verstrekkende gevolgen hebben, worden aangepakt?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
De PVV wil vooral oppassen dat we ons niet te veel gaan bemoeien met wat wel of niet goed is voor kinderen als het gaat om algoritmes. We moeten oppassen dat het niet zover komt dat een overheid gaat bepalen: "dit is niet goed voor je kinderen, want dit nieuws komt uit een bron die bijvoorbeeld geen staatsmedia is", of "dit lijkt op nepnieuws, want dit is niet zoals we het bij de NOS hebben gezien". Daar moeten we mee oppassen. Als je als overheid gaat sleutelen aan algoritmes — en de roep hiertoe is heel sterk — dan moet je echt oppassen dat je geen censuur gaat toepassen.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik krijg geen antwoord op de vraag. Misschien moet ik 'm nog een keer anders stellen. Het is mij helemaal helder dat de PVV niet wil dat er ingegrepen wordt en vindt dat kinderen vrij moeten zijn om op hun telefoon en op social media te zitten. Dat deel is helder. Ons probleem zit heel sterk bij die verslavende algoritmes. Wij vroegen net of de PVV daarop wil ingrijpen. Erkent de PVV dat die überhaupt bestaan en dat er dus algoritmes zijn die zo worden ontworpen dat ze je langer vasthouden en daarmee een verslavende werking hebben waardoor je daar maar mee doorgaat? De heer Van Dijk begon zijn inleiding wel met te zeggen dat er mensen zijn die als dopamineverslaafden op hun telefoon zitten. Erkent de PVV dan dat die algoritmes bestaan? De vraag of de PVV er iets aan wil doen, is geloof ik net met nee beantwoord, maar erkent de PVV dat die algoritmes bestaan?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ik denk dat het buiten kijf staat dat die bestaan.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ik ben het uiteraard met de PVV eens dat vooral ouders als eerste aan zet zijn om de gesprekken van het leven met het kind te voeren, onder andere over het mobieletelefoongebruik en socialmediagebruik. Alleen, ik heb moeite met het betoog van de PVV op het punt dat de PVV geen keuze durft te maken: óf ga je techbedrijven reguleren óf ga je aan de voorkant zorgen dat je een bepaalde norm hebt? Maar niet kiezen is ook een keuze. Techbedrijven, die winstmaximalisatie als primaire reden hebben, hebben wel toegang tot het beïnvloeden van kinderen en jongeren. Het is helemaal niet zo gek dat we regels stellen dat je pas vanaf een bepaalde leeftijd een bepaalde dienst of goed mag afnemen. Voor alcohol hebben we gewoon een leeftijd vastgesteld. Voor gokken hebben we ook een leeftijd vastgesteld. Misschien grijpen social media dusdanig in dat je daarbij ook zou kunnen nadenken over een minimumleeftijd. Mijn vraag is of de PVV in ieder geval erkent dat, los van het feit dat ouders aan zet zijn, wat ik helemaal deel, het helemaal niet zo gek is dat we als overheid nadenken over tot hoever je iets moet beperken voor kinderen tot een bepaalde leeftijd.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ik heb pas twee zinnen van mijn betoog gehad, dus ik heb nog niet zo heel veel uiteen kunnen zetten over hoe wij tegen de zaken aankijken. Maar om op de heer Ceder in te gaan: wij vinden dat de primaire verantwoordelijkheid bij de ouders dient te liggen. Kinderen hoeven geen mobiele telefoon te hebben op hele jonge leeftijd. Ja, er zullen verslavende algoritmes zijn. Ik heb geen toegang tot hoe Facebook, Meta en al die andere providers hun zaken inregelen, maar het is wel duidelijk als je het ziet dat het verslavend is en dat het de bedoeling is dat mensen steeds meer blijven scrollen, steeds meer blijven klikken, een steeds kortere attentiespanne krijgen. Dus ja, mag je daar als overheid naar kijken? Ja, dat zeg ik ook. Dat heb ik ook in mijn reactie tegen mevrouw Rajkowski en tegen mevrouw Beckerman gezegd. Ja, dat mogen we doen, maar we moeten oppassen dat we niet doorslaan. Die roep moet niet meteen tot het uiterste gaan, van: nou, dan gaan we het maar verbieden. Dat vinden wij niet. Wij vinden dat je daar prudent mee om moet gaan en niet op stel en sprong maar meteen in de reflex moet schieten van: als het slecht is of slecht zou kunnen zijn, moet je het verbieden. Dat terwijl er ook een rol voor de ouders thuis ligt. Je wilt niet dat de overheid continu achter de voorkeur komt.

De **voorzitter**:
De heer Ceder nog.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ik ben blij dat de PVV in ieder geval erkent dat de algoritmes verslavend zijn. Even los daarvan, in chatboxen kunnen kinderlokkers tot pedofielen tot mensen met hele nare bedoelingen met kinderen buiten het zicht van wie dan ook toegang hebben tot kinderen. Zij kunnen bepaalde dingen delen, opleggen of sturen. Dus er zijn wat meer gevaren dan alleen de mogelijke verslavingen. Ik kom toch wel op het punt dat de PVV zegt dat zij niet te snel wil verbieden. Ik ben het daarmee eens. Maar goed, de afgelopen jaren zijn we dit gesprek aan het voeren, maar er wordt geen keus gemaakt.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mijn conclusie blijft toch — misschien kan de PVV mij ervan overtuigen dat dit niet zo is — dat de PVV weigert een keus te maken en daarmee eigenlijk de status quo accepteert, namelijk dat wel degelijk winstmaximalisatie en verslaving ervoor zorgen dat zo veel gegevens van kinderen geëxtraheerd worden. De PVV accepteert dat dit de komende jaren de status quo is en blijft, mede dankzij haar standpunt.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Dat erken ik niet.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ook van mij een korte reactie op het punt over het socialmediaverbod tot 15 jaar. Het CDA kijkt daar blijkbaar heel anders naar dan de PVV. Ten aanzien van de bemoeizucht ben ik wel benieuwd naar ... Je zou ook kunnen zeggen dat er nu juist gewoon toegang is tot kinderen. De kinderen worden inderdaad blootgesteld aan van alles, zoals de heer Ceder zei. Hoe verantwoord is dat? In hoeverre kunnen ouders daadwerkelijk in staat worden gesteld om dat volledig op eigen houtje te doen? Dat is nogal wat in deze tijd. Hoe kijkt de heer Van Dijk daarnaar?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ik zou zo graag hebben dat het CDA dezelfde reflex van bezorgdheid zou tonen op het moment dat er bij ouders in de achtertuin een azc wordt geplaatst. U kunt erom lachen, maar de mensen in het land zijn daar echt helemaal klaar mee. Zij vinden het ook niet fijn als hun kinderen over een fietspad langs zo'n azc moeten fietsen. U moest eens weten wat wij allemaal voor berichten binnenkrijgen van ouders die zich zorgen maken. Dan denk ik dat het gebruik van mobieltjes en dergelijke het minste van onze problemen is. Ik zou dan ook graag zien dat het CDA zich daar misschien een keer druk over zou maken in plaats van over dit soort randzaken.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik kan de heer Van Dijk zelf citeren: "Dat is niet mijn portefeuille." Dat zou ik terug kunnen zeggen. Ik denk dat het belangrijk is dat we dingen gaan oplossen en dat we mensen weten te beschermen. We moeten ook kwetsbare groepen kunnen beschermen. Wij zien dat juist kinderen kwetsbaar zijn in de digitale wereld. Maar goed, ik snap dat de heer Van Dijk het niet met ons eens is over dat verbod. Ik ben benieuwd of hij dan wel bereid is om ervoor te zorgen dat we als overheid de ouders helpen bij de digitale opvoeding, dat we ervoor zorgen dat er hulpmiddelen voor ouders klaarstaan en dat er allerlei tools voor op telefoons beschikbaar worden gesteld, zodat de ouders die echt bij de opvoeding kunnen betrekken. Het CDA voorziet dat er anders echt een soort oneerlijke, onrechtvaardige tweedeling in de toekomst ontstaat van kinderen die wel bewust zijn opgevoed en die wel in staat zijn gesteld om buiten te gaan spelen in plaats van alleen maar op een mobiele telefoon te zitten versus kinderen die een tablet in de handen hebben gekregen, omdat ze dan stil zijn, bijvoorbeeld. Voorziet de heer Van Dijk dat het een heel grote sociale complicatie heeft als we hier als overheid niet een been op bijtrekken?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Volgens mij heeft mijn collega uitgeweid — ik geloof dat het bij de begroting OCW was — over de vraag in hoeverre de overheid zich bijvoorbeeld zou moeten voorbereiden wat betreft het vaardig maken van kinderen in de omgang met social media, AI en dergelijke. Daar wil ik dus niet te veel over uitweiden. Ik weet niet of wij een groot

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

voorstanders zijn van tools van de overheid op telefoons, met name gezien privacy en dergelijke. Maar hulpmiddelen … Ik weet het eerlijk gezegd niet.

We weten allemaal dat het slecht is. Je laat je kinderen ook niet roken, zoals we net van mevrouw Rajkowski hebben gehoord, dus waarom laat je je kinderen wel op zo'n telefoon zitten, als je weet dat het slecht is. Wij willen de verantwoordelijkheid toch echt bij de mensen zelf leggen, want zo houden ze zo veel mogelijk van hun eigen vrijheid over, zonder dat de overheid zegt: u moet deze app op uw telefoon zetten en dan gaan wij bepalen hoeveel uren of wanneer wie op welk moment waar welke app kan openen, omdat de overheid bepaalt welke app wel of niet schadelijk is en welke app het overheidskeurmerk "veilig" of "niet-verslavend" heeft. Dat is niet de wereld waar wij heen willen of de kant die wij op willen. Daarom zijn we daar enorm voorzichtig mee.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dat kan ik gezien vanuit de heer Van Dijk ook nog wel begrijpen, maar het gaat mij erom wat de heer Van Dijk dan wel wil doen om kinderen online te beschermen. Hij ziet volgens mij zelf ook de gevaren op social media, bijvoorbeeld als het gaat om de benadering van kinderen via gaming. Ik ben toch wel heel erg benieuwd wat we dan … Ik wil de heer Van Dijk ook best de tijd geven om na vandaag met voorstellen hierover te komen. Nu hoor ik eigenlijk: ik weet het niet. En vervolgens komt er weer een vergelijking met hele andere onderwerpen, waar hij zelf volgens mij ook niet helemaal in gelooft. Ik zou dan toch willen zien welke maatregelen wel op steun van de PVV kunnen rekenen. Misschien kunnen we op dat vlak dan samenwerken, omdat dit ons aan het hart gaat. Wij willen dat kinderen op een veilige en verantwoorde manier kunnen opgroeien in Nederland.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Misschien ben ik een beetje ouderwets, maar vroeger toen wij op straat gingen spelen, werd ons ook door onze ouders op het hart gedrukt voor het donker binnen te zijn, niet met vreemde mensen mee te gaan en geen snoepjes van mannen of vrouwen die je niet kent aan te nemen. Dat zijn gewoon zaken die de ouders de kinderen bijbrachten. Bij social media zou je dat net zo goed moeten gebruiken. Je gaat niet met vreemden in chatboxen praten, stuurt geen persoonlijke foto's, uploadt niks van jezelf en vertelt niet waar je huis staat, waar je naar school gaat of op welke sportvereniging je zit. Dat zou allemaal niet verstandig zijn. Ik vind dat mensen dat goed op het netvlies moeten hebben en dat ze hun kinderen dat moeten bijbrengen. Bij de vraag in hoeverre de overheid zich daarmee moet bemoeien, vind ik echt dat we pas op de plaats moeten maken. Ik vind dat we daar echt heel voorzichtig mee moeten zijn.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik hoor de PVV zelf zeggen dat het slecht is dat kinderen zo veel op social media zitten en dat de PVV dat niet leuk vindt. Ik hoor de PVV vervolgens zeggen dat zij vindt dat het heel normaal is dat kinderen geen drugs gebruiken, niet roken en geen alcohol drinken. Maar hoe komt het nou dat ouders dat soort gesprekken hebben met kinderen? Waarom zeggen ouders tegen hun kinderen dat zij niet mogen roken en drinken onder de 18 jaar? Dat komt omdat we die regels ter bescherming hebben. Ooit hebben we daar een leeftijdsgrens voor ingesteld, juist om te kunnen normeren in de samenleving en zodat ouders dat gesprek kunnen voeren met hun kinderen en aan kunnen geven: dit gaan we dus niet doen, want dit is veel te verslavend en veel te gevaarlijk voor kinderen. Erkent de heer Van Dijk dat dit dus nodig is, juist om ouders hiermee te helpen richting hun

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kinderen?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ik vind dat er hier door D66 toch weer met twee maten wordt gemeten. Aan de ene kant staat D66 voor het normaliseren van drugsgebruik. Als ik me niet vergis is D66 zelfs voor het legaliseren van xtc. Aan de andere kant maakt D66 zich zo druk over de gevaarlijke en schadelijke gevolgen van het gebruik van mobiele telefoons. Ik snap die verschillende houdingen echt niet. Maar om antwoord te geven op de vraag, eigenlijk op het verwijt, van mevrouw El Boujdaini: ja, wij vinden het niet leuk als mensen te veel gebruikmaken van hun telefoon en dat op een manier doen die niet gezond voor de mensen lijkt te zijn. Maar wij vinden dan nog steeds dat het de eigen verantwoordelijkheid is van mensen, net zo goed als het de eigen verantwoordelijkheid van mensen is dat ze niet met te veel alcohol op achter het stuur gaan zitten, of dat ze, als ze lekker in het weekend een sigaretje willen roken, dat vooral moeten doen. Dat zijn de persoonlijke vrijheden van mensen. Als een volwassen persoon de hele avond zielloos wil gaan scrollen op een mobiele telefoon, moet hij dat eigenlijk zelf weten. Voor kinderen hebben we gezegd — dat zeg ik straks ook in mijn inbreng — dat mobieltjes en dergelijken in de klas en op school al verboden zijn, dus dan moeten ze niet op die apparaten zitten. Ten tweede willen we die verantwoordelijkheid bij de ouders houden. Als jij weet of vindt dat het schadelijk is voor je kinderen om als ze thuiskomen de hele dag op zo'n mobieltje te zitten, dan moet je dat gewoon niet toestaan.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Alle voorbeelden die ik de heer Van Dijk hoor noemen, zijn gebaseerd op de regels die we al hebben. Je gaat niet met alcohol achter het stuur omdat dat niet mag. De heer Van Dijk had het over drugs en dat D66 voor het legaliseren daarvan is. Voor de duidelijkheid: dat geldt niet voor kinderen.

(Hilariteit)

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik denk dat de rode draad hier de leeftijdsgrens is. De afgelopen tijd ben ik met ouders in gesprek gegaan en zij zeggen dat het gewoon zo ingewikkeld is om dit soort gesprekken met kinderen te voeren. De reden is dat kinderen in een klas zitten en andere ouders andere dingen toepassen. Het zorgt voor zo veel ongelijkheid. Het zou zo veel schelen — dat zeggen heel veel ouders tegen mij — als er wel zo'n leeftijdsgrens is, juist om met elkaar te kunnen normeren, om die gesprekken te kunnen voeren met kinderen en ook gewoon om kinderen een stuk veiliger te houden. Het internet en social media zijn namelijk gewoon niet hele veilige plekken voor kinderen. Plus: het verdienmodel van al deze sociale media is gewoon gebaseerd op zo lang mogelijk scrollen. Ik hoop dus eigenlijk heel erg dat de PVV hier over een tijdje toch in mee kan gaan, en inziet dat het gewoon heel erg belangrijk is dat we dit regelen.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Wij hebben aangegeven dat de verantwoordelijkheid primair bij de ouders dient te liggen, dus niet bij de overheid en niet bij de scholen, hoewel het op scholen al verboden is om in de klas mobieltjes te gebruiken, kleine uitzonderingen daargelaten. Ik wil mijn betoog vervolgen, voorzitter.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

We zijn dit debat begonnen met de oproep om interrupties en antwoorden kort te houden. Uw vorige voorzitter heeft de tijd een stuk beter bewaakt, want de heer Van Dijk is op dit moment pas bij zijn tweede zin. Er zijn zowel Kamerleden als bewindspersonen die vroegtijdig het debat moeten verlaten, dus het zou fijn zijn als we onszelf een beetje onder controle houden.

U kunt uw betoog vervolgen.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Voorzitter. Ik rond af.

(Hilariteit)

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Mobieltjes en iPads zijn in de klas verboden, zoals ik zei. Laat ouders, hoe moeilijk dat soms ook is, hun verantwoordelijkheid nemen voor waar, wanneer en of hun kinderen social media gebruiken.

Dan een ander onderwerp dat in onze ogen in het verlengde van betutteling ligt, namelijk het verbieden van bijvoorbeeld de camerabrillen van Meta. Ook hier geldt dat het vervelend is als mensen te pas en te onpas foto's en video's maken, maar betekent dat niet dat de overheid gelijk moet gaan ingrijpen en zaken moet gaan verbieden. Ik begrijp dat de regering dat nog niet van plan is. Wij zouden dat ook graag zo houden. Het is natuurlijk ook een beetje een symbolische maatregel, want mensen kunnen personen nu al heimelijk filmen met hun smartphones of allerlei andere soorten camera's. Waarom dan enkel de roep om een bril te verbieden, terwijl die op het gebied van bijvoorbeeld medische innovaties ook nog eens voor heel veel mensen en in heel veel toepassingen nuttig zou kunnen zijn? Welke mogelijkheid ziet de minister in soortgelijke situaties om innovatie niet in de knop te breken, maar er tegelijkertijd voor te zorgen dat de privacy van burgers gewaarborgd blijft?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Het is jammer dat ik ook hier de PVV niet aan mijn zijde weet te vinden. De heer Van Dijk stelde de vraag waarom we die camerabrillen dan moeten verbieden. Dat heeft er natuurlijk mee te maken dat het nog laagdrempeliger wordt om andere mensen te filmen. Mijn vraag aan de heer Van Dijk is als volgt. Wat je ook van een verbod vindt, op dit moment bepaalt dus iemand anders in de publieke ruimte voor jou dat het geen kwaad kan om jou te filmen en die beelden online te zetten. Wat vindt de heer Van Dijk ervan dat iemand anders voor jou bepaalt dat hij jou wel op deze manier kan filmen?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Dat vind ik enorm vervelend, en dat vind ik net zo goed enorm vervelend met deze apparaatjes, dus met deze smartphones, of met de GoPro's waar mensen mee rondlopen. Dat vind ik op alle momenten vervelend, maar u zult van mij nooit de oproep horen dat die dingen verboden moeten worden als mensen dat in de openbare ruimte kunnen doen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dan ben ik toch wel benieuwd waarom niet. Het is bijna een soort spionage. Waarom kan dat niet verboden worden volgens de heer Van Dijk? Dat er zo wordt verstopt dat je

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wordt gefilmd, willen we toch helemaal niet in onze straten? Of wel, soms?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Wij staan voor persoonlijke vrijheden. In de openbare ruimte mag nou eenmaal gefilmd en gefotografeerd worden. Dat betekent niet dat dat dan maar overal te pas en te onpas moet gebeuren, maar dat betekent tegelijkertijd ook niet dat we het moeten gaan verbieden.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Mijn laatste punt, voorzitter. Ik kom hier uiteraard ook nog over te spreken in mijn eigen inbreng, maar over die laatste conclusie, dat we het dan moeten gaan verbieden, nog het volgende. Je kunt je afvragen of dit op basis van bestaande wetgeving eigenlijk niet al verboden is. Ik kijk dus ook uit naar de verdere voortzetting van dat debat en ik ben uiteraard wederom benieuwd of de heer Van Dijk deze ontwikkeling, die ik zeer onwenselijk vind, dan wel wil helpen tegengaan, ook al is dat in zijn variant dan niet met een verbod.

De **voorzitter**:
Ik weet dat dit een WGO is, mensen, en we hebben van tevoren geconstateerd dat we daar verder niet heel veel restricties op kunnen hebben. Maar we hebben wel een richtlijn meegegeven van vijf interrupties, en er zijn Kamerleden die op twaalf interrupties zitten. Aangezien er zowel Kamerleden, uw collega's dus, als bewindspersonen eerder weg moeten, doe ik nogmaals de oproep om het in ieder geval kort en bondig te houden, zonder herhalingen.

U kunt uw betoog vervolgen.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Voorzitter. Dan kom ik op digitale weerbaarheid. We hebben de afgelopen weken allemaal kunnen zien wat er gebeurt als supermarkten onvoldoende uitgerust zijn om zich te verdedigen tegen cyberaanvallen: dan kan de Albert Heijn geen boodschappen meer leveren en worden de koel- en vriesunits van de Carrefour en de Delhaize in België gesaboteerd. Dit toont eens te meer aan dat we niet zomaar blind moeten varen op enkel digitale systemen. De beste garantie tegen dit soort hacks is natuurlijk niet alleen goede digitale beveiliging van de systemen, maar ook fysieke beveiliging. Iets wat van een afstand platgelegd kan worden, moet desnoods manueel opnieuw kunnen worden ingeschakeld. Hoe kijkt het kabinet hiernaar?

Nu waren het de systemen van onze supermarkten, wat enorm vervelend is, maar wat als het de systemen van onze elektriciteits- of watervoorzieningen of onze banksystemen waren geweest? Dan hebben we wel volle schappen, maar kunnen we de boodschappen niet afrekenen aan de kassa, tenzij we allemaal contant geld blijven gebruiken. Dit toont dus ook aan waarom bijvoorbeeld een digitale euro zo'n slecht plan is. Op het moment dat iemand de stekker uit het systeem trekt of de boel saboteert, heb je het nakijken. Het is daarom belangrijk dat we altijd, maar dan ook altijd kunnen blijven terugvallen op contant geld, want cash is king.

Helaas zien we nu een beweging waarbij contant geld wordt gecriminaliseerd. Je bent tegenwoordig al een boef als je meer dan €3.000 in contanten wilt afrekenen. Denk aan een leuke tweedehands auto, de plaatsing van een nieuwe keuken of de betaling van je

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zomervakantie met drie kinderen, om maar een aantal voorbeelden te noemen. Het zijn allemaal gevaarlijke potentiële boeven. Mijn vraag is dan ook opnieuw: moet het normaliseren van het gebruik van cashgeld niet ook onderdeel zijn van het weerbaarder maken van onze samenleving? Het is allemaal leuk en aardig, en zeker ook belangrijk, dat mensen goed voorbereid zijn op het moment dat de elektriciteit of het water een tijdje vast zou komen te zitten, maar voor de weerbaarheid van de samenleving is het gebruik en bezit van contant geld ook van essentieel belang. Met een digitale euro die het tijdens een crisis niet doet, kun je geen water of levensmiddelen kopen. Met keiharde fysieke munten kan dat wel. Mijn vraag aan de minister is dan ook: is de minister bereid om de criminalisering van het gebruik van contant geld te stoppen en mensen te stimuleren om vaker gebruik te maken van contant geld? Het behoudt ook nog eens zijn waarde, want elke €50 blijft bij een contante betaling €50. Dat is niet zo bij een pinbetaling, die continu bij elke kleine transactie wordt afgeroomd.

Voorzitter. Dan de risico's van digitalisering. Eind september publiceerde de AIVD een brochure waarin wordt gewaarschuwd voor de gevaren van digitale toepassingen in auto's. Niet alleen volledig elektrische auto's, maar ook echte auto's die op benzine of diesel rijden zijn gezien hun techniek een veiligheidsrisico. Zo zitten er in elk voertuig tegenwoordig microfoons die door derden kunnen worden ingeschakeld. Het advies van de Veiligheidsdienst is dan ook: voer liever geen privégesprekken in uw auto. Elke moderne auto is daarnaast uitgerust met camera's die de omgeving van de wagen registreren, vaak in 360 graden eromheen, maar ook met gezichtsherkenningscamera's in de auto zelf. Het advies van de AIVD in dezen is: rijd liever niet met dergelijke auto's naar gevoelige locaties, zoals de Tweede Kamer. De moderne auto legt ook verbinding met je smartphone, al dan niet via bluetooth, 5G of draadloos opladen. Al deze vormen van verbinding vormen een veiligheidsrisico waarbij derden toegang tot je data zouden kunnen krijgen. Het advies van de AIVD is dan ook: koppel je gsm niet zomaar en maak gebruik van datablockers. Dan hebben we het nog niet eens over de gps-trackinggegevens gehad. Maar de adviezen zijn wel duidelijk: het is beter om niet in een auto met technische snufjes te rijden als je op je privacy gesteld bent of wilt voorkomen dat kwaadwillenden toegang krijgen tot je data.

Vooral auto's van Chinese makelij vormen een groot risico. Steeds meer Nederlanders rijden in merken als Build Your Dreams, Leapmotor en Lynk & Co. Laten we echter niet vergeten dat merken als Volvo en MG ook in handen zijn van Chinese eigenaren. We weten simpelweg niet wat er gebeurt met alle informatie die deze auto's verzamelen. De Chinese staat kan bedrijven namelijk verplichten om deze data te delen. Dat is overigens ook iets wat de Amerikaanse overheid kan en mag doen. Denk daarom niet dat het gevaar enkel en alleen uit China komt, want al deze technologische snufjes zitten ook in Europese auto's. Als we niet weerbaar zijn, kunnen kwaadwillende actoren toegang krijgen tot allerlei gevoelige informatie.

Voorzitter. Een ander probleem is het feit dat wanneer een autoproducent een auto zou maken waar al deze digitale en potentieel privacyschendende functionaliteiten niet in zitten, een dergelijke auto niet eens door de EU zou worden toegelaten op de interne markt. Je valt als burger dus eigenlijk tussen wal en schip. We willen onze privacy beschermen, maar tegelijkertijd word je door de EU een soort surveillancestaat ingerommeld. Dat gaat natuurlijk niet alleen over digitale snufjes in moderne wagens, maar ook over cameratoezicht met gezichtsherkenning, digitale ID's, digitale wallets en de steeds verdere inperking van het gebruik van het vrije internet. Mijn vraag aan het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kabinet is: hoe gaan we enerzijds voorkomen dat we binnen niet afzienbare tijd tot een surveillancestaat zijn verworden en hoe doen we anderzijds ons voordeel met nieuwe technologische ontwikkelingen, zonder door te slaan in overregulering of het totaal afschaffen van elke vorm van privacy? Graag een reflectie op dit punt van het kabinet.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
In antwoord op die vraag zou ik zeggen "verbied die camerabrillen", maar ik snap dat we het daar nu niet over hebben. Ik ben het eens met de heer Van Dijk dat er grote risico's zitten aan die slimme voertuigen, als ik het zo mag samenvatten. Ik ben benieuwd wat de heer Van Dijk daaraan wil doen. Ik heb eerder zelf een voorstel gedaan, namelijk om de producteisen van de Cyber Resilience Act ook van toepassing te verklaren op de auto-industrie om ervoor te zorgen dat de fabrikanten aan de voorkant maatregelen nemen zodat het veiliger is en de data niet zomaar naar China kunnen. Hoe kijkt de heer Van Dijk naar die oplossingsrichting?

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ik sta daar in principe positief tegenover. Ze zijn inderdaad nu uitgezonderd. Tegelijkertijd moeten we ook kijken naar waar deze problemen vandaan komen. Dat heeft onder andere te maken met de Europese Unie, die de randvoorwaarden voor dergelijke auto's stelt. Je wordt hierdoor verplicht om een Emergency Call-systeem en alle nieuwe veiligheidssnufjes in je auto te hebben, bijvoorbeeld attentiesystemen die met camera's in de gaten houden of je moe wordt of niet. Dat zijn allemaal zaken die vanuit de Europese Unie worden opgelegd en waar je als Nederland helemaal niks tegen in te brengen hebt, door de interne markt en alle regels die daaraan verbonden zijn.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik denk juist dat er ook een antwoord kan zitten in Europese wetgeving. De Cyber Resilience Act, waar ik net over begon, is Europese wetgeving. Die kan er juist voor zorgen dat we bijvoorbeeld voertuigen veiliger maken. We krijgen op die manier juist harmonisatie in de interne markt, zodat dit soort beveiligingsopties ook in Duitsland gelden, waar veel auto's worden geproduceerd. Ik zie de zorgen van de heer Van Dijk over andere Europese wetgeving, maar ik ben benieuwd of hij het met mij eens is dat als de lidstaten dit gezamenlijk doen, we mogelijkerwijs een heel groot positief verschil kunnen maken.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Op het moment dat het eventueel ingevoerd wordt, moeten we zien wat voor gevolgen het kan hebben. Het makkelijkste zou zijn om uit de Europese Unie te stappen, want dan kun je zelf bepalen wat je toelaat tot je eigen markt. Als je het een veiligheidsrisico vindt, dan kun je die auto's gewoon weren.

De **voorzitter**:
U kunt verder met uw betoog.

De heer **Emiel van Dijk** (PVV):
Ondertussen gaat de ontwikkeling van AI in sneltreinvaart door en is het de vraag welke gevolgen dit gaat hebben voor de Nederlandse economie. De Nederlandsche Bank schat in dat bij de helft van de werknemers AI 40% van hun werk kan versnellen. Dat is natuurlijk interessant als dat zorgt voor behoud van de werkgelegenheid, terwijl

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

tegelijkertijd de arbeidsproductiviteit wordt vergroot. Maar het wordt een ander verhaal als de conclusie is dat niet alle efficiency kan worden omgezet in een groei van de markt en het ertoe leidt dat mensen in 40% van de gevallen sneller klaar zijn met hun werk, terwijl ze vervolgens niets anders productiefs te doen hebben. Wat denkt u dat er dan gaan gebeuren? Dan gaan bedrijven snijden in de personeelskosten. Mijn vraag aan het kabinet is dan ook: welke scenario's heeft het kabinet klaarliggen als blijkt dat binnen een kleine vijf tot tien jaar een groot deel van de banen door AI zou kunnen worden overgenomen, met als risico dat veel mensen hun huidige baan verliezen? In hoeverre wordt dit opgevangen door de vergrijzing van de bevolking en in hoeverre heeft migratie hierop een negatieve invloed?

In het verlengde hiervan wil ik tot slot aan het kabinet vragen hoe het bij het snijden in het ambtenarenapparaat, dat wij natuurlijk een geweldig plan vinden, ervoor gaat zorgen dat menselijk contact te allen tijde mogelijk blijft voor burgers. Denk aan gemeenten, de Belastingdienst en andere overheidsdepartementen waar burgers, al dan niet noodgedwongen, contact mee moeten hebben. Kan het kabinet garanderen dat het snijden in het ambtenarenapparaat en de ontwikkeling van AI er niet toe leiden dat burgers straks met een chatbot moeten spreken die ze van het kastje naar de muur stuurt in plaats van met een medewerker van vlees en bloed die dat doet?

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Er zijn geen interrupties. Ik geef het voorzitterschap terug aan de heer Van Dijk.

Voorzitter: Emiel van Dijk

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Kathmann. Dan is nu het woord aan mevrouw Rajkowski van de VVD voor haar eerste termijn. Het woord is aan u.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Dank, voorzitter. We staan op een interessant kruispunt in de geschiedenis als het gaat om de opkomst van nieuwe technologieën en/of hoe zij onze samenleving gaan veranderen. Kunstmatige intelligentie wordt al door veel mensen gebruikt en versterkt alles wat mooi, maar ook alles wat slecht is. Ook de ontwikkelingen op het gebied van kwantumtechnologie gaan razendsnel en bieden daarin ook weer risico's voor onze communicatieveiligheid en staatsgeheimen.

Tegelijkertijd zie ik dat niet iedereen meegaat in deze volgende stap van digitale volwassenheid. Ik zie bedrijven en organisaties die eigenlijk nog niet klaar waren voor de golf aan mogelijkheden die allerlei digitale ontwikkelingen al boden. Ik zie mensen die digitale ontwikkelingen, zoals sociale media, sowieso al erg lastig en spannend vinden. Je kunt eigenlijk ook niet verwachten dat elke ondernemer, elke Nederlander, precies weet wat er speelt, wat je kunt met alle digitale mogelijkheden en hoe je jezelf moet beschermen.

Wat de VVD betreft is hierin een duidelijke, noodzakelijke rol weggelegd voor de overheid. Wat de VVD betreft zorgen we ervoor dat nieuwe ontwikkelingen en technologieën ervoor gaan zorgen dat we allemaal veiliger, vrijer en welvarender

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

worden. Dat begint bij een overheid die haar zaken op orde heeft, bij een samenleving die bescherming krijgt waar nodig en bij een politiek die zorgt voor de juiste randvoorwaarden, zodat innovaties kunnen ontstaan en ondernemers daadwerkelijk kunnen ondernemen. Langs deze lijn ga ik mijn inbreng doen vandaag.

Voorzitter. Ik begin bij het beschermen van Nederlanders. De datalekken vliegen ons om de oren. Wie er bij het Odidolek zat, herkent het wel: ladingen mailtjes en telefoontjes van cybercriminelen die je geld proberen af te troggelen. Het wrange is: je bént al slachtoffer van een datalek en het is wachten tot je nog een keer slachtoffer wordt, namelijk van ID-fraude of oplichting. Als mensen slachtoffer van een datalek zijn, zijn deze bestanden vol data vaak ook te vinden op het darkweb. Het zou zomaar kunnen dat bijvoorbeeld de politie die bestanden al voorbij heeft zien komen, zonder dat jij weet dat jouw gegevens daarin staan en dus zonder dat jij weet dat je extra goed moet gaan opletten de komende weken. Daarom wil ik de regering vragen of ze kan onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor de politie om slachtoffers van datalekken vaker en sneller hiervan op de hoogte te stellen. Graag een reactie van de minister.

Dan ga ik naar het beschermen van Nederland. De digitale weerbaarheid van onze organisaties blijft namelijk enorm achter. De vraag is niet meer óf we een ontwrichtende aanval krijgen, maar wannéér. Dit werd vrijdag door de NCTV nog eens duidelijk naar voren gebracht. Het is wel een erg verontrustende constatering. Helaas zijn er ook voorbeelden te over. Denk hierbij aan de Chinese Salt Typhoon, die wereldwijd grote slachtoffers maakte en in Nederland ook enkele kleinere internetservers en hosting providers tot doelwit had, de spearfishingcampagne van pro-Iraanse hackers, gericht op Europese ambassades, de Russische phishingaanvallen op de Signalaccounts van Nederlandse ambtenaren en de door cert.pl beschreven grote Russische cyberaanvallen op het Poolse energienetwerk.

Daarom wil ik vanaf deze plek ook een oproep doen. Ondernemer, ga alsjeblieft aan de slag met je digitale veiligheid. Nederlanders, zorg ervoor dat je voorbereid bent als jij en jouw huishouden een paar dagen op jezelf aangewezen zijn. Kabinet, regel nou eindelijk eens een draaiboek voor ontwrichting door cyberaanvallen, conform de motie-Brekelmans uit 2022. Zorg ervoor dat onze belangrijkste kritieke infrastructuur analoge terugvalopties heeft, conform de motie-Rajkowski uit 2023. Graag een reactie van het kabinet.

Voorzitter. Dan kom ik op de toekomst. Uitvinden en vooroplopen zitten in ons DNA. Belangrijke uitvindingen die de wereld vormen, komen uit Nederland. Bluetooth wordt vaak genoemd, maar de boekdrukkunst ook. Ook vandaag kan Nederland op heel veel trots zijn. Denk aan het ASML-ecosysteem en ons Amsterdamse digitale internetknooppunt. Dat we dit soort dingen hebben, is echter geen reden om achterover te leunen. Als we ervoor willen zorgen dat die digitale en technologische uitvindingen gedaan blijven worden, en die bedrijven in Nederland blijven en hier groot worden, moeten we wel serieus aan de slag met onze digitale infrastructuur, van zeekabels tot rekenkracht. Ik wil dat er nog dit jaar een rekenkrachtplan voor AI naar de Kamer wordt gestuurd, zoals in het coalitieakkoord is opgenomen.

Hoe verloopt het onderzoek naar de nieuwe zeekabel? Wanneer gaat die aanlanding in Nederland plaatsvinden? Hebben we de risico's in beeld van ons verouderde zeekabelnetwerk? Volgens mij begint de tijd daarvoor ook te dringen. Het platleggen van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

onze communicatie via internet vormt immers een directe bedreiging voor onze Nederlandse economie en veiligheid. In 2022 riep ik het kabinet op om onze zeekabels beter te beschermen en vooruit te plannen op het aanlanden en het vervangen van de oude. We pompen wel miljarden in onze fysieke snelwegen, maar onze digitale snelweg laten we langzaam buiten werking treden. Geen eigen zeekabels betekent dan ook weer aangeleverd zijn op de zeekabels van big tech. Graag een reactie van onze staatssecretaris van Digitale Soevereiniteit.

Voorzitter. Onze voormalig minister van Economische Zaken, Micky Adriaansens, heeft in 2024 de Kamer voor het eerst geïnformeerd over de staat van de digitale infrastructuur. Inmiddels zijn we bijna drie jaar verder en is de wereld erg veranderd. Kan de staatssecretaris met een update aan de Kamer komen?

Voorzitter. Dan kom ik op kunstmatige intelligentie. De opkomst en de toegankelijkheid van LLM's zorgen ervoor dat AI ook steeds meer op de werkvloer gebruikt gaat worden. Alleen, niet elke organisatie heeft hier richtlijnen voor of traint zijn of haar medewerkers in het gebruik van AI op een manier die niet alleen zorgt voor efficiënt werken, maar ook de privacy bewaakt en bedrijfsgeheimen in acht neemt. En dat terwijl er heel veel is. Prosus heeft namelijk wekelijkse AI-evenementen voor allerlei doelgroepen. Daar komen honderden mensen per keer op af. De AI Coalitie heeft gratis onlinetrainingen voor de zorg en het onderwijs, maar toch is het blijkbaar allemaal niet genoeg. Demografisch en economisch zijn we echt afhankelijk van hoe succesvol we ervoor kunnen zorgen dat we productiever en slimmer kunnen gaan werken, mensen gaan meegroeien met deze AI-ontwikkeling, we AI goed gaan gebruiken en daarin privacy en discriminatierisico's meenemen en iedereen in Nederland productiever en slagvaardiger wordt. We moeten hiermee aan de slag. Ik vraag de regering dus om in gesprek te gaan met werkgevers om werk te maken van AI-volwassenheid bij werknemers. Graag een reactie van de staatssecretaris van Digitale Economie.

Digitale bedrijven kunnen zich tijdelijk inzetten bij het helpen van de overheid bij ICT-uitdagingen. Ik moet even kijken, voorzitter. Ik zie dat mijn tekst een beetje door elkaar loopt.

Ik ga naar het volgende onderwerp: een overheid die levert. Want de overheid zelf …

De **voorzitter**:
Voordat u verdergaat, mevrouw Rajkowski, heeft u een interruptie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voordat het blokje over AI voorbij is, heb ik nog wel een vraag. Ik hoorde mevrouw Rajkowski spreken, net als in de interruptie zojuist, over dat we ervoor moeten waken dat de AI-modellen discriminerend zijn. Dat is een terecht punt, maar ik hoorde mevrouw Rajkowski laatst vragen waarom bedrijven zoals Anthropic zich nou niet in Nederland vestigen. Zou mevrouw Rajkowski die vraag zelf eens kunnen beantwoorden? Ze gooit net al die extra regelgeving op. Is dat nou logisch of niet?

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Dat vind ik eigenlijk een hele fijne vraag, want dan kan ik een heleboel debunken. Ik denk dat wij allemaal wel de rijtjes kunnen opsommen van waarom grote bedrijven niet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

naar Nederland komen of Nederland gaan verlaten. Het heeft te maken met het vestigingsklimaat, de aansluitingsbeschikbaarheid van het energienet en het feit dat de beperking van AI uiteindelijk de rekenkracht gaat zijn. Er zijn heel veel verschillende, volgens mij ook fiscale, regels die we met elkaar kunnen benoemen. Wat betreft regulering op AI zet de VVD zich nog steeds in voor deregulering, dus we steunen ook een hele hoop initiatieven die in de Digitale Omnibus staan. Daar gaan we nog verder in detail over spreken.

Mijn oproep hier is dus niet om meer regels op te leggen, maar voornamelijk: laten we de kansen van AI pakken om ervoor te zorgen dat alle werknemers in Nederland slimmer worden en AI kunnen gebruiken. De rest van de wereld gaat dit namelijk allemaal doen, dus laten wij dit ook doen. Dan kunnen we tegelijkertijd meegeven: dit is hoe je AI of LLM's wel of niet slim kan gebruiken. Ik kan me namelijk niet voorstellen dat JA21 daar niet voor kan zijn.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Integendeel. Wij zijn juist voor de groei van de economie en inderdaad voor het verbeteren van ons vestigingsklimaat, want dat is de laatste jaren behoorlijk verslechterd. Vele bedrijven staan op het punt om Nederland uit te gaan. Ik hoor mevrouw Rajkowski wel, maar zou het dan niet veel logischer zijn als haar bijdrage vooral was gegaan over bijvoorbeeld: waar is de datacenterstrategie van de staatssecretaris? Die had er in november moeten zijn, maar die komt nu in Q1 van volgend jaar. Welke keuzes gaan we dan maken wat betreft woningbouw versus datacenters? Volgens mij zijn dat veel logischere vragen als wij, het liefst samen, het vestigingsklimaat willen verbeteren. Hoe kijkt mevrouw Rajkowski daarnaar?

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Dat is hartstikke belangrijk. Ik heb ervoor gekozen om het hier minder over datacenters te hebben, want ik heb bij de commissie voor Digitale Zaken aangevraagd om het debat over digitale infrastructuur in te laten plannen. Ik heb begrepen dat we voor de tijd van het kabinet de nieuwe visie op datacenters kunnen gaan krijgen. Dan kan ik alle moties erbij pakken die ik in het verleden over datacenters heb ingediend, samen met de visie van het kabinet. En we hebben dus ook al een debat gepland staan. Daarom heb ik het nu niet specifiek over datacenters, maar ik heb het kabinet zonet wel in brede zin gevraagd om te kijken naar de staat van de digitale infrastructuur. Dat gaat om zeekabels, om datacenters en om AI-fabrieken. Dat is eigenlijk het hele ecosysteem. Dat is dus zeker heel belangrijk.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Dank u wel, voorzitter. De overheid zelf heeft helaas geen best trackrecord als het gaat om ICT-projecten. Laatst kwam nog het bericht dat het UWV de stekker uit een nieuw ICT-systeem heeft getrokken. Na vijf jaar werken is 55 miljoen euro aan kosten down the drain. Dit is ongelofelijk veel belastinggeld, zonder dat het systeem uiteindelijk in gebruik is genomen. Volgens mij kunnen wij constateren dat er ondanks alle goede bedoelingen toch iets fundamenteel anders moet. We kunnen namelijk niet blijven doorgaan met ICT-projecten die al jaren duren, tientallen miljoenen kosten en uiteindelijk niet opleveren wat ze wel zouden moeten opleveren.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Tegelijkertijd zien we in andere landen dat het ook anders kan. Kijk naar Estland, waar vrijwel alle overheidsdiensten digitaal toegankelijk zijn, of naar Amerika, waar burgers via america.gov op één plek vragen kunnen stellen over allerlei overheidsdiensten, zonder zelf te hoeven uitzoeken bij welke instantie ze moeten zijn. Deze ontwikkelingen gaan razendsnel, maar dan moeten we wel een overheid hebben die in staat is om al deze technologische ontwikkelingen bij te houden. Volgens de VVD lukt dat niet als we blijven voortbouwen op oude systemen en alles op dezelfde manier blijven organiseren.

Daarom wil de VVD dat er een Dutch techforce wordt opgericht, een team waarin het beste talent en de beste digitale bedrijven zich kunnen inzetten voor onze Rijksoverheid, voor Nederland, om ervoor te zorgen dat wij een productieve overheid hebben, aangesloten op de nieuwe Talentstrategie van deze staatssecretaris. Is de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken bereid om een pilot te starten met zo'n Dutch techforce? Pak bijvoorbeeld een concreet ICT-project van de Rijksoverheid dat al ingepland staat en kijk met een tijdelijk team van digitaal talent uit het bedrijfsleven hoe het daadwerkelijk anders kan. Nederland heeft namelijk ontzettend veel digitaal talent en topbedrijven, zoals Prosus, maar laten we dat talent dan ook inzetten om onze eigen overheid beter, veiliger en productiever te maken.

Dan wil ik nog kort iets zeggen over digitale vaardigheden in het onderwijs. We hebben binnenkort een debat over social media en kinderrechten. Daarin wil ik het er vooral over hebben hoe we ervoor kunnen zorgen dat kinderen de kansen van alle digitale ontwikkelingen kunnen gebruiken en hoe we verslavende algoritmen buiten de deur kunnen houden, zo zeg ik met een knipoog naar de voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Rajkowski. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van den Berg van JA21.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voorzitter, dank. Kijk eens wat er allemaal op een digitale verbinding draait. Een fabriek plant er haar productie mee, een ziekenhuis vertrouwt erop en wie iets bij de overheid moet regelen, rekent erop dat DigiD werkt. Dat noemen we dan vooral technisch, maar zodra zo'n systeem uitvalt weet iedereen hoeveel ervan afhangt. Voor JA21 gaat deze begroting over de vraag waarmee Nederland straks zijn geld verdient en of wij straks nog zelf kunnen bepalen hoe we onze digitale infrastructuur inrichten. Het raakt ook onze nationale veiligheid.

Het kabinet heeft daar grote ambities voor en dat is prima, maar welke keuzes horen daar dan bij? Willen we grote AI-bedrijven hierheen halen om hun kennis in Nederland te krijgen? Willen we ruimte maken voor kwantumtechnologie, voor datacenters en voor de infrastructuur die daarbij hoort? En willen we dat onze bedrijven internationaal kunnen blijven concurreren terwijl de overheid minder afhankelijk wordt van buitenlandse technologie waar dat nodig en haalbaar is? Als het antwoord daarop ja is, moet je daar ook naar handelen. Je kunt je geld maar één keer uitgeven, dus kies waar je in investeert en leg uit hoe je dat vervolgens betaalt. Voor de ambities die het kabinet zelf uitspreekt, is nu simpelweg te weinig geld gereserveerd, en zo houden we onszelf op achterstand.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Dan eerst de zeekabels. In de begroting wordt 18 miljoen euro beschikbaar gesteld voor onderzoek naar een mogelijke Nederlandse aanlanding van de pan-Arctische zeekabel. Dat onderzoek kan nuttig zijn, maar onderzoek betekent nog geen aanleg. Voor de Arctische zeekabel is 16 miljoen euro vrijgemaakt voor zeebodemonderzoek, maar hiervoor geldt hetzelfde: het betekent nog niet dat ze er daadwerkelijk gaan komen.

Dat is zorgelijk. Als de digitale infrastructuur niet op orde is, hebben wij in de toekomst een groot probleem. Investeren in innovatie werpt dan niet geheel zijn vruchten af. Nieuwe technologieën kunnen alleen goed functioneren wanneer er een betrouwbare en snelle digitale verbinding aanwezig is. Het is moeilijk om onze positie zo te versterken en zelf de controle te houden. We blijven op deze manier afhankelijk van big tech op de gebieden waar we als Nederland juist zelf onafhankelijk kunnen worden. Zichtbaar is dat wordt geïnvesteerd in innovatie, zoals 6G, een AI-datacenter en start-up- en scale-upprojecten. Deze innovatie moeten we dan ook steunen door bij de basis te beginnen, en dus onze digitale infrastructuur op orde te hebben.

Voorzitter. Het gaat daarom niet alleen maar over een kabel in de zeebodem, maar over de verbindingen waarop onze hele digitale economie draait. Het gaat over het beperken van strategische afhankelijkheden. Als we nu niet investeren, wordt de aftakking naar Nederland overgeslagen, met alle gevolgen van dien. We hebben immers te vaak zelf de boot gemist. De zeekabels zijn dusdanig verouderd dat ze hoognodig toe zijn aan vervanging. Mijn vraag aan de staatssecretaris van Economische Zaken is: wanneer neemt het kabinet nu eindelijk een besluit over de daadwerkelijke aanleg? Hoe wordt de financiering ervan geregeld? Is het kabinet bereid om, als de uitkomsten van het onderzoek positief zijn, daadwerkelijk de volgende stap te zetten? Waar blijkt dat dan uit in de meerjarenbegroting?

Voorzitter. Mijn tweede punt is de digitale autonomie van de overheid. Het kabinet wil de afhankelijkheid van buitenlandse clouddiensten verminderen. Dat is een goede ambitie, zeker wanneer het gaat om overheidsgegevens, vertrouwelijke informatie en vitale processen. Maar ook hier geldt: het hebben van ambities is mooi, maar er moet wel daadwerkelijk actie komen op het gebied van die voorzieningen en financiële middelen. Een soevereine clouddienst bijvoorbeeld lijkt de oplossing, maar ís die wel de oplossing? We moeten kritisch kijken naar wat de overheid zelf moet organiseren en wat we beter aan de marktpartijen kunnen overlaten. Het is namelijk niet altijd het geval dat de overheid zelf de beste aanbieder is. Beter gezegd, vaker niet dan wel. Nergens wordt echter duidelijk hoeveel geld er wanneer beschikbaar is gesteld voor de ontwikkeling en realisatie van een dergelijke cloud. Voordat we problemen kunnen oplossen, moet alles natuurlijk wel helder in kaart worden gebracht. Bovendien, alleen een server in Nederland plaatsen betekent nog niet automatisch dat we ook volledige zeggenschap hebben over de gegevens en de toegang daartoe.

Tegelijkertijd moeten we voorkomen dat digitale autonomie een excuus wordt voor kostbare, inefficiënte oplossingen die we vervolgens zelf moeten blijven financieren. Kortom, we moeten dus niet alleen vragen hoeveel onafhankelijkheid we willen, maar ook welke risico's we willen afdekken en tegen welke kosten. JA21 wil geen digitale afhankelijkheid die we niet kunnen beheersen, maar aan de andere kant ook geen vrijbrief voor projecten waarvan het onduidelijk is wat het resultaat dan is. Kan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken daarom toelichten welk budget beschikbaar is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gesteld voor de ontwikkeling en realisatie van zo'n soevereine overheidscloud? Welke onderdelen worden nu daadwerkelijk gerealiseerd? Wanneer moeten die operationeel zijn? Welke afhankelijkheden hebben we daarmee verminderd? Wat betekent die soevereiniteit hier precies? Gaat het om opslag op Nederlandse bodem, om zeggenschap, om de Nederlandse wetgeving, om controle over de technologie of de sleutels of om een combinatie daarvan?

Voorzitter. Dan DigiD. Bij digitale autonomie hoort namelijk ook een betrouwbare digitale identiteit. DigiD wordt jaarlijks door miljoenen mensen gebruikt. Juist daarom moeten we continuïteit, veiligheid en betrouwbaarheid hoog in het vaandel hebben staan. In de begroting voor 2027 staat een bedrag van ruim 66 miljoen euro voor DigiD geraamd. In de eerdere antwoorden op mijn vragen heeft de staatssecretaris aangegeven dat dit bedrag niet de kosten voor een eventuele aanbesteding, transitie en overstap naar een nieuwe leverancier omvat. Bij een voorziening als DigiD moet de overheid vooraf inzicht hebben in de gevolgen van die leverancierswisseling, de continuïteit van de dienstverlening, de beveiliging en de afhankelijkheid van externe partijen. Laat ik vooropstellen dat ik het niet nodig vind om per se een overstap te maken naar een andere leverancier. Digitale autonomie betekent namelijk niet dat we koste wat kost afstand moeten doen van een bestaande leverancier. We moeten enkel weten waar de bestaande kwetsbaarheden zitten en die, natuurlijk, oplossen.

Tegelijkertijd roept de gang van zaken rondom DigiD wel vragen op. De risico's rondom de leverancier en de afhankelijkheid waren kennelijk niet eerder voldoende in beeld. Heeft de overheid hier niet veel te lang zitten slapen? En vooral: heeft de overheid ervan geleerd? Zo ja, dan hoor ik heel graag hoe.

Ik wil voorkomen dat we vanuit een streven naar digitale autonomie juist nieuwe kwetsbaarheden creëren. Bij strategische zeekabels accepteren we bijvoorbeeld ook dat internationale partijen een belangrijke rol spelen. Bij DigiD kijken we echter zeer kritisch naar leveranciers en afhankelijkheden. Het hoeft niet per se tegenstrijdig te zijn, maar we moeten wel uitleggen waarom bepaalde afhankelijkheden aanvaardbaar zijn en welke aanvullende waarborgen dan nodig zijn.

Het uitgangspunt moet wat JA21 betreft niet zijn dat alles Nederlands of Europees moet zijn, maar dat we weten waar onze kwetsbaarheden zitten en die kunnen oplossen en beheersen. De veiligheid en betrouwbaarheid van DigiD moeten vooropstaan, en een leverancierswisseling moet geen doel op zichzelf zijn. Kan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken toelichten wat er in de afgelopen acht maanden concreet is gedaan om de risico's rond DigiD beter in beeld te krijgen? Welke risicoanalyses zijn uitgevoerd, welke aanvullende maatregelen zijn genomen en hoe wordt gecontroleerd of de overheid daadwerkelijk voorbereid is op de verschillende scenario's? Ik hoor ook graag een reflectie van de kant van Economische Zaken.

Voorzitter. Mijn vierde punt betreft de toepassing van AI. AI biedt enorme kansen voor onze economie. Denk aan productiviteitsverbetering, slimmere productieprocessen, betere kwaliteitscontrole en het opvangen van personeelstekorten. Juist voor het mkb kan dat zeer relevant zijn. Maar er zit een verschil tussen investeren in technologie en ervoor zorgen dat ondernemers die technologie daadwerkelijk kunnen toepassen. Een ondernemer wil weten wat AI in zijn bedrijf kan opleveren, welke investering daarvoor nodig is, hoe hij de technologie veilig kan inzetten en hoe hij medewerkers daarin

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

meeneemt.

Voorzitter. Laatst was ik op werkbezoek bij het bedrijf GOMA in Hengelo. Dat is een mooi praktijkvoorbeeld. Daar wordt samen met KickstartAI en onder andere het ministerie van Economische Zaken gewerkt aan het efficiënter maken van de productieprocessen door middel van AI. Het bedrijf heeft namelijk te maken met hoge energiekosten en beperkte ruimte op het elektriciteitsnet. Met behulp van AI wordt gekeken naar het daadwerkelijke energieverbruik, de energieprijzen van dat moment en de beschikbare productiecapaciteit, om zo de productieplanning te verbeteren. Dat is echt een goed punt.

Het is goed dat we dat soort efficiëntieverbeteringen weten te implementeren. Zo kan namelijk worden bepaald of bepaalde productieorders beter op een ander moment worden uitgevoerd, bijvoorbeeld wanneer de energie goedkoper is of het elektriciteitsnet minder wordt belast. Dat is precies waar AI voor het mkb het verschil kan maken en ervoor kan zorgen dat een ondernemer efficiënter kan werken. Bovendien kan deze pilot, indien succesvol, ook binnen andere mkb-bedrijven worden toegepast. Kan de staatssecretaris van EZK toelichten welke concrete resultaten worden verwacht van het AI-beleid voor het mkb? Hoe wordt gemeten of bedrijven daadwerkelijk productiever worden, toepassingen opschalen en de ondersteuning daadwerkelijk effect heeft? Hoe voorkomt het kabinet dat ondernemers veel tijd kwijt zijn aan aanvragen, verantwoording en nieuwe verplichtingen?

Daarover gesproken, wil ik ook nog ingaan op het voorstel om toepassing van AI binnen het mkb te stimuleren. Dat betreft een amendement van Bühler en Schoonis. Het doel daarvan is begrijpelijk. We willen niet dat Nederlandse bedrijven achterblijven ten opzichte van internationale concurrentie. We hebben die boot namelijk niet één keer, maar meerdere malen gemist. We willen dat ondernemers de kansen van AI benutten en dat dat een positief effect heeft op onze economie, vooral in het licht van de vergrijzing en de verzadigde arbeidsmarkt.

De vraag is wel of het voorgestelde programma de juiste aanpak is. Duidelijk is dat het bedrag wordt herverdeeld uit de bestaande middelen. Het gaat dus niet om nieuw geld dat ergens anders vandaan wordt gehaald. Maar ook bij de herverdeling moeten we wel uitleggen waarom deze besteding meer oplevert dan de inzet op andere manieren. JA21 wil innovatie stimuleren en ondernemers ruimte geven. Dat betekent wat ons betreft dat we terughoudend moeten zijn met die nieuwe programma's waarvan de effectiviteit vooraf onvoldoende of nog niet is aangetoond. Laat ondernemers zelf bepalen welke toepassingen bij een bedrijf passen. Zorg voor toegankelijke kennis en ondersteuning waar dat nodig is. Voor ons gaat het dus om het stimuleren van innovatie. We willen geen extra regeldruk creëren voor de ondernemer.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
De heer Van den Berg begon over het amendement van het CDA over AI-adoptie. Volgens mij is dat juist helemaal in lijn met zijn betoog, namelijk om ervoor te zorgen dat mkb-bedrijven daarmee gaan werken en hun mensen daarin bekwamer maken. Ik vind het voorbeeld van GOMA heel mooi. Ik ken het bedrijf toevallig ook. Dat is toch juist waarop we elkaar vinden, vraag ik aan de heer Van den Berg. Waar zit zijn probleem ten aanzien van dat voorstel?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voorzitter, dank, want nu kon ik een goede slok water nemen.

Dit is nu een herverdeling van 1,5 miljoen. Ik hoorde het betoog van de heer Schoonis, maar na gesprekken met bedrijven bleek: er kan wel wat worden ingezet voor chatbots voor het bedrijfsleven, want we hebben als overheid zo veel regels dat we daar met die chatbots makkelijker doorheen kunnen navigeren. Ik vond dat best wel grappig, want dat laat natuurlijk juist zien dat we een onnavolgbaar web van regels hebben gecreëerd en daar vervolgens als overheid zelf de oplossingen voor gaan creëren. Bovendien is er ook al de vlam-chat, die bij Binnenlandse Zaken in gebruik is. Ik denk niet dat dit per se een echte toevoeging is, maar als mevrouw Zwinkels dat anders ziet, laat ik me natuurlijk graag overtuigen. Ik ga wel voor effectieve besteding van het geld.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik denk dat het wel degelijk een effectief voorstel is, maar ik zal straks in mijn eigen inbreng een voorstel doen rondom AI en het mkb, voor cyberweerbaarheid en bescherming. Is de heer Van den Berg het met mij eens dat, aangezien het mkb heel veel verplichtingen op zich af ziet komen en compliant wil zijn, het goed is dat ze de kans krijgen om het samen te doen in de keten en dat het belangrijk is — het geld moet inderdaad effectief en goed besteed worden — dat regelingen vanuit het Rijk daarvoor gecontinueerd worden? Die dreigen nu namelijk deels te worden stopgezet.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik ga er voor het gemak maar van uit dat mevrouw Zwinkels hier de Cyberbeveiligingswet of de NIS2 bedoelt. Ik weet niet of dat zo is, maar het zegt op zichzelf natuurlijk wel iets dat wij geld moeten reserveren om bedrijven te helpen om compliant te worden met onze hele ingewikkelde regelgeving. Mevrouw Zwinkels weet dat ik voor die wet ben. Ik ben voor betere cyberveiligheid, maar die wet gaat wel gepaard met heel veel extra regeldruk, waar wij ons heel veel zorgen over hebben gemaakt. Wij hebben ertoe opgeroepen om te zorgen dat we van de dubbele meldplicht afkomen en dat duidelijk is wanneer je wel en niet aan de wet moet voldoen. Op zich steun ik natuurlijk dat we bedrijven moeten helpen, maar ik zou nog veel liever hebben dat wij aan de voorkant veel betere en simpelere wetgeving maken, zodat we dat soort gelden helemaal niet zouden hoeven overmaken.

De **voorzitter**:
Tot slot, mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dat begrijp ik en daar ben ik het ook mee eens. Tegelijkertijd is dit volgens mij hele goede wetgeving. Het is geharmoniseerd en het zorgt ervoor dat bedrijven weten waar ze aan toe zijn. Inderdaad, we moeten die meldplicht en de administratieve lasten zien te beperken. We moeten bijvoorbeeld ook geen stapeling van toezichthouders hebben. Daar hebben de heer Van den Berg en ik eerder samen een voorstel voor ingediend. Is de heer Van den Berg het met mij eens dat het kader nu goed is en dat alle efforts die we nu doen, erop gericht moeten zijn om samen met het mkb de reële veiligheid in de praktijk te verbeteren? Is hij dat met mij eens, zodat het niet blijft bij een papieren werkelijkheid?

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Meneer Van den Berg, voordat u antwoordt, wil ik de collega's er nogmaals op wijzen dat we al redelijk uitlopen. Er zijn mensen die al vijftien of zestien interrupties hebben gepleegd. Ik ga nu strenger handhaven, dus hou daar rekening mee. Hou de interrupties kort en bondig, en de antwoorden eveneens.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Het korte antwoord is ja. Ietsje uitgebreider: ik denk dat we veel meer moeten toewerken naar wat het betekent om cyberveilig te zijn. Het laatste incident met Albert Heijn en het PHP-lek zijn hele concrete voorbeelden van wat er kan gebeuren. Weet zo'n Cyberbeveiligingswet dat dan te tackelen? Als ik het zo zie, denk ik: nog niet per se. Ik denk dat we veel meer moeten kijken naar hoe bedrijven zich echt weerbaar kunnen maken tegen AI-aanvallen. Daar zijn we nog niet. Ik rond af. Het puzzelstukje dat ontbreekt, is volgens mij dat er in de Tweede Kamer geen fundamenteel debat is geweest over wat wij nou vinden van AI, hoe we omgaan met de cyberrisico's en welke richting we willen kiezen. Dan pas kun je echt stappen gaan zetten, omdat je eerst in kaart moet hebben waar je heen moet.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog. Nee, eerst nog een interruptie.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Volgens mij hoorde ik de heer Van den Berg eerder in zijn betoog benoemen dat we niet zomaar moeten afstappen van huidige ICT-leveranciers, maar ik hoor hem ook zeggen dat hij cyberveiligheid heel belangrijk vindt. Als er gekeken moet worden naar veiligheid en als toch de keuze gemaakt zou moeten worden om af te stappen van bepaalde leveranciers op sommige plekken binnen de overheid, hoe kijkt de heer Van den Berg daar dan naar?

De heer **Van den Berg** (JA21):
"Bepaalde leveranciers op sommige plekken". Ik hoop dat mevrouw Boujdaini het iets concreter kan maken. Mijn specifieke voorbeeld ging over Solvinity, de leverancier achter DigiD. Ik denk dat er nu veel te veel een drang is naar Europese en Nederlandse bedrijven — het mag niet Amerikaans zijn — zonder dat concreet wordt gemaakt wat de risico's zijn. Pas als je die risico's echt concreet en scherp hebt, kun je veel duidelijker zeggen: laten we voor Europees gaan, omdat dit specifieke risico dan wordt afgehecht. Dat zou mooi zijn; daar kunt u mij vervolgens dan wel in vinden.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Het antwoord op de vraag welke specifieke leveranciers dat zijn, blijft dan nog een beetje boven de markt hangen. Dat komt zo.

Voorzitter. Kan de staatssecretaris van EZK, mevrouw Aerdts, toelichten welk aantoonbaar probleem dit programma nu oplost en of dit ook niet op een andere manier opgelost kan worden? Welke resultaten worden er vervolgens in 2027 verwacht? Op basis waarvan wordt besloten of voortzetting dan wenselijk is?

Voorzitter. Ik ga naar mijn vijfde punt: kwantum. Al meerdere keren heb ik benadrukt —

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en ik blijf het zeggen — dat we op veel vlakken de boot hebben gemist. Op het gebied van kwantum kunnen we het tij nog keren. Nederland heeft een zeer sterke positie om koploper te worden in deze technologie. We moeten er dan ook alles aan doen om dit keer wél op tijd aan boord te stappen. Kwantum zou voor veel dingen kunnen worden ingezet, bijvoorbeeld voor het ontwerpen van nieuwe materialen. Ook liggen er kansen voor de energiesector. Met kwantum kunnen we namelijk energievoorraden beter in beeld brengen. Denk aan de mogelijkheden voor partijen als Shell, bijvoorbeeld voor het opsporen van olie en gas. Dat lijkt mij fantastisch. Project Beethoven kan bovendien al helpen met de ontwikkeling van kwantum.

Voorzitter. In de begroting is zichtbaar dat EZK 615 miljoen euro heeft toegekend aan kwantum vanuit het Nationaal Groeifonds. Ook het NADI en de nationale investeringsinstelling kunnen bijdragen aan deze ontwikkeling, maar die 615 miljoen euro is simpelweg onvoldoende om de strategische positie van Nederland te versterken. Het project Quantum Delta NL loopt bovendien in 2028 al af. Ik hoor dan ook graag van de staatssecretaris welk deel daarvan incidenteel is, welk deel voortkomt uit eerdere middelen van het Nationaal Groeifonds en welke middelen structureel beschikbaar zijn. Een eenmalig bedrag zegt namelijk niet zo veel. Voor bedrijven is het juist belangrijk dat duidelijk is welke ondersteuning zij op de langere termijn kunnen krijgen en welke investeringen zij voor eigen rekening moeten nemen. Daarmee maak je een goed investeringsklimaat.

Daarom zien wij bij JA21 een belangrijke rol voor publiek-private samenwerking. Kijk bijvoorbeeld naar EBN, Energie Beheer Nederland, dat ook gebruikmaakt van een dergelijk investeringsmodel. Wat EBN in de praktijk doet, is exploratievergunningen verlenen voor olie- en gasvelden. Daarin neemt het zelf een aandeel van 40%. Hier is dus eigenlijk sprake van publiek-private samenwerking met de markt. Ik wil de staatssecretaris vragen of zo'n model ook niet goed zou kunnen zijn voor Nederland. Juist als we als overheid, als Staat, weinig middelen hebben, moeten we goed investeren in zo'n publiek-private samenwerking en dat ook aantrekkelijk maken voor de markt. Uiteindelijk zou het wat mij betreft wel de bedoeling moeten zijn dat wij ons terugtrekken en het geld weer gebruiken voor nieuwe bedrijven, of dividend cashen als het succesvol is. Er moet in ieder geval iets op gang komen, zodat we niet elke keer naar onze begroting moeten kijken, die helaas eindig is.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik snap de logica van de heer Van den Berg over die publiek-private samenwerkingen als je als overheid te weinig geld vrijmaakt hiervoor. Tegelijkertijd zie ik bij die publiek-private samenwerking ook gevaren. Erkent de heer Van den Berg die gevaren, zeker wanneer hij zelf het voorbeeld noemt van EBN? We hadden namelijk een hele parlementaire enquête nodig die concludeerde dat, juist doordat de overheid zo sterk verweven was geraakt met allerlei bedrijfsbelangen en daar dus zelf ook belang bij had, niet alleen meer het algemeen doel werd gediend. Er raakte heel veel onzichtbaar en oncontroleerbaar voor inwoners en soms zelfs voor de Tweede Kamer.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik snap werkelijk niet hoe hier een soortgelijk risico in zou kunnen zitten. Deze Kamer heeft in den brede de mond vol van risico's of kansen, bijvoorbeeld van AI. Het lijkt mij dan juist een uitstekende kans om daar voor een gedeelte zeggenschap in te hebben. Je kan het ook zonder stemrecht doen. Je kunt ook puur alleen voor dividend gaan; dat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mag ook. Ik roep dit soort vragen op, bijvoorbeeld of het zo zou kunnen werken in plaats van dat we continu naar onze eigen begroting moeten kijken en eindeloos subsidie in een project moeten pompen waar dan weer moeilijk van af is te komen. Ik wil dat die markt zelfstandig gaat functioneren, maar ook dat we de kansen pakken die goed zijn voor de bv Nederland.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Misschien zit daar wel het verschil. Wij zien Nederland niet als een bv, als een bedrijf. Ik ga toch nog even door in de logica van de heer Van den Berg. Ik snap zijn logica: je wil niet alleen maar subsidies, je wil ook aanjagen. Is dit dan de beste manier? Zo ja, hoe houd je daar dan goed grip, controle en toezicht op? Anders ben je alleen maar bedrijfsbelangen aan het dienen. Maatschappelijke opgaven kunnen daarmee uit beeld raken, zoals in de casus die hij zelf aanhaalde, bij EBN, daadwerkelijk is gebeurd. Dat kost miljarden om nu te herstellen. Het lijkt een zeer onverstandige logica om dat nogmaals te doen.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik vermoed dat mevrouw Beckerman refereert aan Groningen. Volgens mij is het daar zo dat er een andere constructie is geweest, met partijen zoals Shell en Exxon, samengevoegd in de NAM. Natuurlijk zat daar ook een publiek belang bij. Maar het is toch prachtig dat wij nu op zoek kunnen gaan naar kleinere aardgasvelden op de Noordzee? We kunnen de exploratie voltooien. We kunnen daar gasplatforms plaatsen. Vervolgens komt er gas uit. Dat maakt ons minder afhankelijk. De dividenden gaan naar de Nederlandse Staat. De technici komen uit Nederland. Het levert allemaal een positieve bijdrage aan Nederland. Als je dat zou doortrekken naar bijvoorbeeld de digitale sector, dan zou je kunnen denken dat je met AI of met kwantum ook iets zou kunnen creëren wat nu wellicht nog te ingewikkeld is om helemaal te ontplooien vanuit de markt, maar wat uiteindelijk op de lange termijn heel veel welvaart voor de Nederlanders kan opleveren. Dat lijkt mij positief en daar gaat ook mijn vraag over.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Toch interessant dat de heer Van den Berg geen antwoord geeft op de vraag over toezicht en transparantie. Juist wanneer de markt het niet zelf kan ontwikkelen en de overheid nodig heeft als aanjager, zou je ook de vraag moeten stellen: hoe borg je dat juist het maatschappelijk belang vooropstaat en je straks niet meegezogen wordt in die bedrijfsbelangen, zoals bijvoorbeeld bij de gaswinning daadwerkelijk is gebeurd en de Staat uiteindelijk dus miljarden heeft gekost? Zou de heer Van den Berg zich nogmaals kunnen buigen over die vraag: hoe borg je in zijn gewenste model dan dat je daar voldoende grip op houdt, bijvoorbeeld ook als overheid, als Tweede Kamer?

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik ben al duidelijk genoeg geweest. Ik denk dat mevrouw Beckerman dat ook had kunnen horen. Er zijn bepaalde projecten die goed zijn voor de welvaart van heel Nederland. Ik noemde net het voorbeeld van gas. Nogmaals, het maakt ons minder afhankelijk van het buitenland. Ik zie de parallellen met het digitale dossier. We kunnen dividend opstrijken en dat is ook positief. Soms is het iets wat net even moeilijk van de grond komt, maar wat wel goed is in het algemeen belang; noem het zelfstandigheid of welvaart. Mijn vraag is dus: kunnen we dat doortrekken naar digitalisering? Het lijkt mij best wel prettig als bijvoorbeeld een sector als kwantum zich goed zou ontwikkelen in Nederland en wij daar miljarden mee kunnen verdienen, maar uiteindelijk ook banen en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

daardoor welvaart voor de mensen thuis. Daar zitten maatschappelijke belangen in. Daar zou zo'n fonds dan in participeren in plaats van dat helemaal aan de markt over te laten. Ik zie volgens mij juist een gouden kans. Ik zou denken dat mevrouw Beckerman dat ook zou moeten zien.

De **voorzitter**:
U heeft nog niet veel geïnterrumpeerd dus ik gun het u, maar we moeten echt snel door, dus kort en krachtig.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Waarom wil de heer Van den Berg de vraag niet beantwoorden hoe je in zo'n geval toezicht en transparantie en bijvoorbeeld de rol van de Tweede Kamer organiseert? Die vraag heb ik nu een paar keer gesteld, maar die wordt niet beantwoord.

De **voorzitter**:
Hoe organiseer je toezicht?

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik zal hem dan ook heel specifiek proberen te beantwoorden. Het is geen onwil, hoor. Volgens mij is het zo dat er in een 40%-aandeel zoals EBN nu heeft, ook een gedeelte zeggenschap zit. Dat geeft ons het recht te besluiten om iets wel of niet te doen. We zouden ervoor kunnen kiezen om dat aandeel terug te schroeven. Dat kan eventueel ook via beleidsregels. Soms zijn er zaken die EBN nog niet doet of juist wel doet. Dan kan EBN daar een instemmingsverzoek voor indienen. De Staat verleent volgens een instemmingsbesluit. Daarmee kan je ook regie uitoefenen op de taken van zo'n EBN-achtig bedrijf. Ik denk dat dat de manieren zouden kunnen zijn, maar ik benadruk wel dat het iets is waar ik mee zit te spelen in mijn hoofd en waarvan ik denk: zou dit een goed model kunnen zijn? Ik ben ook heel benieuwd wat kabinet zegt in dezen. Dus als mevrouw Beckerman op de achtergrond ook nog ideeën heeft: schiet me aan, want ik sta er zeker voor open.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Gaat u verder.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik heb eigenlijk al een hele hoop gezegd, dus ik ga in het kader van de tijd wat overslaan. De overheid moet wel voorwaarden scheppen door steeds knelpunten weg te nemen, onderzoek aan te jagen en de infrastructuur mogelijk te maken. Dat vraagt om een duidelijke verdeling van taken tussen enerzijds de overheid en anderzijds de private markt. Waar is publieke inzet noodzakelijk vanwege nationale veiligheid of strategische belangen? Waar kan de markt dit zelf? Hoe zorgen we ervoor dat publieke investeringen de private investeringen daadwerkelijk aanvullen? Een dergelijk model kan ervoor zorgen dat Nederland eindelijk een keer niet van de kaart wordt geveegd. Wat vindt de staatssecretaris zelf van de eenmalige investering van 615 miljoen euro in Quantum Delta? Is dat voldoende? Vindt zij dat er voldoende perspectief is, vooral ook na 2028, als het project afloopt? Kan de staatssecretaris verder toelichten of zij bereid is een publiek-privaat investeringsmodel te onderzoeken en vervolgens uit te werken voor bijvoorbeeld Quantum Delta?

Voorzitter. Dan nog de cybersecurity van de overheid. Digitale veiligheid is altijd

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

belangrijk, maar dit wordt nog belangrijker indien het gaat om systemen van de overheid zelf. Een overheid die digitaliseert maar haar eigen systemen niet genoeg beschermt, zorgt voor kwetsbaarheid in de eigen dienstverlening, met alle gevolgen van dien. Cyberaanvallen en datalekken vormen immers een steeds groter risico als de veiligheid niet op orde is. In 2025 zijn er maar liefst 39.407 datalekken gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Daarvan werden er zo'n 2.500 veroorzaakt door cyberaanvallen. Die cijfers laten zien dat we onwijs veel baat hebben bij een overheid die weerbaar is.

Neem bijvoorbeeld het recente PHP-lek, waarbij onder andere overheidssites uit voorzorg offline werden gehaald. De Tweede Kamer ondervindt hiervan nog steeds problemen. Dit laat zien hoe kwetsbaar onze digitale infrastructuur kan zijn. Wat bovendien opvalt, is dat er slechts één update is geweest van het NCSC over dit lek, op 23 oktober. Juist bij een aanval die zo veel overheidsdiensten raakt, is het extra belangrijk dat er transparant wordt gecommuniceerd, ook over hoe nu verder moet worden gehandeld. Een andere recente cyberaanval was die op de koel- en vriesinstallaties bij vele Nederlandse bedrijven. Hierbij konden hackers de temperatuur van koelingen op afstand aanpassen.

Een nog zorgwekkender voorbeeld is de cyberaanval op de bloedbank in Frankrijk van afgelopen week. Ook hier werden de koelsystemen gehackt. Dit kan en mag niet zomaar gebeuren. Voordat ik aan de slag ging als Kamerlid, was ik militair. Ik weet dan ook dat, juist bij rampen, die bloedvoorraden van levensbelang zijn. Dit keer is het met een sisser afgelopen, maar als onze bloedvoorziening de volgende keer wél ontregeld wordt, dan hebben we een heel groot probleem. De miljarden die we hebben geïnvesteerd in defensie vallen dan simpelweg in het niets. We moeten hiervan leren en onszelf zo weerbaar mogelijk maken. Ik vraag de staatssecretaris dan ook om hier acuut werk van te maken, bijvoorbeeld door in contact te treden met Sanquin.

Voorzitter. Dit alles laat zien dat als we de veiligheid niet op orde hebben, dit niet alleen gevolgen heeft voor onze gegevens, maar ook voor onze basisbehoeftes. Het is dan ook hoognodig dat we ruimschoots investeren in cyberveiligheid. Men raakt bovendien in paniek als we het hebben over de veiligheid van DigiD, terwijl datalekken simpelweg aan de lopende band plaatsvinden. Dat is toch een opmerkelijke tegenstelling.

Voorzitter. Het is dan ook opvallend dat in de begroting van Binnenlandse Zaken slechts een bedrag van zo'n 2 miljoen euro wordt genoemd voor de problematische legacy van digitale weerbaarheid van de Rijksoverheid. 2,4 miljoen euro. Zie ik dat nou goed? Het gaat hier onder andere om vervanging van verouderde ICT-systemen, het verbeteren van de beveiliging en het zorgen dat de digitale dienstverlening beschikbaar blijft. Anderzijds is dit bedrag ook bestemd voor het versterken van de digitale weerbaarheid en autonomie. Ik vraag me wel af of dit bedrag toereikend is. Dan kijk ik ook naar de begroting van EZK, waar een deel van het digitaliseringsbeleid inmiddels is ondergebracht. Er staat onder de post "weerbaarheidsbeleid overheid" een bedrag van 9 miljoen euro. Dit bedrag is onder andere uitgetrokken voor de nationale cryptostrategie — dat deed me trouwens denken aan een soort van cryptoboer, maar het is van de overheid — en de overgang naar kwantumveilige cryptografie. Dat is natuurlijk een goede zaak, maar dat is niet hetzelfde als investeren in de cyberveiligheid van de ICT-systemen van de overheid.

Voorzitter. Veiligheid is zó ontzettend belangrijk, maar dit lijkt op deze manier compleet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

te worden onderschat. Kijk bijvoorbeeld naar defensie. Voor defensie wordt in 2027 maar liefst 29 miljard euro uitgetrokken. En dat is terecht, gezien de toenemende dreigingen, maar Defensie realiseert zich ook dat de hybride strijd zich voor een belangrijk deel afspeelt in het cyberdomein. Dat zien we bijvoorbeeld terug in investeringen. Denk aan het Defensie Cyber Security Centrum, dat zich richt op cyberbedreigingen, en aan Commit, dat een bredere rol heeft bij IT en materieel. Defensie investeert dus al veel om zich te beschermen tegen die cyberdreigingen. Deze dreigingen beperken zich helaas niet enkel tot Defensie. Ik refereer ook even aan wat de heer Van Dijk zei over het rapport van de AIVD. Ze manifesteren zich samenlevingsbreed en rijksbreed. Denk aan de voorgaande voorbeelden die ik noemde. Cyberdreigingen kunnen onze samenleving en essentiële overheidsdiensten compleet lamleggen. Dat moeten we beseffen, maar het lijkt erop alsof dat besef nauwelijks leeft.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik denk dat de heer Van den Berg een heel belangrijk punt maakt rond Defensie. Zou cyberveiligheid daarom niet volledig onder het Defensiebudget moeten vallen? Zouden we dat niet als één project moeten zien? Het kan natuurlijk niet zo zijn dat je je kazernes en eigen systemen afschermt, maar je nog niets hebt als alles om je heen instort.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Het is voor het eerst dat ik dit hoor. Ik vind dit een interessant punt. Als de ministeries waar we nu over spreken hun begrotingen wat meer zouden prioriteren bij dit soort zaken, zou het ook kunnen. Maar ik ben wel vatbaar voor het argument dat je in ieder geval één regievoerder moet hebben. Ik wil zo meteen ook vragen hoe dat bij het PHP-lek is verlopen. Wie is uiteindelijk in charge? Stel dat onze gasinfrastructuur op de Noordzee, waar ik net over sprak, wordt aangevallen. Rijkswaterstaat, LVVN, Defensie en Klimaat en Groene Groei spelen daarbij een rol, maar er is geen regie. Wellicht zou dit een manier kunnen zijn. Ik moet toegeven dat ik daarover moet nadenken.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Nogmaals, goed punt.

Defensie begrijpt dat het belangrijk is om de cyberveiligheid op orde te hebben, maar waarom zien we die urgentie dan niet terug als het gaat om de digitale veiligheid van onze eigen overheid? Het investeren in cyberveiligheid is van cruciaal belang voor onze nationale veiligheid. Ook hier geldt echter dat het niet alleen om de hoogte van het bedrag gaat, maar ook om de vraag of de beveiliging op orde is, of de risico's tijdig in beeld worden gebracht en of aangetoond kan worden dat de investeringen bijdragen aan een betere digitale weerbaarheid. Kunnen de staatssecretarissen toelichten in hoeverre deze bedragen zijn afgestemd met onder andere de ministeries van Justitie en Veiligheid en Defensie, en de NCTV?

Kan staatssecretaris Aerdts aangeven hoe de monitoring van kwetsbaarheden is geregeld? Waarom is er sinds 23 oktober geen nieuwe openbare update verschenen over het PHP-lek? Hoe wordt ervoor gezorgd dat overheidsorganisaties tijdig over nieuwe dreigingen en noodzakelijke maatregelen worden geïnformeerd? Kan staatssecretaris Van der Burg toelichten waarop het bedrag van 2,4 miljoen is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gebaseerd? Is dat vastgesteld op basis van een inventarisatie van de problematische legacy en de risico's voor de digitale weerbaarheid of betreft het een bedrag dat binnen de beschikbare begrotingsruimte is vrijgemaakt? Dat laatste zou ik ook begrijpen. Hoe is bepaald dat dit bedrag toereikend is om de noodzakelijke rijksbrede initiatieven, zoals kwantumencryptie, te ondersteunen? Mijn laatste vraag is of de staatssecretaris kan aangeven welke resultaten in 2027 worden verwacht met deze 2,4 miljoen euro. Welke achterstanden in de aanpak van de problematische legacy worden daarmee weggewerkt en hoe wordt gemeten of de digitale weerbaarheid van de rijksoverheid daadwerkelijk verbetert?

Voorzitter, ik kom tot een afronding. Voor JA21 is digitalisering een belangrijke motor voor de Nederlandse economie, maar een motor werkt alleen als de rest van het systeem ook goed functioneert. We kunnen spreken over AI, maar zonder voldoende praktische toepassingen blijven keuzes maken en het daadwerkelijk handelen uitgesloten. We kunnen spreken over digitale autonomie, maar zonder duidelijkheid over waar onze afhankelijkheden precies zitten of over de financiering van alternatieven, voor zover noodzakelijk, blijven we afhankelijk. We kunnen investeren in digitale overheidsvoorzieningen, maar zonder grip op de leveranciers, de contracten, de beveiliging en de transitie lopen we simpelweg onnodige risico's. We kunnen grote bedragen aankondigen voor innovatieve technologie, maar zonder inzicht in de bedragen in de toekomst, de looptijd en de daadwerkelijke resultaten weten we niet of we daadwerkelijk vooruitgang boeken. Nogmaals, gaan we weer de boot missen of kiezen we dit keer voor de digitale motor onder onze welvaart? Kiezen we voor kwantum en een effectieve en efficiënte overheid, die haar data goed opslaat? Kiezen we voor digitale autonomie en gaan we nu eindelijk eens een keer echt investeren in onze economie?

Voorzitter. Ik wilde afronden, maar ik heb nog één vraag tot het laatst bewaard. Ik zou aan de minister en de beide staatssecretarissen willen vragen hoe het PHP-lek is verlopen. Volgens mij gebeurde dat in week 43. De agenda van de staatssecretaris van Economische Zaken op dat gebied staat nog niet online. Dat kan komen door het reces, maar ik mis het antwoord op de vraag wie de leiding heeft in zo'n situatie. Ik zie dat de minister een brief heeft gestuurd, die mede ondertekend is door beide staatssecretarissen. Mevrouw Kathmann benoemde al dat de staatssecretaris van Landbouw laatst kwam opdraven bij het vragenuur over Albert Heijn. Wat is nu precies de take? Hoe ziet jullie week eruit? Wie pakt op welk moment de leiding? Dat is echt een cruciaal aspect in de aanpak van het hele cyberdossier. Als zoiets gebeurt, dan moet iedereen helder hebben wie de leiding neemt, wie verantwoording aflegt en wie communiceert. Daar zou ik graag wat meer over willen weten.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Van den Berg. Dan nu is het woord aan …

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Voorzitter, even voor de orde: de goede zorgen van de griffie brengen met zich mee dat ik inmiddels toe ben aan een sanitaire pauze.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan stel ik voor dat we heel kort, maximaal vijf minuten, schorsen voor een sanitaire pauze. We gaan daarna snel verder. We ronden deze zijde van de Kamer af en daarna schorsen we kort voor de lunch.

De vergadering wordt van 12.51 uur tot 12.57 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Welkom terug. Ik heropen dit WGO. Ik geef het woord aan mevrouw Zwinkels voor haar inbreng in de eerste termijn. Aan u het woord.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Als christendemocraten staan we voor een weerbare samenleving. Dat is een samenleving waarin we beschermen wat kwetsbaar is en waarin burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties hun eigen verantwoordelijkheid nemen. Daarin werken we samen waar kan en normeren we waar nodig. Daarin is er een overheid die regie neemt, die het goede voorbeeld geeft en die duidelijke kaders en ondersteuning biedt, zodat iedereen kan meedoen. Dat geldt ook voor de digitale wereld. De samenleving als geheel wordt steeds digitaler, terwijl de risico's en kwetsbaarheden toenemen. Burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties moeten zich daartoe verhouden, maar kunnen deze uitdagingen niet allemaal individueel het hoofd bieden. Vanuit die gedachte wil ik vandaag drie belangrijke onderwerpen bespreken: ten eerste de digitale weerbaarheid van onze samenleving, ten tweede een intelligente digitale overheid die daadkrachtig is en anticipeert en ten derde de bescherming van burgers tegen nieuwe technologische risico's en digitale ethiek.

Ik begin dus bij de digitale weerbaarheid. We zien allereerst een veranderend dreigingslandschap. De afgelopen weken zijn we opnieuw geconfronteerd met de gevolgen van meerdere grote cyberincidenten. Denk aan Albert Heijn en het PHP-lek. Ook zagen we afgelopen week hoe hackers de temperatuur van koelsystemen in supermarkten manipuleerden en zelfs de koeling bij Franse bloedbanken wisten te raken. Het laat zien hoe afhankelijk onze samenleving is geworden van digitale systemen en wat er gebeurt als deze tijdelijk uitvallen. Dit maakt digitale weerbaarheid urgenter dan ooit. Met AI zijn we bovendien een nieuw tijdperk ingegaan. AI biedt enorme kansen, maar dit geldt helaas ook voor de hackers. Waar vroeger zelfs de meest productieve hacker na zijn tiende Red Bull toch eens moest gaan slapen, kunnen AI-agents dag en nacht doorgaan. Kwetsbaarheden worden veel sneller ontdekt en kunnen ook veel sneller worden misbruikt. Dit baart ons zorgen.

Tegelijkertijd biedt AI ook de mogelijkheden om onze weerbaarheid te versterken, bijvoorbeeld door kwetsbaarheden proactief op te sporen voordat kwaadwillenden dat doen en ons zo te verdedigen tegen cyberaanvallen. Welke mogelijkheden ziet het kabinet om deze toepassingen, samen met het bedrijfsleven, verder te stimuleren? Zouden extra middelen voor het Digital Trust Center, wat inmiddels onderdeel is van het NCSC, niet deels gebruikt kunnen worden voor meer gezamenlijke proactieve detectie van kwetsbaarheden? Toch blijft het mensenwerk. Ook daarvoor hebben we voldoende mensen en bedrijven met de juiste kennis en expertise nodig. Hoe stimuleert het kabinet de ontwikkeling van cybersecuritytalent en innovatieve bedrijven in Nederland, zodat we deze ontwikkelingen kunnen bijbenen?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat brengt me bij het bedrijfsleven. Bedrijven zijn allereerst zelf verantwoordelijk voor hun digitale veiligheid. De basis moet op orde zijn, maar dit is helaas vaak niet het geval. Slechts 29% van de mkb-bedrijven voert een risicoanalyse uit aan de hand van de vijf basisprincipes van digitale veiligheid. Kleine handelingen zoals tijdig updaten worden onvoldoende en ontijdig opgevolgd. Zo blijkt bij de recente PHP-hack dat ongeveer 37% van de bedrijven een sterk verouderde versie gebruikte, waardoor de cruciale beveiligingspatch niet geïnstalleerd kon worden. Dit is zorgelijk. Maar komt dit door onwil of zijn ondernemers zich nog onvoldoende bewust van de risico's? Ik denk dat laatste. Zeker van kleinere bedrijven kunnen we niet verwachten dat zij alle kennis en expertise zelf in huis hebben. Juist hier komt het christendemocratische principe van gespreide verantwoordelijkheid terug. De overheid kan dit risico niet wegnemen, maar heeft wel de taak om ervoor te zorgen dat de juiste kennis, dreigingsinfo en ondersteuning bij de bedrijven komen en om het onderlinge delen van kennis en praktische tips te faciliteren. Daarom zijn we als CDA blij met de inzet van het NCSC rond het PHP-lek, en met mooie initiatieven vanuit het maatschappelijk middenveld zoals Samen Digitaal Veilig. Dit laat zien dat je met beperkte middelen echt impact kan maken zonder het stuur als overheid over te nemen.

Juist daarom vinden we het opmerkelijk dat de geraamde middelen voor de subsidie voor cybersecurity, gericht op het mkb en de keten, de komende jaren sterk terug lijken te lopen, terwijl de dreiging serieus toeneemt. Onze vraag hierbij is dan ook: is dit echt waar? Volgens de begrotingsbeantwoording worden middelen pas overgeheveld als duidelijk is hoeveel er nodig is, maar digitale weerbaarheid vraagt om een structurele en toekomstgerichte aanpak. Het is toch geen sluitstuk? Kunnen we op korte termijn meer duidelijkheid krijgen over de structurele financiering van de subsidie voor cybersecurity? Overigens zien we dat de opdracht cyber…

De **voorzitter**:
Mevrouw Zwinkels, voordat u verdergaat, heeft u een interruptie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik denk dat mevrouw Zwinkels een terecht punt maakt. Die gedeelde verantwoordelijkheid spreekt mij wel aan, zeker in het licht van de vraag die ik net stelde aan het kabinet. Hoe vindt mevrouw Zwinkels zelf dat het is gegaan in die week? Hoe vindt zij dat de overheid heeft gehandeld om het PHP-lek en de gevolgen daarvan de kop in te drukken?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik denk dat het allereerst belangrijk is om te weten waarom die kwetsbaarheid er is. Het heeft ermee te maken dat een en ander grotendeels leunt op vrijwilligers. Zij hebben heel goed werk verricht, maar daarmee is het al een kwetsbaarheid in zichzelf. Ik kom daar later in mijn betoog ook op terug. Ten tweede zie ik ook dat de overheid, het NCSC, als een soort brandweer is gaan blussen. Op dat moment ga ik natuurlijk niet de brandweerman afleiden. Maar ik heb wel mondelinge vragen ingediend, omdat ik met dezelfde vragen zit als de heer Van den Berg: hoe is dat gegaan? Ik wil ook graag die reconstructie. Maar die mondelinge vragen werden niet geselecteerd voor het vragenuur. Dat is jammer, maar dat is nou eenmaal hoe het hier blijkbaar werkt.

Ik vind de vraag van de heer Van den Berg terecht. Laten we met elkaar leren van hoe

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

we dat hebben gedaan, zodat het in het vervolg vast beter kan. Ik ben er heel erg blij mee dat heel veel organisaties ervoor hebben gekozen om hun website offline te halen, juist uit voorzorg, om te voorkomen dat de kwetsbaarheid zou worden uitgebuit door kwaadwillenden. Ik denk dus dat een aantal dingen heel goed zijn gegaan. We moeten heel realistisch kijken naar wat zo'n PHP-incident nou daadwerkelijk betekent.

De **voorzitter**:
Snel, en kort en krachtig.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Het zal niet het laatste lek zijn, want elke software heeft kwetsbaarheden. Die zullen door het gebruik van AI alleen maar sneller ontdekt worden. Heeft mevrouw Zwinkels nou het gevoel dat we er de volgende keer helemaal klaar voor zijn en dat voldoende duidelijk is wie wat doet op welk moment?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik denk dat we er nog niet zijn, is mijn antwoord. Ik denk wel dat het helpt dat wij als woordvoerders Digitale Zaken hier aandacht voor vragen, omdat daarmee het bewustzijn in de samenleving ontzettend snel groter wordt. We zien dat bedrijven hierop inspelen en nadenken over: heb ik eigenlijk wel zicht op wie mijn leveranciers zijn en met wie ik samenwerk in de keten? Hoe kan ik eventueel bijsturen als het fout gaat? Heb ik een plan in place om daar dan ook naar te handelen? Heb ik mijn mensen ook goed geïnstrueerd over wat ze dan kunnen doen? Ik denk dat dit soort voorbeelden helaas veel voorkomen en nog vaak zullen blijven voorkomen. De vraag is eerder wannéér je als bedrijf wordt gehackt dan óf je wordt gehackt. Maar ik denk dat het heel erg goed is om vanuit die gedeelde verantwoordelijkheid gezamenlijkheid te betrachten. Daarmee krijg je ook het vertrouwen dat we dit met elkaar te lijf kunnen. Samen zijn we sterk.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Gaat u verder, mevrouw Zwinkels.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dan heb ik nu even hetzelfde probleem als de heer Van den Berg daarnet: waar was ik ook alweer gebleven? Ik denk dat ik 'm weer te pakken heb op de volgende pagina.

Ik wilde zeggen dat we daartegenover moeten zetten dat de opdracht cybersecurity de komende jaren wel weer oploopt qua budget. Dat is mooi, want hierin zit ook de Cyber Resilience Act, waar ik net naar verwees, inclusief de website veiliginternetten.nl, en daarmee onze digitale apk, waar ik eerder ook een mooie toezegging op heb gekregen van de staatssecretaris.

Dit sluit ook aan bij mijn volgende punt: voorbereid zijn als het misgaat. We moeten namelijk ook realistisch zijn. Hoe goed we onze digitale veiligheid ook organiseren, de risico's zijn nooit volledig uit te sluiten. Daarom moeten we niet alleen incidenten voorkomen, maar ook nadenken over wat er gebeurt als de systemen daadwerkelijk uitvallen. Bedrijven zijn zelf verantwoordelijk voor hun bedrijfscontinuïteit. Zij kunnen zich er op vele manieren op voorbereiden, met de noodplannen en met het oefenen op noodsituaties. Uitval bij vitale sectoren, zoals de voedselvoorziening, de zorg en het betalingsverkeer, raakt de samenleving als geheel. Daarom ligt hier wat het CDA betreft

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wel degelijk ook een verantwoordelijkheid voor de overheid. Is het kabinet bereid om samen met de betrokken sectoren concrete calamiteitenplannen en terugvalopties uit te werken, en de Kamer hierover te informeren? Laten we dit dan ook gelijk in de praktijk brengen met oefeningen.

Ik kom bij ons tweede thema van de drie. Dat is een intelligente digitale overheid, die daadkrachtig is en anticipeert. De digitale transformatie bij de overheid staat daarin centraal. De overheid moet zelf het goede voorbeeld geven als het gaat om digitale weerbaarheid. De staatssecretaris heeft een grootse brief gestuurd over hoe we de overheid efficiënter en digitaler kunnen maken. Maar zorgen we er daarmee ook voor dat diezelfde overheid digitaal weerbaarder wordt en maatschappelijke betekenis en de menselijke maat weet te versterken? Wat het CDA betreft, moet dat hand in hand gaan. Juist het samenbrengen van ervaring kan daarbij helpen: niet iedere overheidsorganisatie afzonderlijk het wiel laten uitvinden, maar gezamenlijke voorzieningen en standaarden centraal goed regelen. Dat maakt de overheid niet alleen efficiënter, maar voorkomt ook losse eindjes, met alle cyberrisico's van dien. Als we het goed aanpakken, levert dat als gevolg ook financiële meevallers op. Een voorbeeld: als CDA hebben we al een aantal keer gevraagd waarom de kosten van een digitale werkplek bij DICTU ongeveer twee keer zo hoog liggen als bij SSC-ICT, maar een bevredigend antwoord blijft helaas uit. Eind dit jaar worden de resultaten van een gezamenlijk onderzoek verwacht, maar daarin wordt vooral gekeken naar de oorzaken van tariefverschillen en niet naar mogelijke besparingen. Waarom onderzoeken we niet meteen ook waar de harmonisatie en dus de winst mogelijk zijn, zodat we daar gelijk werk van kunnen maken?

Voorzitter. Dan heb ik nog een punt over AI, namelijk over de groei van AI-gegenereerde bezwaarschriften tegen overheidsbesluiten. Meerdere gemeenten signaleren deze. Dat heeft twee kanten. Enerzijds maakt AI het recht toegankelijker, want ook zonder juridische kennis of dure advocaat kunnen mensen gemakkelijker voor hun rechten opkomen. Anderzijds verlaagt AI de drempel om bezwaar te maken zo sterk, dat het kan leiden tot een groei van het aantal kansarme of onnodig uitgebreide bezwaarschriften. Dit geeft het risico dat besluiten vertraagd raken en de uitvoering nog verder onder druk komt te staan. Hoe kijkt de staatssecretaris hiernaar? Ziet hij ook een toename bij de Rijksoverheid? En hoe kunnen we dergelijke bezwaren netjes afdoen? Moeten we hier ook AI voor gaan gebruiken, en wat voor type overheid zijn we dan? Graag een reactie.

Als we echt iets willen, moeten we van versnippering naar meer coördinatie en regie. Al deze initiatieven vragen om samenhang, zowel politiek als organisatorisch. Daar voel ik toch wel enig ongemak bij. De alarmerende berichten vliegen ons om de oren, maar bij ieder cyberincident spreken we weer met een andere bewindspersoon: bij de hacks in de supermarkten met de staatssecretaris van LVVN, bij cyberrisico's van voertuigen met de minister van IenW, en ga zo maar door. Natuurlijk verschillen de gevolgen per sector, maar de onderliggende digitale dreiging en cyberrisico's zijn dezelfde. Moeten we hier dan ook niet nog meer gezamenlijk in optrekken? Welke overkoepelende verantwoordelijkheid ziet de staatssecretaris voor zichzelf weggelegd bij het tijdig signaleren van dreigingen, bij kennisdeling en bij het beter coördineren van de aanpak tussen departementen?

Als we het dan toch hebben over organisatorische samenhang, wil ik het ook maar weer eens hebben over de Nederlandse Digitale Dienst. Ja, daar ben ik weer. Deze dienst is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

cruciaal voor meer centrale sturing en verdient een helder mandaat. Juist nu we het over de begroting hebben, valt het ons op dat deze dienst voorlopig grotendeels draait op incidentele financiering. De structurele financiering wordt pas richting de begroting voor 2028 uitgewerkt. Ik begrijp dat het opstarten tijd kost, maar wanneer krijgen we hierover meer duidelijkheid?

Meer regie vanuit de overheid betekent natuurlijk niet dat de overheid alles zelf moet doen. Juist in de digitale wereld zijn er sterke vrijwillige gemeenschappen, die samen voorzieningen ontwikkelen en onderhouden. Daarom wil ik stilstaan bij een grote mijlpaal, waar wij trots op zijn: de start van het mede zorgdragen voor digitale gemeenschapsgoederen. Als CDA hechten we aan sterke gemeenschappen, ook in de digitale wereld. We profiteren als samenleving volop van deze digitale gemeenschapsgoederen, maar investeren we dan ook voldoende in het ontwikkelen en onderhouden ervan?

We maken als overheid en samenleving bijvoorbeeld veel gebruik van opensourcesoftware. Dat is software die vrij gebruikt en gedeeld kan worden, maar waarvan het onderhoud soms grotendeels afhankelijk is van enkele noest werkende vrijwilligers. Ook PHP is hier een voorbeeld van. In de begroting zijn hiervoor voor de eerste keer structureel middelen opgenomen, maar de invulling is nog wat vaag. Hoe zorgen we ervoor dat dit geld daadwerkelijk bij de ontwikkelaars terechtkomt, zonder dat vrijwilligers straks meer tijd kwijt zijn aan subsidieaanvragen en de verantwoording daarover dan aan het onderhouden van hun software? Ziet de staatssecretaris mogelijkheden om deze ondersteuning samen met bestaande organisaties uit de opensourcegemeenschap, zoals NLnet, DOSBA en PublicSpaces, vorm te geven? Hierover komen wij eventueel graag met een motie.

Dan kom ik bij mijn derde punt, namelijk: nieuwe technologie leidt ook tot nieuwe risico's en digitaal-ethische vraagstukken. Digitale weerbaarheid gaat tenslotte niet alleen over hackers en systemen. Nieuwe technologie, zowel software als hardware, verandert hoe we met elkaar omgaan. Dat biedt nieuwe kansen, zeker, maar als CDA zijn we ons ook bewust van de risico's. Denk daarbij aan schadelijke content, een verschraling van kwaliteit en ambacht, eenzaamheid, uitsluiting en consumptiedrang en aan onze menselijke vaardigheden en menswaardigheid die onder druk komen te staan. Is er dan wel echt sprake van vooruitgang? Voor wie? En voor wie niet?

Recentelijk hebben we bijvoorbeeld vragen gesteld over stalkerware waarmee mensen digitaal gevolgd en gecontroleerd kunnen worden. Deze ontwikkelingen gaan razendsnel en maken nieuwe vormen van intimidatie en privacyschending steeds eenvoudiger. We gaan hier binnenkort uitgebreider op in, maar voor nu heb ik één voorbeeld. Als CDA zijn we al langer kritisch op camerabrillen, waarmee mensen ongemerkt gefilmd kunnen worden. Moeten we dit willen in onze publieke ruimte? Zijn een paar grappige snufjes het waard dat mensen zich daardoor minder vrij voelen? Wat ons betreft niet. Ook hierop hebben we een motie klaarliggen. Ik zal die kort schetsen en daarna kom ik tot een afronding van ons pleidooi.

We willen namelijk niet alleen achteraf ingrijpen. Ons valt in deze discussie op dat we vooral kijken naar de individuele daders. Natuurlijk moeten zij worden aangepakt, maar daarmee zijn we vooral reactief. We grijpen pas in als het kwaad al is geschied. Bovendien is het voor slachtoffers vaak lastig aan te tonen dat ze daadwerkelijk zijn

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

gefilmd of geïntimideerd. Daarmee leggen we een groot deel van de verantwoordelijkheid bij individuele burgers, terwijl we niet van mensen kunnen verwachten dat zij zich tegen iedere nieuwe technologische mogelijkheid zelfstandig kunnen beschermen. Waarom kijken we niet nadrukkelijker naar de verantwoordelijkheid van de makers van deze technologie? Juist zij bepalen welke mogelijkheden hun producten bieden en welke waarborgen worden ingebouwd. Meer bescherming aan de voorkant dus.

Naast privacywetgeving en het strafrecht, moeten we wat het CDA betreft ook kijken naar producteisen en dus niet alleen achteraf optreden tegen misbruik, maar juist ook aan de voorkant voorkomen dat producten eenvoudig voor intimidatie kunnen worden ingezet. Het kabinet erkent in de beantwoording van onze vragen over camerabrillen dat mensen zich minder vrij kunnen voelen als ze ongemerkt gefilmd kunnen worden, maar toch is het erg terughoudend met nieuwe maatregelen. Maar waarom zouden we wachten met het verkennen van die aanvullende maatregelen? De Europese privacytoezichthouders wijzen immers zelf toch ook al op het belang van technische waarborgen bij het ontwerp van deze producten? In Duitsland bestaat bijvoorbeeld al een verbod op bepaalde apparaten waarmee mensen heimelijk kunnen worden gefilmd of afgeluisterd. Daarbij wordt gekeken naar de eigenschappen van het product zelf. Welke mogelijkheden ziet het kabinet om deze benadering ook in Nederland toe te passen, zowel op hardware als software?

Wat ons betreft moet dit dan ook gelijk Europees worden opgepakt. Nieuwe technologie houdt zich immers niet aan landsgrenzen. Juist daarom is het belangrijk om gezamenlijk als overheid eisen te stellen aan de veiligheid van producten en het gebruik hiervan. Hierover zal ik ook een motie indienen.

De **voorzitter**:
Dat leidt tot een vraag van de heer Vermeer. De heer Van den Berg was eerder, maar als het gaat over de moties, zou ik u, in verband met de tijd, willen vragen om uw vraag te bewaren tot de tweede termijn, totdat de motie is ingediend. Hetzelfde geldt eigenlijk ook voor de heer Vermeer, maar hij heeft een stuk minder interrupties gepleegd. Gaat uw gang, meneer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik snap de zorgen over heimelijk filmen, maar aan de andere kant kunnen deze brillen ook mensen helpen die visuele beperkingen hebben bijvoorbeeld. Het is net als bij een broodmes: daarmee kan je allerlei verschillende dingen doen, maar dat betekent niet dat je broodmessen verbiedt. Je kunt wel regels stellen aan het gebruik op bepaalde plekken. Hoe kijkt mevrouw Zwinkels daartegen aan?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
In ieder geval is het fijn om te horen dat de BBB net zoals wij regels wil stellen aan het gebruik van deze camerabrillen in de openbare ruimte. O, de heer Vermeer schudt nee. Dat dacht ik net toch echt eventjes te horen. Aanvullend daarop: ik zou het toch niet willen vergelijken met een broodmes. Ik denk dat het inderdaad goed is om een uitzondering te maken voor mensen voor wie dit een medisch hulpmiddel kan zijn. Daar zijn wij als CDA voorstander van. Het biedt mensen die ruimte, maar dan wel graag op doktersrecept. Dit is echt geen product dat we ter beschikking van het grote publiek moeten willen hebben in onze publieke ruimte. Dan begeven we ons echt in een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

onwenselijke richting.

De heer **Vermeer** (BBB):
Laten we elkaar geen woorden in de mond leggen. Ik wil mij ook geen woorden in de mond laten leggen. Ik heb niet gezegd dat er regels gesteld moeten worden. Ik zei dat mevrouw Zwinkels een goed punt aansnijdt en dat er bij messen regels zijn en niet bij brillen.

De **voorzitter**:
Helder. Mevrouw Zwinkels, was u aan het eind van uw termijn gekomen?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Bijna, voorzitter. Ik kom inderdaad tot de beloofde afronding.

De **voorzitter**:
Gaat uw gang.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Wat ons betreft zijn er binnenkort dus wel regels ten aanzien van die brillen, maar daar gaan we het vast nog vaker over hebben met elkaar. Als ik mijn bril op heb, krijg ik regelmatig de vraag of het een camerabril is. Dat is niet het geval, zeg ik tegen de heer Van den Berg. Mensen zijn zich steeds meer bewust van hun omgeving. Dat is een goede zaak.

Voorzitter, tot slot. Ik ga weer terug naar waarmee ik begon. Een weerbare digitale samenleving vraagt om gespreide verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven, van maatschappelijke organisaties en van de overheid zelf. Dat vraagt om een overheid die niet alles overneemt, maar die wel vooruitkijkt, samenwerking mogelijk maakt en ingrijpt waar burgers zichzelf niet kunnen beschermen. Wat het CDA betreft is dat de basis voor een weerbare digitale samenleving.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Zwinkels. Dan ga ik toch echt door naar de heer Vermeer. Meneer Van den Berg, u heeft enorm veel interrupties gepleegd, dus het woord is nu aan de heer Vermeer. Gaat uw gang.

De heer **Vermeer** (BBB):
Voorzitter. Wie onlangs boodschappen wilde bestellen bij Albert Heijn, kreeg ineens een praktische les in digitale afhankelijkheid. Er waren geen ingewikkelde discussies over algoritmes, cloudstrategieën of digitale autonomie, maar de boodschappen konden simpelweg niet worden bezorgd, systemen waren uitgeschakeld en de bevoorrading van winkels raakte verstoord. Dat laat precies zien waar we hier vandaag over praten. Ineens merkte heel Nederland wat er gebeurt als de digitale wereld de fysieke wereld raakt. Dat brengt ons bij een centrale vraag voor vandaag: werkt Nederland nog als de techniek even niet werkt?

Digitalisering is al lang niet meer iets van een ICT-afdeling in een kelder of een voormalige postkamer. Het bepaalt of de overheid en bedrijven nog kunnen werken, of

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

een gemeente inwoners kan helpen en dus zelfs of boodschappen thuis of in de schappen terechtkomen. Dat brengt mij ten eerste bij onze digitale weerbaarheid. De aanval op Albert Heijn roept een concrete vraag op over de nieuwe Cyberbeveiligingswet. Die wet is sinds 15 augustus van kracht, geeft uitvoering aan de Europese NIS2-richtlijn en stelt eisen aan ruim 8.000 organisaties. Zij krijgen onder andere te maken met een registratieplicht, een zorgplicht en een meldplicht. Het is dus niet vrijblijvend. Organisaties moeten risico's onderzoeken en passende maatregelen nemen. Significante incidenten moeten snel worden gemeld en bestuurders hebben daarbij ook zelf een persoonlijke verantwoordelijkheid voor cyberrisicobeheersing.

Mijn vraag aan de staatssecretaris is daarom: hoe kijkt hij met de kennis van nu naar de gebeurtenissen bij Albert Heijn? Welke lessen trekt hij daaruit voor de uitvoering van de Cyberbeveiligingswet? De vraag is vooral: hoe weet de Kamer straks of die wet Nederland daadwerkelijk weerbaarder maakt? Dan bedoel ik niet hoeveel formulieren bedrijven hebben ingevuld, maar of aanvallen aantoonbaar minder maatschappelijke schade veroorzaken. Dat is immers belangrijk. Het gaat er niet om of een bedrijf op papier cyberveilig is, maar om hoe groot de kans is dat de hele bedrijfsvoering tot stilstand komt.

Voorzitter. We moeten vooral naar ketens kijken. Een supermarkt is niet het eerste waar mensen aan denken bij digitale infrastructuur, maar de gebeurtenissen laten zien hoe sterk de digitale en de fysieke wereld met elkaar verbonden zijn. Onze voedselketen bestaat tegenwoordig niet alleen uit boeren, vrachtwagens, distributiecentra en winkels, want er ligt een hele digitale laag overheen. Daarom heb ik de volgende vraag: heeft het kabinet voldoende zicht op digitale afhankelijkheden waarbij de uitval van één systeem of leverancier gevolgen kan hebben voor een hele keten? Weet het kabinet waar zulke digitale knelpunten zitten in sectoren die voor Nederland belangrijk zijn? Dat is wat ons betreft de échte test van digitale weerbaarheid.

Voorzitter. Wat voor bedrijven geldt, geldt ook voor de overheid zelf. BBB is eerlijk gezegd niet enthousiast over de manier waarop dit kabinet het digitaliseringsbeleid heeft opgeknipt tussen BZK en EZK en soms ook nog JenV. Daar zal vast een bestuurlijke redenering achter zitten, maar in de praktijk creëert het vooral nieuwe onduidelijkheid. Het digitaliseringsbeleid voor samenleving en overheid is naar EZK gegaan, terwijl BZK verantwoordelijk blijft voor de realisatiekracht van een veilige, mensgerichte en uitvoerbare overheid. Dat heb ik niet zelf verzonnen, dat staat zo in de BZK-begroting. Maar waar houdt beleid op en begint uitvoering? Waar zit digitale veiligheid? Wie gaat er over de digitale dienstverlening aan inwoners? Wie is verantwoordelijk wanneer een probleem beide terreinen raakt?

Voorzitter. BBB vreest dat we hier een Haagse oplossing hebben gevonden voor een Haags probleem: we bestrijden versnippering door verantwoordelijkheden opnieuw te versnipperen. Kan de staatssecretaris uitleggen waarom deze splitsing volgens hem noodzakelijk was? Welk probleem is ermee opgelost dat binnen BZK niet opgelost kon worden? Kan hij één bewindspersoon aanwijzen die uiteindelijk politiek aanspreekbaar is wanneer het overheidsbrede digitaliseringsbeleid vastloopt? Voor burgers en ondernemers bestaat er namelijk geen BZK-digitalisering of EZK-digitalisering, laat staan JenV-digitalisering. Die willen gewoon dat het werkt en ze willen weten wie verantwoordelijk is als het niet werkt.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Die vraag is extra belangrijk voor gemeentes. Eind 2022 hebben Rijk en gemeentes het Bestuurlijk convenant digitale veiligheid gemeenten gesloten. Dat convenant draait om drie fundamentele vraagstukken: duidelijke verantwoordelijkheden en bevoegdheden, een betere informatiepositie voor gemeentes en structurele financiering voor digitale veiligheid. Het convenant is verbonden aan de Nederlandse Cybersecuritystrategie 2022-2028. Die financiële vraag is allesbehalve beantwoord. Sterker nog, op 30 september van dit jaar namen de VNG-leden een motie aan waarin opnieuw wordt gevraagd om structurele, toereikende en voorspelbare financiering voor digitale veiligheid. De VNG noemt daarbij onder meer de cyberweerbaarheid van gemeentes en de uitvoering van de Cyberbeveiligingswet. Tegelijkertijd was in de begroting voor 2026 nog 3,9 miljoen afzonderlijk zichtbaar bij het bestuurlijk convenant, terwijl dat bedrag in 2027 niet meer afzonderlijk herkenbaar is.

BBB vraagt niet alleen waar dat bedrag is gebleven. Wij willen ook weten hoe de afspraak over structurele financiering nu daadwerkelijk wordt ingevuld. Hoeveel geld is in 2027 beschikbaar voor de uitvoering van de afspraken rond digitale veiligheid van gemeentes? Via welke begrotingsposten loopt dat? Kunnen gemeentes ervan uitgaan dat ze voldoende ondersteuning krijgen bij de nieuwe wettelijke eisen? Dat is zeker voor kleine gemeentes belangrijk, want daar is de capaciteit begrensd terwijl de eisen rondom cyberveiligheid niet kleiner zijn. Kan de staatssecretaris bovendien voorkomen dat gemeentes door de nieuwe taakverdeling straks voor één digitaal veiligheidsprobleem bij verschillende departementen moeten aankloppen?

Voorzitter. Weerbaarheid betekent ook dat je niet volledig afhankelijk bent van één leverancier. Dat brengt mij bij digitale autonomie, een begrip waar inmiddels bijna iedereen voor is. Echter, als iedereen ergens voor is, wordt het hoog tijd om te vragen wat dat precies betekent. Het doel van het kabinet is om in 2029 bij de Rijksoverheid voor minstens 30% gebruik te van cloudopslagdiensten en cloudapplicaties van Nederlandse of Europese bodem. Maar uit de eigen stukken blijkt dat er eerst nog een betere inschatting moet worden gemaakt van het huidige percentage, mede omdat de Algemene Rekenkamer een achterstand heeft geconstateerd in de registratie van cloudapplicaties. Dat is opmerkelijk, vinden wij. Immers, hoe kunnen we sturen op 30% als we niet eens weten waar we vandaag staan?

Belangrijker nog: waarom meten we autonomie vooral in percentages? Een Europese leverancier kan prachtig klinken, maar kunnen we onze data meenemen? Kunnen we overstappen? Kunnen we morgen zonder die leverancier verder? Voor BBB is dát digitale autonomie. Een Europees logo maakt een systeem immers niet automatisch onafhankelijk. Kiezen Fransen niet altijd voor de Fransen zelf als dingen echt spannend worden? Nationalisme is een soort taboe in deze Kamer, maar in andere landen is het de standaard en het gevolg van de opvatting dat de overheid er vooral moet zijn voor haar eigen burgers.

Het positieve is dat het kabinet ook de kant van digitale autonomie op beweegt. In de stukken staat dat bij vitale digitale overheidsdiensten aandacht besteed wordt aan dataportabiliteit, migratie, failover, continuïteit en aantoonbare mogelijkheden om naar alternatieve leveranciers over te stappen. Ook zijn de risico's van afhankelijkheid van leveranciers expliciet onderdeel van het beleid. Dat steunt BBB, maar dan wil ik wel van de staatssecretaris weten of dit straks ook werkelijk wordt getest. Een exitplan in een map is nog geen exitmogelijkheid. Oefent de Rijksoverheid daadwerkelijk met situaties

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

waarin een grote ICT-leverancier uitvalt? Kunnen essentiële processen dan blijven draaien? Dat geldt ook voor fysieke infrastructuur. Bij de brand in één datacenter was de database van het CBS wekenlang onbereikbaar. Hoe dan, vraag ik als iemand die jarenlang in de ICT gewerkt heeft. Was dit dus niet redundant uitgevoerd? Of was dit nooit getest? Echt ongelofelijk! Weet de staatssecretaris welke kritieke diensten van het Rijk vandaag niet binnen een redelijke termijn naar een andere leverancier kunnen worden overgezet? Juist dat overzicht zou ik interessanter vinden dan een mooi percentage Europese clouds, want digitale soevereiniteit is de vrijheid om nee te kunnen zeggen tegen een leverancier.

Voorzitter. Diezelfde nuchterheid wensen we soms ook bij grote ICT-projecten van de overheid. We kennen allemaal het patroon: er komt een groot ICT-project, alles moet eenvoudiger worden, de planning is prachtig, maar vervolgens duurt het langer, kost het meer en blijkt de oude techniek ondertussen nog keihard nodig. Daarom willen wij van de staatssecretaris weten: wanneer wordt bij grote overheids-ICT echt de stekker eruit getrokken? Wanneer durven we te stoppen? Dit geldt natuurlijk ook voor coalities en kabinetten. Wie heeft de bevoegdheid? Welke prikkel heeft het ministerie om vroegtijdig te erkennen dat een project niet werkt? Geld dat naar een mislukt ICT-project gaat, kan niet naar politie, wegen, onderwijs of lastenverlichting. BBB is voor investeren in digitalisering en daarom moeten we ook op tijd durven stoppen.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik ben blij dat de heer Vermeer de vraag opwerpt over de stekker eruit trekken ten aanzien van — u snapt het; ik kon het toch niet laten! — de ICT-projecten binnen de overheid. Ik ben benieuwd of hij het met mij eens is dat dit juist precies de taak zou moeten zijn van de Digitale Dienst, dat die het mandaat krijgt, dat die de besluitvorming doet. Als er projecten zijn van meer dan 5 miljoen euro, moeten zij echt degenen zijn die aangeven wat de hordes zijn om zo'n project eventueel door te laten gaan. Anders krijgen we precies dat voorbeeld waar mevrouw Rajkowski over begon: die 55 miljoen euro die is uitgegeven ten aanzien van die bemiddelingsservice. Ik deel de analyse van de heer Vermeer, maar is hij met mij eens dat we met die Digitale Dienst daar een hele grote stap in kunnen maken als zij het juiste mandaat hebben?

De heer **Vermeer** (BBB):
Ik kan daar pas ja op zeggen als ik weet wat dat mandaat is en volgens welk protocol die mensen daar gaan werken. Bij een grens van 5 miljoen euro gaat het om nogal wat projecten. Die grens is volgens mij veel te laag, maar dat terzijde.

De **voorzitter**:
Helder. Gaat u verder, meneer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
Voorzitter. Tot nu toe heb ik vooral over risico's gesproken, maar digitalisering biedt ook enorme kansen. Digitalisering kan de afstand kleiner maken. Een ondernemer in Drenthe hoeft niet voor ieder formulier naar een loket in Den Haag. Een gemeente hoeft niet telkens dezelfde ICT-oplossing te bedenken. Een burger hoeft niet vijf keer dezelfde gegevens aan vijf verschillende overheden door te geven. De overheid werkt daarom aan meer proactieve dienstverlening en meer samenwerking, maar wij stellen daar wel één voorwaarde tegenover: digitaal als het kan, menselijk als het moet. Niet iedereen is digitaal vaardig. Niet iedere situatie past in een standaard beslisboom. Kan de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

staatssecretaris verzekeren dat digitalisering niet wordt gebruikt om menselijke dienstverlening stilletjes weg te bezuinigen? Hoe wordt gemeten of burgers de digitale overheid daadwerkelijk eenvoudiger vinden en hoeveel gedoe we voor Nederlanders werkelijk hebben voorkomen?

Voorzitter. Ook kunstmatige intelligentie biedt kansen voor bedrijven, wetenschap, overheid, productiviteit en zelfs de politiek. Maar BBB wil voorkomen dat we dezelfde fout maken die Europa vaker maakt: eerst regels opstapelen en daarna verbaasd zijn dat de innovatie ergens anders plaats gaat vinden. Dat geldt zeker voor het mkb. We vragen ondernemers om digitaal veilig te worden. We vragen aandacht voor privacy, AI-regels, cybersecurity, gegevensbescherming en allerlei Europese verplichtingen. Veel daarvan heeft een goede reden, maar al die verplichtingen worden wel het probleem van de ondernemer zelf. Daarom vraag ik de staatssecretaris of het kabinet eigenlijk bijhoudt wat de totale digitale regeldruk voor een mkb-bedrijf wordt.

De **voorzitter**:
Meneer Vermeer, sorry dat ik u even onderbreek, maar u hebt nog drie minuten van uw totale tijd over. Houdt u ook rekening met de tweede termijn, als u nog moties zou willen indienen of een tweede inbreng zou willen leveren?

De heer **Vermeer** (BBB):
Voorzitter. Ons is gevraagd een indicatie te geven. Die heb ik zo goed mogelijk gegeven, maar blijkbaar ga ik daar iets overheen vliegen.

De **voorzitter**:
Gaat u verder.

De heer **Vermeer** (BBB):
Nederland moet niet het land worden waarin we precies voorschrijven hoe innovatie verantwoord moet gebeuren, terwijl de innovatie ondertussen naar Amerika of Azië vertrekt.

Voorzitter. Bij digitale economie hoort ook aandacht voor onze eigen kennis. Als de overheid voor iedere moeilijke technische vraag een externe consultant moet bellen, zijn we misschien eigenaar van de data, maar nog steeds niet zelfstandig. Daarom ziet BBB kansen in het versterken van technische kennis binnen de overheid, maar ook dit moet gericht. We hebben geen behoefte aan een nieuw leger digitale beleidscoördinatoren. We hebben mensen nodig die systemen begrijpen, beveiliging kunnen beoordelen en door de verkooppraatjes van grote ICT-leveranciers heen kunnen prikken. Kan de staatssecretaris aangeven welke technische specialistische kennis de overheid nu onvoldoende zelf in huis heeft? Hoeveel wordt er nog extern ingekocht omdat die kennis ontbreekt? En hoe gaat de reorganisatie ervoor zorgen dat schaarse digitale deskundigen niet over nog meer organisaties verspreid raken? Een kleinere, deskundige overheid kan sterker zijn dan een grote overheid die voor iedere technische beslissing afhankelijk blijft van extern advies.

Ik keer terug naar Albert Heijn. Een cyberaanval op een supermarkt klinkt als een onderwerp voor de IT-afdeling, totdat bestellingen niet aankomen, distributiecentra problemen krijgen en systemen moeten worden uitgeschakeld. Dan moet digitaal beleid werken. Ik vraag de staatssecretaris dus: hebben we na het incident bij Albert Heijn

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

voldoende inzichten in de cyberweerbaarheid van onze vitale en belangrijke ketens? Ziet de staatssecretaris aanleiding om te bekijken waar één digitaal knelpunt grote fysieke gevolgen kan krijgen? Wij moeten namelijk gewoon blijven doordraaien.

Cybersecurity gaat uiteindelijk niet over computers, maar over de vraag of Nederland blijft functioneren bij een probleem. Daarom wil BBB een digitale overheid die minder ingewikkeld, maar sterker is. BBB wil een overheid die weet waar haar data staat, kan en durft over te stappen wanneer een leverancier te machtig wordt, niet eindeloos geld blijft stoppen in ontsporende ICT-projecten, ondernemers beschermt tegen cyberaanvallen maar zich ook niet verstrikt in allerlei regels, en technologie gebruikt om de overheid dichter bij de burgers te brengen.

De splitsing tussen BZK en EZK, de reorganisatie, Nederlandse Digitale Dienst en de Cyberbeveiligingswet bieden daar kansen voor, maar nieuwe namen, nieuwe diensten en nieuwe wetten zijn geen haarlemmerolie. Daarom willen we uiteindelijk drie dingen weten: wie is er verantwoordelijk, wat wordt er aantoonbaar beter en hoe weten we straks als Kamer of dat ook echt gebeurd is, dus hoe kunnen we onze controle uitvoeren?

Voorzitter. Ik heb nog één laatste oproep: geef alsjeblieft straks in de beantwoording geen antwoorden die verwijzen naar andere ministeries of andere mensen. Dat komt in te veel debatten voor en ik ben daar helemaal klaar mee. Wij willen gewoon antwoorden hier ter plekke, van de mensen die erover gaan. Als dat niet duidelijk is, moet daar eerst maar eens een intern overleg over plaatsvinden.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Vermeer. Dan gaat het woord nu naar de heer Dassen van Volt voor zijn termijn.

De heer **Dassen** (Volt):
Dank, voorzitter. Dank ook aan de heer Ceder en mevrouw Beckerman dat ze mij voor laten gaan. Ik zal zo even weg zijn, maar ik zal daarna weer aansluiten.

Voorzitter. AI raakt onze hele maatschappij: van een snel veranderende arbeidsmarkt tot impact op onze jeugd. Veiligheidsrisico's nemen in rap tempo toe, in een snelheid die haast niet te bevatten is. AI gaat niet meer weg. Veel wetenschappers en adviesorganen waarschuwen dan ook dat overheden hier serieus mee aan de slag moeten. De urgentie moeten wij met z'n allen voelen. Welk verschil gaan we maken voor mensen die straks hun baan kwijtraken? Hoe gaan we voorkomen dat AI gebruikt wordt voor aanvallen van onze democratie en er een cognitieve neergang bij onze jeugd plaatsvindt? Ik denk namelijk dat het volgende belangrijk is. Op het moment dat we de risico's op een goede manier weten te borgen, zijn we ook in staat om de kansen te benutten, juist om ervoor te zorgen dat AI in de zorg ons kan helpen met het opsporen van ziektes, of om ervoor te zorgen dat ons concurrentievermogen versterkt wordt.

AI en digitalisering raken aan veel facetten, en dus ook aan zo veel ministeries. Het is cruciaal dat we hier met elkaar regie op hebben. Helaas ontbreekt die soms bij dit kabinet. Het is natuurlijk hartstikke mooi dat hier drie bewindspersonen zitten en het is

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

goed dat er meerdere bewindspersonen betrokken zijn bij dit belangrijke onderwerp, maar het moet niet zo zijn dat er bijvoorbeeld tijdens een PHP-storing naar elkaar gewezen gaat worden. Het moet volstrekt duidelijk zijn wie er verantwoordelijk is in tijden van crisis. Daarin sluit ik me volledig aan bij wat de collega's net zeiden. Digitale hacks gaan ons land de komende jaren namelijk teisteren. Dat gaat meer worden, zoals de NCTV ook waarschuwde. Het is daarom cruciaal dat we zo snel mogelijk een ministerie en een minister van Digitale Zaken krijgen. Daar hoort een sterk mandaat bij, dat de toekomstige minister in staat stelt om een coördinerende rol te spelen in alle ministeries en de digitale ambities overkoepelend te realiseren. Daar hoort ook een eigen begroting bij. Laten we daar een voorschot op nemen, zeg ik tegen het hele kabinet. Laten we naar rato van de digitale ambities uit elk ministerie een bedrag overhevelen zodat er een ware begroting voor Digitale Zaken komt, dus niet alleen een beleidsartikel onder Economische Zaken, maar eigen geld voor de staatssecretaris waar de hele begroting aan zal bijdragen.

Ik zal dadelijk samen met PRO een voorstel doen om te zorgen dat er in het volgende kabinet ook daadwerkelijk een minister van Digitale Zaken met dit mandaat aan de slag kan, zodat er een duidelijke regie en een duidelijke focus komen. Ik hoor graag van het kabinet hoe het daarnaar kijkt. Zijn de ministers van mening dat de huidige verdeling van digitale taken over de begrotingen zorgt voor onduidelijke vertegenwoordiging en een gebrek aan duidelijkheid? Voorzitter, ik zie de bewindspersonen nu met elkaar fluisteren, dus heb het idee dat hier al flink over gediscussieerd wordt. Dat is altijd goed! De onderhandelingen tussen de verschillende bewindspersonen zijn bezig! Is de staatssecretaris het met mij eens dat deze …

De **voorzitter**:
Voordat u verdergaat, meneer Dassen, is er een interruptie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik kan mij voorstellen dat er in het kabinet al werd gesproken over de vraag: wie gaat het worden? Maar ik stel de vraag aan meneer Dassen. Wie zou dan de minister van Digitale Zaken moeten worden?

De heer **Dassen** (Volt):
Daarom zei ik ook: in het volgende kabinet. Ik denk namelijk dat er wat voorbereiding nodig is. Het lijkt mij logisch dat we in het volgende kabinet geen staatssecretaris van Digitale Soevereiniteit hebben, maar een minister van Digitale Zaken, die uiteindelijk de totale regie neemt over de digitale ontwikkelingen, zodat er duidelijkheid, regie en een mandaat zijn, we de belangrijke onderwerpen die wij hier met elkaar bediscussiëren, hoger op de politieke agenda krijgen en er snellere uitvoering kan plaatsvinden.

De **voorzitter**:
Gaat u verder.

De heer **Dassen** (Volt):
Voorzitter. Mijn vraag ging over fragmentatie, digitale verantwoordelijkheden en gebrek aan middelen. Dat is een belangrijk uitgangspunt. Daar krijg ik graag een reactie op. Het gebrek aan middelen klonk het luidst toen afgelopen vrijdag de AI-visie van het kabinet gepresenteerd werd. Ik vond het een ijzersterke probleemanalyse; volgens mij is daar niks mis mee. Ook sprak de volgende zin mij erg aan: de keuzes die we nu maken,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

bepalen welke posities Nederland inneemt in de komende jaren en hoeveel invloed we zelf houden op de ontwikkelingen en de toepassingen van deze technologie. Volgens mij is dat de kern, en is dat extreem belangrijk. Maar een belangrijke keuze die dit kabinet daarbij niet maakt, is zorgen dat er voldoende middelen zijn om daadwerkelijk met die visie aan de slag te kunnen. Dat betekent dat er rekenkracht komt en dat er een rijkscloud kan komen. Anders wordt de visie tandeloos en wordt de positie van Nederland er eentje van afhankelijkheid van de big tech van de Verenigde Staten.

Voorzitter. Er zijn nog talloze digitale obstakels die wij moeten overkomen, en daarvoor is dus die regie nodig, maar ons land zit ook nog steeds vast aan een trans-Atlantisch techinfuus. Ruim 80% van ons land gebruikt Amerikaanse clouddiensten. Het is fijn dat er een blauwprint voor de rijkscloud naar de Kamer komt, maar die moet nu ook echt gebouwd gaan worden en daarop wordt dan weer bezuinigd, want er is eigenlijk geen geld om het uit te voeren. Kan de staatssecretaris hierop reflecteren? Hoe gaan we er in Nederland en in Europa voor zorgen dat we die onafhankelijkheid verkleinen? En zijn we dan ook met elkaar bereid om substantieel geld vrij te maken om die ambitie en die visie te verwezenlijken?

Voorzitter. Laten we daarbij niet dezelfde fout maken als in de jaren negentig, toen we dachten dat we die platforms maar over moesten laten aan de Amerikanen. We zien de afhankelijkheid, en we zien ook elk jaar wat we als Europa collectief overboeken naar de Verenigde Staten. Dat is 260 miljard dollar. Nee, euro, excuus. Daar zit nog een wezenlijk verschil tussen. Dat is de helft van de Nederlandse begroting. De rekenkracht en de rekencapaciteit van de Amerikanen is nu vier keer zo groot, en in de komende jaren worden er in Europa investeringen in datacenters verwacht van 176 miljard.

Verreweg het grootste gedeelte komt van Amerikaanse investeerders. Daarnaast zijn Amerikaanse techbedrijven naast grootgrondbezitters ook grootafnemers van die datacentercapaciteit. Veruit het grootste gedeelte is voor Amerikaanse big tech. Op deze manier dreigen we als Europa nog steeds een digitale kolonie te worden. Het is fijn dat de markt de bouw van een gigafabriek wil oppakken en dat het kabinet zijn eigen rol erkent in het aanjagen van de markt, maar het niet meedoen aan een IPCEI-tender was in mijn ogen een gemiste kans om te zorgen dat we die digitale soevereiniteit verder brengen. Onze toekomstige welvaart en onafhankelijkheid hangen af van de inzet voor die Europese digitale infrastructuur, waarmee we innovatie kunnen stimuleren en Europese waarden kunnen uitdragen. Hierin moeten we uiteraard de fysieke limitaties en ecologische grenzen van elke lidstaat, ook die van Nederland, meenemen.

Hoe we een eigen capaciteit opbouwen, vereist dan ook niet alleen Europees geld, maar ook Europese coördinatie om dat goed met elkaar neer te zetten. Is de staatssecretaris het met mij eens dat er, naast de acceleration zones van de Europese Commissie, meer regie moet komen op de planning van Europese datacentercapaciteit, zodat we optimaal gebruikmaken van de groene capaciteit op ons continent, zoals natuurlijke waterkoeling en goedkope alternatieve energiebronnen? Hoe apprecieert de staatssecretaris het voorstel om, wanneer lidstaten tegen ecologische grenzen of tegen elektriciteitsnetgrenzen aanlopen, niet alleen het bouwen van nieuwe datacenters te overwegen, maar ook de uitkoop van Amerikaanse datacenters? Graag een reactie.

Als we nu niet inzetten op die digitale onafhankelijkheid, dan vrees ik dat we te laat zijn om echt nog goed los te kunnen komen. Daarvoor moeten we vaart maken. Ik ben blij

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dat eerder de motie over het AI-veiligheidsinstituut is aangenomen en dat we samen met PRO en JA21 breed in de Kamer een amendement hebben aangenomen over onderzoek naar zeekabels, die cruciaal zijn voor onze digitale infrastructuur. Ik ben ook blij dat we met het CDA hebben gezorgd voor een verbetering van generatieve AI in het basisonderwijs, en voor AI-geletterdheid.

Ik heb echter nog wel een vraag. Zo worden er momenteel meerdere uitwerkingen van het veiligheidsinstituut verkend, omdat het kabinet bestaande instituten meent te hebben die kunnen voorzien in advies en expertise op het gebied van AI. Ik ben er sceptisch over om dit onder te brengen bij een bestaand instituut. We hebben nieuwe, diepe expertise nodig en een veiligheidsinstituut kan een plek zijn voor jong talent. Hoe kijkt de staatssecretaris hiernaar? Ik zie hierin ook mogelijkheden om de miljoenen die we eindelijk beschikbaar hebben gekregen voor AI — een goed begin in mijn ogen — hiervoor te kunnen gaan inzetten, zodat we met elkaar ook echt een serieus instituut krijgen.

Voorzitter. Dan wil ik het ook nog hebben over wat er de afgelopen weken naar buiten is gekomen over AI-gebruik binnen de overheid. Het ging net al over bezwaarschriften, maar hier in de democratische contouren kunnen we er ook wat van. Ook Kamervragen worden gesteld met AI, en inmiddels worden ze ook beantwoord met AI. Wie praat er dan nog met wie? Ik snap dat er momenteel veel werk ligt bij ambtenaren en bij bewindspersonen om alle vragen, moties en andere zaken te verwerken, maar ik vraag me af of dit dan de oplossing is.

We moeten bewaken dat besturen mensenwerk blijft. Dat is de kern van wat de overheid is: een groep mensen vooruitgeschoven door de samenleving om publieke taken uit te voeren. Als we dat overlaten aan Amerikaanse big tech of aan de computers, verliezen we de ziel van onze maatschappij, zeker wetend dat AI niet neutraal is. Kunnen de bewindspersonen hierop reflecteren? Hoe zien zij dit zelf? En gaan ze daarmee ook niet in tegen de richtlijn die de overheid zelf heeft opgeschreven? Graag een reactie daarop.

Ook in het kader van cyberveiligheid bestaan er kansen en risico's. Na de oproep van het Nederlandse veiligheidslandschap om meer rekening te houden met AI als cyberrisico komt nu ook de NCTV met een aparte waarschuwing. AI zou een ernstig risico voor de nationale veiligheid zijn. Niet alleen kwetsbaarheden in verouderde systemen, maar ook complexere en grootschaligere hacks bij bijvoorbeeld banken en overheden zijn nu al een realistisch scenario. Goed dat er een actieprogramma naar buiten is gekomen. Ik ben benieuwd hoe het staat met de aangenomen motie over stresstesten en financiële systemen. Ik ben ook benieuwd wat er uit de gesprekken in de G7 is gekomen. Ik weet dat daarover gesproken is. Wat wordt daarmee nu gedaan, ook in de Nederlandse context?

Voorzitter. Dan wil ik het hebben over hoe de overheid kan helpen om AI beter te sturen. Het is namelijk gek dat zo'n grote industrie met zo veel dagelijkse gebruikers en maatschappelijke toepassingen niet dezelfde regulering en toezicht kent als andere grote industrieën met soortgelijke impact, zoals de luchtvaartindustrie of boorplatforms. Hier zie ik kansen om met de kracht van de Europese afzetmarkt betere interne sturing af te dwingen, zoals bij zware industrieën gebeurt. Ik heb het over de Europese verzekeringsmarkt voor AI. Momenteel worden zij niet verplicht om zich te verzekeren, en dus ook niet om veiligheidsstandaarden te hanteren die verzekering mogelijk maken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Experts zeggen dat het gezien de schaal lastig zal zijn om die verzekering in te richten, maar zeker niet onmogelijk. Ik ben dus benieuwd hoe het kabinet hiernaar kijkt en of het bereid is dit ook in Europa op de agenda te zetten.

Het gaat immers niet alleen om preventie, maar ook om consequenties, dus aansprakelijkheid. Het is belangrijk om te kijken naar eventuele consequenties van AI. Eerder dit jaar gaf een losgebroken AI-agent een anonieme tip in een moordzaak in Philadelphia. Die tip was compleet gefabriceerd, maar had tot een onterecht arrest en onmiskenbaar persoonlijk leed kunnen leiden. Maar wie was daar dan voor aansprakelijk geweest? We zien namelijk dat al die AI-agents zich niet makkelijk laten opsluiten. Maar heel veel zou daar natuurlijk ook niet mee bereikt worden. Een mens is altijd aansprakelijk, maar dat moet wel goed in de wet geregeld zijn. Voor AI bestaat dit momenteel nog niet. Kan de minister mij vertellen op welke manier het Nederlandse strafrecht tekortschiet in soortgelijke situaties? Wat voor situaties zijn daarin denkbaar?

Als het gaat om aansprakelijkheid, dan zien we namelijk ook dat bedrijven goed gelobbyd hebben in Europa waardoor de liability act uit de AI-verordening is gehaald. In dat kader vraag ik me af hoe het staat met de civiele aansprakelijkheid. Wordt AI hierin apart opgenomen of moet er een nieuw aansprakelijkheidsregime geschreven worden specifiek voor deze ontwikkeling? Graag hoor ik daarop een reactie.

Voorzitter. Ook het UWV ziet dat AI een grote impact heeft op onze arbeidsmarkt. Afgelopen week waarschuwde zij voor het einde van de schijnveiligheid van zogenaamde whitecollarbanen door de komst van kunstmatige intelligentie. Steeds meer van die banen lopen het risico uitbesteed te worden aan kunstmatige intelligentie. De eerste ontslagrondes zijn een feit. We moeten ons voorbereiden op een drastisch veranderende arbeidsmarkt. Hoe kijkt de staatssecretaris naar de aanmoediging van "skills based"-werving om werknemers flexibel te houden? Welke middelen worden beschikbaar gesteld om om- en bijscholing specifiek in het kader van AI-verdringing te voeren?

Voorzitter. Tot slot zou ik het ook nog graag willen hebben over een mooie kans voor AI. We kijken nu allemaal naar hoe het efficiënter kan binnen de overheid. Ik heb een voorstel dat daar op duurzame wijze aan bij kan dragen, terwijl ook de continuïteit van de publieke dienstverlening geborgd blijft: een interactieve AI-database waarin gepensioneerde ambtenaren hun kritieke proceskennis kunnen delen, zodat ervoor wordt gezorgd dat hun ervaring en kennis niet verloren gaan bij het verloop van gepensioneerde ambtenaren. Daarnaast kunnen jonge ambtenaren beter en sneller opgeleid worden door de toegang tot deze kennis. Ik ben benieuwd hoe de staatssecretaris daarnaar kijkt.

Voorzitter. Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Ceder van de ChristenUnie voor zijn inbreng in de eerste termijn. Meneer Van den Berg?

De heer **Van den Berg** (JA21):
Een paar Kamerleden hijgen in mijn nek, dus ik ben niet de enige met interrupties, voorzitter. Ik heb een vraag aan de heer Dassen. Hij spreekt eigenlijk over het probleem

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

van whitecollarberoepen. Dat gaat om de dienstensector of misschien wel om projectmanagers die zo meteen hun baan kwijtraken door AI. De maatschappij gaat dan misschien totaal op z'n kop. De vraag is dan, met alle respect naar iedereen natuurlijk, of dat zo erg is. We hebben namelijk al jaren een groot tekort aan arbeidskrachten in bijvoorbeeld de bouw en de techniek, in laten we zeggen: het werk met de handen. Zou AI niet juist ook kunnen zorgen voor een verruiming van het arbeidspotentieel, zodat we op een andere plek kunnen bezuinigen? Is het niet positief?

De heer **Dassen** (Volt):
Op het moment dat we AI op een goede manier inzetten, zou het zeker positieve effecten kunnen hebben, juist ook op de arbeidsmarkt. We zouden productiever kunnen worden en we zouden bepaald werk aan AI kunnen overlaten, waardoor we onze eigen menselijke werk beter kunnen doen. Ik zie echter ook grote risico's. Ik zie bijvoorbeeld in de juridische dienstverlening dat startersfuncties op dit moment aan het verdwijnen zijn, omdat veel van dat werk nu door AI overgenomen kan worden. Dan vraag ik me wel af: wie zijn de senioren van de toekomst, als er dadelijk geen startersfuncties meer zijn. Wat betekent dat dan voor ons juridisch veld? Ik heb daar zorgen over. Dat speelt zich op verschillende vlakken af. Het gaat ook om accounting. De vraag die de heer Van den Berg stelt, is natuurlijk: oké, maar kunnen die dan niet allemaal omgeschoold worden tot bouwvakker of warmtepompinstallateur? Ik heb grote vragen bij of dat mogelijk is. Mijn zorg zit erin dat we dat, in de snelheid waarmee dat kan gaan, niet in goede banen kunnen leiden. Experts zeggen dat je daar twintig jaar voor nodig hebt. Ik denk dat we dat nu te veel en te snel uit handen geven. Die vraag heb ik en daar zit mijn zorg.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Tot slot, meneer Vermeer. Daarna wil ik echt door naar de volgende spreker.

De heer **Vermeer** (BBB):
Mijn vraag aan de heer Dassen is als volgt. Je kunt die risico's wel benoemen, maar het is gewoon niet tegen te houden. Dus de heer Dassen moet toch gewoon erkennen dat dit gaat gebeuren? Er zit ook een heel positief punt aan, namelijk dat het eindelijk weer eens zo is dat werken met je handen misschien op dezelfde manier beloond gaat worden als werken met je hoofd. Ik vind dat een hele positieve ontwikkeling, omdat dat ook voor meer gelijkheid in de maatschappij kan zorgen. Dat juist die startersfuncties beperkt zijn, is natuurlijk tijdelijk. Ik weet nog dat toen ik van het hbo afkwam maar 40% van de studenten die afstudeerde een baan kreeg op dat moment. Toch is er nu gewoon een groot tekort, dat in de jaren daarna is ontstaan. Is de heer Dassen niet tegen windmolens aan het vechten?

De heer **Dassen** (Volt):
Ik vind het een heel interessante observatie van de heer Vermeer. Ik noem namelijk de risico's, zodat we daar als politiek, samen met het kabinet, wat aan kunnen doen, om te zorgen dat dit ons niet overvalt. Een van de grote problemen die ik namelijk ook zie, is dat er uiteindelijk een enorme machtsconcentratie kan gaan plaatsvinden op het moment dat — zeg maar — het kapitaal in staat is om mensen te vervangen en daardoor meer kan gaan verdienen, ten koste van mensen in de samenleving. Ik heb in mijn bijdrage heel duidelijk gezegd: AI gaat hier blijven, maar de vraag is hoe wij ermee omgaan. Daarom vond ik het ook zo goed wat in de kabinetsbrief staat: het gaat erom welke keuzes wij nu met elkaar maken. En als ik dan de heer Vermeer moet geloven,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

die zegt dat we gewoon helemaal niks moeten doen, dat we het lekker over ons heen moeten laten denderen en het dan vanzelf goedkomt ... Ik denk dat we dan helemaal verkeerd bezig zijn. Dus laten we alsjeblieft die risico's onderkennen en met elkaar kijken wat we eraan kunnen gaan doen. Ik hoop dat AI dan uiteindelijk voor ons gaat werken en niet tegen ons.

Nog even één laatste punt, voorzitter. De heer Vermeer zei dat mensen eerlijker beloond moeten worden. Dat ben ik helemaal met de heer Vermeer eens, maar dat staat voor mij los van deze discussie.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Vermeer** (BBB):
Ook hier wil ik me geen woorden in de mond laten leggen. Ik heb niet gezegd dat we niks moeten doen. Ik heb gewoon gezegd dat het gaat gebeuren. Alleen risico's benoemen, maar zelf niet zeggen wat je ervan vindt en wat er zou moeten gebeuren, gaat ons niet verder helpen. Die machtsconcentratie ten koste van mensen in de samenleving is er op dit moment voor de theoretisch opgeleiden ten opzichte van de praktisch opgeleiden. Dat was ook in de afgelopen decennia volop aan de gang. Het zal zelfs een nieuwe wereldorde kunnen betekenen; dat ben ik helemaal met de heer Dassen eens.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Tot slot en enorm kort, mevrouw Zwinkels.

De heer **Dassen** (Volt):
Voorzitter, mag ik hier nog heel kort op reageren?

De **voorzitter**:
Uiteraard.

De heer **Dassen** (Volt):
Dat is mooi. Kijk, ik ging natuurlijk aan op wat de heer Vermeer net zei over risico's benoemen. Ik denk dat ik de risico's benoemd heb. Ik heb verschillende voorstellen gedaan voor hoe we daarmee om kunnen gaan. Alleen, de heer Vermeer zei dat het niet is tegen te houden. Daarvan denk ik: ja, maar het is wel vorm te geven. Dat is volgens mij de vraag die wij hier met elkaar moeten beantwoorden.

De **voorzitter**:
Mevrouw Zwinkels, echt heel kort.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ja, ik snap het, voorzitter, dank u wel. En dank aan de heer Dassen voor zijn pleidooi. Ik ga daar zeker voor een groot deel in mee. En dank ook dat daarin de cognitieve vaardigheden werden aangestipt, waarop wij hebben samengewerkt. Ik was nog wel benieuwd naar die startersbanen. Die signalen hebben mij ook bereikt, dat die wel echt een probleem gaan zijn voor de toekomstige arbeidsmarkt, omdat je gewoon een gat krijgt tussen heel ervaren mensen en mensen die eigenlijk de volgende generatie in al die organisaties moeten zijn...

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Uw vraag.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
... maar daarbij minder kans krijgen. Ik was wel benieuwd: waarom kiest de heer Dassen er dan vervolgens voor om die kennisoverdracht van gepensioneerden te doen via een AI-systeem? Dat terwijl ik juist had gedacht dat de heer Dassen zou voorstellen om ervoor te zorgen dat bedrijven hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen door die kennisoverdracht op de werkvloer te doen. Daar was ik nog benieuwd naar.

De heer **Dassen** (Volt):
Het gaat inderdaad om gepensioneerden en ik heb dit nu specifiek voor de overheid benoemd. Kijk, wat ik zelf met mijn eigen ervaring in het bedrijfsleven heb gezien, is dat bij oude digitale systemen met kritieke processen heel vaak mensen met pensioen gingen die die daar verstand van hadden, zodat die kennis op een gegeven moment kwijt was omdat ze niet goed geborgd was. Ik zie hier dus wel een mogelijkheid om te kijken of we het zo kunnen inrichten dat dat met AI, zo'n systeem, behouden blijft. Mij lijkt dat dan een mooie toepassing, waarbij je niet zegt "AI neemt mensen op de werkvloer over" maar je er wel voor zorgt dat kritieke processen behouden en geborgd blijven binnen de organisatie. Ik denk dat dat heel erg mooi zou zijn. Je kunt dit via overdracht doen, maar ik heb zelf ervaren dat mensen die die overdracht gekregen hebben, op een gegeven moment weer weggaan en dat men dan is vergeten dat zij die overdracht gekregen hadden. Dan is het kritieke proces uiteindelijk weg. Aangezien staatssecretaris Van der Burg druk bezig is met een slagvaardigere overheid, dacht ik: misschien zit daar een goede invulling in.

Ik heb nog één vraag, voorzitter, die ik toch nog aan de heer Van der Burg wil meegeven. Een van de belangrijkste punten hierbij is natuurlijk ook: wat vinden we nou eigenlijk, wat moet AI wel en niet gaan doen? Ik ben benieuwd hoe we ervoor zorgen dat AI in de democratische besluitvorming, op ministeries en in die processen, straks een rol op zich heeft genomen waarvan we straks zeggen: dat hadden we beter niet kunnen doen.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is nu het woord aan de heer Ceder voor zijn eerste termijn namens de ChristenUnie.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Dank, voorzitter. Sinds kort hebben we er in het gebouw van de Tweede Kamer een bijzondere collega bij. Hij doet veel, vraagt weinig en brengt veel goede energie met zich mee. Ik heb het over schoonmaakrobot Marvin. Wat is hij toch een zegen voor collega's, voor de schitterende mannen en vrouwen die ik al jaren waardeer en die ervoor zorgen dat het werk in de Kamer elke dag weer door kan gaan. Marvin is een welkome aanvulling, maar blijft Marvin een aanvulling of is het een kwestie van tijd totdat die fijne collega's de komende tijd een voor een zeldzamer worden en verdwijnen, ingeruild voor een leger van efficiënte Marvins onder leiding van generaal Van der Burg? Terwijl ik dit zo zeg, krijg ik een beetje "Star Wars' Attack of the Clones"-vibes, maar goed, ik probeer een beeld te schetsen. Ik hoor dat dat gelukt is. Als we dat doorzetten, wat gebeurt er dan met al die oud-collega's? Wie bepaalt wat verstandig is en waar ligt de grens?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Technologische veranderingen zorgen er altijd voor dat er veranderingen op de werkvloer ontstaan. Dat is niet nieuw, maar de komst van AI stelt ons voor nieuwe dilemma's, die veel sneller op ons ingrijpen. Afgelopen zomer had ik het voorrecht om op audiëntie te gaan bij paus Leo XIV. Bij deze ontmoeting met christelijke beleidsmakers stond het onderwerp AI centraal. Dat is niet zo gek, want de paus heeft eerder dit jaar een encycliek uitgebracht, genaamd Magnifica Humanitas, Schitterende Mensheid. Volgens de paus staan we met de grote technologische ontwikkeling aan het begin van een bouwproject, maar de vraag is: wat bouwen we? In zijn encycliek schetst de paus een Bijbels beeld om die keuzes te illustreren. Bouwen we aan de toren van Babel, een ambitieuze, collectieve inspanning van de mensheid die uiteindelijk leidde tot de ontmenselijking van de mens, zo ernstig dat zelfs God moest ingrijpen? Of doen we mee aan de herbouw van Jeruzalem? Daarbij refereerde de paus aan een verhaal uit het Oude Testament waarbij het volk van God na ballingschap onder leiding van Nehemia de stad beetje bij beetje herbouwde, als een project van gedeelde verantwoordelijkheid tussen gemeenschappen.

We zijn dus geroepen om na te denken over de grote bouwplaats van deze tijd en stil te staan bij de vraag wat we eigenlijk bouwen. Terwijl de technologische ontwikkeling, talent, relaties, instellingen en machtsvormen snel veranderen, is dit een kans om de mensheid, die ons als een geschenk is gegeven, te beschermen, te waarderen en vooral te laten schitteren. Wat de ChristenUnie betreft doen we daarom niet angstig over AI, maar ook zeker niet naïef. Technologie is niet neutraal en AI zeker ook niet. Daarom is het belangrijk dat het kabinet de randvoorwaarden schetst, zodat AI Nederland en de rest van de wereld menselijker in plaats van onmenselijker maakt: Jeruzalem in plaats van Babel.

AI kan veel goeds betekenen voor de mensheid, zo schrijft de staatssecretaris ook in haar AI-brief, voor de verpleegkundige die meer tijd aan het bed kan staan, voor de baby op de intensive care als artsen snellere en betere diagnoses kunnen stellen en voor de leerkracht die meer tijd heeft om leerlingen te helpen. De beloftes zijn er. Maar AI heeft ook het gevaar in zich dat ze ons minder mens in plaats van meer mens maakt. Laten we eerlijk zijn: dit gebeurt eigenlijk al. Pakketbezorgers worden al aangestuurd door een algoritme. Callcentermedewerkers worden op de vingers getikt door AI. Daarom moet de samenleving gezamenlijk uitspreken dat we ons niet laten knechten door nieuwe technologie en door een paar happy few die ons aansturen en daar veel geld aan verdienen. AI moet in dienst staan van de mens en niet andersom. We moeten ons best ervoor doen dat de mensheid zal schitteren, waar AI voor gebruikt kan worden, van onze geweldige schoonmakers hier tot fabrieken in het mondiale Zuiden, wereldwijd. Daar zal de ChristenUnie zich altijd voor blijven inzetten.

Voorzitter. Het kabinet geeft een eerste aanzet met de kabinetsvisie op AI en de reactie op het SER-advies, waarvoor dank. Nederland kiest voor AI die onze samenleving beter maakt en vooruit helpt, zo lees ik. Dat is mooi, maar zoals al door collega's is aangegeven, blijven de maatregelen veelal beperkt tot overleg, onderzoek en burgerraden, en dat zonder geld. Hoe houden we grip? Hoe evalueren we dat beloften van AI worden waargemaakt en dat we niet onderweg de menselijkheid uit het oog verliezen? Wanneer krijgen we de analyse van mogelijke scenario's naar aanleiding van de motie-Van Brenk/Dassen? Rapporteert de staatssecretaris periodiek aan de Kamer over de monitoring en de ontwikkelingen die ze ziet in de maatschappij, bijvoorbeeld ook

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

over de afspraken over AI in cao's? Graag een toezegging daarover. Is zij bereid om explicieter een ondergrens te formuleren voor AI-gebruik? Welke menselijkheid of menselijke interventies moeten minimaal worden gewaarborgd?

Voorzitter. Uiteraard hebben werkgevers en niet alleen de overheid er een belangrijke rol in om dit ethische gesprek tussen AI en de werkvloer te voeren. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat juist groepen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie en werkenden in mkb-bedrijven achterblijven in deelname aan LLO. Hoe ziet het kabinet erop toe dat werkgevers ten aanzien van AI hun wettelijke verantwoordelijkheid nemen om werkenden te ondersteunen met passende scholing en deelname aan LLO te bevorderen? Zijn de regels ten aanzien van bijvoorbeeld ontslagaanvragen bij het UWV en andere waarborgen zoals sociale plannen bestand tegen de mogelijke ontslagen die als gevolg van AI-innovatie waarschijnlijk ontstaan of al begonnen zijn te ontstaan? Is de staatssecretaris bereid een toezegging te doen om samen met de minister van SZW een verkenning hiernaar te doen?

Het is goed dat de minister doorlopend onderzoek steunt om meer inzicht te verkrijgen in welke leeftijdsgroepen meer of minder moeite hebben met AI. Wordt daarbij ook gekeken naar de achterliggende oorzaken van die verschillen? Zo nee, is de minister bereid om deze oorzaken in kaart te brengen, zodat beleid en scholing hier beter op kunnen aansluiten?

Voorzitter. De overheid geeft in een verantwoorde AI-transitie allereerst zelf het goede voorbeeld. De brief spreekt over kaders en standaarden, maar het kan concreter. Een voorbeeld is het onderzoek van de Volkskrant afgelopen week, waaruit blijkt dat in 2026 voor de eerste keer AI-Kamervragen door een Kamerlid zijn gesteld, maar ook zijn beantwoord door AI-antwoorden. Een unicum en een begin van een nieuw tijdperk. Dit is een van de voorbeelden waar de overheid een norm hoort te stellen. Is de staatssecretaris bereid om concreter uiteen te zetten vanuit welke uitgangspunten AI wordt ingezet door de overheid?

Voorzitter, ik ga er wat sneller doorheen. Een verantwoorde AI-transitie gaat gepaard met voldoende toezicht. De komende jaren krijgt de AP minder middelen, terwijl ze er op het gebied van AI-toezicht meer taken bij krijgt. Hoe rijmt de staatssecretaris dit?

Voorzitter. Tot slot een paar punten. De Europese wallets. Privacy First schreef in het positionpaper dat ontvangende partijen zouden kunnen weigeren een overeenkomst aan te gaan met gebruikers of een dienst te verlenen als de wallet niet wordt gebruikt. Hier waarschuwde ik al een aantal jaar geleden voor. Het lijkt praktijk te worden. Ziet het kabinet dit ook en wat kunnen we daartegen doen? Kan ik een garantie krijgen dat men zowel praktisch als feitelijk de wallets nog vrijblijvend en vrijwillig kan gebruiken?

Voorzitter. Dan ten aanzien van Anti Phishing Shield. Er is een pilot uitgevoerd om ervoor te zorgen dat mensen een waarschuwingspagina krijgen op het moment dat ze een malafide website dreigen te bezoeken. De resultaten waren goed. Wat mij betreft kiezen we voor opschaling van APS, bijvoorbeeld een opt-out, terwijl je nu voor een opt-in kiest. Is het niet beter om de inzet van APS steeds meer de standaard te laten worden, vraag ik aan de staatssecretaris.

Dan ten aanzien van leeftijdsverificatie. Ik zou voor de zomer geïnformeerd worden over

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de stand van zaken van de uitvoering van mijn aangenomen motie over wettelijke borging van leeftijdsverificatie rondom online gokken, websites met extreme content, pornografische content et cetera. Naar mijn weten heeft de staatssecretaris nog niet aan deze toezegging voldaan. Kan ze deze gevraagde brief snel met de Kamer delen, vraag ik.

Voorzitter. Tot slot digitale toegankelijkheid. In hoeverre wordt er door de taakstelling bezuinigd op digitale toegankelijkheid? We voldoen nu al niet aan de criteria. Logius fungeert als kenniscentrum voor digitale toegankelijkheid en daar wordt juist de komende jaren op bezuinigd. Is de staatssecretaris van mening dat digitale toegankelijkheid van producten aan minimale eisen moet voldoen, zoals in de zorg en in het onderwijs? Welke rol ziet de staatssecretaris voor zichzelf?

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Beckerman voor haar eerste termijn van de zijde van de Kamer. Daarna schorsen we even voor de lunch.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Voorzitter, dank u wel. Gaat de AI-bubbel klappen of gaat AI zich ongelimiteerd ontwikkelen in steeds gevaarlijker richtingen? Dat zijn grote vragen op dit moment. In de afgelopen dagen zagen we wereldwijd grote klappen, ook op de beurzen. Terwijl miljardairs roekeloos deze gok kunnen nemen, vaak nog met geleend geld, zijn het gewone mensen die met hun pensioenen, hun spaargeld en hun banen opnieuw de prijs dreigen te moeten betalen. Terwijl deze tijdbom tikt, hebben we dit debat. Zijn we ons genoeg bewust van die urgentie? We zien nog steeds een overheid die zich met vol enthousiasme op AI en digitalisering stort en die zelf gebruikt. Soms levert dat nog enigszins lachwekkende, domme fouten op, zoals de gemeente Hilversum, die haar kandidatenlijst voor de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen door AI liet vertalen. Eén kandidaat heet daardoor ineens "Fuck Horses".

Ik word erop gewezen dat de microfoon van de heer Ceder aanstaat en dat dat vervelend zou kunnen zijn.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ik snap dat dat voor de kijker als zeer vervelend en belastend wordt ervaren.

De **voorzitter**:
Gaat u verder, mevrouw Beckerman.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik had het over de gemeente Hilversum. Die had AI gebruikt om haar kandidatenlijst te vertalen naar het Engels, en daardoor heette één kandidaat ineens "Fuck Horses" in plaats van Hester Bais. Het lachen vergaat je als je naar andere voorbeelden kijkt. Na de contracten met Palantir blijkt Defensie nu geheime contracten te hebben met Anduril Industries, een bedrijf dat nauwe banden heeft met de Trumpregering. De voorman doneert groot aan de MAGA-beweging. Een van de grootste investeerders — dat is weer de oprichter van het eerder genoemde controversiële technologiebedrijf Palantir — gelooft dat democratie en vrijheid niet samengaan. Weer wordt de overheid, en in dit

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

geval Defensie, afhankelijk van Amerikaanse big tech, met alle serieuze veiligheidsrisico's van dien.

We horen hier vandaag weer heel veel over autonomie en over dat we bedacht moeten zijn op de risico's. In de praktijk zien we nog steeds keer op keer voorbeelden waarbij het tegenovergestelde gebeurt, terwijl experts zeggen dat dit onnodig en onverstandig is. Er zijn alternatieven. We kunnen dit zelf. Er zijn al veel vragen gesteld, ook door collega Kathmann.

Voor ons is het cruciaal om te komen met een harde aanval tegen die macht van onder andere Amerikaanse big tech en om onze democratische waarden te beschermen. We moeten stoppen met autonomie weggeven en het juist herwinnen, en bouwen aan eigen alternatieven, waaronder publieke alternatieven. We moeten geen essentiële zaken weggeven aan durfkapitaal. Maar dit debat is wel zinloos als we niet het daarvoor benodigde geld hebben. Door het vorige kabinet is berekend dat de Nederlandse Digitaliseringsstrategie — dat was nog een voorzichtige berekening — 1 miljard euro zou kosten. Er is door alle sprekers voor mij, denk ik, ook op gewezen dat dat geld nog ontbreekt. Sinds de start van het kabinet hebben we dit debat. Je zou verwachten dat er bij deze begroting ook een begin van een oplossing zou komen. Nou is dat na de Algemene Beschouwingen een heel klein begin, maar het is natuurlijk veel te weinig.

In plaats van meer, zien we dat het kabinet ook minder gaat doen. Activiteiten waar onvoldoende dekking voor is, worden afgeschaald, uitgesteld of anders aangepakt, zo schrijft de staatssecretaris. We lezen zinnen als: "Wat betreft cloud kunnen we zonder extra centrale middelen de soevereine overheidscloud niet in productie nemen (…)" En dus leveren we ons uit aan de markt, en leveren we ons uit aan de macht van big tech. Is het kabinet het met ons eens dat juist nu, nu we weer dreigen een mogelijke bubbel te zien barsten, de strategie ook echt anders moet? Wat wil het kabinet doen om wél te investeren, ook in publieke alternatieven?

Voorzitter. Al vele jaren maken wij een punt van de groei van het aantal datacenters in Nederland, met name Amerikaanse en bigtechdatacenters. Recent is er onderzoek bij gekomen, dat weer een nieuwe reden geeft om hier nu echt snel mee te stoppen: "Arbeidsmigranten riskeren hun leven bij de bouw van Europese datacenters, Google en Microsoft profiteren", kopte Follow the Money. Er is sprake van "erbarmelijke leefomstandigheden, uitbuiting, achterstallige lonen en in veel gevallen blijvend letsel". Dat bleek uit onderzoek van het eerder genoemde Follow the Money, Investigate Europe en zeven andere mediapartners. Ik wil daarop wel een reactie van het kabinet vragen, want dit komt boven op de lange lijst van argumenten tegen de bouw van bigtechdatacenters in Nederland.

Driekwart van onze datacentercapaciteit komt ten goede aan die Amerikaanse big tech. Bij Amsterdam komt een datacenter dat evenveel stroom gaat gebruiken als álle huishoudens in die stad, en er komt er één dat 1,1 miljard liter drinkwater per jaar gebruikt. Volgens berekeningen van de netbeheerders gaat in 2030 mogelijk 15% van ons totale stroomverbruik naar die datacenters, en dat terwijl we de broodnodige woningen al niet meer kunnen aansluiten. Vorig jaar werd bekend dat een datacenter in Noord-Holland werd gebruikt door het Israëlische leger om miljoenen uren aan telefoongesprekken van Palestijnen op te slaan. Op orders van de Trumpregering moest de Amsterdamse politie vorige maand een server in beslag nemen in een datacenter.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Hoezo, Nederlandse of Europese autonomie?

In 2021 werd een motie van ons samen met het CDA aangenomen, om het stroomgebruik van datacenters beter in beeld te krijgen. Maar vijf jaar later weten we het van heel veel centers nog steeds niet. Vele houden het geheim. Wanneer gaat het kabinet hier nou ook écht harde eisen in stellen? Erkent het kabinet dat de regels die een vorig kabinet gesteld heeft voor nieuwbouw, veel te makkelijk te omzeilen zijn? Wil het kabinet dan ook met een volledig moratorium komen, bestaande datacenters veel strengere eisen opleggen en regels stellen over water, energiegebruik en typen gebruik? De SP pleit ervoor om enkel in te zetten op eigen rekenkracht. Hoe wil het kabinet zorgen voor meer capaciteit? Ik zie de voorzitter gebaren naar de heer Van den Berg. Ik vind het leuk om met de heer Van den Berg hierover in debat te gaan.

De **voorzitter**:
Ja, maar we moeten toch echt aan de tijd denken. Ik heb de heer Van den Berg doorgegeven dat hij echt aan zijn limiet zit voor de eerste termijn.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Jammer, voorzitter, want ik houd van een goed ideologisch debat hierover. Maar ik ga verder met mijn betoog. Behoorlijk veel vragen zijn al gesteld, maar ik wil toch nog even ook ingaan op een van de punten die mevrouw Kathmann, en ik denk ook mevrouw El Boudjaini, maakte, namelijk over het beschermen van makers. Want het wordt echt wel de grootste diefstal van menselijke arbeid in de geschiedenis genoemd. Dat zeggen makers over AI. We hoorden het net ook: de grootste kunstroof uit de geschiedenis. Makers lopen de risico's, terwijl de winst naar big tech gaat. Een op de vijf makers geeft nu al aan werk te verliezen, opdrachten te verliezen, door AI. Vooral zelfstandige ondernemers zijn hierin kwetsbaar. Zij vormen ruim de helft van de culturele sector.

Op dit moment moeten zij het eigenlijk bijna als individu opnemen tegen ongeoorloofd gebruik van hun werk. Dat is een hele ongelijke strijd. Daarom moet er nu worden ingegrepen om culturele verschraling te voorkomen. Ik was benieuwd naar de reactie van het kabinet op het pamflet van de Kunstenbond. Die kwamen met vier hele duidelijke, harde en terechte eisen. De eerste was zeggenschap, dus dat je toestemming moet hebben voor gebruik. De andere zijn: een eerlijke vergoeding, een verantwoorde arbeidsmarkttransitie en een mensgerichte toekomst, dus AI ten behoeve van makers en de maatschappij.

Hoe gaat het kabinet makers beschermen? Is het kabinet het eens met de stelling dat het gebruik van werk, van beeltenis, van stemgeluid en misschien ook beweging alleen zou mogen met toestemming? Zo ja, hoe gaat het hieraan werken? Is het bijvoorbeeld nodig om het auteursrecht op dit punt ook aan te scherpen en AI-bedrijven te verplichten om meer openheid te geven over hoe ze hun modellen trainen? Nu is het voor makers namelijk heel lastig om er zelf achter te komen wat er gebruikt is en hoe zij daarbij betrokken zijn, waardoor het dus zo'n ongelijke strijd kan worden.

Natuurlijk kan het kabinet ook met zijn eigen geld sturen, met de subsidies die het geeft. Wil het kabinet ervoor zorgen dat wanneer het subsidies geeft, het dat ook echt alleen aan AI-bedrijven geeft die de rechten van makers respecteren? Hoe zorgt het kabinet ervoor dat hun investeringen ten goede komen aan makers en dat makers gebruik kunnen maken van Nederlandse of Europese alternatieven en open standaarden?

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dank u wel, voorzitter. Dan zou ik zeggen "lunch", want daar kijkt iedereen naar uit.

De **voorzitter**:
Dank u wel voor uw beknoptheid. Daarmee zijn we aan het eind gekomen van de eerste termijn van de Kamer. Ik schors tot 13.55 uur, 45 minuutjes. Sorry, ik bedoel 14.55 uur. We lopen een uur achter, jongens.

De vergadering wordt van 14.12 uur tot 14.57 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. Ik geef graag het woord aan de bewindspersonen voor de eerste termijn van de zijde van het kabinet en ik begin bij de heer Van Weel, die zich moet excuseren omdat hij wat eerder weg moet.

Minister **Van Weel**:
Dank, voorzitter. Normaal gesproken stel ik me wat bescheidener op in een overleg over digitale zaken met ook de staatssecretaris van Economische Zaken en de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken. Dank ook aan hen dat ik eerst mijn beantwoording mag doen. Ik zal dat doen langs drie blokjes. Eén: weerbaarheid en cybersecurity. Daar horen ook alle vragen bij over wie nu wat doet en waar de regie ligt. Dat is door meerdere leden van uw Kamer gevraagd. Dan kort over Offlimits en andere organisaties en financiering. Ten slotte over AI en digitale grondrechten, waarover ook een aantal vragen zijn gesteld. Ik zal ook antwoorden op de vraag hoe we die in acht nemen.

Eerst maar even de verantwoordelijkheden in cyberveiligheid. Ik ga die langslopen aan de hand van twee voorbeelden die door meerdere leden zijn genoemd, namelijk de kwetsbaarheden die in PHP zijn gezien en de vermoedelijke hack die bij Ahold heeft plaatsgevonden en die heeft geleid tot grote schade bij de supermarktketen. Kwetsbaarheden zoals die bij PHP gaan we in de toekomst nog wel vaker zien. Dit is inherent aan software. We zien, ook in dit geval, dat met behulp van AI het makkelijker is geworden om kwetsbaarheden te onderkennen en ook te kunnen misbruiken. Dat vraagt om een grotere snelheid in de omgang met dit soort constateringen. Je kunt je niet meer de luxe permitteren om, zoals hier wel is gebeurd, dit een aantal weken van alle kanten te gaan bewonderen alvorens te komen met een patch. In dit geval is de kwetsbaarheid naar buiten gekomen voordat de patch er was. Daardoor werd er een moment gecreëerd dat vroeg om acute actie. In dat geval ben ik als minister van JenV en als coördinerend bewindspersoon voor cybersecurity degene die daarvoor politiek verantwoordelijk is. Namens mij is het het NCSC, het Nationaal Cyber Security Centrum, dat daarmee vervolgens aan de slag gaat.

Dat heeft het NCSC ook gedaan. Ze hebben meteen doelgroepenberichten uitgebracht en ook geadviseerd om een risicoafweging te maken of organisaties al dan niet hun websites offline moesten halen. Daarbij wordt immers veel gebruik gemaakt van PHP. Een heleboel organisaties hebben dat ook gedaan, inclusief het Nationaal Cyber Security Centrum zelf, trouwens. Ook die site is offline gedaan. We hebben wel gezorgd voor een statische website waarop in ieder geval de informatie te vinden was die mensen nodig zouden kunnen hebben of om te verwijzen naar alternatieve digitale kanalen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Zodra de patch beschikbaar was, was het NCSC vrij snel weer online nadat de patch was doorgevoerd. Via de verschillende sectoren hebben organisaties zichzelf weer online gebracht. Ik denk dat dat de kern is van hoe het moet werken: wij moeten als overheid zorgen dat de juiste informatie over dit soort kwetsbaarheden en het handelingsperspectief dat organisaties daarbij hebben beschikbaar komt, zodat mensen weten wat te doen, maar uiteindelijk kunnen we natuurlijk nooit de verantwoordelijkheid overnemen voor al die organisaties in Nederland die kwetsbaar kunnen zijn op basis van zo'n kwetsbaarheid in de software.

Hoe zit dat dan bij Ahold en de hack daar? Daar ligt het nog iets complexer. Ja, ook dan ben ik de coördinerend bewindspersoon op cybersecurity, maar we hebben wel afgesproken, ook in de Cyberbeveiligingswet die sinds 15 augustus van kracht is, zoals velen van u zeiden, dat de verantwoordelijkheid daarvoor per sector is verdeeld. Dat betekent dat vakministers een verantwoordelijkheid dragen, ook wettelijk, voor de cyberveiligheid binnen hun sectoren. Dat wil zeggen: als er een hack is van een ziekenhuis of een ziekenhuisketen, dan kunt u verwachten dat mevrouw Hermans in eerste instantie aan de lat staat om te kijken wat er is gebeurd, wat er moet gebeuren en wat het vervolg is. Dat gold dus ook voor staatssecretaris Erkens daar waar het gaat om voedselveiligheid en de keten die daaraan vastzit.

Nou had daar ook de minister van Justitie en Veiligheid kunnen zitten, zou u kunnen zeggen, want uiteindelijk betreft het ook een hack en zit ik daar altijd coördinerend boven. Dat kan, maar we hebben die sectorverantwoordelijkheid niet voor niks neergelegd. Elke sector — ik refereer daarbij ook aan de vraag van de heer Vermeer — heeft immers zijn eigen specifiteiten. Hoe maak je die weerbaar, hoe zorg je ervoor dat de sector blijft functioneren, ook als je een deel van de keten kwijtraakt? In het geval van supermarkten denk ik bijvoorbeeld aan de enorm moeilijke logistieke achterkant die eraan vastzit. Dat heeft dus ook geresulteerd in die schade van naar schatting 75 miljoen. Ik durf wel te beweren dat dit een bedrijf is dat goed voorbereid was op het gebied van cyberweerbaarheid. Naar mijn eerste inschatting, maar nader onderzoek zal dat moeten uitwijzen, heeft het bedrijf ook snel de conclusie getrokken: wij moeten offline om grotere schade te voorkomen. Ik vermoed dat ze dat daarmee ook hebben kunnen doen. Maar je ziet ook dat er meteen acute schade is ontstaan. Dat heeft geresulteerd in de lege schappen die we uiteindelijk in de winkels hebben gezien.

Werkt de Cyberbeveiligingswet nou of niet? 15 augustus is zeer recent. Rondom Ahold leerden we meteen een aantal lessen die we ook meteen konden implementeren. Eén daarvan is de meldingsplicht bij significante incidenten. We zagen dat er niet spontaan melding werd gedaan door Ahold. Uiteindelijk hebben we tot op het hoogste niveau contact gehad. We hebben gezegd: die hebben we nodig, niet alleen voor jullie zelf, maar ook om andere bedrijven te helpen en te voorkomen dat zij getroffen worden door dezelfde aanval.

De **voorzitter**:
Meneer Van Weel, u heeft een interruptie. Ik wil de collega's graag even duidelijk maken dat we deze termijn zes interrupties van maximaal 30 seconden hanteren. Houd het dus beknopt, anders telt het als twee interrupties. Anders redden we het echt niet. Dat doe ik ook voor de medewerkers, de griffie en noem maar op.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Vermeer** (BBB):
Nu gaat het om een heel groot bedrijf met heel grote impact. Maar hoe ziet het protocol er eigenlijk uit? Soms wordt de boel gewoon offline gehaald omdat er intern iets misgaat. Dat kan gewoon een storing in interne systemen betreffen. De ene keer is het door een hack veroorzaakt en de andere keer is het om een hack te voorkomen. Wat is eigenlijk het protocol? Dan weet het kabinet wie het de woordvoering moet laten doen.

Minister **Van Weel**:
Wat betreft de woordvoering: een PHP-kwetsbaarheid raakt alle sectoren. Sterker nog, die raakt bijna iedereen die van het internet gebruikmaakt, op welke manier dan ook. Dan is het logisch dat ik, als coördinerend bewindspersoon van cybersecurity, daar het voortouw in neem. Uiteindelijk heb ik dat ook gedaan. Ik ben ook degene geweest die uiteindelijk een brief heeft gestuurd aan uw Kamer, mede namens de beide staatssecretarissen, over de acties die we hebben ondernomen. Als zo'n hack zich voordoet in een specifieke sector, zoals bij Ahold — het kan ook elders zijn, bijvoorbeeld in de zorg of bij infrastructuur; denk aan bruggen die opengezet worden als gevolg van een hack — ligt de eerste verantwoordelijkheid bij de bewindspersoon die verantwoordelijk is voor de sector, ook omdat die moet kijken naar de specifieke mitigerende maatregelen die getroffen kunnen worden. Daarvoor is enige kennis van de sector nodig. Dan nog zult u zien dat de brieven waarschijnlijk altijd mede namens mij worden verstuurd. Dat gaat puur om de cybercomponent die erbij zit en de overkoepelende verantwoordelijkheid die ik daarvoor heb. Dat is de manier waarop we dat wettelijk hebben vastgelegd.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van de heer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):
Bij een hack is het duidelijk, maar dit ging volgens mij niet eens om een hack. Dit ging om een preventieve maatregel. Eigenlijk was het een update, een patch van software die nou eenmaal breed gebruikt wordt. Als wij straks met kwantumcomputing wat sprongen maken, gaan we nog veel meer fouten in oude systemen ontdekken die we nu nog niet kennen. Is het dan de bedoeling dat het kabinet elke keer iets moet gaan zeggen over iets wat eigenlijk een normaal ICT-proces zou moeten zijn?

Minister **Van Weel**:
Nee. Daarom noemde ik twee voorbeelden. Het Nationaal Cyber Security Centrum geldt voor de hele digitale sector en heeft geen sectorspecifieke aspecten. Wat betreft PHP kunt u mij en het NCSC verwachten. Waar het gaat om hacks bij individuele bedrijven — denk in dit geval aan Ahold — zult u in eerste instantie zien dat de vakminister daar de woordvoering doet, ook vanwege de mogelijke uitstralingseffecten die daaruit kunnen voortvloeien, bijvoorbeeld voor de voedselzekerheid.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Dank aan de minister voor de beantwoording. Ik denk dat ik heel goed snap waar dit vandaan komt, maar vanuit de Kamer bestaat er de grote behoefte dat het kabinet inziet dat er altijd sprake is van een overkoepelende bestuurlijke verantwoordelijkheid. Dat merkte ik de afgelopen keren toen er mondelinge vragen werden gesteld. De ene keer gaat om supermarkten. Het is heel veel hackers en zeker statelijke actoren te doen om het ingrijpen in kwetsbaarheden en vitale infrastructuur. Ze zijn niet specifiek op zoek

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

naar een sector, maar naar kwetsbaarheden. Daar kun je van leren voor andere kwetsbaarheden. Na PHP wil je ook dat er een soort mechanisme op gang komt en er wordt gezegd: "Oké, wie brengt in kaart waar de kwetsbaarheden voor de overheid zitten? Wat zijn de consequenties? Hoe doen we de communicatie richting Nederlanders?" Hetzelfde geldt bij de supermarkten. Wie gaat zorgen dat we deze lessen kunnen trekken en dat alle sectoren daarvan kunnen profiteren? Dat overkoepelende karakter is er dus altijd. Volgens mij is de vraag vanuit de Kamer vooral hoe het kabinet dat gaat invullen qua communicatie, aanspreekbaarheid, verantwoordelijkheid, lessen trekken, al die aspecten. Moet daar misschien een plan voor komen, zodat dat heel duidelijk is? Daar zou ik namelijk heel veel behoefte aan hebben.

Minister **Van Weel**:
Ik denk dat het duidelijk is, zoals ik het net aan de hand van die twee voorbeelden heb gezegd. Dat is ook hoe wij het met elkaar overeen zijn gekomen in de Cyberbeveiligingswet. Ik kan nu dus niet die sectorale verantwoordelijkheden, die politieke verantwoordelijkheden, wegnemen bij collega's, terwijl we die net wettelijk hebben verankerd. Ik denk ook dat we nog moeten wennen. Helaas hebben we de afgelopen tijd genoeg gelegenheid gehad — dat zal de komende tijd ook het geval zijn, vrees ik — om te wennen aan de vraag: wie staat er nou op welk moment voor welk soort probleem?

Nogmaals, als er statelijke actoren achter blijken te zitten, of als het de nationale veiligheid of de weerbaarheid raakt, zult u mij overkoepelend altijd zien. Ik zie dat namelijk als mijn overkoepelende verantwoordelijkheid. Als het gaat om generieke kwetsbaarheden zult u mij ook zien. Bij PHP ben ik bijvoorbeeld ook het aanspreekpunt. Als het echt gaat om sectorspecifieke hacks, waarbij er nog geen sprake van een crisis is, zal de verantwoordelijkheid in eerste instantie liggen bij de verantwoordelijke sectorbewindspersoon. Op het moment dat we komen tot aspecten die een crisisniveau of de nationale veiligheid raken, dan hebben we onze hele crisisstructuur zoals we die in Nederland hebben ingericht, met de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. Dan komen we in actie met landelijke crisisplannen en ben ik er altijd, want op dat moment neemt het hele kabinet de landelijke regie op zich.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van mevrouw Kathmann.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Er is gewoon altijd een vraag om en een noodzaak voor overkoepelende verantwoordelijkheid. Niemand vraagt erom die sectorale verantwoordelijkheid af te pakken. Mensen vragen hoe de invulling van de overkoepelende aspecten gaat. Die aspecten zijn er namelijk altijd en die zitten 'm in communicatie, in lessen trekken, in het in kaart brengen van kwetsbaarheden in andere sectoren en noemt het maar op. Die overkoepelende aspecten zijn er altijd. We zijn gewaarschuwd dat we zulk soort storingen, hacks en noem het maar, op veel meer mee gaan maken. Er is gewoon grote behoefte om die overkoepelende, coördinerende verantwoordelijkheid vanuit het kabinet beter in kaart te brengen. Niemand vraagt: haal de sectorale verantwoordelijkheid weg.

Minister **Van Weel**:
Die sectorale verantwoordelijkheid betekent wel wat. Als de minister van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Volksgezondheid daar staat om te duiden dat twee ziekenhuizen zijn gehackt, dan heeft dat impact op de dienstverlening in de zorg. Dat is haar verantwoordelijkheid. Zij zal dan ook heel duidelijk communiceren wat dit betekent voor ons zorgstelsel en waar mensen rekening mee moeten houden. Dat ligt evident bij haar. Ik denk dat we het daar wel over eens zijn.

Dan is de vraag of de cyberaspecten daarvan ook uitstralingseffecten hebben naar andere sectoren en hoe we daar dan mee omgaan. Daar zie ik absoluut een verantwoordelijkheid voor mijzelf en ook voor het Nationaal Cyber Security Centrum, dat in dat soort gevallen het punt zal zijn waar al die informatie samenkomt. Dat hebben we ook bij de Aholdhack gezien. Daar trekken we natuurlijk altijd bredere lessen uit, die niet alleen maar voor die sector gelden, maar breder. Ik ervaar en aanvaard die bredere, coördinerende verantwoordelijkheid voor cybersecurity. Bij specifieke incidenten in sectoren zal ik echter ook altijd de vakminister in positie brengen om datgene te doen wat nodig is in dat sectorgebied, ook in de communicatie.

De **voorzitter**:
U vervolgt, minister.

Minister **Van Weel**:
Je zult daar altijd iets van een grijs gebied in houden, maar houdt u ons ook daar alstublieft scherp. Als u mij ergens mist, kom ik graag opduiken.

De **voorzitter**:
De minister vervolgt zijn betoog.

Minister **Van Weel**:
Er waren ook vragen over hoe digitaal je nou moet worden. Moet je eigenlijk wel alles vasthangen aan het internet, of moet je toch ook terug kunnen vallen op systemen die daar geen moeite van hebben? Ik heb uw Kamer gehoord. Ik denk dat de interactie tussen de heer Vermeer en anderen de worsteling die we daarin allemaal zien precies weergeeft. Ik heb voor mezelf bepaald dat mijn koelkast thuis niet hoeft te communiceren met anderen dan mijzelf. Dat doen we wel visueel: ik doe de deur open en ik zie wat erin staat. Wat er ontbreekt, ga ik dan zelf wel halen, al dan niet digitaal. Dat laatste vind ik dan wel weer makkelijk, zeker in mijn baan. Het is makkelijk dat we de dienstverlening hebben om ook online boodschappen te kunnen bestellen en die te laten bezorgen. Daarmee neem je inherent altijd iets van een risico. Elk apparaat dat is aangesloten op het internet is uiteindelijk hackbaar, al dan niet door menselijke fouten dan wel door kwetsbaarheden in de systemen. We zullen daar altijd een afweging in moeten maken.

Ik denk dat de digitalisering van onze maatschappij niet meer te stoppen is en dat die ons in positieve zin ook heel veel brengt. Ik denk dat we de komende periode moeten werken aan de kwetsbaarheid en vooral ook aan de weerbaarheid. Ik heb mezelf drie jaar geleden wat minder populair gemaakt door bij een hack "get used to it" te zeggen. Die parafrasering was misschien wat kort door de bocht, maar in de kern sta ik nog wel achter de boodschap: we moeten er rekening mee houden dat hacks altijd voor zullen komen. De vraag is alleen hoe je ermee omgaat.

Een van de positieve dingen die we bij Ahold hebben gezien, is dat er snel gehandeld

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

wordt en dat men zich realiseert dat je, ondanks dat je grote schade gaat lijden, wellicht grotere schade hebt als je op zo'n moment niet ingrijpt. Ik denk dat steeds meer bedrijven nu ook wel inzien dat zij, als ze gehackt worden, in staat moeten zijn om het verkeer te monitoren dat op hun netwerk plaatsvindt. In negatieve zin hebben we vorige zomer het OM als een voorbeeld daarvan gezien. Toen kon niet geconstateerd worden of er data geëxfiltreerd werd. Dan kun je dus niks anders doen dan je hele systeem isoleren. Dat wil geen enkel bedrijf, maar dat is wel het gevolg als je dit niet goed inregelt.

De Cyberbeveiligingswet zorgt er hopelijk voor dat bedrijven dat wel gaan doen, want ze zijn daar wettelijk toe verplicht tot op het niveau van de boardroom. Zal dat wennen zijn? Absoluut. Dat zagen we nu bij de meldplicht bij Ahold. Die kwam niet spontaan; we hebben wat gesprekken moeten voeren om die los te krijgen. Dat geldt ook voor de aangifte die uiteindelijk gedaan is, die ons in staat stelt om ook te achterhalen wie erachter zat. Maar ook daar staan bedrijven tot op heden niet altijd om te springen, omdat ze denken dat het te diep ingrijpt in hun bedrijfsvoering.

De heer **Vermeer** (BBB):
Bij dat soort aanvallen kan het natuurlijk ook nog zo zijn dat een bedrijf gegijzeld wordt en dat bijvoorbeeld een van de eerste eisen is om geen contact te zoeken met de overheid. Dat gebeurt bij fysieke ontvoeringen natuurlijk ook. Maar ik heb er wel wat moeite mee dat de minister via dat koelkastverhaal probeert … Het is wel grappig, maar het is natuurlijk niet hoe bedrijven werken. Die hebben hun hele onderhoudssituatie en monitoring gekoppeld aan onlinetools. In het geval van al die koelinstallaties en zo moet men ook kunnen ontdooien als de boel aanvriest. Het is dus niet zo makkelijk voor grote bedrijfsprocessen en grote ketens als de minister schetst.

Minister **Van Weel**:
Daar ben ik het honderd procent mee eens. Ik noemde expliciet de afweging die ik makkelijk kan maken, maar de afwegingen voor bedrijven of bedrijfsprocessen zijn natuurlijk niet zo makkelijk. Het online monitoren van apparaten, waardoor je onderhoud kunt doen op het moment dat het nodig is in plaats van het periodiek te doen, is bijvoorbeeld al een enorme economische winst. Die winst willen we ook niet meer terugdraaien. Daarom vond ik de discussie tussen de Kamerleden zo goed, want die schetst precies dat we digitalisering of het feit dat netwerken verbonden zijn, echt niet meer ongedaan gaan maken. De vraag is dus: hoe zorgen we voor een snellere recuperatie en daarmee voor een hogere dijkbewaking?

De **voorzitter**:
Dank u wel. Gaat u verder met uw betoog.

Minister **Van Weel**:
Samen met de Cyberbeveiligingswet hebben we natuurlijk ook de Wet weerbaarheid kritieke entiteiten. Die hangt een beetje samen met de vraag hoe we ervoor zorgen dat niet alleen de cyberveiligheid op orde is, maar dat ook de weerbaarheid van de kritieke voedselvoorziening, waterbeheersing en elektriciteitsvoorziening van die sectoren van hoog niveau is. Ook die wet is aangenomen. Die dwingt alle bedrijven in deze keten ook om te kijken naar hun toeleveringsketen. Dat raakt een beetje aan de mkb-vraag die we hoorden. Je kunt als Ahold alles op orde hebben, maar er hangen natuurlijk een heleboel kleine bedrijven onder die minder capaciteit hebben om te zorgen voor hun

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

cyberveiligheid. Ik denk dat daar een verantwoordelijkheid ligt bij de grote spelers in de keten, om ook te zorgen dat hun toeleveringsketen wat dat betreft op orde is. Die kunnen daar een rol in vervullen. Overigens kan ook de overheid daar een rol in vervullen. Dat is een antwoord op het Anti Phishing Shield, dat de heer Ceder noemde. Ja, we willen dat dolgraag uitbreiden omdat we zien dat hiermee op een laagdrempelige manier wel een service wordt geboden, ook aan bedrijven die daar anders wellicht niet zelf toe in staat zouden zijn.

Ik zei al dat de Cyberbeveiligingswet net in werking is getreden. We zien natuurlijk dat die nu zijn beslag moet gaan krijgen. Hoe zien we daar dan de resultaten van en hoe monitoren we die? Dat is een vraag van de heer Vermeer. Twee jaar na de inwerkingtreding wordt de wet geëvalueerd. Daar zal uw Kamer over worden geïnformeerd. Conform het Cyberbeveiligingsbesluit moeten de vakministers iedere vier jaar, of eerder als daar aanleiding toe is, de drempelwaarde bepalen wanneer een incident moet worden gemeld en die ook evalueren. Al die evaluaties zorgen ervoor dat we de effecten hopelijk goed in beeld krijgen.

Daarnaast hebben we natuurlijk jaarlijks het Cybersecuritybeeld Nederland, dat we afgelopen vrijdag ook hebben uitgebracht. Dat vertelt ons in ieder geval hoe het staat met de dreiging, maar ook met de digitale weerbaarheid van Nederland. U heeft gezien dat dit afgelopen vrijdag een redelijk alarmistisch bericht was, vooral omdat we nu voor het eerst AI zien binnentreden in de wereld van cyberaanvallen. Daar is echt wel een been bij te trekken.

Ik bladerde even door mijn antwoorden, want in interrupties kom je al een hoop tegen. Ik wil u ook niet onnodig dubbele informatie vertellen. Maar laat ik nog wel het volgende vertellen. Er werd gevraagd wat voor plannen er zijn voor ontwrichting door een cyberaanval. Hoe zijn we daarop voorbereid? Daar is een Landelijk Crisisplan Digitaal voor. Die landelijke crisisplannen hebben wij voor verschillende dreigingen: voor overstromingen, voor stroomuitval, maar dus ook voor een digitale crisis. Dat geeft inzicht in de afspraken over de beheersing van zo'n crisis op landelijk niveau. Dan moet je dus wel echt op een behoorlijk crisisniveau zijn. De crisisstructuur is omschreven. De rollen, de taken en de verantwoordelijkheden zijn omschreven voor de organisaties die daarbij betrokken zijn.

We hebben ook een periodieke oefening tussen de overheid en de private sector. Die heet ISIDOOR. Ik nodig u allen van harte uit om daar een keer te komen kijken, want het is echt indrukwekkend hoeveel bedrijven daar inmiddels aan meedoen en daarin bepaalde scenario's doorleven. Dat gebeurt onder gezag van het Nationaal Cyber Security Center. Ook die zullen we gaan updaten aan de hand van de Cyberbeveiligingswet, want die brengt natuurlijk een hele nieuwe dimensie in de verantwoordelijkheid van bedrijven daarin.

Laat ik eindigen met de digitale euro. Daarbij kijk ik naar de voorzitter in zijn rol. Vanuit de "Denk vooruit"-campagne moedigen wij ook aan om cashgeld in huis te hebben, juist voor dit soort crisissituaties. We zagen bijvoorbeeld bij een stroomuitval in Spanje dat er niet meer digitaal betaald kon worden en dat de prijs van kaarsen in één keer kon stijgen naar €50. Cashgeld is daarbij echt een uitkomst. Ik zou dus iedereen willen oproepen om ervoor te zorgen dat je iets van cashgeld in huis hebt. Tegelijkertijd zien we dat, zeker waar het gaat om hele grote aankopen met cashgeld, er ook echt misbruik van

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

werd gemaakt in de ondermijnende sfeer. Daar komt de €3.000 vandaan, die de heer Van Dijk ook aanhaalde in zijn betoog. Ja, het was gewoon te duidelijk dat aankopen per stuk van €3.000 of meer heel vaak niet meer lagen in de legitieme IKEA-inkopen van een gemiddeld gezin. Daarmee druk ik mij ook nog zacht uit. Ik denk dat we daarmee een goede grens hebben gelegd, maar daarmee willen we geenszins het gebruik van cashgeld criminaliseren of ontmoedigen.

Dat was het blokje, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dan had ik als eerste een interruptie van mevrouw Zwinkels, en daarna een van mevrouw Rajkowski.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dank aan de minister voor zijn eerste beantwoording. Ik had nog een vraag over precies die cyberweerbaarheid, ook in relatie tot het mkb. Wat de minister beschrijft, heb ik eerder dit jaar namelijk letterlijk zo verwoord in een motie: dat grote bedrijven in die keten een belangrijke rol spelen, maar dus ook dat we de kennisuitwisseling en de regelingen voor het mkb op orde moeten houden. Die motie is toen aangenomen, maar ik lees nu in de begroting dat de subsidie voor cybersecurity, waar al dat soort regelingen voor het mkb in zitten, nu in 2026, dus dit jaar, gaat eindigen. Mijn vraag was dus simpelweg: kan er worden toegezegd dat die regelingen gewoon doorlopen? Het zijn namelijk kleine bijdrages die een groot verschil maken voor het mkb. Volgens mij heb ik het antwoord daarop gemist.

Minister **Van Weel**:
Excuus voor de cliffhanger, maar ik verwijs deze door naar de staatssecretaris van Economische Zaken. Zij komt zo op deze specifieke vraag terug.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
€3.000, dat zijn wel heel veel Billykasten. Dat wordt natuurlijk een beetje verdacht; dat begrijp ik zeker.

Ik heb een vraag over ISIDOOR. Ik kom graag een keer kijken. U bent, denk ik, de derde minister die een publiekelijke uitnodiging heeft gedaan waar ik publiekelijk op inga, maar ik zou ook graag een keertje komen kijken, na zes jaar Tweede Kamerlidmaatschap. Ik wil dus graag dat dat genoteerd wordt. Ik heb alleen ook vaker het volgende gevraagd. ISIDOOR vindt elke twee jaar plaats; volgens mij is de eerstvolgende op z'n vroegst pas eind 2027. Dan is de wereld alweer zo anders. Ik zou het dus ook fijn vinden als we dit soort oefeningen vaker kunnen doen, en dan misschien kleinschaliger, want ik snap wel de impact daarvan. Graag een reactie daarop: kan een oefening ook vaker en dus ook kleinschaliger plaatsvinden?

Dan heb ik ook nog een vraag over de crisisplannen digitaal. Die zijn er alleen per sector, als ik het goed heb begrepen. Het interessante vind ik nou juist dat als een cyberaanval een keer succesvol is en voor ontwrichting gaat zorgen, dat natuurlijk sectoroverstijgend gaat plaatsvinden. Ik maak me dus zorgen, ook vanwege de gesprekken die ik vaker heb gehad, ook met toezichthouders. Zij kijken per sector en per organisatie naar de vraag: heb jij een analoge terugvaloptie nodig, ja of nee? Volgens mij is dat niet waar we naar moeten kijken. Volgens mij moeten we het allesoverstijgend

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zien, zo van: maar wacht even, misschien heeft deze organisatie dat alleen niet nodig, maar als deze andere sectoren alle drie omvallen, is deze sector ineens wel heel belangrijk. Ik ben dus meer op zoek naar hoe het in de realiteit werkt. Ik ben blij dat al die crisisplannen bestaan, maar kan die volgende vertaalslag nog gemaakt worden?

Minister **Van Weel**:
Op dat laatste: dat crisisplan digitaal gaan we sowieso dit jaar hernemen, omdat de Cyberbeveiligingswet en de Wet kritieke entiteiten in werking zijn getreden. Dat is als crisisplan al sectoroverstijgend. We gaan dus ook aandacht besteden aan deze aspecten; het is terecht dat u die noemt.

Wat betreft ISIDOOR: dit soort oefeningen heeft natuurlijk een hele lange aanlooptijd, omdat ze heel veel voorbereiding vereisen. Het is niet de enige oefening die plaatsvindt. Ik hoor uw hartenkreet na zes jaar Kamerlidmaatschap. Ik weet zeker dat we u op korte termijn voor de oefening kunnen uitnodigen. Ik denk dat het ook goed is om te zien hoe het NCSC echt wel de spin in het web is geworden wat betreft cyberbeveiliging qua connecties met elke sector. Qua kennis worden ze zeer hoog ingeschat. Ik ben daarvan wel onder de indruk. Internationaal krijg ik ook veel complimenten over het niveau dat we hebben, dus ik moet zeggen dat dit echt een organisatie is die de moeite van het bezoeken waard is.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is de minister bij zijn volgende blokje, neem ik aan?

Minister **Van Weel**:
Ja, Offlimits. Dat was ook vorige week tijdens het WGO Politie aan de orde, en morgen is het dat ook in motievorm bij de afronding van het WGO Politie. Ik zal hier herhalen wat ik in het debat daar heb gezegd: ik zie echt de waardevolle rol van wat Offlimits doet. We hebben hier natuurlijk te maken met een structurele taakstelling, die al vanuit het kabinet-Schoof is ingevoerd. Die kan ik niet generiek ongedaan maken, maar ik kijk zeer welwillend aan tegen dit amendement en dat zal ik tijdens de begrotingsbehandeling dus ook langs die lijn appreciëren. Ik zie wat deze organisatie doet. Overigens vind ik dat we daar op langere termijn als overheid natuurlijk ook wel zelf een rol in zouden moeten willen spelen, maar op dit moment zie ik dat Offlimits de enige is die dat gat kan vullen en denk ik dat we daar blij mee moeten zijn.

De **voorzitter**:
Excuus, minister. Ik zag drie vingers. Ging dat allemaal over het laatste punt of over het volgende punt? O, over Offlimits. We laten de minister even zijn verhaal afmaken.

Minister **Van Weel**:
Er werd breder gevraagd naar organisaties, ook in relatie tot het debat Kinderrechten, dat in december plaatsvindt. HackShield werd genoemd als een van de organisaties, maar ook organisaties waarover we met OCW in gesprek zijn. Ik zeg u toe dat we voor het commissiedebat van 16 december even terugkomen met een alomvattend beeld. Waar staan we? Waar zien we een rol van de overheid in financiering? Waar vinden we dat de markt aan zet zou moeten zijn? Dat verschilt echt per project en per opgave, maar daar komen we voor dat debat graag op terug.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan zijn er wellicht een aantal interrupties. Ik zie dat mevrouw Kathmann een interruptie heeft, en mevrouw Boujdaini.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Nog even over Offlimits: er waren ook een aantal vragen gesteld over de structurele financiering van Offlimits in de toekomst. Het is fijn dat de minister zegt dat hij daar misschien een overheidstaak ziet, maar er zijn ook zaken geopperd als Offlimits financieren naar aanleiding van het aantal meldingen dat binnenkomt. Het zou fijn zijn als de minister daar nog even op in zou willen gaan.

Minister **Van Weel**:
Laten we daar bij de begrotingsbehandeling dan op terugkomen. Dan beschouwen we ook dat amendement. Dat gaat over 2027, om het daar weer te repareren. Nogmaals, er is structurele financiering voor Offlimits. Alleen, daar is een korting op doorgevoerd. Ik ben bereid om tijdens het begrotingsbehandelingsdebat te kijken naar alternatieve financieringsmogelijkheden.

De **voorzitter**:
Mevrouw Zwinkels, wilt u nog? Nee. Mevrouw Boujdaini? De vraag is beantwoord. Dan kan de minister verder naar het volgende blokje.

Minister **Van Weel**:
Het volgende blokje is tevens mijn laatste blokje, over AI en digitale grondrechten. Er zitten ook een aantal losse onderwerpjes in, zoals brillen. Dat zijn niet brillen in algemene zin. Die van u is nog redelijk transparant, meneer Vermeer, maar er zijn ook andere.

Mevrouw Kathmann vroeg naar de aantasting van digitale grondrechten. Hoe houden we daar rekening mee, ook bij het opstellen van wetgeving? Ik denk dat het ontzettend belangrijk is om die afweging te maken bij wetgeving, zodat digitale grondrechten niet in het geding komen. Dat geldt niet alleen voor digitale grondrechten. Dat zijn gewoon grondrechten. Die moeten überhaupt alleen onder bepaalde voorwaarden worden ingeperkt. Dat past bij de afweging bij wetgeving van noodzaak en proportionaliteit. De inperking van de grondrechten zal dus altijd worden meegewogen.

Het is in eerste instantie aan elk departement om dat per wetsvoorstel te zien. Daarnaast doet BZK de grondwettoets op elke wetgeving. Daar nemen ze natuurlijk ook de grondrechten in mee, inclusief de digitale grondrechten. Daarbovenop komt de AP natuurlijk altijd nog met een advies per wetgeving. Ik heb bij wetgeving bij mijn eigen departement vaak meegemaakt dat wij ook in het digitale domein door de AP gewezen werden op spanning met bijvoorbeeld de AVG. Ik denk dat het mooie van stelsels als de AVG is dat die technologieneutraal zijn. Die kijken gewoon naar het effect. Ongeacht of we te maken hebben met een AI-agent, een digitale agent of het echte leven, dezelfde regels zijn daarvoor van toepassing. Dat wordt ook voor Europese wetgeving gedaan. Dat vindt u dan terug onder het kopje constitutionele toets in het BNC-fiche dat bij wetgeving komt. Ik denk dus dat de digitale grondrechten daarmee binnen het kopje grondrechten zijn gewaarborgd.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik zei hier expliciet bij dat we steeds meer zien dat waar we vroeger soms de, volgens

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

mij valse, tegenstelling hadden tussen bescherming van privacy en veiligheid, privacy nu een veiligheidsvraagstuk is geworden. Met de geopolitieke spanningen die we hebben, is het heel logisch dat we naar instrumenten zoeken die de veiligheid sneller bevorderen, maar daardoor zijn we geneigd om sneller inbreuk te maken op de privacy, terwijl dat ook een veiligheidsvraagstuk is. Dat is een belangenafweging, omdat elk deurtje dat je inbouwt waardoor, zeg maar, goede vrienden mee kunnen kijken, niet betekent dat alleen goede mensen door die deur gaan. Je opent dan vaak ook een deur voor, en soms wordt die zelfs vertrapt door, alle kwaadwillenden die dan online kunnen meekijken. De vraag is even hoe de minister voor zich ziet dat we dat gesprek beter met elkaar voeren, zodat die veiligheidsafwegingen beter kunnen worden gemaakt en voorliggen.

De **voorzitter**:
Nogmaals, voordat de minister verdergaat: denk a.u.b. allemaal aan de tijd en hou de interrupties kort en bondig.

Minister **Van Weel**:
Ik denk dat die toetsen, ook die van de AP, die natuurlijk ook kijkt naar dit soort risico's, daar belangrijk in zijn. Ik denk ook dat het aan de Kamer zelf is om in debatten over wetsvoorstellen die hierover gaan of hieraan raken, dit soort aspecten nadrukkelijk in te brengen. Ik zie wel het spanningsveld waarop mevrouw Kathmann doelt. Nogmaals, ik denk dat we de instrumenten om dat in kaart te brengen, wel hebben, maar het is goed om dat debat elke keer te voeren met elkaar.

De **voorzitter**:
U bent bij het einde van het laatste blokje gekomen?

Minister **Van Weel**:
Nou, ik heb nog een paar antwoorden.

De **voorzitter**:
Gaat u verder.

Minister **Van Weel**:
Voorzitter. De heer Van Dijk vroeg om innovaties niet tegen te gaan, maar ook de privacy te waarborgen. Ik denk dat dat precies raakt aan waar we het net over hadden: hoe zorgen we voor een goede balans daarin? We zijn er zeker niet voor om innovaties af te remmen, zo dat al zou kunnen, zeg ik daarbij. Ik denk dat bijvoorbeeld een generiek verbod op AI niet handhaafbaar, werkbaar en realistisch zou zijn. Zo maakbaar ziet de wereld er niet uit. Tegelijkertijd moet je bij de komst van nieuwe technologieën elke keer nadenken over de kaders waarbinnen je die technologie wilt laten gebruiken, zowel door particulieren als door bedrijven. Technologieneutrale wetgeving, zoals de AVG, helpt daartegen, want die geeft gewoon ankers, ook wanneer nieuwe technologie haar intrede doet.

Onder anderen mevrouw Zwinkels vroeg naar de camerabrillen: moeten we die willen in onze openbare ruimte? Ik begrijp de zorgen, zeker waar het gaat om bijna onzichtbaar ingebouwde camera's en microfoons. Onder de AVG hebben de aanbieders van deze technologie een eigen verantwoordelijkheid voor de naleving van hun verwerkingsactiviteiten. Volgens de artikelen 12 en 13 van de AVG gelden zogenaamde

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

transparantievereisten. Dat betekent dat de producenten bij het ontwikkelen van slimme brillen rekening zouden moeten houden met die transparantievereisten, zoals visuele indicatoren die aangeven dat het een bril is die op dat moment filmt. Daarnaast blijft gewoon gelden dat zaken als heimelijk opnemen et cetera, onafhankelijk van de vraag of je dat nou met je telefoon, je bril, je paraplu of anderszins doet, niet mag en aan voorwaarden gebonden is.

De Duitsers — daar werd nog naar gevraagd — hebben hierbij gebruikgemaakt van oudere wetgeving die stelt dat als iets eruitziet als een bril, dat ook alleen maar mag worden gebruikt als een bril. Dat helpt in dit specifieke geval. Die wetgeving hebben wij niet, dus wij gaan ook na hoe we in Europees verband kunnen kijken naar bijvoorbeeld aanvullende eisen aan dit soort producten, die je dan aan producenten zou kunnen opleggen. De EDPB komt volgend jaar met richtsnoeren voor de vraag of aanvullende eisen mogelijk zijn. Die zullen wij daarin meenemen. Ik zeg dit dus graag als een inspanning toe aan mevrouw Zwinkels.

Dan was er nog een vraag …

De **voorzitter**:
Pardon, er is nog een interruptie van mevrouw Kathmann.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik vraag me dan nu weer af waar de regie ligt, want de minister gaat er nu volledig aan voorbij dat er een breed gesteunde Kamermotie ligt waarin wordt opgeroepen tot uitbreiding van het verbod in de openbare ruimte en dat er een toezegging van het kabinet ligt dat daaraan gewerkt zal worden en dat de uitwerking zo snel als mogelijk naar de Kamer gestuurd zal worden. Er is namelijk ook een debat aangevraagd, volgens mij door mevrouw Zwinkels, en het zou fijn zijn als we die uitwerking voor dat debat hebben, zodat we hier dan over kunnen uitweiden. Er zijn namelijk wel meerdere producten te bedenken; daar doelde mevrouw Zwinkels op.

Minister **Van Weel**:
Op dit moment wachten wij op de richtsnoeren van de EDPB, want op basis daarvan kunnen we kijken naar de aanvullende eisen die we zelf willen inbrengen. Dat zei ik net ook in antwoord op de vraag van mevrouw Zwinkels. We hebben eerst die richtsnoeren nodig. Die worden overigens wel dit najaar nog verwacht, toch? Nee, die worden in het voorjaar verwacht, hoor ik van de ambtenaar naast me. Dan komt de staatssecretaris, mijn staatssecretaris, dus die van Justitie en Veiligheid — niet de mijne, maar die van mijn ministerie — daar verder op terug. Dit valt namelijk binnen haar dossier, vanuit de privacywetgeving.

Dan de notificatie van slachtoffers door de politie. Daarover ging een vraag van mevrouw Rajkowski. Om na te gaan of persoonsgegevens voorkomen in datasets die door de politie in beslag zijn genomen kunnen mensen via Check je hack op politie.nl hun e-mailadres invoeren. Als dat e-mailadres voorkomt, ontvangen zij binnen enkele minuten een e-mail van de politie. Het is echt een complex proces als je elk potentieel slachtoffer moet gaan inlichten, maar ik ben wel bereid om te kijken welke volgende stap we kunnen nemen, naast deze passieve check. Ook daar hebben we natuurlijk al vaker over van gedachten gewisseld.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan was er nog een vraag van de heer Dassen, die er nu niet is maar die dit ongetwijfeld zal terugkijken. Wie is er aansprakelijk bij losgebroken AI agents en hoe zit het met de civiele en de strafrechtelijke aansprakelijkheid waar het gaat om AI? Hij heeft gelijk: een mens moet altijd aansprakelijk zijn voor daden die gepleegd worden. Personen en organisaties zijn dus altijd verantwoordelijk als er schade ontstaat door AI-modellen van hun hand. Het zijn niet de systemen die dan aansprakelijk worden. Dat benadrukken de huidige kaders over civiele en strafrechtelijke aansprakelijkheid ook en die zijn technologieneutraal dus die gelden ook in gevallen waarin schade uiteindelijk wordt veroorzaakt door een AI-systeem of -model. We hebben op dit moment nog geen zicht op tekortkomingen in dat systeem, maar we kijken natuurlijk wel continu naar de ontwikkelingen en naar wat hierin verder nodig is.

Dan was er nog een vraag over auteursrecht. Die kwam van mevrouw El Boujdaini, volgens mij. Wil ik pleiten voor een collectief vergoedingenstelsel voor AI? Ja. Generatieve artificiële intelligentie kan worden getraind op auteursrechtelijk materiaal. De rechthebbenden moeten natuurlijk een eerlijke vergoeding krijgen voor het gebruik van hun werken en de andere materialen daarin. De Europese Commissie komt binnen een halfjaar met een richtlijnvoorstel om een licentiemarkt te bevorderen. Wij zullen ons ervoor inzetten dat alle rechthebbenden, dus ook de makers en de uitvoerende kunstenaars, van die licentievergoeding kunnen meeprofiteren.

Er moeten collectieve afspraken kunnen worden gemaakt om dat doel te bereiken, niet alleen tussen de rechthebbenden en de AI-ontwikkelaars maar ook tussen de exploitanten enerzijds en de makers en de uitvoerende kunstenaars anderzijds. Op dit moment ligt in het Europese denken een verplicht collectief vergoedingenstelsel minder voor de hand, omdat dit individuele rechthebbenden het recht ontneemt om zelf afspraken te maken over hun eigen werken en andere materialen. Dat vindt de Europese Commissie op dit moment te ver gaan in de uitwerking van haar richtlijn. Maar nogmaals, die richtlijn wordt op korte termijn verwacht.

In het verlengde daarvan had mevrouw Beckerman nog een vraag over een pamflet van de Kunstenbond. In aanvulling op wat ik zonet zei, kan ik melden dat artikel 4 van de Europese richtlijn over auteursrechten in de digitale markt dicteert dat deze modellen alleen maar mogen worden getraind als de werken afkomstig zijn van een legale bron en de makers hebben nagelaten om te bepalen dat de werken niét mogen worden gebruikt. Makers die zeggenschap willen houden over hun werken moeten opt-outen, en dan hebben de ontwikkelaars van generative AI toestemming nodig om de werken te gebruiken en hun modellen te trainen. Makers kunnen zichzelf ook organiseren en onder het motto "samen sterk" collectieve afspraken maken. De AI-verordening dicteert dat ontwikkelaars van AI-modellen voor algemene doeleinden een voldoende duidelijke samenvatting moeten maken van de werken waarmee hun modellen zijn getraind. Daardoor kunnen rechthebbenden ook in staat worden gesteld om te controleren of de voorwaarden van dat artikel 4 worden gerespecteerd.

Voor de bescherming van stem en beeltenis geldt dat er sprake is van verwerking van persoonsgegevens en dat onderdeel is al beschermd. Daar kan op basis van de AVG al tegen worden opgetreden. In aanvulling daarop zeg ik dat ook hier geldt dat de Europese Commissie met een richtlijn komt die aanvullende waarborgen zou moeten geven.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat waren de antwoorden.

De **voorzitter**:
Ik dank de minister van Justitie en Veiligheid voor zijn beantwoording en geef nu het woord aan de staatssecretaris van Digitale Zaken.

Minister **Van Weel**:
Voorzitter, ik blijf hier wel zo lang mogelijk zitten, maar op enig moment zal ik dan verdwijnen.

De **voorzitter**:
Het wordt u vergeven.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Voorzitter, dank u wel. Acht maanden geleden was de vorige begrotingsbehandeling Digitalisering. Het was een van de eerste debatten na het aantreden van het nieuwe kabinet en ons eerste debat met uw commissie. De ontwikkelingen op het gebied van digitalisering hebben sindsdien laten zien hoe belangrijk het is dat wij hier vandaag weer met elkaar debatteren. De wereld staat niet stil. Sinds het vorige WGO hebben wij, als belangrijkste bewindspersonen op Digitale Zaken, ook niet stilgezeten.

Ik heb uw Kamer in september meegenomen in mijn strategische inzet voor de komende periode. Daarin staan drie pijlers duidelijk centraal: een productieve, weerbare economie, een veilige, verantwoorde digitale omgeving en een samenhangende, toekomstbestendige en soevereine digitale overheid.

Misschien wel de belangrijkste uitdaging sinds de start van mijn staatssecretariaat zijn de razendsnelle en disruptieve ontwikkelingen op het gebied van AI. Ik ben daarom ook blij dat afgelopen vrijdag de kabinetsvisie op artificial intelligence is gepresenteerd. Als kabinet kiezen wij voor AI die iedereen vooruithelpt en die de samenleving als geheel beter maakt. Denk aan een verpleegkundige die met AI minder tijd aan administratie kwijt is, aan een boer die precies weet wanneer de gewassen water nodig hebben en die daardoor minder verspilt, aan een leerkracht die elke leerling hulp op maat kan bieden en aan een ondernemer die niet verzandt in papierwerk en die makkelijk informatie kan delen met de overheid. AI is nadrukkelijk veel meer dan alleen de grote taalmodellen die iedereen kent.

Het hele kabinet zal aan de slag moeten. Alle ministers gaan aan de slag met AI binnen hun eigen domeinen, van Volksgezondheid tot Sociale Zaken en van Onderwijs tot Binnenlandse Zaken. Als kabinet zijn wij niet naïef over de risico's, bijvoorbeeld op het gebied van cybersecurity, desinformatie en andere vormen van misbruik. Ik verwacht dat wij tijdens het debat van vandaag uitgebreid over zowel de kansen als de risico's zullen spreken. Dat hebben we natuurlijk al gezien.

Voorzitter. Nederland heeft een sterke digitale basis, innovatieve bedrijven, toonaangevend onderzoek en breed ontwikkelde digitale vaardigheden. Dat levert ons veel op, maar het is zeker geen vanzelfsprekendheid. De toegang tot noodzakelijke technologie, zoals AI en computerchips, wordt steeds belangrijker. Sociale media beïnvloeden onze samenleving en het welzijn van onze kinderen. Er zijn afhankelijkheden van een bepaald aantal leveranciers en er is krapte op de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

arbeidsmarkt. Dit maakt dat we moeten blijven investeren en snel moeten inspelen op de ontwikkelingen. Digitale autonomie is daarbij een belangrijk uitgangspunt, een voorwaarde om onze eigen keuzes voor Nederland te maken. Dat betekent zelf kunnen bepalen wie toegang heeft tot datasystemen, kunnen overstappen wanneer dat nodig is en toegang behouden tot noodzakelijke technologie, ook wanneer we deze niet altijd zelf zullen ontwikkelen. We willen kunnen borgen dat publieke en private diensten beschikbaar blijven, ook wanneer systemen verstoord worden. Nietsdoen kan tenslotte grote gevolgen hebben.

Wat ik zie tijdens mijn werkbezoeken stemt me positief. Ik bezocht recent in Zeeland een cyberbunker en ik zag daar hoe het onderwijs, bedrijven en de overheid samenwerken om veilige AI-toepassingen in de zorg te ontwikkelen. In Amsterdam zag ik samen met de minister-president hoe Prosus innovatieve AI-start-ups en baanbrekende ideeën een gezamenlijke basis geeft. Vorige week had ik het genoegen om een demonstratie bij te wonen van een veelbelovend prototype voor AI-verificatie, dat onlangs in het testlab bij SSC-ICT voor het eerst op een overheidserver werd getest. Daarmee draagt Nederland in brede zin bij aan de veiligheid van toekomstige geavanceerde AI-systemen. Ik spreek ook vaak met de jongerenraad van UNICEF om hun input, ervaringen en ideeën mee te nemen in dit beleid.

Ook binnen de overheid zetten we stappen. Gemeentes, provincies, waterschappen en publieke dienstverleners hebben onder de Nederlandse Digitaliseringstrategie de eerste afspraken over het Federatief Datastelsel bekrachtigd. Tijdens de zomer zijn we gestart met de Nederlands Digitale Dienst. Tegelijkertijd weet ik dat er bij uw Kamer vragen leven over de financiering van die ambities. Daar hebben we het vandaag veel over gehad. Ik begrijp dat en ik neem die vragen serieus. Niet alles kan tegelijk. De begroting die we hier vandaag behandelen, is voor mij de basis. Ik probeer binnen de budgettaire kaders die ik heb zo veel mogelijk kansen te benutten om mijn ambities te realiseren. Daarnaast kijk ik naar slim samenwerken met de markt als bundeling van inkoopkracht nuttig is. Ook kijk ik of we kunnen aansluiten bij bestaande instrumenten. Ik kijk voor innovatie bijvoorbeeld naar de nationale investeringsinstelling en het Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie, maar ook naar Europese cofinanciering.

Voorzitter. Digitalisering vraagt om scherpe keuzes om nu en in de toekomst zeggenschap te behouden over hoe we in Nederland digitaal samenleven en we onze toekomstige welvaart realiseren. De 1,5% economische groei, die wij als kabinet nastreven, kan niet worden bereikt zonder ook te investeren in onze digitale economie, samenleving en overheid. Een goed voorbeeld hiervan is de IPCEI AI, een belangrijk project dat bijdraagt aan de bredere Europese doelstellingen. Hier hebben we 120 miljoen euro voor vrijgemaakt. Samen staan we sterker, met alle initiatieven samen. Ik werk graag samen met uw Kamer om dit voor elkaar te krijgen.

Ik heb een aantal mapjes: de digitale infrastructuur, de digitale economie, de digitale samenleving, inclusief sociale media en AI en werk, kwantum, de digitale overheid en dan nog een paar overige punten. Ik zal meteen beginnen met de digitale infrastructuur. Een aantal vragen gingen over zeekabels. Mevrouw Rajkowski vroeg onder andere hoe het onderzoek naar de nieuwe zeekabel verloopt. Met het amendement-Dassen en co is 18 miljoen euro beschikbaar gesteld voor zeebodemonderzoek naar de arctische route. Dit onderzoek bestaat deels uit een desktopstudie, maar ook uit fysiek bodemonderzoek waarbij schepen daadwerkelijk de Noordzee op gaan om te kijken wat daarvoor nodig is.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dat onderzoek moet uitwijzen wat de definitieve route zou kunnen zijn en wat de daadwerkelijke aanlegkosten zijn. Die zijn nu geraamd op 82 miljoen euro voor alleen de Nederlandse aftakking. De haalbaarheid van private financiering voor de aanleg en exploitatie van die aftakking wordt daarmee dus ook in kaart gebracht.

De Europese Commissie neemt aan het einde van dit jaar een besluit over de aanpassingen in de reeds toegekende subsidie, de Connecting Europe Facility, die bedoeld is voor de arctische route van Europa naar Japan, mogelijk via Groenland en Canada. Potentieel komt daarmee ook EU-financiering beschikbaar voor de desktopstudie naar een Nederlands deel van de route. Naast het zeebodemonderzoek voor de Nederlandse aftakking zetten wij ons ook in voor het bouwen van een stevig internationaal consortium voor de aanleg en exploitatie van die zeekabel. Het gaat niet alleen om het stukje naar Nederland, maar natuurlijk ook om de kabel an sich. Omdat deze kabel niet alleen vanuit de markt van de grond komt, ga ik ook over de aanleg van de kabel in gesprek met landen die aan de route liggen. Pas enkele jaren nadat de financiering voor de zeekabel rond is, kan ook echt de daadwerkelijke aanleg plaatsvinden. Dat heeft onder andere te maken met de beperkte beschikbaarheid van schepen die die kabels daadwerkelijk in de zee kunnen leggen.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Dank voor de uitgebreide beantwoording. Die schepen zijn inderdaad al jaren van tevoren volgeboekt, dus dat is natuurlijk jammer, maar het is goed om te horen dat dit soort concrete stappen nu daadwerkelijk worden gezet. Alleen, als ik dit doorreken met de informatie die ik had over wanneer de huidige grote zeekabels met pensioen gaan, hebben we dan niet een paar jaar kabels met pensioen voordat we nieuwe hebben? Klopt dat?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Dat zou kunnen gebeuren. In de overzichten van de bestaande kabels en de uitfasering daarvan zit een tijdsframe. Er zijn ook kabels die formeel al uitgefaseerd zouden zijn, maar die het nog steeds doen. Maar er kan inderdaad een situatie ontstaan ... Dat zit natuurlijk ook in de snelheid. De oudere kabels zijn over het algemeen minder snel dan degene die nu worden aangelegd, maar kunnen nog steeds wel data transporteren. Ik denk dat dat ook een van de dingen is waarvan ik graag zou willen dat ze worden meegenomen in de Staat van de Digitale Infrastructuur, waar wij zo direct ook nog over zullen spreken. Ik denk dat dit daar een van de belangrijke aandachtspunten in kan zin.

De **voorzitter**:
Een vervolgvraag van mevrouw Rajkowski.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Dank voor die toezegging. Als de uitfasering van die kabels ... Ik noem het even simpel gezegd dat ze met pensioen gaan, want dat praat makkelijker. Wat zijn dan de risico's dat dingen kapotgaan, dat dingen niet werken? Mocht er tijdens het onderzoek iets voorbijkomen waarvan de staatssecretaris denkt dat het een tijdelijk risico kan zijn, wil ze daar dan ook de Kamer over informeren?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Mocht dat uit het onderzoek naar voren komen, dan zal ik de Kamer daarover informeren.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw Kathmann en de heer Van den Berg vroegen beiden nog: "De komende jaren worden er zeekabels uitgefaseerd. Gaat het kabinet ze direct vervangen? Wie neemt nou het besluit over de daadwerkelijke aanleg?" Inderdaad, de komende jaren zijn naar verwachting vier kabels aan het einde van de oorspronkelijke technische levensduur. Dat betekent niet dat ze direct uitgezet zouden worden, maar die zijn dan aan het einde van de technische levensduur gekomen. Het daadwerkelijke besluit om een kabel buiten gebruik te stellen wordt door de eigenaar genomen. Daar heb ik verder dus geen invloed op. Sinds 2019 zijn er vier nieuwe zeekabels aangelegd, die ook een veelvoud aan capaciteit hebben ten opzichte van de oudere kabels. Het aantal kabels zegt dus niet per definitie alles over de beschikbare datacapaciteit.

Het kabinet is de laatste jaren actief om samen met de Zeekabelcoalitie de markt te stimuleren om zeekabels naar Nederland aan te leggen. Daarbij is het onderzoek dat we nu aan het uitvoeren zijn naar de aanlanding van de arctische route ook belangrijk, want voor private partijen zijn dit soort onderzoeken om te kijken ... De feasibility study financieren zij eigenlijk niet zelf, maar als er vervolgens uit dat onderzoek een goede businesscase naar voren komt, is het voor bedrijven veel gemakkelijker om daarop in te stappen.

Voor het daadwerkelijke besluit om zeekabels aan te leggen wordt eerst gekeken naar private financiering, aangevuld met Europese subsidies, die vaak beschikbaar zijn als het gaat om zeekabelprojecten die ook worden gezien als van Europese belang. Voor de aanleg van specifiek de arctische zeekabels willen partijen naar verwachting een positief besluit nemen als op basis van de uitkomsten van het zeebodemonderzoek blijkt dat een positieve businesscase haalbaar is. Ook moet er een internationaal consortium gevormd worden, met daarin onder andere Japanse bedrijven.

De **voorzitter**:
Is dit toevallig het laatste punt over zeekabels, staatssecretaris? Er is namelijk een interruptie, die ik graag aan het eind van dit onderwerp wil laten plegen.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ik heb nog een kleine opmerking naar aanleiding van de vraag van de heer Van den Berg. Hij vroeg of het kabinet als de uitkomsten van het onderzoek positief zijn, daadwerkelijk bereid is de volgende stap te zetten en of dat dan ook blijkt uit de meerjarenbegroting. Die Arctische route is een belangrijke route waar ik me ten volle voor ga inzetten, niet alleen met die 18 miljoen op de begroting voor het zeebodemonderzoek, maar ook in internationale gesprekken met bijvoorbeeld Japan, waar ik volgende week naartoe zal gaan. De precieze financieringsvraag moet eerst duidelijk zijn op basis van dat zeebodemonderzoek. Wat mij betreft heeft het de sterke voorkeur om deze route via private financiering, aangevuld met Europese CEF-subsidies, mogelijk te maken. Om die reden is er op dit moment geen aanvullend budget gereserveerd op de meerjarenbegroting.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Vrij vertaald is het antwoord op mijn vraag dus: nee, het kabinet is daartoe niet bereid. Ik schrik best wel van de opmerking die de staatssecretaris hier maakt. Ik hoor haar zeggen "wij gaan niet over die kabels" en "einde technische levensduur". Uiteindelijk wordt besloten door de bedrijven of ze worden uitgezet. We kunnen dus in de situatie

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

terechtkomen dat die bedrijven op een gegeven moment besluiten die kabels uit te zetten. Dan heeft Nederland een heel erg groot probleem. Aan de andere kant zijn we ook niet bereid om te investeren in die kabels zelf. Waarom nemen we zo'n groot risico? Waarom spreken we over soevereiniteit als we niet eens zeggenschap hebben over die kabels en niet willen investeren in de toekomst? Ik volg het werkelijk niet.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Korte reactie daarop. Er zijn weinig landen in de wereld met een eigen zeekabel, waar ze volledige zeggenschap over hebben. Ik zou na moeten denken welk land dat is. In Nederland is dat niet het geval. Sinds het moment dat we die zeekabels hebben, is dat niet het geval geweest. Maar ik zie ook waar de heer Van den Berg over nadenkt en waar hij bang voor zou zijn. Dit komt natuurlijk nadrukkelijk aan bod in de gesprekken die wij voeren met de eigenaren van de zeekabels, maar feitelijk gezien is dit inderdaad de situatie.

De **voorzitter**:
De staatssecretaris vervolgt haar betoog.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Dat brengt mij direct bij het volgende punt, waar we veel over hebben gesproken: de ambities zonder aanvullend geld. Onder anderen mevrouw Kathmann begon daarover. Ik begrijp dat u daar vragen over heeft. We nemen die zorgen en vragen ook heel serieus, maar de ambities die ik heb opgenomen in de brief over de strategische inzet passen binnen de bestaande budgetten. Hierbinnen probeer ik dan zo veel mogelijk de kansen te benutten. We kijken bijvoorbeeld naar slimme samenwerking met de markt, naar waar bundeling van inkoopkracht nuttig is en naar aansluiting bij bestaande instrumenten. Zeker voor innovatie zijn er aanvullende middelen beschikbaar gesteld, onder andere bij de nationale investeringsinstelling en het NADI, maar ook via Europese cofinanciering.

Dan werd mij ook nog de vraag gesteld of wij contact hebben met de collega's van Infrastructuur en van Defensie, om samen de portemonnee te trekken. We zijn doorlopend met elkaar in gesprek, ook om te kijken waarin we samen op kunnen trekken. Tegelijkertijd is het, denk ik, goed om te erkennen dat zowel Defensie als Infrastructuur en Waterstaat ook andere grote opgaven hebben die om middelen vragen. We zoeken dus nadrukkelijk die samenwerking op.

Ik had nog twee vragen over zeekabels, waar ik toch nog even bij stil wil staan. Mevrouw Rajkowski vroeg of we de risico's van dat verouderde zeekabelnetwerk goed in beeld hebben, zoals de Kamer ook vroeg. Ik denk dat die vraag ook een beetje aansluit bij de zorgen van de heer Van den Berg. We hebben de zeekabels die in Nederland aanlanden in beeld, ook hun capaciteit en leeftijd. Op het gebied van de maritieme veiligheid zet het kabinet zich via het Programma Bescherming Noordzee Infrastructuur en de het toekomstige National Maritime Security Centre in voor de beveiliging van die kritieke infrastructuur op de Noordzee, waaronder zeekabels. Voldoende betrouwbare zeekabelcapaciteit is van groot belang voor de digitale infrastructuur en de economie. Omdat een deel van de zeekabels verouderd is, zetten we ons, zoals ik net al aangaf, via de Zeekabel Coalitie actief in voor de aanlanding van de zeekabels.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik heb een vraag over het blokje "ambities zonder geld". Dat was ineens afgerond. Als ik heel eerlijk ben, vind ik dat de staatssecretaris zich er wel heel makkelijk van afmaakt. Er is namelijk echt door heel veel mensen hier vandaag aangegeven dat we heel vaak snappen dat politiek keuzes maken is en dat het allemaal niet gratis is. Maar wil je dit goed doen, dan moet je een aantal grote klappers willen maken en niet blijven hangen in kleine beleidsstukjes. Het gaat dus om grote klappers op inkoop en aanbesteding. Het gaat om grote klappers met het uitrollen van standaarden. Het gaat om grote klappers als het gaat om het allokeren van geld. Daar hebben wij als Kamer voor nodig dat het kabinet meer regie gaat voeren, ook over ministeries heen. Dat wordt namelijk het moment waarop we budgetten kunnen binden en misschien wel budgetten kunnen vinden. Daar gaat het om.

Wanneer komen we nou op het punt waarop dat gaat gebeuren? Wie neemt de regie daarin, zodat we die grote klappers kunnen maken? Wanneer krijgen wij als Tweede Kamer het inzicht, zodat wij kunnen helpen, meesturen, mee initiatief nemen, maar ook de macht beter kunnen controleren? Ik was deze keer namelijk weer rapporteur van de begroting, samen met mijn collega van D66. Weer moet je dan concluderen dat we geen inzicht hebben in de belangrijkste digitale uitgaven. Dat is waar dit over gaat en dat weet deze staatssecretaris dondersgoed. Om je er dan van af te maken en te zeggen "we hebben heus wel wat dingetjes opgeschreven en daar hebben we wél geld voor", doet dit hele debat echt zwaar tekort.

De **voorzitter**:
Let op de interruptieduur alstublieft. De staatssecretaris.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Voorzitter. Ik was nog niet helemaal klaar met dat blokje, maar ik had gewoon nog een zeekabelvraag ertussen zitten. Ik snap uw zorgen daarover en de ambities die er zijn, maar u doet ons een beetje tekort als er staat dat er "geen middelen" zijn. We hebben die zeekabelinvestering, we hebben een IPCEI AI van 120 miljoen, er wordt 200 miljoen in een AI-gigafabriek geïnvesteerd, we doen mee aan de IPCEI Cloud, het Nationaal Groeifonds heeft drie projecten lopen: eentje op 6G, AiNed en een onderzoeksinvestering. We zijn bezig met de nationale technologiestrategie en samen met mijn collega van de Slagvaardige Overheid treden wij op als launching customer.

Dat we niets doen, is dus niet waar. Dat u graag meer zou zien, daar zijn we ons terdege van bewust, maar ik denk dat het ook belangrijk is dat we op deze punten handelen binnen de beperkingen die we hebben. Ik kom daar straks nog op terug als ik zal spreken over de Nederlandse Digitaliseringsstrategie.

De **voorzitter**:
De staatssecretaris vervolgt haar betoog.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ik ga door met mijn betoog. Mevrouw Adriaansens had de Kamer in 2024 geïnformeerd over de Staat van de Digitale Infrastructuur. Ik ben blij dat we daar ook nu nog zo veel aandacht voor hebben. Ik zal begin volgend jaar een voortgangsrapportage sturen inzake de Strategie Digitale Economie. Voor een uitgebreidere update van de Staat van de Digitale Infrastructuur heb ik iets meer tijd nodig, maar ik streef ernaar om ook die in de eerste helft van 2027 aan uw Kamer toe te sturen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw Rajkowski vroeg naar het AI-rekenkrachtplan conform het coalitieakkoord. In het eerste kwartaal van 2027 informeert het kabinet uw Kamer nader over die AI-infrastructuur. In die brief zullen we ook een beschrijving opnemen van onze inzet op het gebied van rekenkracht. Eveneens in het eerste kwartaal van 2027 komt de Kamerbrief regie op datacenterontwikkeling, waarin een nationale geïntegreerde aanpak voor de regie op datacenters wordt uitgewerkt. Ik kom daar straks nog wat uitgebreider op terug. Die twee brieven zullen ook invulling geven aan de ambities uit het coalitieakkoord voor het AI-rekenplan.

Voorzitter. Mevrouw Beckerman pleit ervoor om enkel in te zetten op eigen rekenkracht. Hoe wil het kabinet zorgen voor meer capaciteit? Als het gaat om het realiseren van AI-infrastructuur in Nederland werkt het kabinet langs drie sporen. Allereerst versterken we de publieke AI-infrastructuur, zoals met die AI-fabriek in Groningen. Ten tweede stimuleren we private investeringen in AI-infrastructuur en is het ook de ambitie van het kabinet om het vergunningsbeleid voor datacenters uiteindelijk te stroomlijnen. Ten derde zetten we in op Europese samenwerking binnen de EuroHPC Joint Undertaking en zetten we ons er ook voor in dat Nederlandse partijen optimaal toegang kunnen krijgen tot de bestaande en ook toekomstige rekencapaciteit binnen EuroHPC. Ik ga straks nog uitgebreid in op die datacenters en de voorwaarden.

Dat is eigenlijk een mooi bruggetje hiernaar: mevrouw Beckerman stelde een aantal hele terechte vragen over datacenters, onder andere wanneer het kabinet harde eisen gaat stellen aan het stroomgebruik. Op dit moment werk ik samen met mijn collega's van KGG, VRO en IenW aan een geïntegreerde aanpak en ook een regierol voor de Rijksoverheid in het ontwikkelen van die datacentercapaciteit. Een onderdeel daarvan is nadrukkelijk ook de inpassing van datacenters op het stroomnet. Dat zal ik met uw Kamer delen.

Ik kan nog niet vooruitlopen op de exacte inhoud van die brief, maar ik snap uw ongeduld, zeg ik nadrukkelijk. U vraagt hier al jaren aandacht voor, maar wij nemen dit heel serieus en dat is ook de puzzel die we moeten leggen. Aan de ene kant wordt ook hier vandaag gevraagd om AI-rekenkracht en om datacapaciteit in het kader van soevereiniteit, maar we denken ook na over het stroomgebruik, de ruimtelijke inpassing, verduurzaming, in sommige gevallen ook het gebruik van drinkwater en ook de lokale meerwaarde die deze datacenters zouden kunnen hebben.

Mevrouw Beckerman vroeg ook nog heel expliciet of het kabinet erkent dat de regels die het voorgaande kabinet aan nieuwbouw heeft gesteld, te gemakkelijk te omzeilen zouden zijn. Conform de aangenomen motie van het lid Grinwis onderzoekt het kabinet de komende periode of en welk aanvullend beleid nodig is om juist op toekomstige gevallen te kunnen sturen. Hier zullen we ook aandacht aan besteden in die regie op datacenters.

De heer Dassen van Volt vroeg nog hoe wij het voorstel appreciëren om wanneer de lidstaten tegen ecologische of elektriciteitsnetgrenzen aanlopen, niet alleen de bouw van nieuwe datacenters overwogen wordt maar ook de uitkoop van Amerikaanse datacenters. Als wij kijken naar de capaciteit die we in Nederland en in Europa ter beschikking hebben, ook als je die vergelijkt met andere landen en gebieden in de regio, zien we dat we op dit moment eigenlijk alle capaciteit hard nodig hebben om te kunnen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

voldoen aan onze wensen van autonomie. Elk datacenter, groot of klein, in Nederland of internationaal, draagt bij aan de hoogwaardigheid en de verbondenheid van het ecosysteem. In dat licht draagt het uitkopen van bestaande datacenters niet bij aan ons digitale ecosysteem en de capaciteit die we nu nodig hebben voor die digitale transitie.

Daarmee wou ik naar het volgende blokje gaan.

De **voorzitter**:
Ik geef nu het woord aan mevrouw Beckerman voor een interruptie op dit punt.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik wilde meteen ingaan op dat laatste punt. De staatssecretaris zegt dat uitkopen niet bijdraagt aan het beleid. Toch zou ik dat zelf heel logisch vinden, zeker als we nu kijken naar die optelsom van waar deze grote capaciteit van, met name Amerikaanse, big tech toe leidt, het soort data dat wordt opgeslagen, maar ook het soort verzoeken waaraan de Amsterdamse politie nu moet voldoen. We hebben daar twee voorbeelden van genoemd: die inbeslagname van een server vorige maand, en de keer, eerder, dat bekend werd wat voor soort data daarop stond, namelijk afgeluisterde telefoongesprekken van Gazanen. Hoe draagt dat volgens de staatssecretaris dan bij aan wat zij nu wil?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Heel expliciet, wij hebben als overheid natuurlijk geen inzicht in wat er in al die specifieke datacenters staat. We kunnen wél stellen dat er al een zéér beperkte capaciteit, dan wel een tekort aan capaciteit, in Nederland en Europa is. Dat sluit, denk ik, ook mooi aan bij dat rekenkrachtplan dat we met de Kamer gaan delen. Ten aanzien van die soevereiniteit, waar mevrouw Beckerman ook aan refereert, wil ik zeggen dat het kabinet, in lijn met de motie van mevrouw El Boujdaini, verkent hoe die vergunningsverlening voor datacenters de Europese autonome datacentercapaciteit zou kunnen vergroten, maar op dit moment is het uitkopen van datacenters, al gaat het ook alleen maar om de bedragen die daarmee gemoeid zouden kunnen gaan, niet een van de opties waar we naar kijken.

De **voorzitter**:
Dan is er nog een vervolgvraag van mevrouw Beckerman.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik vind dat met elkaar in tegenspraak. Aan de ene kant zegt dit kabinet, of zegt deze staatssecretaris, dat we op dit moment in Nederland beperkte capaciteit hebben en dat we meer capaciteit nodig hebben voor alles wat we zelf autonoom willen. Aan de andere kant zien we gebruik van deze datacenters — het grootste deel is gewoon Amerikaanse big tech — waar we allemaal heel erg kritisch op zijn en waarbij we ook nog soevereiniteit inleveren wanneer vanuit de regering-Trump dit soort verzoeken komen. Dan is het toch logisch, als je beperkte capaciteit hebt, om dat te gaan gebruiken voor iets waarvan we allemaal beter worden, in plaats van ons afhankelijk te maken en zelfs onze soevereiniteit in te leveren voor deze Trumpadministratie?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Aan de ene kant lijkt dat een logisch verhaal. Aan de andere kant kan je kijken naar rechtszekerheid, de investeringen in datacenters en het bedrijfsleven dat daarbij een rol

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

moet spelen. Laten we wel zijn: een deel van die capaciteit wordt ook gebruikt op een manier die niet autonoom is en dat ook niet hoeft te worden. Niet in alles wat wij als Nederlanders op onze telefoon doen of elke foto die we opslaan … Daar willen wij uiteindelijk ook onze eigen keus in kunnen maken. Daarom is het, denk ik, ook heel belangrijk om in die Nederlandse en Europese infrastructuur te gaan komen. Maar ook als het gaat om datacentercapaciteit zullen we nooit volledig onafhankelijk zijn of alleen maar Nederlandse of Europese bedrijven hebben. Dat heeft ook te maken met de samenwerking met verschillende landen, met de innovatie en ook met de keuzes die mensen in Nederland hierover zelf maken.

De **voorzitter**:
Tot slot, afrondend.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Daar zit eigenlijk een beetje mijn probleem. Dit debat voer ik namelijk al sinds 2021, het moment dat het toenmalige kabinet juist nog heel veel capaciteit wilde toevoegen voor Amerikaanse big tech. Toen zaten we ook al in dit debat, toen met Eric Wiebes, die zei: u zit ook op uw telefoon, iedereen zit op zijn telefoon. Maar daar zit precies de kern: we komen nooit verder. Nog steeds zitten we te wachten op die brief waarin staat wat het kabinet nou precies wil. Het is altijd, elke keer, zo'n "enerzijds, anderzijds"-verhaal. We gaan altijd iets doen, krijgen we voorgehouden, maar alweer is die grote brief of die grote toegezegde strategie uitgesteld.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ik kan daarover natuurlijk niet namens mijn voorgangers spreken. Wij vinden het als kabinet niet wenselijk om volledig onafhankelijk te zijn. Het is niet realistisch, maar ook niet wenselijk om volledig onafhankelijk te zijn. Er zal dus altijd ruimte zijn, ook voor bedrijven uit bijvoorbeeld de Verenigde Staten, om hier in Nederland te investeren. Dat wij die tijd nemen en nodig hebben … Ik kan niet namens de vorige kabinetten spreken. Dit is de eerste keer dat we op deze manier zowel met de collega's van KGG als die van VRO, EZK en IenW bij elkaar gaan zitten om een integrale afweging te maken van wat we kunnen doen in Nederland.

Wij erkennen nadrukkelijk dat er beperkingen zijn op het gebied van energie, ruimtelijke inpassing en het gebruik van water. Dat willen we wegen op basis van de belangen van de economie, soevereiniteit en nadrukkelijk ook de lokale meerwaarde. Ik snap echt de urgentie, en ik denk dat u er al heel lang voor heeft gepleit, maar we willen het wel graag goed doen. We willen niet met een half verhaal naar u toe komen waar we over een halfjaar weer een ander verhaal tegenover moeten zetten. Ik hoop dus dat u ons toch nog een beetje tijd kunt geven. In Q1 komen wij met een uitgebreide regiebrief.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik hoor eigenlijk prachtig nieuws hier, want hier wordt voor eens en voor altijd keihard bevestigd dat we die datacenters gewoon hartstikke hard nodig hebben en dat er ruimte is voor Amerikaanse bedrijven om zich hier te vestigen omdat ze bijdragen aan de broodnodige capaciteit. Dat vind ik fijn om hier alvast te onderstrepen. Maar wat ik vervelend en eigenlijk ook jammer vind, is het volgende. In september is al door mevrouw Kathmann gevraagd hoe het zit met de klimaatimpact van datacenters. De staatssecretaris zou in november met die brief komen. Dat werd Q4. Nu wordt het Q1. Waarom is de staatssecretaris nou te laat met die brief, terwijl die zo bepalend is in deze

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

hele discussie? Daarna kunnen we namelijk verder met die datacenters.

Staatssecretaris **Aerdts**:
We hebben dit net geprobeerd aan te geven. We nemen echt de tijd om dit goed te doen met elkaar. Daar zit meer uitzoekwerk in dan wij in eerste instantie dachten. Ik wil dat goed afstemmen met mijn collega's. Vandaar dat wij in Q1 met die brief komen.

De **voorzitter**:
Tot slot, de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Dat kan. Ik begrijp en geloof ook dat de staatssecretaris daar hard aan werkt, maar zou daar niet even een tandje bij kunnen? Ik denk dan ook: waarom is er dan een belofte gedaan voor november? Waarom wordt het dan Q4? Waarom wordt het dan Q1? Door een paar dingetjes die niet meezitten? Zo deed ik mijn eigen projectplanning nooit voor mijn werk. Ik hoor tegelijkertijd ook — dat valt mij echt wel op — dat er heel veel werkbezoeken en evenementen zijn waar we spreken met bedrijven. Dat is natuurlijk prachtig om te doen, maar volgens moet even de daad bij het woord gevoegd worden en moeten we even keihard aan de bak voor die strategieën. Heeft dat niet een hogere prio?

Staatssecretaris **Aerdts**:
U kunt zich ervan verzekeren dat er mensen op het departement ontzettend hard aan het werk zijn om dit te doen. Juist het in gesprek gaan met bedrijven is, denk ik, een heel belangrijk onderdeel, want wij vragen straks ook aan de private sector om hier in Nederland te blijven investeren, om te blijven groeien in Nederland, om zich hier te vestigen en om hier bij te dragen aan het ecosysteem, onder andere als het gaat om AI.

Voorzitter. Ik wilde met uw welvinden verdergaan met het volgende blokje. We hebben nog een aantal dingen over digitale economie, onder andere over de uitvoeringswet op de AI-verordening, waar mevrouw El Boujdaini naar vroeg, en over de middelen als het gaat om het toezicht op die AI-verordening. We vinden het natuurlijk belangrijk dat de beoogde markttoezichtautoriteiten in staat zijn om effectief toezicht te houden op de naleving van de AI-verordening. Op dit moment worden alle reacties op de conceptuitvoeringswet verwerkt en wordt de wet klaargemaakt voor advisering door de Raad van State. De beoogde markttoezichtautoriteiten hebben vlak voor de zomer in beeld gebracht welke capaciteit, expertise en bevoegdheden de nieuwe taken in de conceptuitvoeringswet vergen. Die uitvoeringstoetsen worden nu nauw betrokken bij de begrotingsbesluitvorming van de betrokken departementen. Het is de bedoeling hier in de Voorjaarsnota duidelijkheid over te geven.

De heer Dassen vroeg over het AI safety institute om dat niet onder te brengen bij een bestaande organisatie, omdat we nieuwe en diepe expertise nodig hebben voor het veiligheidsinstituut. Hij noemde dat dat mogelijk ook een goede plek zou kunnen zijn voor jong talent. Voor de mogelijke inrichting van een safety institute is er een eerder rapport uitgebracht door TNO, en er volgt nog een tweede adviesrapport. Die zal ik met u delen wanneer deze beschikbaar zijn. Ik hoop dat dat nog dit jaar is.

Daarbij is mijn uitgangspunt dat we alle mogelijkheden in ogenschouw nemen, waaronder het onderbrengen van een safety institute bij bepaalde instanties. Als je kijkt

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

naar de taakstelling en investeringen, kan dat een belangrijke mogelijkheid zijn. We willen de voor- en nadelen van de verschillende scenario's goed tegen elkaar afwegen, ook als het gaat om hoe we dat met internationale samenwerkingen kunnen doen. Als het gaat om een schets van trendonderzoek naar deze ontwikkelingen, kan ik me heel goed voorstellen dat we heel nauw samen zullen werken met onze Duitse, Britse en mogelijk ook Canadese collega's. Ik ben blij dat er, zoals het er nu naar uitziet, ook meer geld beschikbaar is gesteld voor AI. We kunnen nu nog geen toezeggingen doen over de bestemming van dat geld, maar ik heb heel goed gehoord wat de heer Dassen daarover heeft gezegd.

Mevrouw Zwinkels vroeg al naar de mogelijkheden die het kabinet ziet om de AI-toepassingen voor het versterken van de digitale weerbaarheid bij het bedrijfsleven te stimuleren. Mijn collega gaf daar net aandacht aan wat betreft de inhoud van de cybersecurityonderdelen. Maar wat we nu zien, is dat AI-technologie al breed wordt toegepast in cybersecurityproducten, bijvoorbeeld bij de detectie van kwetsbaarheden, de bescherming tegen phishing, de automatische reactie op cyberaanvallen, het oefenen en het doen van testen. Die ontwikkeling van die modellen en technologieën maakt dat cybersecurityproducten steeds beter in staat zijn om het mkb, en ook andere organisaties, te beschermen. Deze ontwikkeling steunen we, onder andere via kennisontwikkeling en innovatie op het snijvlak van AI en cybersecurity, bijvoorbeeld door de Nationale Technologiestrategie. We geven onderzoeks- en innovatiesubsidies en ondersteunen ook de opbouw van publiek-private samenwerking.

Hoe stimuleert dit kabinet dan specifiek de ontwikkeling van cybersecuritytalent en innovatieve bedrijven in Nederland, zodat deze de ontwikkelingen kunnen bijbenen? Dat was ook een vraag van mevrouw Zwinkels. We zetten in op een samenhangende aanpak van cybersecuritytalentontwikkeling, -kennisopbouw en -innovatie. Onder andere door middel van subsidies voor innovatieontwikkeling worden bedrijven en kennisinstellingen gestimuleerd om te werken aan innovatieve oplossingen. Een voorbeeld daarvan is het Cybersecurity Innovation Fund van 2,5 miljoen, voor onder andere kwantumveilige cryptografische oplossingen, of een wetenschappelijk onderzoeksprogramma over digitaal weerbare ecosystemen van bijna 9 miljoen euro. Verder is dit jaar de actieagenda opgesteld onder de Nationale Technologiestrategie, waarbij we, zoals ik net al aangaf, voornamelijk inzetten op die publiek-private samenwerking. Op het gebied van talentontwikkeling voor cybersecurity is er ook een taskforce opgezet binnen het programma Digitaal Talent Nederland. Deze bestaat uit vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, het hoger onderwijs en de overheid. Deze taskforce heeft bijvoorbeeld de vraag naar cybersecurityprofessionals in de verschillende samenwerkingsverbanden beter in kaart gebracht.

Dan vroeg mevrouw Zwinkels ook nog heel specifiek naar de geraamde middelen voor de subsidie voor cybersecurity; het leek erop dat dat bedrag terug zou lopen, terwijl we die dreiging juist zien toenemen. Ik kan haar daarin geruststellen: de middelen voor het cybersecuritybeleid lopen niet terug. Zoals ook in de begrotingsbeantwoording werd toegelicht, is er vanuit de EZK-begroting structureel jaarlijks 12,3 miljoen beschikbaar voor het cybersecuritybeleid. Dit budget staat nog grotendeels op de begrotingspost opdrachten, maar wordt gedurende het jaar, afhankelijk van de beleidsinzet, overgeheveld naar de begrotingspost subsidies.

Met het budget voor cybersecurity worden diverse subsidies verleend, onder andere om

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

de digitale weerbaarheid van kleine bedrijven te versterken. Dat gebeurt bijvoorbeeld via Mijn cyberweerbare zaak. Ook wordt er via de RVO subsidie verleend aan het ontwikkelen van innovatieve cybersecurityoplossingen. Daarnaast zijn er middelen die onder andere bedoeld zijn voor het opzetten van kennis- en onderzoekssubsidies op het gebied van cybersecurity, de financiering van het Nederlands Cybersecurity Coördinatiecentrum en de financiering voor het NCSC-meldloket onder de CRA. Gedurende het jaar wordt de verdeling van het budget tussen opdrachten en subsidies aangepast om het beleid uit te voeren, maar structureel is er dus 12,3 miljoen beschikbaar.

Dan vroeg mevrouw Zwinkels nog of de extra middelen van het Digital Trust Center, dat nu geïntegreerd is met het NCSC, gebruikt kunnen worden voor de gezamenlijke proactieve detectie van die kwetsbaarheden. Ja, dat is het geval. Een deel van deze middelen op de EZK-begroting kan door het NCSC worden ingezet, juist ook voor die gezamenlijke proactieve detectie van kwetsbaarheden. Binnen de opdracht aan het NCSC heeft het NCSC de mogelijkheid om een deel van die middelen ook te benutten voor campagnes en onderzoeken op het gebied van het proactief detecteren van die kwetsbaarheden. Het andere deel van de middelen op dat budget wordt dus gebruikt ter financiering van die subsidieregelingen, Mijn cyberweerbare zaak en de versterking van de cyberweerbaarheid.

De heer Vermeer van BBB vroeg nog of het kabinet bijhoudt wat de totale digitale regeldruk wordt voor mkb-bedrijven. Het verlagen van regeldruk is een belangrijke prioriteit van dit kabinet. Binnen de regeldrukagenda krijgt het mkb bijzondere aandacht. We kijken bij nieuwe wetgeving ook heel kritisch in hoeverre deze proportioneel en noodzakelijk is en waar deze mogelijk versimpeld kan worden, juist voor het mkb. Het is echter niet zo dat er in één getal kan worden gevat wat nou de totale regeldruk van digitale wetgeving is voor een mkb-bedrijf. Daarvoor is de groep van bedrijven eigenlijk ook te divers. Het hangt er onder andere van af hoever bedrijven gedigitaliseerd zijn en wat voor soort dienst of product deze bedrijven aanbieden.

De heer Van den Berg vroeg specifiek of wij konden toelichten welke concrete resultaten worden verwacht van het AI-beleid voor het mkb. Wordt er gemeten of bedrijven daadwerkelijk proactiever worden, of ze toepassingen opschalen en of de ondersteuning daadwerkelijk zin heeft? Ik denk dat het heel belangrijk is dat de adoptie van AI wordt bevorderd. AI biedt voor heel veel mkb-bedrijven veel mogelijkheden om slimmer, efficiënter en effectiever te werken. De heer Van den Berg gaf dat zelf ook al aan. We zien inderdaad dat er drempels zijn voor het mkb om met digitalisering aan de slag te gaan. Daarom hebben we als kabinet verschillende manieren om AI-adoptie door het mkb te stimuleren, bijvoorbeeld via de Europese digitale innovatiehubs en de AI-hubs, waar mkb-ondernemers hiermee in aanraking kunnen komen en kunnen leren hoe ze AI kunnen toepassen. Via het programma MijnOverheid Zakelijk van BZK wordt het voor ondernemers makkelijk gemaakt om zaken te doen met de overheid, zoals het doen van aanvragen.

Op dit moment wordt er voornamelijk gekeken naar de cijfers van het CBS, dat sinds 2021 de statistiek ICT-gebruik bij bedrijven uitvoert bij bedrijven die in Nederland zijn gevestigd. Daarnaast publiceert het CBS incidenteel cijfers over AI-gebruik in het mkb. Ook de Digital Economy and Society Indicators van de Digital Decade van de Europese Commissie worden daarvoor gebruikt.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer Ceder van de ChristenUnie vroeg hoe we grip houden: hoe evalueren we of de beloften van AI worden waargemaakt en of we niet onderweg zijn om de menselijkheid uit het oog te verliezen? Hij vroeg of we bereid zouden zijn om een ondergrens te bepalen. Ik denk dat we dat met de Europese AI-verordening nadrukkelijk hebben gedaan. We hebben daarmee een heel belangrijk kader neergezet, dat eigenlijk uniek is in de wereld als het gaat om het respecteren van fundamentele mensenrechten bij de ontwikkeling en het gebruik van AI. Sommige AI-praktijken zijn daarin verboden, omdat we de risico's voor het schenden van mensenrechten onaanvaardbaar vinden, zoals AI die kwetsbare groepen manipuleert. Ook in andere domeinen waar AI mensen kan helpen maar er aan de andere kant ook risico's zijn voor de fundamentele rechten, worden strenge eisen gesteld om te voorkomen dat er iets misgaat. Die eisen gaan onder andere over de rol van mensen bij het inzetten van AI en de controle op de werking van die systemen.

Verder vroeg de heer Ceder of ik periodiek over de monitoring en ontwikkelingen zal gaan rapporteren aan de Kamer. Zoals ik net ook al aangaf, hebben we afgelopen vrijdag de AI-visie gepresenteerd. Daaruit zullen actieplannen voortvloeien. Ik zal de Kamer daarover periodiek informeren. AI en werk zal daar een belangrijk onderdeel van zijn. Ik zal bij mijn collega van Sociale Zaken aangeven dat we uw Kamer actief zullen informeren wat betreft het maken van afspraken over AI in cao's.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Daar ben ik blij mee. Volgens mij zijn er twee aspecten. Allereerst het periodiek informeren. Wat dat betreft zou ik willen vragen in welke frequentie dat gebeurt. Ik zou dat graag als een toezegging noteren, zodat we de staatssecretaris daar ook aan kunnen houden. Het antwoord op mijn tweede vraag beschouw ik ook als een toezegging. Wanneer zal de verkenning van de minister ten aanzien van de arbeidsmarkt, de cao's, de ontslagaanvragen bij het UWV et cetera aan de Kamer worden gezonden?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Namens het kabinet stuurt de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid inderdaad jaarlijks een trendanalyse van cao's naar de Kamer. Daarbij wordt in den brede gekeken naar de relevante actuele trends in cao-afspraken. Ik zal dit met hem delen en aan hem meegeven. In eerste instantie zou ik voorstellen om aan te sluiten bij deze jaarlijkse trendanalyse die al aan de Kamer wordt gestuurd.

De **voorzitter**:
U vervolgt uw betoog.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ik heb nog een vraag van de heer Ceder van de ChristenUnie: hoe zien we erop toe dat werkgevers hun wettelijke verantwoordelijkheid nemen ten aanzien van AI om werkenden te ondersteunen met scholing en de deelname aan LLO te bevorderen? Het is in beginsel aan werknemers en werkgevers zelf om vast te stellen welke scholing noodzakelijk wordt geacht. Bij ondernemingen die onder de Wet op de ondernemingsraden vallen, kan de ondernemingsraad met instemmingsrecht ten aanzien van personeelsopleidingen erop toezien dat het personeelsbeleid op dit punt op orde is.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De overheid houdt niet rechtstreeks en structureel toezicht op naleving van die scholingsverplichting. De belangrijkste verantwoordelijkheid ligt bij de werkgevers zelf. Als de werkgever zijn verplichting niet nakomt, kan de werknemer daar via het arbeidsrecht tegen optreden. Organisaties zijn daarnaast volgens artikel 4 van de AI-verordening verantwoordelijk om voor voldoende AI-geletterdheid bij hun medewerkers te zorgen. De markttoezichthouders voor de AI-verordening zullen hier ook toezicht op houden.

Dan had ik nog één vraag van mevrouw Kathmann in dit blokje, namelijk over het stopzetten van de subsidie aan internet.nl. Het ministerie van Economische Zaken voorziet sinds de oprichting van het Platform Internetstandaarden in 2014 in een jaarlijkse subsidie die het grootste deel van de kosten van internet.nl dekt. In 2026 bedroeg deze bijdrage €185.000. Wat mij betreft gaat deze website ook niet op zwart, maar er is het afgelopen jaar goed gekeken naar de verstrekte subsidies aan ECP. De bijdrage voor Platform Internetstandaarden is een aanjaagsubsidie en past niet meer bij het permanente karakter van internet.nl. Voor 2027 heb ik €92.500 beschikbaar gesteld om internet.nl in stand te houden. Tegelijkertijd wordt er binnen de publiek-private samenwerking gesproken over nieuwe financieringsvormen om internet.nl te bekostigen. Zowel vanuit publieke als private deelnemers zijn inmiddels voorstellen gedaan die voorzien in het voortzetten van internet.nl. Op basis van deze gesprekken ben ik positief gestemd over het vinden van een oplossing hiervoor.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Dank voor deze beantwoording. Is dit dan een toezegging dat die site niet op zwart gaat?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Dit is een toezegging dat deze website in 2027niet op zwart gaat en dat we vervolggesprekken voeren om te kijken hoe dit na 2027 eruit zal zien.

De **voorzitter**:
De staatssecretaris vervolgt haar betoog.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Voorzitter. Digitale samenleving. Ik wil beginnen met sociale media en kinderen. Ik denk dat het daarbij wel belangrijk is om het uitgangspunt te zien — ik hoorde dat ook bij een aantal van u — dat wij kinderen de kans willen geven om van de voordelen van het gebruik van de onlinewereld, met onder andere sociale media, gebruik te kunnen maken. Dat vinden we een hele belangrijke, ook wat betreft recht op informatie, communicatie et cetera. Op dit moment vinden wij die onlinesocialemediaplatformen niet veilig genoeg. De platformen zelf nemen te weinig hun verantwoordelijkheid en daarom zijn wij bezig om in Europees verband met elkaar een minimumleeftijd af te spreken. Een belangrijk uitgagspunt is: we zien ook de kansen en de mogelijkheden die dit voor hen biedt, maar op dit moment is het niet veilig genoeg. Wij hopen uiteindelijk dat ook de KIDS Act eraan zal bijdragen dat de onlinewereld wel veilig genoeg voor kinderen en jongeren zal zijn.

Mevrouw El Boujdaini vroeg mij nog of ik bereid ben om mij in Brussel te blijven inzetten voor de minimumleeftijd van 15 jaar. Ja, daar ben ik nadrukkelijk toe bereid. We zijn

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

betrokken bij de onderhandelingen over de KIDS Act. Onze inzet is inderdaad om die 15 jaar, zoals die nu ook door de Commissie wordt voorgesteld, te handhaven. Wat betreft de miniaccounts: daar zijn wij, zoals ook in het BNC-fiche staat, heel kritisch op. Tot nu toe hebben de platformen nog niet echt laten zien dat ze met die verantwoordelijkheid om zouden kunnen gaan.

Mevrouw El Boujdaini vroeg mij ook naar de aangepaste richtlijn voor "thuis of in de kluis". Ik vind het ontzettend belangrijk dat scholen zich goed kunnen voorbereiden op de wijziging van de richtlijn. We hebben al eerder aangegeven dat die wat ons betreft per 1 januari 2027 in zal gaan. Ik spreek daarover uitgebreid met mijn collega van OCW, staatssecretaris Tielen. Zij is primair verantwoordelijk voor die richtlijn en informeert uw Kamer daarover in de brief over het regieplan digitalisering. Ik geloof dat zij nog in november met deze partijen hierover zal spreken.

De heer Ceder van de ChristenUnie vroeg mij of ik de Kamer snel kan informeren over de uitvoering van de motie-Ceder over de wettelijke borging van leeftijdsverificatie voor onlinegokken en websites met pornografische content. Wat betreft de leeftijdsverificatie kiest het kabinet voor een sectorale aanpak, zoals ook in het meest recente BNC-fiche is aangegeven. Per sector wordt beoordeeld of een wettelijke leeftijdsgrens aan de orde is en of leeftijdsverificatie noodzakelijk is. Zo ben ik in het kader van de EU KIDS Act momenteel betrokken bij de wettelijke leeftijdsgrens voor sociale media in het geval dat diensten onveilig zijn. Wat betreft mogelijke leeftijdsverificatie voor andere sectoren, zoals onlinegokken, websites met pornografische content of buy now, pay later, zullen de collega's in het kabinet op basis van hun eigen verantwoordelijkheid afwegingen moeten maken over de proportionaliteit. Ik kom dus niet met een algemene wettelijke borging voor leeftijdsverificatie.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Dat zegt de staatssecretaris wel heel makkelijk, maar daarmee legt ze wel twee moties van de Kamer naast zich neer. Daar wilde ik toch wel even kort bij stilstaan, want dat lijkt me niet echt de bedoeling. Ik begrijp de aanpak om sectoraal te bekijken wanneer je wel of niet leeftijdsverificatie aanscherpt. Ik denk dat dat een logische gedachte is, maar ik hoor niet waarom er wel of niet voor een weging gekozen wordt. Waarom zou je social media wel zo moeten aanscherpen, maar bijvoorbeeld buy now, pay later niet, met als gevolg dat overal waar je het niet aanscherpt de facto kinderen en jongeren er wel gewoon gebruik van maken? Ik vind het dus toch wel een onbevredigend antwoord, want in de praktijk zou ik dus naar andere ministers moeten gaan. In de helft van de commissies die de staatssecretaris noemt, zit ik niet. Daardoor bloedt deze door de Kamer aangenomen motie dood. Ik vroeg me af of de staatssecretaris mij kan helpen om toch wat meer grip te krijgen op de argumentatie over het per sector wel of niet aanscherpen van leeftijdsverificatie.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ik kom hier heel graag in de tweede termijn nog even op terug.

Voorzitter. Misschien sluit het ook nog aan bij het volgende punt: de vraag van de heer Ceder over dat we doorlopend onderzoek steunen om te achterhalen welke leeftijdsgroepen meer of minder moeite hebben met AI en of daarbij gekeken wordt naar verschillende oorzaken. Het onderzoek waar de heer Ceder aan refereert als het gaat om AI en al dan niet moeite hebben om je hieraan aan te kunnen passen of hiermee te

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kunnen werken betreft het onderzoek DigComp 2.0. Maar daarin kijken we niet heel specifiek naar de achterliggende oorzaken van de verschillen. In dit onderzoek worden data verzameld over de verschillende leeftijdsgroepen. Die resultaten worden met elkaar vergeleken. Op basis daarvan wordt duidelijk welke groepen ondersteuning nodig hebben en bij welke competenties die ondersteuning nodig is. Daarnaast onderzoekt de Universiteit van Amsterdam in het onderzoek Grip op Digitaal Burgerschap hoe digitaal burgerschapsbeleid effectief kan worden vormgegeven. Ik zal in het tweede kwartaal van 2027 heel expliciet ingaan op de aanpak van en op de beleidsinzet voor digitale inclusie. Daarin zal ik hier verder aandacht aan besteden.

Dan kom ik automatisch bij mijn blokje over de gevolgen van AI voor werk en arbeid. Daar zitten een aantal vragen in, van onder anderen de heer Van Dijk: welke scenario's heeft het kabinet klaarliggen als blijkt dat binnen vijf tot tien jaar een groot deel van de banen door AI zou worden overgenomen? De heer Ceder vroeg mij nog naar de uitvoering van de motie-Van Brenk/Dassen, over grip op AI en werk. Mevrouw Rajkowski vroeg de regering om in gesprek te gaan met werkgevers als het gaat om AI-volwassenheid. Dit is krap aan, hè.

De visie op AI is afgelopen vrijdag naar buiten gekomen en nu is het zaak om die actieplannen te gaan maken. Onder anderen met de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gaan we heel specifiek in op AI en arbeid. De uitkomsten van die scenarioanalyse zoals uit de motie voortkomt, zullen in de eerste helft van komend jaar met uw Kamer worden gedeeld. Dat geldt ook voor een aantal van de acties die wij daaraan koppelen. Dat gaat onder andere erom dat wij met de SER en de leden van de SER in gesprek zullen gaan over AI, zoals ook eerder is toegezegd naar aanleiding van de motie-Kathmann. Vraagstukken die gaan over hoe AI werk beïnvloedt, zijn primair de verantwoordelijkheid van de minister van Sociale Zaken. Maar als coördinerend bewindspersoon ben ik, net zoals bij alle onderwerpen die raken aan AI als systeemtechnologie, uiteraard nauw betrokken.

De heer Ceder had ook een vraag over de regels ten aanzien van ontslagaanvragen bij het UWV en de waarborgen daaromtrent. Uit studies van onder andere het CPB blijkt dat de sociale zekerheid in het algemeen effectieve demping biedt voor verschillende vormen van inkomensverlies. Het kabinet analyseert momenteel al mogelijke scenario's van AI-ontwikkeling en de impact op de arbeidsmarkt. Dit doen we nadrukkelijk ook om voorbereid te zijn op ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De scenarioanalyse kijkt niet specifiek naar regels ten aanzien van de ontslagaanvragen bij het UWV. Op basis van de uitkomsten van de scenarioanalyse zal het kabinet kijken naar de eventuele vervolgstappen, maar ik loop daar nu liever niet al op vooruit.

De heer Dassen sprak ook over AI en werk en de veranderende arbeidsmarkt door AI. Hij vroeg hoe wij kijken naar het aanmoedigen van de skills-based werving om werknemers flexibel te houden en welke middelen beschikbaar worden gesteld. Het kabinet ondersteunt de inzet van skills-based werven. Digitale voorzieningen, zoals de skills-standaard CompetentNL, helpen zowel werkgevers als werknemers daarbij. Het kabinet werkt aan een nieuwe LLO-regeling. Die regeling gaat toegang geven tot scholing die helpt om aan werk te komen door te groeien of door over te stappen. Het kabinet wil zorgen dat de mensen die het meeste baat hebben bij scholing daar ook het meest gebruik van kunnen maken. Daarbij besteden we bijzondere aandacht aan kwetsbare groepen, in het bijzonder werkzoekenden en werkenden die minder onderwijs

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

hebben genoten. Ik gaf al aan dat we u in het voorjaar uitgebreider zullen informeren over die regeling en over welke middelen daar specifiek voor ter beschikking worden gesteld.

Mijn collega van Justitie en Veiligheid sprak al vrij uitgebreid over het auteursrecht en de makers daarin. Daarbij stipte mevrouw Beckerman ook kort de vraag aan als het ging om subsidies die worden gegeven, makers en AI. Het is denk ik belangrijk dat de ontwikkelaars van AI-modellen voor die algemene doeleinden het auteursrecht inclusief de rechten van de makers respecteren. Dat sluit denk ik ook aan bij wat mijn collega van JenV zei. Die subsidies worden door verschillende ministeries verstrekt, waaronder EZK, maar ook OCW, LVVN, VWS et cetera. Ik zal het natuurlijk zelf meenemen, maar ik zal uw terechte verzoek, als het specifiek gaat om het verstrekken van die subsidies, ook overbrengen aan mijn collega's.

Dan had de heer Dassen nog een vraag over de Europese verzekeringsmarkt voor AI. Hoewel verzekeraars in sommige gevallen inderdaad veiligheidsvoorwaarden stellen voordat zij bereid zijn om een risico te verzekeren, ziet het kabinet geen noodzaak om nu een Nederlandse verplichte verzekering te introduceren voor bedrijven in de AI-sector. We sluiten daarbij natuurlijk aan bij de Europese weg, waar mijn collega volgens mij net ook al over sprak.

Voorzitter. Dan vroeg de heer Van den Berg van JA21 nog wat ik van discriminerende AI vind. Dat keur ik natuurlijk in elke vorm af, en met mij het hele kabinet. De inzet van AI-systemen en -algoritmen kan leiden tot discriminatie. Helaas hebben we daar in het verleden een aantal voorbeelden van gezien, bijvoorbeeld als het gaat om de ontwikkeling van biometrische systemen, in sollicitatieprocedures of bij de bepaling van de toegang tot onderwijs. Daarom zijn er in de AI-verordening hele duidelijke regels om dit te voorkomen bij systemen met een hoog risico. Die zouden moeten helpen om onder andere genderbias en discriminatie te voorkomen. Ik denk dat het punt dat ik al aangaf heel belangrijk is: techniek is niet neutraal. Als we hiernaar kijken, is het echt een van onze uitgangspunten om geen groepen over te slaan. Als wij ertoe oproepen om AI-adoptie te vergroten, zowel in het werk als in het leven van mensen zelf, als ze daarvoor kiezen, moeten ze ervan uit kunnen gaan dat alle groepen bij die ontwikkeling worden meegenomen.

Voorzitter. Ik kom bij het volgende blokje: kwantum.

De **voorzitter**:
Dat is het voorlaatste blokje, als ik het goed begrijp.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Het is het voorvoorlaatste blokje, maar in het laatste blokje zitten maar twee briefjes, dus we gaan erdoorheen.

De **voorzitter**:
Ja, perfect.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Mevrouw El Boujdaini vroeg, volgens mij heel terecht, met een aantal van haar collegae aandacht voor kwantum. Zij vroeg of er wordt gewerkt aan een plan om ons

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kwantumproof te maken tegen kwaadwillenden en, zo ja, wanneer de Kamer het plan voor kwantumveiligheid kan verwachten. In de rijksbrede kwantumstrategie wordt aandacht besteed aan eigenlijk alle facetten van kwantumtechnologie. Daarom is de migratie naar kwantumveilige cryptografie ook een van de prioriteiten van dit kabinet.

De strategie geeft ook een heel helder tijdspad van de stappen, inclusief deadlines, die het kabinet verwacht dat de rijksoverheidspartijen in de komende jaren zullen zetten. Die zijn gebaseerd op de Europese gecoördineerde routekaart voor de migratie naar kwantumveilige cryptografie. Die routekaart is voor ons ook de basis voor het uitwerken van de migratie. Deze wordt ook ondersteund door het PQC-migratiehandboek, dat is geschreven door onze eigen AIVD, TNO en CWI. Het kabinet roept elke rijksoverheidsorganisatie op om het tijdspad te integreren in de migratiestrategie en in het plan van aanpak. Samen vormt dit het complete plan van aanpak.

Voorzitter. Mevrouw El Boujdaini vroeg mij ook of wij bereid zouden zijn om samen met de minister van EZK te verkennen of de overheid zelf launching customer zou kunnen worden van een kwantumcomputer. Als het gaat om het als overheid optreden als launching customer, kijken we heel expliciet naar de publiek-private samenwerking. Hierbij wordt onder meer ook gekeken naar kwantumcomputers. Mevrouw El Boujdaini gaf ook het voorbeeld van Frankrijk, waar nationale veiligheidseisen worden meegenomen bij de inkoopprocessen. Wat dat betreft kijken wij heel goed naar Frankrijk en ook naar andere Europese landen.

We verwachten dat rijksoverheidspartijen uiterlijk eind 2028 standaard kwantumveilige cryptografie meenemen bij hun inkoop- en aanbestedingsprocedures. Alle partijen die onder de Cyberbeveiligingswet vallen, dienen specifiek aandacht te hebben voor cryptografie. Via de Cbw is er een wettelijke verplichting die kan resulteren in inkoopeisen rond kwantumveiligheid. Via die aangepaste wetgeving wil het kabinet verder aansturen op kwantumproof inkopen en op het meenemen van de kwantumproof-aansturing in de bedrijfsvoering van die organisaties. Het programma voor kwantumveilige cryptografie werkt aan een set inkoopeisen die door overheidspartijen gebruikt kan worden. Die worden in 2027 gepubliceerd.

Voorzitter. De heer Van den Berg vroeg mij ook nog of ik in staat ben om een publiek-privaat investeringsmodel te onderzoeken, bijvoorbeeld als het gaat om kwantum. Invest-NL bestaat en investeert via de publiek-private samenwerking van het Deep Tech Fonds in sleuteltechnologieën zoals kwantum. De toekomstige nationale investeringsinstelling zal dat ook expliciet doen.

Voorzitter. Mevrouw El Boujdaini vroeg of we zicht hebben op de ondersteuning van Quantum Delta Nederland na 2028. Er is op dit moment nog geen beeld of en, zo ja, op welke wijze de overheid dat zal doen. Er zal moeten worden bezien of dit ook in een publiek-private samenwerking zou kunnen, hoe de sector verder kan groeien en welke ondersteuning daarbij nodig is. Maar we nemen dit natuurlijk nadrukkelijk mee als een aandachtspunt.

De ondersteuning van Quantum Delta Nederland sluit aan op de vraag of we het momentum goed kunnen vasthouden. We hebben Nederland zo mooi gecreëerd. De eenmalige financiering vanuit het Nationaal Groeifonds loopt inderdaad tot 2028. De uitfasering van de in totaal beschikbaar gestelde middelen duurt naar verwachting tot

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

2032. Voor de periode daarna is niet voorzien in nieuwe, gerichte financiering. Het Nederlandse kwantumecosysteem kan wel gebruikmaken van de reguliere instrumenten, zoals de PPS-Innovatieregeling en de onlangs aangekondigde nieuwe ronde van het Groeifonds, maar men kan mogelijk ook terecht bij het NADI of de investeringsinstelling. Ook de initiatieven onder de Quantum Act — het voorstel wordt binnenkort gepubliceerd — kunnen daarvoor worden gebruikt. Deze instrumenten kunnen worden gebruikt voor enkele specifieke ambities van de Quantumstrategie. Naar verwachting is het niet toereikend om alle ambities uit de strategie te realiseren. De komende periode verkennen we wat er additioneel nodig is om de Rijksbrede Quantumstrategie te kunnen realiseren.

Dit sluit, denk ik, ook aan bij de vraag van de heer Van den Berg over hoe we daar in de toekomst naar kijken.

De heer Van den Berg vroeg ook nog waar, als het gaat om kwantum, publieke inzet nodig is vanwege nationale veiligheid of strategische belangen. In de Rijksbrede Quantumstrategie hebben we eigenlijk heel breed beschreven welke acties bijdragen aan nationale veiligheid en de strategische belangen. De publieke inzet op deze acties wordt deels voorzien door Quantum Delta Nederland. Ik gaf net al aan: financiering tot 2028 en uitfasering tot 2032. Ik noemde de PPS-Innovatieregeling, het NGF, het NADI en de investeringsinstelling. We zullen daar verder naar kijken. We nodigen private partijen als eerste uit om concrete plannen met betrekking tot investeringsbehoeften te ontwikkelen, zodat niet alleen de Rijksoverheid hier het voortouw in hoeft te nemen. Wij kunnen vervolgens natuurlijk wel meedenken over de publieke inzet op specifieke onderdelen, als aanvulling op de private investeringen, om daarmee juist private investeringen uit te lokken.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ik denk dat de staatssecretaris ook wel begrijpt dat nu het hele fundament onder mijn betoog wordt weggeslagen. Ik zei juist: "Nederland kan koploper worden op dit gebied. Gaan we nou weer de boot missen, of niet?" Ik vind het niet zo erg dat de staatssecretaris dat doet, maar het is toch onbegrijpelijk dat we, als we zo veel geld hebben geïnvesteerd in kwantum, nu de facto zeggen: het houdt over een paar jaar op; we hebben andere fondsen. Dat is in ieder geval niet de zekerheid waaraan ik refereerde. Ik zei juist: als we hierin investeren, moeten de bedrijven op de lange termijn weten waar ze aan toe zijn. Dat hoor ik hier niet in terug. Ik vraag mij gewoon af waarom.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Volgens mij heb ik heel specifiek aangegeven dat het gaat om dit project. Nederland speelt hier juist een belangrijke rol in, ook wat betreft de ontwikkeling van het ecosysteem. We zijn daarin op dit moment een van de koplopers. We zijn aan het bekijken hoe het er verder uit zou kunnen zien als we dit gaan uitfaseren. Dat doen we nadrukkelijk door stimulering van publiek-private samenwerking en ook door te kijken naar wat er in de nieuwe investeringsinstrumenten zou kunnen lopen. Ik noemde ook dat we net de Rijksbrede Quantumstrategie hebben gepubliceerd. Ik denk dat het op dit moment niet toereikend is. De minister van Economische Zaken zal hier nadrukkelijk een belangrijke rol in spelen, juist om de komende periode te verkennen wat er additioneel nodig zal zijn om de ambities te realiseren. U trekt wat mij betreft dus iets te snel een conclusie.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Ik ben in principe wel blij om te horen dat er veel gedaan gaat worden op het gebied van kwantum. Dat is heel fijn. Ik wil nog wel heel even iets vragen. Als ik het goed heb begrepen, komen er dus in 2027 inkoopeisen op het gebied van kwantuminkoop voor de overheid. Kunnen we die afdwingen binnen de overheid? Kunnen we die implementeren in bijvoorbeeld aanbestedingsregels?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Dat heeft u goed begrepen.

De **voorzitter**:
Helder. De staatssecretaris vervolgt haar betoog.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ik kom bij mijn laatste mapje: digitale overheid. De andere punten heb ik al meegenomen, dus we zijn toe aan het laatste mapje. De heer Ceder van de ChristenUnie vroeg mij of ik concreter uiteen wilde zetten welke uitgangspunten voor AI worden ingezet door de overheid. Ik ben het met u eens dat AI verantwoord moet worden ingezet. Daarom is het overheidsbrede standpunt voor generatieve AI ontwikkeld, waardoor overheidsorganisaties duidelijkheid krijgen over hoe zij generatieve AI op een verantwoorde en ethische wijze kunnen inzetten. In dit standpunt wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan het goed inkopen van AI, de inzet van open of juist gesloten AI-modellen en de informatie die medewerkers nodig hebben om met deze toepassingen te kunnen werken. Dat standpunt wordt momenteel geüpdatet, zodat we bijblijven bij de laatste ontwikkelingen en helder is hoe we verantwoord deze kansen kunnen pakken. Ik verwacht het herziene standpunt in het eerste kwartaal van volgend jaar met de Kamer te delen.

Voorzitter. Mevrouw Kathmann vroeg mij of de departementale autonomie de digitale autonomie in de weg zit. Nee. Elk departement heeft een opgave om digitale autonomie te versterken en in bepaalde gevallen moeten we die vrijblijvendheid ook wel voorbijgaan, zoals ook in de NDS staat. Daarom zetten we met de NDS en onder andere de Routekaart Digitale Autonomie in op meer regie, kaders en bundeling van inkoopkracht. Ik werk momenteel met het Rijk en de medeoverheden samen in het Bestuurlijk Overleg Digitalisering om dit structureel aan te pakken. Het gaat er dan bijvoorbeeld over dat we besluiten kunnen nemen voor de hele overheid en dat we daar strakke naleving op organiseren, maar het gaat ook over een aantal concrete deals waar we wat mij betreft verplicht op gaan samenwerken, zoals de overheidscloud of AI-toepassingen. Met de NDS-rapportage zal ik u hier aan het einde van het jaar verder over informeren.

Voorzitter. De heer Ceder van de ChristenUnie vroeg mij nog hoe we hier nou grip op houden: hoe evalueren we de beloften van AI? Ik ben daar net, denk ik, al uitgebreid op ingegaan, onder andere toen we spraken over de verboden die in de AI-verordening zaten.

Mevrouw Kathmann vroeg mij welke bewindspersoon verantwoordelijk is voor alle computers bij de overheid als ik dat niet ben. Nou ja, het flauwe antwoord is misschien dat er niet één bewindspersoon voor alle computers is. Het is, denk ik, heel verstandig

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

dat we onze eigen verantwoordelijkheid hebben voor de spullen die we gebruiken, zoals we die ook hebben voor ons eigen personeel, maar ik zorg er wel voor dat er meer regie en heldere kaders zijn door integrale sturing op digitalisering. Daarom is het beleid voor de digitale economie, de digitale overheid en de digitale samenleving juist in één portefeuille samengebracht.

Draait het ministerie van EZK eigenlijk al op soevereine software? Dat was ook een vraag van mevrouw Kathmann. Het ministerie van EZK maakt gebruik van gemeenschappelijke en generieke informatievoorziening, waaronder een digitale werkomgeving. De software die hierbij wordt gebruikt, is nog niet soeverein. Er wordt concreet gebouwd aan een soevereine overheidscloud, evenals aan een digitale soevereine werkomgeving. EZK is een van de opdrachtgevers hiervoor. Het ministerie brengt ook de kwetsbaarheden en de afhankelijkheden in kaart van ons eigen IT-landschap daarin.

De heer Dassen van Volt vroeg mij of ik erop wilde reflecteren dat er geen geld is voor het bouwen van de rijkscloud. Mevrouw Kathmann vroeg daar ook heel specifiek naar. Zoals eerder gezegd is er geen centraal budget om de overheidscloud te realiseren en op te schalen. Daarom zet ik met de medeoverheden onder de NDS in op een deal voor het maken van en komen tot een overheidscloud. Het geld dat we nu gezamenlijk aan clouddiensten uitgeven, wil ik juist gaan richten op een gezamenlijke investering. Het werk van de Nederlandse Digitale Dienst heeft hier de basis voor gelegd. Er is een werkende proof of concept. U heeft ook een uitnodiging gekregen om deze binnenkort te bekijken. Voor 2027 is er 5,4 miljoen toegekend om de proof of concept van de overheidscloud geschikt te maken voor de eisen aan de generieke digitale infrastructuur.

De heer Van den Berg vroeg ook nog naar de soevereine overheidscloud. Welke onderdelen worden daadwerkelijk gerealiseerd? Wanneer moeten die operationeel zijn? Welke onafhankelijkheden zijn dan verminderd? Op 1 juli 2026 heeft mijn collega de verkenning van de realisatie van de soevereine cloud naar de Kamer gestuurd. Inmiddels zijn er een proof of concept en een ontwerp van de cloud gemaakt. De digitale dienst speelt een hele belangrijke rol. De relevante documenten zijn openbaar gemaakt. Van 23 tot 25 november wordt het Fieldlab Soevereine Basis georganiseerd, waarmee we verder werken aan de cloud. De planning van de verdere realisatie zijn we nu aan het maken. Die is mede afhankelijk van de financiering uit de deals waar ik eerder over sprak. We zullen de Kamer in de loop van 2027 hierover verder informeren.

Welke stappen zet het kabinet? Dat vroeg mevrouw Kathmann. Dat ging specifiek over de uitvoering van de motie-Kathmann over het interdepartementaal beleidsonderzoek. Ik zal uw Kamer voor het commissiedebat Digitale autonomie op 26 november informeren over de uitvoering van de motie. Ik zou daarover in de komende weken ook graag nog even contact hebben met mevrouw Kathmann. Het is misschien wel goed om alvast aan te merken dat de routekaart voor digitale autonomie begin 2027 aan uw Kamer wordt gestuurd. Daarmee zetten we in ieder geval de eerste stap naar inzicht bij organisaties en het gericht versterken van hun digitale autonomie.

Mevrouw Kathmann vroeg ook nog hoe het kabinet kijkt naar de oproep van gemeenten, provincies en waterschappen om 40 miljoen euro in de rijkscloud te stoppen. Ze vroeg of we voor de Voorjaarsnota aan een voorstel willen werken. Ik sprak net al even over de digitale deals, de concrete doorbraakprojecten voor het vervolg van de Nederlandse

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Digitaliseringsstrategie. Per deal willen we een kopgroep vormen voor de financiering en de realisatie. De realisatie van de soevereine overheidscloud heeft de hoogste prioriteit voor dit gesprek. Voor het einde van het jaar informeer ik over de stand van zaken. Dat is ook omdat we juist al met de BOD-leden in gesprek zijn en zij ook met hun achterban over de verschillende deals willen overleggen.

Mevrouw El Boujdaini had nog een vraag over de beslissing over het Caribisch deel van het Koninkrijk. Ze vroeg of dat onderdeel wordt van het Kaderverdrag AI van de Raad van Europa en wanneer we de resultaten van het onderzoek kunnen verwachten. In september is het onderzoek gestart. Dat kijkt enerzijds naar het huidige AI-gebruik op Bonaire, Sint-Eustatius en Saba en anderzijds naar de implicaties van medegelding van het kaderverdrag voor de uitvoering, lokale instanties en lokale wetgeving. Het onderzoek wordt gebruikt ter advisering bij de vraag of dit inderdaad wenselijk en uitvoerbaar is. In het tweede kwartaal van 2027 kunt u de resultaten van het onderzoek verwachten. Caribisch Nederland is vanaf het begin van dit traject betrokken. De input van de openbare lichamen en andere lokale organisaties wordt nadrukkelijk meegenomen bij de uiteindelijke beslissing.

Ik ben er bijna. Mevrouw Zwinkels stelde nog een aantal vragen over de gemeenschapsgoederen. Die draag ik een heel erg warm hart toe. Ik wil hier een Europees perspectief geven, omdat ik geloof dat we door Europese samenwerking verder kunnen komen. Ik erken dat bij digitale gemeenschapsgoederen niet alleen de kosten voor ontwikkeling, maar ook de kosten voor onderhoud nadrukkelijk een uitdaging vormen. Het European Digital Infrastructure Consortium, het EDIC, waar Nederland actief aan bijdraagt, adresseert precies deze uitdagingen in de pilot voor een European Sovereign Tech Fund. Daarom verken ik op dit moment in samenwerking met de community hoe we ervoor kunnen zorgen dat ontwikkelaars op een laagdrempelige manier aan financiering kunnen komen voor ook het onderhouden van deze software.

Zowel mevrouw El Boujdaini als mevrouw Zwinkels vroeg nog naar de structurele middelen voor de Nederlandse digitale dienst. Ze vroegen ook wanneer daar nou meer duidelijkheid over gaat komen. Ik ben het natuurlijk met u eens dat er een structurele financiering voor de digitale dienst moet komen, want alleen op die manier kan die dienst langdurige expertise aan zich binden en ook zelf doorbraakprojecten initiëren, samen met andere overheidsorganisaties. Het biedt ook de mogelijkheid voor aanvullende werkzaamheden waarmee de digitalisering van de overheid kan worden geprofessionaliseerd en versneld. Ik kom daar voor de Voorjaarsnota 2027 op terug, mede op basis van de geleerde lessen.

Voorzitter. De laatste vraag is van de heer Ceder: kan het kabinet garanderen dat zowel in theorie als in praktijk de wallets vrijwillig blijven? Ja. EDI-wallets zijn vrijwillig voor gebruikers. Dat is ook echt geborgd in eIDAS-verordening. Dat betekent dat mensen die de wallets niet willen of kunnen gebruiken, niet mogen worden uitgesloten van publieke en private diensten.

De **voorzitter**:
Ik dank de staatssecretaris voor haar beantwoording. Dan is nu het woord aan de heer Van der Burg voor de vragen die aan hem gesteld zijn.

Staatssecretaris **Van der Burg**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Voorzitter. Gezien de tijd sla ik de inleiding over en beperk ik me tot de vragen. U moet nog wel de gelegenheid krijgen om moties in te dienen, want anders kunnen we daar niet meer over spreken in het uurtje dat we nog hebben. Ik heb drie mapjes: dienstverlening en de digitale basis, grip op ICT en digitale autonomie, en AI en algoritmen. Daarna heb ik nog een klein subblokje overig.

Voorzitter. Ik ben verantwoordelijk voor een slagvaardige overheid. Dat betekent dat de overheid slimmer, simpeler, effectiever en efficiënter moet. Daarbij kunnen we digitale componenten en AI nadrukkelijk gebruiken. Een voorbeeld is de Woo, die we gaan evalueren. We gaan kijken hoe we die kunnen verbeteren. Het zou kunnen dat we veel meer zaken digitaal gaan ontsluiten. Dit is meteen een bruggetje naar de eerste vraag. Ik zag de heer Ceder al kijken, want hij dacht: dat gaat vast over mij. De heer Ceder vroeg nadrukkelijk hoe het zit met de digitale toegankelijkheid. Dat is uitermate belangrijk bij de Woo-evaluatie en het verbeteren van de Woo. Hoe meer wij zelf op het internet hebben gezet, hoe meer wij ervoor zorgen dat de data van de overheid digitaal ontsloten kunnen worden en hoe makkelijker de overheid digitaal toegankelijk is, hoe meer we ervoor zorgen dat we ook aan de andere kant de zaken beter kunnen doen. Meneer Ceder mag er dus van uitgaan dat we volop inzetten op het verbeteren van de digitale toegankelijkheid.

In de vraag van de heer Ceder zat nog iets besloten, namelijk of het niet tot negatieve gevolgen leidt voor de toegankelijkheid. We moeten die juist aan alle kanten verbeteren, want de doelstelling van de slagvaardige overheid is een bezuiniging van 3,5 miljard. Het effect daarvan, en niet het doel, is dat we het ook met minder mensen kunnen doen. Juist als we het weten te combineren met de inzet van digitale oplossingen, kan de dienstverlening verbeteren. Als u vroeger een hotel wilde boeken, dan moest u ongelofelijk veel googelen. Sommigen van u zullen booking.com niet meer gebruiken, maar dan gebruikt u misschien de trivago's van deze wereld of andere sites. Mevrouw Beckerman protesteert een beetje. Misschien gaat zij zelf op zoek. U gebruikt in ieder geval digitale varianten daarvan. Ik heb al heel vaak de belastingpapieren als voorbeeld gebruikt. Dat kan nu digitaal. Voor sommigen van u, die te jong zijn, is dit misschien nieuw. Zij kennen die blauwe enveloppen helemaal niet. We hebben meer van dat soort varianten, waarbij we kijken of we de kwaliteit digitaal kunnen verbeteren.

Meneer Vermeer is er niet meer. Althans, niet bij deze vergadering.

(Hilariteit)

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Laten we niet overdrijven! Hij is in ieder geval niet meer bij deze vergadering. Hij vroeg: hoe we gaan dit meten? We gaan samen met publieke dienstverleners een datagedreven aanpak ontwikkelen, waarbij we gaan meten hoe de kwaliteit van de dienstverlening wordt gewaardeerd. Ik zeg daar overigens meteen bij, tegen iedereen maar zeker tegen mevrouw Rajkowski — want meneer Kisteman zit in haar fractie — dat we dat niet alleen doen voor burgers, maar ook voor ondernemers.

Voorzitter. Meneer Vermeer en de heer Van Dijk stonden stil bij de vraag hoe het zit met het menselijk contact. Gaan we niet alles vervangen door chatbots? Daar kom ik straks sowieso nog even op terug in het kader van AI. Er moet altijd menselijk contact mogelijk zijn. Ik heb het daar heel vaak over met mevrouw Kathmann, bijvoorbeeld als het gaat

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

om de digitale informatiepunten en de relatie met de burger. Ook bij AI moet er altijd controle zijn door een echt mens, dat aan het eind van de zaak de dingen bekijkt. Maar laten we ook eerlijk zijn. Als u de dokter belt, bent u er ook al aan gewend dat u te horen te krijgt: "Bent u een professional? Toets één. Bent u een patiënt? Toets twee. Bent u Engelssprekend? Toets drie". Dat laatste zeggen ze meestal in het Engels. We werken dus al enigszins met dit soort systemen. Ook dat draagt bij aan de betaalbaarheid en soms ook aan kwaliteitsverhoging, bijvoorbeeld omdat je bepaalde vragen nu 24 uur per dag en 7 dagen per week kunt stellen. Ik ben even kwijt wie er begon over die tien red bulls en daarna moest je pauze nemen. Was dat mevrouw Zwinkels? Het was mevrouw Zwinkels. Je moet inderdaad niet tien red bulls nemen, maar het voordeel van dit systeem is dat ze dat in ieder geval niet doen. Dus nee, voor chatbots geldt hetzelfde als voor AI: het is een hulpmiddel en niet een vervangend instrument waardoor de mens helemaal uit beeld verdwijnt.

Er is nog een laatste vraag in dit kader, ook weer van de heer Vermeer maar ook van anderen. Hoe gaan de taakstellingen ervoor zorgen dat de schaarse digitaal deskundigen niet over nog meer organisaties verspreid gaan worden? Om te beginnen blijft BZK hierin nadrukkelijk het coördinerend ministerie. Wij willen juist veel meer gaan werken met centrale pools. Bovendien zien we — daar kom ik straks nog op, onder andere naar aanleiding van een vraag van mevrouw Zwinkels — dat we hier te veel met van die verticale torens werken, terwijl wij juist zeggen: slecht de Haagse muur. Dat betekent onder andere dat je er veel meer oog voor moet hebben dat mensen over en weer met elkaar gaan samenwerken, in plaats van in hun kokers te blijven denken. Wij gaan ervan uit dat die uitwisseling eerder verbeterd wordt dan verslechterd.

Ik moet even een glas water krijgen, anders gaat het mis. De bode keek net al streng, maar ik had stiekem een paar koekjes gegeten en nu zit er een kruimeltje in mijn keel.

Dat gezegd hebbende kom ik bij mevrouw Zwinkels. Zij gaf nadrukkelijk aan grote verschillen te zien in de kosten tussen DICTU en SSC-ICT. Kun je niet gaan kijken naar doelmatigheidswinst en harmonisatie? Dat is juist heel erg nadrukkelijk de bedoeling. Dat moeten we onmiddellijk doen. Wij zijn aan het kijken hoe we ook in het kader van betere interne dienstverlening die harmonisatie kunnen doen, niet alleen op digitaal gebied, maar ook in allerlei andere processen. Dat kunnen inkoopprocessen zijn, maar ook op andere punten moeten we kijken hoe we dat kunnen verbeteren. De Auditdienst Rijk gaat onderzoeken hoe we ook bij de IT-dienstverleners door schaalvergroting en samenwerking kunnen besparen. De oplevering van de resultaten van de Auditdienst Rijk is in Q1 van 2027.

De heer Vermeer zei: pas een beetje op — althans hij zei "het kabinet", maar hij bedoelde mij — want een Europese leverancier klinkt mooi, maar kunnen we dan wel de data overnemen, kunnen we overstappen, kunnen we morgen zonder die leverancier verder? Zoals velen van u al weten, is sinds 12 september 2025 de Data Act, de Dataverordening, van toepassing. Daarin hebben we juist die dataportabiliteit met elkaar geregeld, en dan maakt het dus niet uit of we te maken hebben met een leverancier in Nederland, in Europa of daarbuiten. Het vergemakkelijkt juist de overstap van de ene naar de andere dienstverlener.

Daarbij vroeg de heer Van den Berg waarom wij het belang van informatiebeveiliging niet terugzien bij onze overheid. Ik probeer altijd naar iedereen heel vriendelijk te zijn, en

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

zeker naar de heer Van den Berg. Maar toen hij dat zei, dacht ik toch even: hij heeft een iets te donkere zonnebril of iets te veel de ogen dicht, want wij vinden die informatiebeveiliging juist buitengewoon belangrijk. Maar laat ik het positief framen: dan moeten we het voor u meer zichtbaar maken, zeg ik via de voorzitter tegen de heer Van den Berg.

Er is in de eerste ronde door de minister al een en ander gezegd over de Cyberbeveiligingswet en ook het toezicht daarop, maar ook de verdeling tussen hem en de andere 27. Ook voor ons is dat uitermate belangrijk. Toevallig was ik afgelopen week, dinsdag of woensdag, bij de overheidsbrede cyberoefening die er plaatsvond. Nu gaan de ambtenaren boven meteen flippen, want ik ga hier iets zeggen tegen mevrouw Rajkowski wat helemaal niet is afgestemd. Wat daar namelijk gebeurde, is dat daar zowel rijksambtenaren een crisissimulatie deden alsook verschillende gemeentes. Dat doe je aan de hand van een tafel waaraan je, voor mensen die in de gemeente gewerkt hebben, feitelijk een GRIP-3, -4 of -5 nabootst. Dat doen wij sowieso meerdere keren.

Naar aanleiding van de vragen van mevrouw Rajkowski dacht ik: wat als we daar volgend jaar gewoon een extra tafel bij zetten, en aan die tafel u — en dan bedoel ik niet mevrouw Rajkowski als persoon, maar u als commissie — uitnodigen? Dan kunt u daarbij zijn en die crisissimulatie doen, als ware u een rijksdienst of een gemeente, of als ware u op dat moment zelf verantwoordelijk voor zo'n crisis. Dan ziet u ook wat er gebeurt. Het gaat daar serieus aan toe, alsof het echt GRIP-3, -4 of -5 is, dus u moet ook echt serieus aan de bak.

Waar zo'n cyberoefening zich op richt, was een vraag die ook door de heer Van den Berg is gesteld. Wij simuleren daarin bijvoorbeeld dat à la Portugal, waar we dat inmiddels alweer twee jaar geleden hebben gezien, systemen uitvallen en wat dat betekent. Voor een gemeente kan het betekenen dat de verkeerslichten zijn uitgevallen, dat alle winkelalarmen uitvallen en dat soort zaken meer. Dat is natuurlijk iets anders dan als je in die simulatie Rijkswaterstaat bent en de sluizen bewegen niet meer. Maar ik stel voor dat wij gaan kijken of we u als commissie aan zo'n tafel kunnen zetten, zodat u ook gewoon kunt meemaken wat in zo'n simulatie gebeurt.

De **voorzitter**:
Mevrouw Rajkowski wil daarop inhaken.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Ja, hier word ik natuurlijk helemaal enthousiast van en de collega's om mij heen ook, hoor ik. Want ik vraag mij inderdaad af of wij, als het een keertje wel misgaat, wel weten welke regels wij als Tweede Kamer hebben, welke rol de Tweede Kamer speelt, wie dan wat beslist en wanneer. Wanneer moeten we naar de Kamer komen? Hoe reageren wij dan op de snippets die je hoort? Waarschijnlijk komt daar ook nog een bak desinformatie doorheen. Ik denk dus dat dit voor de volwassenheid van de Tweede Kamer in hoe om te gaan met cyberaanvallen heel goed is, dus graag!

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Ik ga uiteraard helemaal niet reageren op het woord "volwassenheid" in relatie tot de Tweede Kamer. Ik ben niet gek. Maar de toezegging blijft staan, zeg ik via de voorzitter tegen mevrouw Rajkowski.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan vroeg de heer Van den Berg nog in hoeverre de genoemde bedragen inzake digitale weerbaarheid afgestemd zijn met bijvoorbeeld JenV en EZK. Dat is gebeurd bij de totstandkoming van de NLCS in 2022. Toen zijn deze bedragen met elkaar afgestemd. Daarbij is nadrukkelijk gezegd dat we ook gaan kijken naar een versterking van de crisisrespons van de rijksoverheid, naar red teaming en naar hoe we de roadmap weerbaarheid daarbij vorm kunnen geven.

Nu ik het toch heb over weerbaarheid: ook de heer Vermeer begon daar nog heel nadrukkelijk over. Wij hebben daar natuurlijk ook in de huidige begroting geld voor opgenomen, beginnend bij 20 miljoen in 2027 en oplopend tot 70 miljoen in de periode 2032 tot en met 2035. Dat is vorige week ook besproken in de begroting van BZK, want dat is nadrukkelijk geld dat bedoeld is voor de gemeentes.

De heer Vermeer vroeg ook nog of de staatssecretaris kan voorkomen dat gemeentes door nieuwe taakverdelingen voor een digitaal veiligheidsprobleem bij verschillende departementen moeten aankloppen. Ja, wij blijven vanuit BZK gewoon verantwoordelijk voor cybersecurity. U heeft de minister net horen zeggen dat hij verantwoordelijk is als het overkoepelend is. Richt het zich op de overheid, dan komt u bij BZK en toevallig ook bij mij uit.

Meerdere Kamerleden, waaronder zeker ook mevrouw El Boujdaini, begonnen over de grote ICT-projecten. Je ziet dat heel veel van die ICT-projecten een stuk duurder uitkomen. Daarom vroeg mevrouw El Boujdaini ook heel nadrukkelijk wanneer de Kamer de resultaten van dat onderzoek te zien krijgt. Dat staat gepland voor de derde woensdag in mei, althans voor die tijd krijgt u ze, want dan hebben we Verantwoordingsdag en dan moeten al die zaken er liggen ten behoeve van dat debat met u.

Voorzitter. Dan kom ik toe aan het subblokje Kathmann, want zij had nogal wat vragen. Ik begin met Six Dijkstra en of wij dat in het coördinatiebesluit niet opnieuw zouden kunnen herzien. Laat ik daar gewoon op zeggen: ja, wij nog een keer kijken naar dat coördinatiebesluit.

Wij gaan door met mevrouw Kathmann. Hoe zetten we AI verantwoord in en welke kaders zijn er daarvoor? We hebben natuurlijk het overheidsbrede standpunt generieke AI en de daarbij behorende handreiking. Daarnaast kijken we ook naar alle wet- en regelgeving aangaande de implementatie van AI en de bijkomende risicoanalyses.

Gaan we ervan uit dat AI altijd ondersteunend moet zijn? Dat kan ook een hele hoop werk schelen. Toevallig kreeg ik vorige week ook een mooi voorbeeld van een start-up in Amsterdam in dit geval, die bijvoorbeeld op het gebied van de Wet Bibob een tool heeft ontwikkeld. Daar waar ambtenaren soms een hele dag bezig waren om één Bibobaanvraag gewoon alleen al te toetsen, deed deze tool dat niet alleen in vijf minuten, maar leverde er ook meteen een omgevingsanalyse van de aanvrager bij. Dan zie je dus dat aan de ene kant daardoor het werk van ambtenaren veel makkelijker wordt. Ze kunnen zich concentreren op de zaken waarop ze zich echt moeten concentreren. Het wordt ook nog eens goedkoper. Ten derde levert het ook nog eens een keer een bijdrage aan snelheid richting de burger, die anders veel te lang zit te wachten. Ik weet dat er bijvoorbeeld ook veel erfgoedaanvragen komen voor de monumenten daar. Er komen heel veel subsidieaanvragen binnen voor soms kleine

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

aanpassingen in monumenten. Als je die dan inderdaad in zo'n AI-tool kunt neerzetten, dan kun je daaruit … Daarom noem ik ook het voorbeeld van monumenten, omdat dan niet het risico speelt van discriminatoire vragen, dat terecht door een aantal mensen, waaronder mevrouw Kathmann, is genoemd. Het gaat hier over gebouwen en niet over mensen. Daarmee kun je er dus voor zorgen dat als er 30.000 aanvragen komen, je heel snel kunt bepalen "naar deze 100 moeten we echt even specifiek kijken, want daar lopen we een risico dat ze niet voldoen aan de criteria" dan wel "dit zijn speciale monumenten; daar moeten we echt even extra aandacht aan besteden". Daardoor kun je de rest veel sneller afhandelen.

Het is zo vanzelfsprekend, maar ik zeg het nog maar even: uiteraard gebruiken we daarbij AI niet daar waar het echt niet mag. Een van de aandachtspunten daarbij is dat risicoprofilering — dan heb ik het over risicoprofilering gekoppeld aan zijnszaken van mensen — absoluut niet mag. Dat is belangrijk. Daarnaast is onze voorkeur gericht op open source en Europese diensten en modellen. Ook mag er geen gebruik worden gemaakt van AI als er geen sprake is van menselijke tussenkomst, als dat niet mogelijk is voortvloeiend uit het model. Daarnaast noem ik in dit verband nog even dat we natuurlijk Gemchat hebben, dat inmiddels in 25 gemeentes wordt gebruikt. Daarnaast hebben we de OmgevingsChat. Die is — dat zal met name de heer Vermeer zeker aanspreken — van de Stichting Digitale Overheid en richt zich specifiek op de Friese en Limburgse aanpak, om ook even de regio's heel nadrukkelijk benoemd te hebben.

Mevrouw Kathmann vroeg ook: wat voor AI kopen we precies als overheid? Dat is heel verschillend. Als het bijvoorbeeld gaat om generatieve AI, dan moet u denken aan documentenanalyse, chatbots en dat soort zaken meer, maar als het gaat om onderhoudsplanning, dan zitten we veel meer in wat ik maar even de klassieke AI-varianten noem. Wij gebruiken bij de overheid zelf nu bijvoorbeeld VLAM-AI bij BZK. Dat helpt ons daarin heel erg. Daarnaast ontwikkelen we ook onze eigen modellen. Ik neem even het ministerie van Defensie als voorbeeld. Wij kunnen namelijk niet in de reguliere ChatGPT zomaar data invoeren die echt voor de overheid zelf bedoeld zijn, want dan kom je bij de techreuzen van de SP uit, en dat zou je niet moeten willen. Daarom ontwikkelt Defensie daarin eigen varianten. We zijn nu ook met Defensie in gesprek om te kijken hoe we die vanuit Defensie overheidsbreed kunnen gaan vertalen. Verder zijn we bezig met de ontwikkeling van tools om wetgeving inzichtelijk te maken. Ik noemde net al de chatbot voor burgers zoals Gemchat, maar ik zeg er nadrukkelijk bij dat we dat niet doen in plaats van mensen, maar naast mensen.

Maar ik was nog niet klaar met het blokje Kathmann, voorzitter. Ze vroeg namelijk ook nog naar aanleiding van het Rekenkamerrapport: is de inzet van AI wel effectief en wanneer krijgen we van wie een dashboard te zien? In het Algoritmeregister nemen we de algoritme- en AI-toepassingen op. We nemen daarin ook op wat het doel van de inzet en de impact daarvan zijn. Dat moeten we nou juist goed in de gaten gaan houden. We zullen de onderzoeken of de effecten daarvan ook onder uw aandacht gaan brengen.

Voorzitter. Ik ga door met mevrouw Kathmann. Wie is er verantwoordelijk als de AI van de overheid een fout maakt? Een mens en wel een van de 28 mensen die in vak K zitten, want daarvoor geldt de simpele regel: de bewindspersoon onder wiens verantwoordelijkheid het departement AI heeft ingezet. Het kan natuurlijk zo zijn dat ik daarin een net wat andere rol heb dan een van de andere 27, maar in beginsel is dus de bewindspersoon daarvoor verantwoordelijk onder wiens verantwoordelijkheid het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

ministerie of het deel van het ministerie valt.

Dan wil ik, met alle respect, het blokje Kathmann voor nu afsluiten. Ik kijk even of ik nog bij haar terugkom. Ik vrees van niet.

Dan wil ik nu naar de heer Ceder gaan. Ik zeg heel nadrukkelijk tegen de heer Ceder — dat sluit aan op het blokje Kathmann — dat de menselijke maat niet uit het oog moet worden verloren. Hoe houden we er grip op? AI moet heel nadrukkelijk, zeg ik tegen de heer Ceder, een instrument blijven. Er moet altijd menselijke controle zijn en consumentenversies van AI-toepassingen zonder dat wij daar zakelijke overeenkomsten over hebben afgesloten, zijn niet toegestaan. Daarnaast — en dan hou ik even mijn mond, meneer Ceder — moet wie met AI werkt eerst een training hebben gevolgd om ook de AI-verordening tussen de oren en in de vingers te hebben. Punt, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dat leidt tot een vraag van de heer Ceder.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Begrijp ik dan nu goed dat voor alle ambtenaren geldt, niet alleen bij het beantwoorden van AI, maar ook elders, dat gratis diensten voor AI, ChatGPT et cetera, niet toegestaan zijn?

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Als er geen zakelijke overeenkomst tussen ons en de desbetreffende partij is gesloten. En daarnaast geldt uiteraard dat bepaalde data niet in AI kunnen worden gestopt, bijvoorbeeld persoonsgebonden data die wij als overheid hebben gekregen. Het is anders als het gaat om de data voortvloeiend uit dit debat. Dit is een openbaar debat. Alles wat hier is gezegd, is voor iedereen toegankelijk en zo hoort het ook, maar voor informatie die aan de overheid is toevertrouwd, gelden andere regels.

De **voorzitter**:
Tot slot, de heer Ceder.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
In een artikel constateerde de Volkskrant, die volgens mij onderzoek heeft gedaan naar de situatie van een aantal maanden terug, dat er wel degelijk gebruik is gemaakt, in het verleden, van die gratis diensten. Volgens mij is dat ook erkend. Ik kan me voorstellen dat het makkelijk zo kan lopen. Mijn vraag is hoe de staatssecretaris, als hij verantwoordelijk is als een van de 28 bewindspersonen, dit denkt te gaan voorkomen in het vervolg en wat dit voor al die duizenden ambtenaren betekent waar het gaat om normeren, communiceren en ook handhaven.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Daar moet mij toch wel iets van het hart. Ik heb natuurlijk ook in de media gezien hoe er werd gereageerd op Kamerleden die AI gebruikten bij het stellen van vragen aan bewindslieden, maar ook antwoorden die bewindslieden gaven of speeches die mede geschreven waren door AI. Daar zag je veel kritiek op, ook van journalisten en daar was ik nogal verbaasd over. Blijkbaar dachten die journalisten dat als de minister-president een speech houdt, die dan zelf de avond ervoor thuis op zijn zolderkamer achter de pc of een typemachine ging zitten en die speech ging zitten typen. Ik zal u een geheim

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

verklappen: ook in het verleden werd er al gebruik gemaakt van speechschrijvers die daarbij hielpen. Dus ja, bij het schrijven van speeches wordt gebruik gemaakt van het internet, wordt er gebruikt gemaakt van mensen. Wat zei Churchill ook alweer in die beroemde speech in de Tweede Wereldoorlog? De meeste mensen kunnen Napoleon helemaal niet zo uit hun hoofd citeren of Marx, om even andere mensen in deze ruimte een plezier te doen. En mevrouw Beckerman hapte ook nog meteen. Dus natuurlijk werd er al gebruik gemaakt van het internet.

Kijk, wat je niet moet hebben — daar zit ik zelf ook heel erg in, maar dat geldt ook als u aan het speechen bent … Het is altijd wat ingewikkeld als u zegt "ik ben" dan een pagina omslaat en dan zegt "woedend". Dan komt het wat minder serieus over. Als het gaat om data in uw gegevens verwerken, dan kan daarbij gerust gebruik gemaakt worden van het internet. Als het gaat om data, om onderzoek, dan hangt het er echt van af voor welke data je AI kunt gebruiken en voor welke niet. Hoeveel mondelinge vragen heeft de heer Ceder gesteld aan het kabinet vorig jaar? Niks mis mee als dat gewoon via AI gebeurt. Waar woont de heer Ceder en wat is zijn inkomen? Dat horen wij niet in AI in te voeren, waarna het ook gewoon bij de verkeerde personen staat. Daarvoor is dus de AI-training die ik noemde, waarin ook gebruik wordt gemaakt van die AI-verordening, uitermate belangrijk, want dan weet je welke data je wel kunt gebruiken en welke niet en, nog belangrijker, welke je niet mag invoeren om antwoord te krijgen op een vraag en welke wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Echt een heel korte afsluitende vraag. Ja, meneer Ceder heeft zich netjes aan al zijn interrupties gehouden en ook netjes aan de tijd.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ik dank de staatssecretaris voor zijn betoog, maar mijn vraag was hoe hij gaat handhaven en normeren dat ambtenaren alleen gebruik gaan maken van gecontracteerde AI-diensten. Er hoeft maar één ambtenaar ergens iets van data in te voeren waarvan we niet weten op welke plek het terechtkomt. Er zit ook een veiligheidscomponent aan. Er mag dus heel veel wel volgens de staatssecretaris — daar moeten we een ander debat over voeren — maar mijn vraag was hoe we hetgeen niet mag normeren, communiceren en handhaven.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Het is wel terecht dat deze vraag wordt gesteld. Die geldt overigens wel in den brede. Ik meen dat in Denemarken de grote hack die er is ontstaan gewoon kwam doordat de hackers het wachtwoord 123456 hadden ingevoerd en zo binnenkwamen. We hebben dit jaar in Nederland ook hacks gezien die gewoon te maken hadden met een te simpel wachtwoord of even bellen en het wachtwoord werd doorgegeven. Ik sluit niet uit dat ik als ik door dit gebouw ga lopen misschien in de buurt van een computer of een scherm ook nog wel eens ergens het wachtwoord op het scherm geplakt zie zitten omdat het moeilijk te onthouden is.

De mens is altijd … Nee, niet altijd. De mens is wel een belangrijk risico en daar waar 160.000 mensen — laat ik me even beperken tot die 160.000 ambtenaren, die de laatste tijd sowieso al veel in het nieuws zijn gekomen — met dit soort systemen werken, kan het makkelijk fout gaan doordat een iemand van die 160.000 zich een keer even niet aan die regels houdt, zoals we, zou ik bijna zeggen, dat allemaal in het verleden op een

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

punt weleens een keertje hebben gedaan als het gaat om dit soort zaken. Daarom is het belangrijk dat we die trainingen blijven geven, dat we dat naar aanleiding van de berichtgeving van de afgelopen maanden nog eens extra onder de aandacht hebben gebracht bij de ministeries, dat we dat in onze opleidingsprogramma's meenemen en dat we richting mensen blijven herhalen "let op, hou je aan de regels".

Ik vind het ook verdomd irritant, want ik heb vandaag ook weer vier keer op drie verschillende apparaten gezeten. Dan moet ik mijn wachtwoord weer wijzigen en dan zit ik ook weer van: ja, komt wel. Het vraagt dat wij daar allemaal heel erg goed op blijven letten met elkaar. Dus terecht dat de heer Ceder daar aandacht voor vraagt en die aandacht moeten wij ook blijven genereren.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Gaat u verder met uw betoog.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Ik ben al bijna door de mapjes heen, voorzitter. Dan kunnen we nog gewoon een lekkere tweede termijn doen met moties.

De heer eh … Vermeer. Er staat geen naam boven, maar ik dacht: het is van iemand van BBB, dus zal het wel de heer Vermeer zijn geweest. Kan de staatssecretaris aangeven welke technische specialistische kennis de overheid nu onvoldoende zelf in huis heeft? Ja, wij zien dat wij met name specialistische kennis tekortkomen op het gebied van architectuur en — een gevoelig punt, ook gezien de discussies hier net — cybersecurity. Daar hebben we heel nadrukkelijk nog moeite met het werven en daar zetten we extra op in. Ik zeg er wel bij tegen de heer Vermeer: we zullen altijd extern moeten blijven inhuren, juist omdat je hier te maken hebt met piekbelasting op sommige momenten, tijdelijke opdrachten en soms ook heel erg specialistisch werk.

Voorzitter. Dan wil ik bijna naar de afronding met wat ik het blokje overig heb genoemd.

Ik begin met de heer Van den Berg. Hij had nog heel nadrukkelijk een vraag over DigiD en de afgelopen acht maanden. In de brief van 4 juni zijn de maatregelen geschetst die we hebben genomen met betrekking tot DigiD, zoals de extra versleuteling die Logius nu aan het uitvoeren is. Daarnaast weet u dat we hebben gekozen voor een aanbestedingswet defensie en veiligheid. Dat met betrekking tot DigiD op dit punt.

Mevrouw Rajkowski wil van mij een toezegging, en die gaat ze krijgen. Ben ik bereid om een pilot te starten met een Dutch Tech Force? Met dien verstande, zeg ik via de voorzitter tegen mevrouw Rajkowski, of we het zo gaan noemen? Shakespeare zei al: "What's in a name? A rose by any other name would smell as sweet." Dat heb ik niet opgezocht met AI, want dat ken ik gewoon nog van mijn middelbare school. We gaan dus nog even kijken naar de term, mevrouw Rajkowski, maar het lijkt mij goed om daarnaar te kijken. Daarnaast wijs ik u erop dat we ook nog op andere manieren bezig zijn, met traineeships en met ICT-pools, maar dit vind ik wel een interessante.

Dan ga ik — ze is er weer! — naar mevrouw Zwinkels, waar ik mee eindig. U stelde een vraag over AI-bezwaarschriften. Ja, dat klopt; de laatste tijd zien wij dat het aantal bezwaarschriften toeneemt en we kunnen gewoon zien dat mensen bij die bezwaarschriften gebruikmaken van AI. Soms is dat helemaal niet erg, omdat niet

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

iedereen de kennis en de kunde heeft van een bestuursrechtadvocaat. Dan helpt het als je gebruikmaakt van het internet. Maar daardoor zien we ook het aantal, zoals ik het dan maar even ondiplomatiek noem, kansloze bezwaarschriften toenemen. Daar had mevrouw Zwinkels het natuurlijk ook over. Dat betekent wel heel veel extra werk. Nu is het wel zo dat we die kansloze wat makkelijker kunnen afdoen dat de kansrijke, maar dit is zo'n spanningspuntje. We zien hetzelfde bij de Woo-verzoeken, waar ik mee begon. Ook daar zie je dat daar waar je vroeger een brief moest tikken en tipp-ex moest gebruiken, de brief in een envelop moest stoppen, een postzegel moest vinden en door de regen naar een brievenbus moest lopen, je dat nu met AI gegenereerd binnen vijf minuten kunt doen. Dat helpt in sommige gevallen niet. Aan de andere kant moeten we ook eerlijk zijn: het vergroot ook wel de democratisering van de publieke informatievoorziening en bezwaarmogelijkheden. Het heeft dus beide kanten. We komen daar ongetwijfeld nog over te spreken met elkaar, bijvoorbeeld in het kader van de Woo: waar leg je de grenzen? Het heeft dus beide elementen, positief en negatief, in zich.

Tot zover, voorzitter. Ik heb wat snel gesproken en erdoorheen gedacht, maar ik dacht: ik moet een beetje helpen om met u nog een volwassen tweede termijn te kunnen doen. Dank u wel.

De **voorzitter**:
Hartelijk dank aan de bewindslieden voor hun antwoorden. Er zijn blijkbaar nog een aantal vragen blijven liggen. In het kader van de tijd zou ik willen vragen om dat even kort en bondig aan te geven, zodat het kabinet daar schriftelijk op terug kan komen en we een tweede termijn kunnen doen waarin iedereen zijn moties kan indienen. Dan hoeven we dit debat niet op een nog nader te bepalen tijdstip voort te zetten, waardoor iedereen weer in de knel komt. Ik zou het zo willen doen. Meneer Van den Berg, u had nog een openstaande vraag?

De heer **Van den Berg** (JA21):
Ja. Dank voor de beantwoording van de staatssecretarissen. Ik had ook gevraagd om een reflectie vanuit EZK op DigiD: wat hebben we nou eigenlijk geleerd van hoe het hele DigiD-dossier is verlopen? Feit is dat we heel lang eenzijdige afhankelijkheid hebben opgebouwd. Wat zijn nou de geleerde lessen? Ik vroeg dus om een reflectie van beide bewindslieden.

Ook heb ik gevraagd om een terugblik op week 43 en wie nou wat had gedaan en op welk moment rondom dat PHP-lek. Dat is een vraag aan zowel de staatssecretaris als de minister. Ik heb een antwoord afgewacht, maar nog niks gehoord.

De **voorzitter**:
De heer Van den Berg wil dus graag een reflectie en een feitenrelaas, als ik het zo mag samenvatten. Staatssecretaris Aerdts wil hierop reageren, zie ik.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Over die reflectie: deze casus loopt nog steeds. Op een gegeven moment is er een debat met uw Kamer gepland om heel uitgebreid op DigiD en Solvinity in te gaan. Daarin kunnen we hier ook echt op terugkijken en reflecteren. Dat is voor mij op dit moment nog te vroeg, ook gezien het feit dat de beroepstermijn nog loopt.

De **voorzitter**:

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Ik neem aan dat dat akkoord is voor de heer Van den Berg? Anders komt waarschijnlijk hetzelfde antwoord in een brief te staan. Ja? Oké. Mevrouw Zwinkels, nog een openstaande vraag?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Nou, ik heb eigenlijk nog een interruptie op de heer Van den Berg, over het laatste punt in de beantwoording: de bezwaarschriften.

De **voorzitter**:
U hebt nog één interruptie. Kort en bondig.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Excuus, ik bedoel: de heer Van der Burg.

(Hilariteit)

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik zou me toch willen richten tot de heer Van der Burg, kort en bondig. Die spanning tussen de positieve en negatieve kanten van AI-gebruik die in dit opzicht wordt geschetst, zie ik ook. Ik zou willen weten wat de impact daarvan is op het programma voor een slagvaardige overheid. Zou de heer Van der Burg de komende tijd in een van de eerstvolgende brieven of voortgangsrapportages willen meenemen hoe dit soort tendensen of fenomenen uitpakken voor onze ambities?

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Ja. Dat zal niet bij de volgende zijn, want die zit al zo ver in het proces dat de tijd daarvoor te kort is. Maar ja, in de daaropvolgende dan.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van de zijde van het kabinet. Dan gaan we direct door naar de tweede termijn. Ik wil de collega's vragen om puur en sec te blijven bij het indienen van de moties, zodat het kabinet genoeg tijd heeft om de moties te appreciëren na een korte schorsing en we het vandaag binnen een acceptabele tijd weten te redden. Anders moeten we het debat gaan voortzetten, en daar is niemand bij gebaat. Mevrouw Kathmann, aan u het woord.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Dank, voorzitter. Drie moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de nieuwe aanbesteding voor het DigiD-platform onder de Aanbestedingswet op defensie- en veiligheidsgebied plaatsvindt;

overwegende dat het strategisch aanbesteden van ICT met extra eisen voor digitale autonomie mogelijk is, maar dit amper wordt toegepast;

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

verzoekt de regering om nieuwe ICT-aanbestedingen binnen de Rijksoverheid onder de Aanbestedingswet op defensie- en veiligheidsgebied uit te schrijven als dit nodig is om de digitale autonomie te vergroten;

verzoekt de regering om de Kamer blijvend te informeren over de inzet van dit instrument,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Kathmann en El Boujdaini.

Zij krijgt nr. 10 (37020-XIII).

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Dan.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening dat de Amerikaanse sancties tegen Europese internetbedrijven deze ondernemers onder druk zetten en een groot schrikeffect veroorzaken;

verzoekt de regering om Europese internetbedrijven die geraakt worden door Amerikaanse sancties te ondersteunen, zodat zij in vrijheid en veiligheid hun diensten kunnen verlenen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Kathmann en Teunissen.

Zij krijgt nr. 11 (37020-XIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat vrijblijvend beleid ervoor heeft gezorgd dat de Rijksoverheid massaal afhankelijk is van niet-Europese techbedrijven;

overwegende dat het nieuwe rijksbrede cloudbeleid geen dwingende instrumenten bevat om digitale autonomie af te dwingen;

verzoekt de regering om de vrijblijvende voorstellen uit het rijksbrede cloudbeleid afdwingbaar te maken en de coördinerende bewindspersoon hier gezag over te geven,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Kathmann.

Zij krijgt nr. 12 (37020-XIII).

Dank u wel, mevrouw Kathmann. Mevrouw El Boujdaini, aan u het woord.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Dank u wel, voorzitter. Ik heb een drietal moties. De eerste.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de AI-verordening lidstaten verplicht hun toezichthouders voldoende middelen te geven (artikel 70, lid 3);

constaterende dat er per 2028 nog geen middelen zijn gereserveerd om autoriteiten voldoende te equiperen om toezicht te houden en de impact van AI te kunnen monitoren op grondrechten;

verzoekt de regering om de toezichthoudende autoriteiten zoals de RDI, de AP en het College voor de Rechten van de Mens voldoende toe te rusten voor het toezicht op de AI-verordening en hier uiterlijk bij de Voorjaarsnota 2027 duidelijkheid over te geven,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden El Boujdaini, Zwinkels en Kathmann.

Zij krijgt nr. 13 (37020-XIII).

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
De tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland een sterk kwantum-ecosysteem heeft opgebouwd, mede dankzij investeringen vanuit het Nationaal Groeifonds via QΔNL;

constaterende dat kwantumtechnologie van strategisch belang is voor digitale soevereiniteit en veiligheid;

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

overwegende dat de publieke investeringen in kwantumtechnologie inmiddels leiden tot nieuwe bedrijvigheid en private investeringen;

verzoekt de regering om met een plan te komen voor publiek-private samenwerking voor een meerjarig programma, om als Nederland een kwantumcomputer aan te kopen en zo als launching customer op te treden voor de Nederlandse kwantumsector, zelf meer kennis op te bouwen over kwantumtechnologie en digitaal onafhankelijk te zijn,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden El Boujdaini, Rajkowski en Kathmann.

Zij krijgt nr. 14 (37020-XIII).

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Dan de derde motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Nederlandse Digitale Dienst (NLDD) is gestart met zijn eerste projecten met tijdelijke financiering tot en met 2027;

overwegende dat de Nederlandse Digitale Dienst bouwt aan één overheid, met een eigen veilige overheidscloud en betere digitale dienstverlening;

overwegende dat grote ICT-projecten van de overheid gemiddeld 45% duurder uitvallen dan geschat, en dat een vaste dienst met eigen vakmensen dat kan helpen voorkomen;

verzoekt de regering uiterlijk 1 juli 2027 een concreet voorstel te doen voor het mandaat en de doorzettingsmacht, en duidelijkheid te geven over structurele financiering van de NLDD,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden El Boujdaini en Kathmann.

Zij krijgt nr. 15 (37020-XIII).

Dank u wel voor uw inbreng. Mevrouw Rajkowski, aan u het woord.

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Wilt u niet nog het woord voeren? U heeft geen moties. Oké. Helder, dank.

Voorzitter. Ik wil de kabinetsleden, maar ook mijn collega's hartelijk danken voor het

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

goede debat. Dank aan de minister van JenV voor het feit dat er nog een groter overkoepelend crisisplan komt. De staatssecretaris heeft het een en ander over zeekabels gezegd. Dat is allemaal wel spannend, maar ik weet dat zij zich hiervoor in gaat zetten. De staatssecretaris van BZK was heel energiek met alle antwoorden. Dat is altijd fijn; dan is iedereen weer even wakker.

Ik heb drie moties, voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat hacks en datalekken zo veel mogelijk voorkomen moeten worden, maar honderd procent veiligheid niet bestaat;

overwegende dat de motie-Rajkowski c.s. (32761, nr. 349) de regering verzoekt om slachtoffers van datalekken te beschermen tegen identiteitsfraude;

overwegende dat wanneer een slachtoffer juist en tijdig geïnformeerd wordt, slachtofferschap van fraude en oplichting voorkomen kan worden;

overwegende dat Check je hack niet bij iedereen bekend is en organisaties niet altijd aan hun informatieplicht van slachtoffernotificatie voldoen;

verzoekt de regering om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor de politie om vaker aan slachtoffernotificatie te doen voor cybercrimegerelateerde databestanden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Rajkowski, Vermeer, El Boujdaini, Ceder en Beckerman.

Zij krijgt nr. 16 (37020-XIII).

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Nummer twee van de drie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat bij de Nederlandse overheid, bij uitvoeringsorganisaties en bij departementen, veel processen afhankelijk zijn van complexe, verouderde IT-systemen;

overwegende dat er veel digitale kennis, digitaal toptalent en sterke digitale bureaus in Nederland aanwezig zijn die zich om verschillende redenen niet aan de overheid willen

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

binden of aanbestedingstrajecten (willen) doorlopen, maar wel open staan voor tijdelijke opdrachten om Nederland vooruit te helpen;

constaterende dat dit kabinet werk wil maken van een slagvaardige overheid en een productievere Rijksdienst;

verzoekt de regering om een pilot te draaien met een "Dutch Tech Force" waarbij het beste digitale talent en de beste digitale bedrijven zich tijdelijk kunnen inzetten voor ICT-projecten bij de Rijksoverheid, en de Kamer hierover bij de begroting van 2028 over te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Rajkowski, Meulenkamp, Van den Berg, Vermeer, Kathmann en Ceder.

Zij krijgt nr. 17 (37020-XIII).

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
De naam is up for debate; laat ik dat maar even zeggen. Het Nederlands is natuurlijk altijd het mooist, maar soms klinkt dat minder krachtig. Ik ben benieuwd waar de staatssecretaris en zijn team mee gaan komen.

Dan de laatste, voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat kunstmatige intelligentie door de opkomst en toegankelijkheid van LLM's steeds meer gebruikt wordt op de werkvloer;

overwegende dat niet elke organisatie hier richtlijnen voor heeft of haar werknemers traint in het gebruiken van AI op een manier die zorgt voor efficiënt werken en het bewaken van privacy en bedrijfsgeheimen;

constaterende dat onder andere de AI Coalitie hier trainingen voor aanbiedt;

verzoekt de regering om in gesprek te gaan met werkgevers om werk te maken van AI-volwassenheid bij werknemers, en de Kamer hierover te informeren voor de begrotingsbehandeling van 2028,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Rajkowski en El Boujdaini.

Zij krijgt nr. 18 (37020-XIII).

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Rajkowski** (VVD):
Er werd wel gezegd dat er gesprekken met de SER gaan plaatsvinden. Ik weet even niet meer wie dat zei; volgens mij was het de staatssecretaris van EZK. Het is goed dat dat loopt, maar het gaat mij niet alleen om AI in brede zin, maar ook echt om de vraag wie de verantwoordelijkheid neemt om werknemers erin mee te nemen. In principe ligt die natuurlijk bij werkgevers en eigenaren van bedrijven zelf. U zult van mij en mijn partij ook verwachten dat we dat zeggen, denk ik. Maar als de ontwikkelingen zo snel gaan en werknemers zo massaal niet worden opgeleid en meegenomen, heeft het hele land daar straks een groot probleem mee. Daarom wil ik het toch nog even zo aanzetten.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is nu het woord aan de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voorzitter, dank. Ook dank aan alle ambtenaren die vandaag werk hebben gestoken in deze voorbereiding. Mijn grootste afdronk van het debat is toch de positieve noot over de datacenters, namelijk dat we die eigenlijk toch harder nodig hebben dan gesteld werd en vooral dat ze ontzettend veel werkgelegenheid en welvaart met zich meebrengen. Ik kijk ook naar links. Dat is natuurlijk een goed punt om hier even vast te stellen. Ik denk dat we daar veel meer op moeten inzetten. Ik kijk dus heel erg uit naar de strategie van het kabinet, maar wat mij betreft bouwen wij veel meer datacenters. Ze leveren verdienvermogen op voor Nederland. Zonder die datacenters kunnen wij ook nooit bouwen aan de voorgestelde soevereiniteit en trouwens ook aan de uitbreiding van AI. Kortom, daar ben ik heel blij om.

Los daarvan heb ik nog twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat binnen de Rijksoverheid nog gebruik wordt gemaakt van verouderde ICT-systemen;

overwegende dat dergelijke systemen risico's kunnen opleveren voor de digitale veiligheid en de continuïteit van de overheidsdienstverlening;

overwegende dat tijdige vervanging of modernisering van deze systemen noodzakelijk is;

verzoekt de regering om per ministerie inzichtelijk te maken welke verouderde ICT-systemen de grootste risico's vormen voor de digitale veiligheid en continuïteit van de dienstverlening, en daarbij aan te geven welke maatregelen nodig zijn, wat de kosten daarvan zijn en binnen welke termijn deze systemen kunnen worden vervangen of gemoderniseerd,

en gaat over tot de orde van de dag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg, Rajkowski, Zwinkels en El Boujdaini.

Zij krijgt nr. 19 (37020-XIII).

De heer **Van den Berg** (JA21):
Voorzitter. De tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland een sterke positie heeft op het gebied van kwantum en de ambitie heeft om hierin internationaal koploper te worden;

constaterende dat vanuit het Nationaal Groeifonds 615 miljoen euro beschikbaar is gesteld voor kwantum, maar dat voor de verdere ontwikkeling en opschaling ook langjarige investeringszekerheid en aanvullende private investeringen noodzakelijk zijn;

overwegende dat de overheid een belangrijke rol kan spelen bij het wegnemen van strategische knelpunten en het dragen van risico's in de vroege ontwikkelfase van kwantum;

overwegende dat publieke investeringen private investeringen moeten aanjagen en aanvullen, en niet structureel de plaats van private investeringen moeten innemen;

verzoekt de regering een publiek-privaat investeringsmodel voor kwantum uit te werken, waarbij de overheid in de vroege ontwikkelfase als mede-investeerder kan optreden om private investeringen te mobiliseren, met als uitgangspunt dat de private sector op termijn het voortouw neemt bij de verdere ontwikkeling en opschaling;

verzoekt de regering daarbij inzichtelijk te maken welke strategische knelpunten en investeringsbehoeften publieke inzet rechtvaardigen, hoe de verantwoordelijkheden tussen overheid en markt worden verdeeld en hoe wordt gewaarborgd dat publieke middelen daadwerkelijk aanvullende private investeringen uitlokken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Van den Berg en Vermeer.

Zij krijgt nr. 20 (37020-XIII).

De heer **Van den Berg** (JA21):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Hartelijk dank voor uw inbreng. Het woord is aan mevrouw Zwinkels.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dank u wel, voorzitter. Dank aan de bewindspersonen voor de beantwoording. Vanuit ons wil ik nog één punt maken en ik heb twee moties.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
We hebben net de afspraak met elkaar gemaakt dat we alleen moties zouden indienen en geen inleidend verhaal zouden houden. Of we gaan het bij iedereen doen en dan mag iedereen die het nog wil, het doen, of we doen het niet.

De **voorzitter**:
Ik ben het daarmee eens. Ik was eigenlijk een beetje in de veronderstelling dat sommige leden geen motie zouden indienen en het daarna toch stiekem zouden doen. Zou u alstublieft enkel bij de moties willen blijven?

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Ik vind het echt totaal niet collegiaal wat hier nu gebeurt. Ik heb slechts één punt. Ik heb helemaal geen inleiding. Ik zei ook dat ik daarna gelijk zou doorgaan naar mijn twee moties. Ik kan dit totaal niet waarderen. Ik ga die vraag gewoon stellen, want ik heb moeten kauwen op het antwoord dat ik zojuist heb gekregen. Dus ik wil daar toch over kunnen beginnen. Anders maak ik er een motie van. Dan krijgt u drie moties van mij, maar dan zullen we een moment moeten schorsen.

De **voorzitter**:
Het is enkel een verzoek. We kunnen u tot niks verplichten.

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Dank u wel. Dan ga ik mijn ene vraag stellen, over de beantwoording ten aanzien van de cybersecurity en de schuif tussen de subsidie en de opdracht. Dat zit ons toch niet helemaal lekker. Wij zijn er helemaal niet gerust op, want wij vinden de ondersteuning voor het mkb heel erg belangrijk. Je hebt bijvoorbeeld de regeling Mijn cyberweerbare zaak. Die is hartstikke goed en die willen wij graag in stand houden. Kan er worden toegezegd dat die ondersteuning gewoon geborgd is middels die 12,3 miljoen euro? Mocht er in die schuif toch te weinig geld zijn voor de subsidies, kan de winst vanuit de harmonisatie van DICTU en SSC-ICT dan gebruikt worden om de ondersteuning recht te trekken? Dat was mijn vraag.

Dan zal ik nu overgaan tot mijn twee moties, voorzitter. Allereerst de motie over ondersteuning van digitale gemeenschapsgoederen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in de begroting middelen zijn opgenomen voor het ondersteunen van digitale gemeenschapsgoederen;

overwegende dat belangrijke opensourcevoorzieningen mede worden ontwikkeld en onderhouden door vrijwilligers en kleine organisaties, die niet altijd de capaciteit hebben

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

voor complexe subsidieaanvragen en verantwoordingsprocedures;

overwegende dat bestaande organisaties, verenigingen en fondsen, zoals NLnet, DOSBA en PublicSpaces, kennis en ervaring hebben met het ondersteunen van de opensourcegemeenschap;

verzoekt de regering om bij de uitwerking van het instrumentarium voor de ontwikkeling en het onderhoud van digitale gemeenschapsgoederen nauw samen te werken met het maatschappelijk middenveld, en daarbij nadrukkelijk in te zetten op laagdrempelige financiering, minder administratieve lasten en behoud van de onafhankelijkheid van ontwikkelaars;

verzoekt de regering tevens om de Kamer uiterlijk in het eerste kwartaal van 2027 over deze uitwerking te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Zwinkels.

Zij krijgt nr. 21 (37020-XIII).

Mevrouw **Zwinkels** (CDA):
Mijn tweede motie betreft producteisen tegen heimelijke observatie en digitale intimidatie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat nieuwe digitale apparaten en software, zoals camerabrillen en stalkerware, het steeds eenvoudiger maken om mensen ongemerkt te filmen, af te luisteren of te volgen;

overwegende dat de bescherming tegen dergelijke vormen van intimidatie niet uitsluitend bij individuele burgers kan worden neergelegd, maar ook een verantwoordelijkheid is van fabrikanten en ontwikkelaars;

overwegende dat in Duitsland al beperkingen gelden voor bepaalde apparaten waarmee mensen heimelijk kunnen worden gefilmd of afgeluisterd;

verzoekt de regering om in Europees verband te onderzoeken of aanvullende producteisen of productverboden voor hardware en software kunnen bijdragen aan het voorkomen van heimelijke observatie en digitale intimidatie, en hierbij de Duitse aanpak te betrekken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Zwinkels.

Zij krijgt nr. 22 (37020-XIII).

Dank voor uw inbreng, mevrouw Zwinkels.

Meneer Vermeer, het woord is aan u.

De heer **Vermeer** (BBB):
Dank u wel, voorzitter. Ik heb twee moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de verantwoordelijkheden voor digitalisering zijn verdeeld over verschillende ministeries, waaronder BZK en EZK;

overwegende dat digitaliseringsvraagstukken op het gebied van cybersecurity, digitale autonomie en overheidsdienstverlening regelmatig meerdere departementen raken;

overwegende dat versnipperde verantwoordelijkheden kunnen leiden tot onduidelijkheid, vertraging en gebrekkige politieke aanspreekbaarheid;

verzoekt de regering om de verantwoordelijkheidsverdeling van departementoverstijgende digitaliseringsvraagstukken inzichtelijk te maken en daarbij per onderwerp duidelijk aan te wijzen welke bewindspersoon verantwoordelijk is voor de coördinatie en het oplossen van eventuele bestuurlijke knelpunten;

verzoekt de regering de Kamer hierover uiterlijk in het eerste kwartaal van 2027 te informeren, zonder hiervoor nieuwe bestuurlijke overlegstructuren in te richten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Vermeer.

Zij krijgt nr. 23 (37020-XIII).

De heer **Vermeer** (BBB):
Dan de tweede motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

constaterende dat de overheid steeds meer dienstverlening digitaal aanbiedt en inzet op proactieve en geautomatiseerde processen;

overwegende dat niet iedere inwoner voldoende digitaal vaardig is;

verzoekt de regering om bij de verdere digitalisering van essentiële overheidsdienstverlening te borgen dat inwoners die niet zelfstandig digitaal geholpen kunnen worden, toegang houden tot passende persoonlijke ondersteuning en menselijke beoordeling;

verzoekt de regering om binnen bestaande evaluaties van overheidsdienstverlening inzichtelijk te maken in hoeverre digitale dienstverlening daadwerkelijk leidt tot minder administratieve lasten en betere toegankelijkheid voor inwoners,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Vermeer.

Zij krijgt nr. 24 (37020-XIII).

De heer **Vermeer** (BBB):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Dan is het woord nu aan de heer Ceder.

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Dank u wel, voorzitter. Ik meld het toch maar even: de heer Van der Burg heeft mijn vraag over Marvin de schoonmaakrobot niet beantwoord. De vraag was waar dit ging eindigen; dat meld ik nog even. Misschien is dit namelijk wel een hele cruciale vraag, die de mensheid kan redden of breken. Ik hoor het dus graag.

Voorzitter. Ik heb drie moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat uit cijfers van het CBS blijkt dat vorig jaar 17% van de Nederlandse bevolking (van 15 jaar en ouder) slachtoffer was van online criminaliteit, waarbij online oplichting en fraude de grootste categorie vormt;

constaterende dat het Anti Phishing Shield (APS) inmiddels 300.000 gebruikers beschermt en meer dan vier miljoen kliks om kwaadaardige websites te bezoeken heeft geblokkeerd;

overwegende dat ook gebruikers die zelf geen beschermingsmaatregelen treffen, baat hebben bij een waarschuwing wanneer zij een bekende phishingwebsite dreigen te

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

bezoeken;

verzoekt de regering om met internetaanbieders afspraken te maken over landelijke invoering van het APS uiterlijk eind 2027, met als uitgangspunt dat de bescherming voor consumenten kosteloos is en standaard aanstaat (met eenvoudige mogelijkheid voor opt-out) en de Kamer hier voor het zomerreces over te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Ceder.

Zij krijgt nr. 25 (37020-XIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat volgens het Dashboard DigiToegankelijk slechts 9% van alle overheidswebsites en apps voldoet aan alle toegankelijkheidseisen;

overwegende dat het kabinet bezuinigt op onder meer Logius, die bijvoorbeeld fungeert als kenniscentrum voor digitale toegankelijkheid;

verzoekt de regering om expliciet in het beleid op te nemen dat de taakstelling niet leidt tot achteruitgang op het gebied van digitale toegankelijkheid;

verzoekt de regering tevens om te borgen dat alle overheidswebsites en apps uiterlijk in 2030 voldoen aan alle toegankelijkheidseisen en om voor het zomerreces inzichtelijk te maken hoe de regering dat wil bereiken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Ceder.

Zij krijgt nr. 26 (37020-XIII).

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Ten slotte, voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) vorig jaar stelde dat de mogelijke afhankelijkheidsrelatie die gebruikers opbouwen met chatbots en de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

onbetrouwbaarheid van chatbots kunnen zorgen voor grote risico's;

constaterende dat de AP pleitte voor onderzoek naar de risico's, beperkingen en kansen voor therapeutische begeleiding in mentale gezondheidszorg, maar dat het kabinet deze aanbeveling niet overnam;

overwegende dat de ervaring met (regulering van) verslavende algoritmes laat zien hoe belangrijk het is om snel in te zetten op veilige ontwerpkeuzes; verzoekt de regering om onderzoek te laten doen naar de kansen, risico's en beperkingen van AI-chatbots die worden gebruikt voor mentale ondersteuning, met in het bijzonder aandacht voor adviezen in crisismomenten en voor het ontstaan van emotionele afhankelijkheid bij minderjarigen en andere kwetsbare gebruikers en de Kamer vóór het zomerreces van 2027 te informeren over de voortgang,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Ceder.

Zij krijgt nr. 27 (37020-XIII).

De heer **Ceder** (ChristenUnie):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het woord is aan mevrouw Beckerman.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Dank u wel, voorzitter. Volgens mij is één vraag van mij blijven liggen. Ik hoop dat ik goed geluisterd heb. Die vraag ging over de werknemers die aan de datacenters bouwen en over het artikel daarover.

Ik heb ook een drietal moties.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het werk van makers en kunstenaars onder druk komt te staan door de opkomst van (generatieve) AI;

verzoekt de regering samen met onder andere de Kunstenbond in gesprek te gaan en te onderzoeken hoe kunstenaars en makers beter beschermd kunnen worden tegen (generatieve) AI, en de aanbevelingen uit het pamflet Zonder makers geen AI hierin mee te nemen en om te zetten in beleid,

en gaat over tot de orde van de dag.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Beckerman.

Zij krijgt nr. 28 (37020-XIII).

Mevrouw **Beckerman** (SP):
De tweede motie. Deze is speciaal voor de heer Van den Berg.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat datacenters het milieu belasten en enorme hoeveelheden stroom en water verbruiken;

overwegende dat digitale autonomie niet bereikt wordt door het verhogen van datacentercapaciteit die voornamelijk gebruikt wordt door Amerikaanse big tech;

verzoekt de regering het bestaande moratorium uit te breiden zodat het ook kleinere datacenters of combinaties van meerdere datacenters naast elkaar omvat;

verzoekt de regering voorts met strengere regels te komen voor het gebruik van nieuwe en bestaande datacenters aangaande onder andere stroom- en waterverbruik,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Beckerman.

Zij krijgt nr. 29 (37020-XIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat naar aanleiding van een Amerikaans rechtshulpverzoek een server van een Italiaanse internetdienstverlener in beslag is genomen door de Amsterdamse politie;

overwegende dat er onduidelijkheid is ontstaan over de rechtmatigheid van dit verzoek en de inbeslagname door de politie;

overwegende dat rechtshulp alleen verleend hoort te worden wanneer er sprake is van een juridische grondslag en nooit misbruikt mag worden voor politiek gemotiveerde rechtsvervolging;

verzoekt de regering na te gaan of de toetsing van buitenlandse rechtshulpverzoeken

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

kritisch genoeg wordt uitgevoerd, of er voldoende rekening gehouden wordt met de data en privacy van derden en de bevindingen hiervan met de Kamer te delen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Beckerman.

Zij krijgt nr. 30 (37020-XIII).

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, mevrouw Beckerman. Dan is nu het woord aan de heer Dassen.

De heer **Dassen** (Volt):
Dank, voorzitter. Dank aan de bewindspersonen voor de beantwoording. Ik heb die helaas niet helemaal vanuit de zaal meegekregen, maar mijn medewerkers hebben die wel gevolgd. Dank daarvoor dus.

Ik heb een drietal moties. Bij de eerste motie wil ik nog even benoemen dat dit niet een motie is waarmee wij zeggen dat de staatssecretaris geen goed werk doet. Wij vinden dat er een andere inrichting moet zijn bij het volgende kabinet. Dat wilde ik nog even expliciet zeggen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat een staatssecretaris van Digitale Zaken niet beschikt over voldoende eigen middelen en mandaat;

van mening dat dit de laatste staatssecretaris van Digitale Zaken moet zijn;

verzoekt de regering de voorbereidingen te treffen om voor de volgende kabinetsperiode een ministerie van Digitale Zaken in te richten;

verzoekt de regering in de voorbereiding daarvan bij de volgende Voorjaarsnota van elk ministerie naar rato middelen over te hevelen naar een eigen begroting voor de huidige staatssecretaris van Digitale Zaken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door de leden Dassen en Kathmann.

Zij krijgt nr. 31 (37020-XIII).

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat AI-modellen in toenemende mate zonder toestemming of autorisatie autonome beslissingen nemen met mogelijk vergaande gevolgen;

overwegende dat het Nederlandse strafrecht omtrent AI en aansprakelijkheid op dit moment ontoereikend is en dat mensen geen slachtoffer mogen worden van het gebrek aan duidelijke juridische kaders over aansprakelijkheid;

verzoekt de regering een juridisch kader op te stellen om duidelijkheid te creëren over wie aansprakelijk kan worden gesteld wanneer AI-modellen voor economische en maatschappelijke schade gaat zorgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Dassen.

Zij krijgt nr. 32 (37020-XIII).

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat waardevolle (proces)kennis uit een ministerie of uitvoeringsorganisatie kan verdwijnen wanneer ambtenaren met pensioen gaan;

overwegende dat AI een interactief medium biedt voor gecentraliseerde kennis van kritieke processen, getrokken lessen en dienstverlening;

overwegende dat een gecentraliseerde en interactieve AI-kennisbron de continuïteit van dienstverlening kan bewaken, jonge ambtenaren kan opleiden, en de hoeveelheid ambtenaren kan terugdringen;

verzoekt de regering om een interactieve AI-database te ontwikkelen, waarin kritieke (proces)kennis van gepensioneerde en bijna-gepensioneerde ambtenaren in opgeslagen worden, om zowel jonge ambtenaren te trainen als de continuïteit van dienstverlening te bewaken met minder ambtenaren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:
Deze motie is voorgesteld door het lid Dassen.

Zij krijgt nr. 33 (37020-XIII).

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Dassen** (Volt):
Voorzitter. Ik wil hierbij alvast aantekenen dat ik deze laatste motie zal aanhouden. Ik ga graag nog het gesprek aan met de bewindspersonen over de precieze invulling en de betekenis van de motie, en wat we daarmee bedoelen. Ik heb het gevoel dat daar nog wat onduidelijkheid over is en ik zou het zonde vinden als de motie ontraden wordt terwijl het mogelijk wel een mooi plan is.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde van de tweede termijn van de zijde van de Kamer gekomen. Ik wil graag van de bewindspersonen weten hoeveel tijd zij nodig hebben om de appreciaties voor te bereiden. Of kunnen jullie direct door?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Nee. Twintig minuten alstublieft.

De **voorzitter**:
Kunnen we het met een kwartiertje doen?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Het zijn 24 moties, waarvan we een deel nu echt voor de eerste keer hebben gezien. Excuus.

De **voorzitter**:
We kunnen maximaal 20 of 25 minuten uitlopen, ook met het personeel en de ondersteuning. Als het later dan dat wordt, moet het op een ander tijdstip voortgezet worden. Dan krijgen we een knip in het debat. Een kwartier? Oké. Ik schors voor een kwartier, tot …

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Voorzitter, ik heb een wat raar ordevoorstel. Ik heb geen tijd nodig. Als we nou over tien minuten met mij beginnen, dan sluit mijn collega op een gegeven moment aan. Dan hebben we mijn deel alvast gehad. Dat scheelt weer een paar minuten.

De **voorzitter**:
Top. Goed voorstel. Laten we dat doen. Ik schors tot 18.00 uur.

De vergadering wordt van 17.48 uur tot 18.00 uur geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering voor de appreciatie van de moties door het kabinet. Staatssecretaris Van der Burg, aan u het woord.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Voorzitter. Dan doe ik de moties waar ik over ga. Allereerst is dat de motie-Kathmann/El Boujdaini op stuk nr. 10 over de Aanbestedingswet op defensie- en veiligheidsgebied. Oordeel Kamer, voorzitter.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 10: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Dan de motie-Rajkowski op stuk nr. 17 over de Dutch Tech Force. Deze motie krijgt oordeel Kamer met de kanttekening dat we het hier hebben over een pilot en dat we nog even naar de woorden kijken. Maar daar kan mevrouw Rajkowski mee leven.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 17: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Dan de motie-Van den Berg op stuk nr. 19 over verouderde ICT-systemen. Oordeel Kamer, voorzitter.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 19: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Dan de motie-Vermeer op stuk nr. 24. Ik had wat moeite met "minder administratieve lasten" als harde eis, want soms werkt het niet zo, maar ik ga die motie toch gewoon oordeel Kamer geven. Dan kom ik daar met de heer Vermeer verder ooit wel een keer uit.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 24: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Dan de motie op stuk nr. 26. De heer Ceder is er nu niet, voorzitter. Ik kan wel leven met verzoek één, maar bij verzoek twee staat "aan álle toegankelijkheidseisen voldoen" en dat is soms net even iets te veel. Op dit moment moet ik deze motie ontraden vanwege het woordje "alle", maar ik ga de heer Ceder benaderen om te vragen of hij de motie wil aanpassen door van "alle" ofwel "zo veel mogelijk" te maken ofwel iets in die zin. Op dit moment moet ik de motie echter ontraden en de heer Ceder kan nu niet reageren.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 26 is op dit moment ontraden.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Tot slot, voorzitter, de motie-Dassen over een interactieve AI-database.

De **voorzitter**:
Welk nummer?

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Dat is de motie op stuk nr. 33. Ik verzoek de heer Dassen om deze motie op dit moment even aan te houden. Ik heb hier nu de middelen niet voor, maar ik deel het doel, dus ik wil hier samen met de heer Dassen even verder naar kijken. Voorzitter, als u nu naar de heer Dassen kijkt, dan ziet u dat dat goed gaat.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De heer **Dassen** (Volt):
Ja, dat lijkt me helemaal goed.

De **voorzitter**:
Op verzoek van de heer Dassen stel ik voor zijn motie (37020-XIII, nr. 33) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Staatssecretaris **Van der Burg**:
Meer heb ik niet in de aanbieding, voorzitter.

De **voorzitter**:
Dan wachten we even rustig af totdat de staatssecretaris terug is.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:
Ik heropen de vergadering. We gaan verder met de appreciatie van de moties door de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Voorzitter. Ik had nog drie vragen openstaan. Daar wou ik even kort op ingaan.

De eerste was van de heer Ceder. Ik zou even terugkomen op de leeftijdsverificatie ten aanzien van de uitvoering van de moties. Ik begrijp de reactie van de heer Ceder in het eerdere interruptiedebatje dat we hadden heel goed. In het kader van de inrichting van het EDI-stelsel, waarin leeftijdsverificatie onderwerp van gesprek is, ga ik met de diverse betrokken departementen in gesprek. Dit is ook om te kijken voor welke andere onderwerpen leeftijdsverificatie zou kunnen worden ingericht en onder welke voorwaarden. Ik zal u hierover in Q2 van 2027 informeren.

Mevrouw Zwinkels sprak nog even over de zorgen die zij had over de subsidie voor het cybersecuritybeleid. Ik gaf net ook al aan dat er structureel 12,2 miljoen euro beschikbaar blijft — excuus, 12,3 miljoen — voor het cybersecuritybeleid vanuit de EZK-begroting. Ik gaf al even aan dat het op de ene post staat totdat het uitgegeven kan worden op de andere post. Die subsidie voor Mijn Cyberweerbare Zaak gaat dus gewoon door.

Mevrouw Beckerman vroeg nog — heel terecht, denk ik — naar de arbeidsomstandigheden bij datacenters. De situatie zoals door Follow the Money beschreven, toont aan hoe belangrijk is dat bedrijven zorgdragen voor veilige, gezonde en eerlijke arbeidsomstandigheden. Dit geldt uiteraard ook voor de snelle ontwikkelingen in de digitale sector. Op geen enkele manier zou dat ten koste moeten gaan van de veiligheid van werknemers. Bedrijven moeten dan ook zorgen voor goede arbeidsomstandigheden en veiligheid op de werkplek en wanneer er wordt gewerkt met arbeidsmigranten, moet er aandacht zijn voor taalverschillen, zeker wanneer er sprake is van een werkomgeving die mogelijk onveilig is. Aanstaande donderdag, 12 november, is er een commissiedebat Arbeidsmigratie met de minister van Sociale Zaken.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Dan ga ik over tot de appreciatie van de moties. Mijn collega zal op de motie op stuk nr. 10 ingaan.

Dan de motie op stuk nr. 11 van mevrouw Kathmann. Ik zou haar willen vragen om deze aan te houden. Zij is wat ons betreft ontijdig, omdat er nog een brief van de minister van Buitenlandse Zaken zal komen met een kabinetsreactie met ongeveer de strekking van deze motie. Die zou u rond kerst moeten ontvangen. Anders moet ik 'm ontraden.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik begrijp dit. Ik snap ook dat dit een breder dossier is, waar ook Buitenlandse Zaken mee van doen heeft. Ik denk dus dat het slim is om dat af te wachten en deze aan te houden.

De **voorzitter**:
Op verzoek van mevrouw Kathmann stel ik voor haar motie (37020-XIII, nr. 11) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 12 vinden we ook ontijdig. Het rijksbrede cloudbeleid is in juli van dit jaar aangenomen. De eerste signalen zijn dat het inderdaad leidt tot andere keuzes als het om cloudgebruik gaat. Het is ook zeker geen vrijblijvend beleid. Ik ben nu aan de slag met het overheidsbrede cloudbeleid. Daarin zal ik ook meenemen of en hoe er aanvullend instrumentarium moet worden opgenomen. Daartoe wil ik wel de eerste ervaringen met het herziene cloudbeleid kunnen meenemen, zodat we de reikwijdte en maatregelen goed kunnen vaststellen. Ik ben bereid om, als na de zomer 2027 blijkt dat dat noodzakelijk is, in overleg met mijn collega's het beleid beter afdwingbaar te maken.

Mevrouw **Kathmann** (PRO):
Ik ben het hier echt niet mee eens met de ontijdigheid. Er is twee jaar gewerkt aan de NDS, waarbij ook over het herziene cloudbeleid gesproken zou worden. Dat is de Kamer elke keer beloofd. Er zijn ook allerlei moties en voorstellen ingediend, die met meerderheden zijn aangenomen. Er zou echt afdwingbaar beleid komen. Niet voor niks was het motto van de hele NDS "de vrijblijvendheid voorbij". En we hebben dat gewoon niet gekregen. Deze motie is dus eigenlijk gewoon een aanpassing van iets wat al beloofd is. Er is ook door brede Kamermeerderheden gevraagd om dit te gaan doen. Het is niet gekomen en het moet er gewoon wel komen. Het is dus gewoon niet fair om hier de kwalificatie "ontijdig" aan te geven. Het is gewoon iets als: de Kamer heeft het ons gevraagd, maar we gaan het niet doen. Dat is wat dit is.

De **voorzitter**:
Ik begrijp dat mevrouw Kathmann de motie niet wenst aan te houden. Daarmee heeft zij dan het oordeel "ontijdig". De motie op stuk nr. 12: ontijdig.

Staatssecretaris **Aerdts**:
En als de motie niet wordt aangehouden, ontraden wij haar dus.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 12: ontraden.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Staatssecretaris **Aerdts**:
Voorzitter. Ik zou mevrouw El Boujdaini willen vragen om de motie op stuk nr. 13 aan te houden, zodat we een schriftelijke appreciatie kunnen geven van deze motie. We hebben er iets meer tijd voor nodig.

Mevrouw **El Boujdaini** (D66):
Dan houd ik 'm voor nu even aan.

De **voorzitter**:
Op verzoek van mevrouw El Boujdaini stel ik voor haar motie (37020-XIII, nr. 13) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 14 krijgt oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 14: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 15: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 15: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 16: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 16: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 18: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 18: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 20, van de heer Van den Berg: ontraden. De eenmalige financiering voor het Quantum Deltaprogramma van het Nationaal Groeifonds loopt tot 2028. Er is voor de periode erna niet voorzien in een nieuwe gerichte financiering. Het Nederlandse kwantumecosysteem kan wel gebruikmaken van de reguliere instrumenten, zoals de PPS Innovatieregeling, de nieuwe ronde van het NGF, het NADI en de nationale investeringsinstelling. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze instrumenten gebruikt kunnen worden voor enkele specifieke ambities in de Rijksbrede Quantumstrategie. Het is naar verwachting niet toereikend om alle ambities te realiseren. De komende periode gaan we aan de slag met verkennen wat er additioneel nodig is om de Rijksbrede Quantumstrategie te realiseren. Een belangrijk uitgangspunt is hierbij dat we de private

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

partijen als eerste uitnodigen om concrete plannen te ontwikkelen met de investeringsbehoeften en dat de Rijksoverheid hier niet het voortouw in dient te nemen. De Rijksoverheid kan vervolgens meedenken over een publieke inzet op specifieke knelpunten of investeringsbehoeften, om daarmee private investeringen uit te lokken.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 20: ontraden.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 21: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 21: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 22: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 22: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 23: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 23: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 25 wordt ontraden, maar als de heer Ceder de motie zodanig kan aanpassen dat conform het actieplan dat we afgelopen vrijdag hebben gepresenteerd een opt-out ook mag worden onderzocht, dan zou de motie oordeel Kamer kunnen krijgen.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 25 is ontraden.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 26: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 26: oordeel Kamer. Maar dat …

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ja, de motie op stuk nr. 26 is oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
Die appreciatie hebben we net gehad, dat die oordeel Kamer zou zijn als het tweede dictum, over alle toegankelijkheidseisen, aangepast zou kunnen worden.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Dan sluit ik me daarbij aan.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

De **voorzitter**:
Maar de heer Ceder was er niet, dus die kon niet zeggen of hij de motie zodanig wilde aanpassen. Dan blijft het advies: ontraden.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Akkoord. Dat geldt ook voor de motie op stuk nr. 25.

De motie op stuk nr. 27: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 27: oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 28 is ontijdig, omdat de Europese Commissie werkt aan een voorstel voor een richtlijn waarmee dit mogelijk wordt gereguleerd. Het voorstel wordt binnen een halfjaar verwacht, maar ik ga daarover graag het gesprek aan met mevrouw Beckerman.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Er zit verder geen tijdpad in. Het leek ons juist heel logisch om er nu goed naar te kijken. Er staat: verzoekt de regering om met de Kunstenbond in gesprek te gaan. Dan kun je ook snel doorpakken als zo'n voorstel er komt. Er zit verder geen tijdsdruk in. We zijn ons ervan bewust. We willen ook niet dat je pas na een halfjaar gaat zeggen: oké, dan gaan we nu in gesprek en gaan we er nu over praten. Het leek ons logisch om er wel over te beginnen. Maar er zit geen datum in deze motie voor wanneer een en ander klaar moet zijn.

De **voorzitter**:
Doet dat de appreciatie …

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ja, als we dat "omzetten in beleid" er dan uit kunnen halen, want daar wil ik echt de Europese route even voor afwachten.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Dat wil ik eruit halen. Is het dan zo voldoende? Of moet ik dat nog mailen naar de Griffie?

De **voorzitter**:
De motie moet nog even schriftelijk worden aangepast.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Dus ik moet dat nog mailen naar TK-vragen?

De **voorzitter**:
Ja.

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Helder.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Staatssecretaris **Aerdts**:
Als dat laatste stukje inderdaad geschrapt wordt, kunnen we 'm oordeel Kamer geven.

De **voorzitter**:
Oké, bij aanpassing wordt het oordeel Kamer.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ook de motie op stuk nr. 29 is ontijdig. Ik wil echt niet vooruitlopen op de brief die volgt in het eerste kwartaal van 2027. Ik kan er wel nadrukkelijk bij aangeven dat we daarin factoren als de energie-inpassing, de ruimtelijke inpassing en het mogelijke gebruik van water, gewogen tegen de soevereiniteit en de lokale meerwaarde, mee zullen nemen. Maar deze motie vind ik ontijdig, dus als die wordt ingediend, is het oordeel: ontraden.

De **voorzitter**:
Mevrouw Beckerman, de motie op stuk nr. 29 krijgt het oordeel ontijdig. Wilt u de motie aanhouden of wilt u …?

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Nee, kijk, hier zijn we al sinds 2021 moties over aan het indienen. Elke keer wordt gezegd "ontijdig" en "wacht nog maar even". Ja, dat kun je niet jarenlang volhouden.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Dan ontraad ik de motie.

De **voorzitter**:
Dan krijgt die het oordeel ontijdig?

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ontijdig is goed.

De motie op stuk nr. 30 is ook ontijdig. Er zijn twee sets Kamervragen plus een Kamerbrief onderweg. Deze worden op korte termijn gedeeld met de Kamer.

De **voorzitter**:
Mevrouw Beckerman, wenst u de motie op stuk nr. 30 aan te houden of kunt u leven met het oordeel ontijdig?

Mevrouw **Beckerman** (SP):
Ik kan leven met ontijdig.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 30 is ontijdig.

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 31 wordt ontraden. Het is aan een volgend kabinet om hier een besluit over te nemen.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 31: ontraden.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

Staatssecretaris **Aerdts**:
De motie op stuk nr. 32: ontraden.

De **voorzitter**:
De motie op stuk nr. 32: ontraden.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Het kabinet evalueert continu, waarbij relevant is dat ook in Europees verband de toereikendheid van bestaande regels in de context van nieuwe technologieën wordt geëvalueerd. Voor wat betreft de aansprakelijkheid bij AI-modellen vindt het kabinet het echter nog te vroeg om te constateren dat het huidige kader ontoereikend is. De huidige regels zijn technologieneutraal en ook van toepassing op AI-modellen.

De motie op stuk nr. 33 was aangehouden door de heer Dassen zelf.

De **voorzitter**:
Ik dank de staatssecretaris voor haar beantwoording.

Voordat we de vergadering sluiten, lees ik nog een aantal toezeggingen op. Dat gaat om de volgende toezeggingen.

- De minister van JenV zegt toe om in het commissiedebat Sociale media en kinderrechten van 16 december 2026 terug te komen op het financieringsbeeld maatschappelijke organisaties, met aandacht voor de vraag waar publieke financiering een rol moet spelen en waar dit aan de markt overgelaten moet worden.
- De minister van JenV zegt toe dat het kabinet na ontvangst van de richtsnoeren EDPB komt met een uitwerking van een eventueel verbod op camerabrillen. De vraag is enkel wanneer.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om in de eerste helft van 2027 in de Staat van de Digitale Infrastructuur de uitfasering van zeekabels mee te nemen en de Kamer hierover te informeren. In dit onderzoek worden eventuele risico's van verouderde kabels meegenomen.
- De staatssecretaris van EZK zegt voorts toe om de Kamer begin volgend jaar te informeren over de uitwerking van de Strategie Digitale Economie.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om in Q1 van 2027 de Kamer te informeren over de kabinetsstrategie ten aanzien van datacenterontwikkeling en neemt hier relevante aanpalende beleidsonderwerpen in mee, zoals netcongestie, ruimtelijke inpassing en watergebruik.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om een vervolgonderzoek van TNO over het AI Safety Institute nog dit jaar aan de Kamer te doen toekomen.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om in de jaarlijkse trendanalyse de cao's en de ontwikkelingen van AI in de cao's mee te nemen. De vraag is enkel nog wanneer.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om in Q2 van 2027 de Kamer te informeren over de beleidsinzet voor digitale inclusie.
- De staatssecretaris van EZK zegt verder toe om de uitwerking van de actieplannen AI en arbeid, de scenariostudie AI en daarmee de uitwerking van de motie-Kathmann in Q2 2027 naar de Kamer te sturen.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

- De staatssecretaris van EZK zegt toe om de Kamer in het voorjaar van 2027 te informeren over de uitwerking van de LOO-regeling en de allocatie van middelen voor die regeling.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om de Kamer eind van het jaar via de NDS-rapportage verder te informeren over onder andere het cloudbeleid.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om de Kamer in de loop van 2027 te informeren over de verdere uitwerking van de planning voor de realisatie van de soevereine cloud.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe de routekaart digitale autonomie voor het commissiedebat Digitale autonomie van 26 november 2026 aan de Kamer te doen toekomen.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om de Kamer voor de Voorjaarsnota 2027 te informeren over de structurele financiering voor de Digitale Dienst.
- De staatssecretaris van EZK zegt toe om de Kamer te informeren over het EDI-stelsel ten aanzien van leeftijdsverificatie in Q2 2027 naar aanleiding van vragen van het lid Ceder van de ChristenUnie.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe om de Kamer in Q1 van 2027 te informeren over de doelmatigheidswinst en harmonisatie in inkoopprocessen door de Auditdienst Rijk en neemt hier heel nadrukkelijk IT-diensten in mee.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe de Commissie voor digitale zaken uit te nodigen als deelnemende partij bij een crisissimulatie in 2027.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe om voor Verantwoordingsdag, de derde woensdag in mei, de resultaten van het onderzoek naar grote IT-projecten aan de Kamer te sturen.
- De staatssecretaris van BZK zegt toe om de positieve en negatieve kanten van de impact van het programma slagvaardige overheid aan de Kamer te sturen. Ook hieraan is nog geen tijd verbonden.

Dit waren alle toezeggingen. Hiermee zijn we eigenlijk aan het einde gekomen van dit debat, maar ik zie nog een opmerking van de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Aerdts**:
Ja, nog één toevoeging. Waar we spraken over AI en cao's is het misschien even goed om aan te merken dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid dit doet. De vraag was wanneer het komt. Ik zou even bij hem moeten checken wanneer dit op de rol staat.

De **voorzitter**:
Oké, dat gaat over de toezegging om in de jaarlijkse trendanalyse cao's en ontwikkelingen mee te nemen. Dat is dan …

Staatssecretaris **Aerdts**:
En ik heb nog iets over de routekaart digitale economie. Die is er niet voor het debat, maar die stuur ik in Q1 naar de Kamer.

De **voorzitter**:
Daar nemen wij kennis van.

Dan zijn we hiermee aan het einde gekomen van dit WGO. Ik wil iedereen bedanken: de

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl

staatssecretarissen, de minister, de ondersteunende staf van de Kamer en de ministeries, de leden en iedereen die thuis het debat heeft gevolgd. Ik sluit hierbij de vergadering. Dank u wel.

Sluiting 18.23 uur.

Aan ongecorrigeerde verslagen kan geen enkel recht worden ontleend. Uit ongecorrigeerde verslagen mag niet letterlijk worden geciteerd. Inlichtingen: verslagdienst@tweedekamer.nl